1255

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1955

సంపుటము 32 : : సంచిక 7

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1955

ప్రాణదీపము	దాశరథి	...	1
రెండుగీతాలు	శ్రీ బి. వి. సింగరాచార్య	...	2
పతితుడు	శ్రీ కంచి వాసుదేవరావు	...	3
అసభ్యత అంటే ఏమిటి	ఆల్బర్ట్ డాస్‌నాయ్	...	20
దానవుడు - మానవుడు	మురయా	...	30
జయాపజయాలు	"శండిల"	...	33
యక్షగాన కవయిత్రులు	శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	47
సూర్యోదయం	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	56
సూఫీవాదము	శ్రీ కర్ణ రాజశేషగిరిరావు	...	69
అనుభూతి	శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	75
కొండవీటి రెడ్డినృపతులు	శ్రీ కోన వేంకటరాయశర్మ	...	83
విభావరి	శ్రీ దిగుమర్తి సీతారామస్వామి	...	88
కలగూరగంప		...	89
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

త్రివర్ణ చిత్రము: 'కైసేత'—చిత్రకారిణి: కుమారి శ్యామాకౌండిన్య

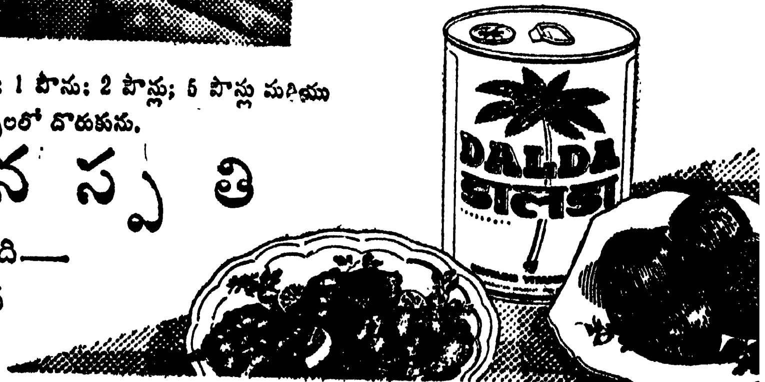

డాల్డా నాకు మంచిది

అందరికీ మంచిది
ఎందుకంటే అది శుద్ధమైన
డాల్డా తయారుచేయబడునపు
చేతితో తాకబడదు మరియు దాని
శుద్ధముగాను, తాజాగాను ఉంచుటకి
గాలిచొరని సీలు డబ్బాలలో నింపబడును

అందరికీ మంచిది
ఎందుకంటే అది పుష్టికరమైనది
అతి శ్రేష్ఠమైన కూరగాయల నూనెలే డాల్డాన
తయారుచేయుటకు ఉపయోగించబడుతవి — అ
ఆరోగ్యాన్ని కలిగించు విటమినులు 'ఎ' మరియు
'డి'లనుకూడ కలిగియున్నది.

డాల్డా వనస్పతి బిడ్డలకు ఎదుగుటకు, శక్తికి అవు
సరమగు తాజా క్రొవ్వుపదార్థాలను యిస్తుంది.
వంటనుగూర్చి ఉచిత సలహాకొరకు, ది డాల్డా
అడ్వైసరీ సర్వీస్, ఇండియా హౌస్ (జి.పి.ఒ.కి
ఎదురుగా), బొంబాయి 1కి వ్రాయండి.

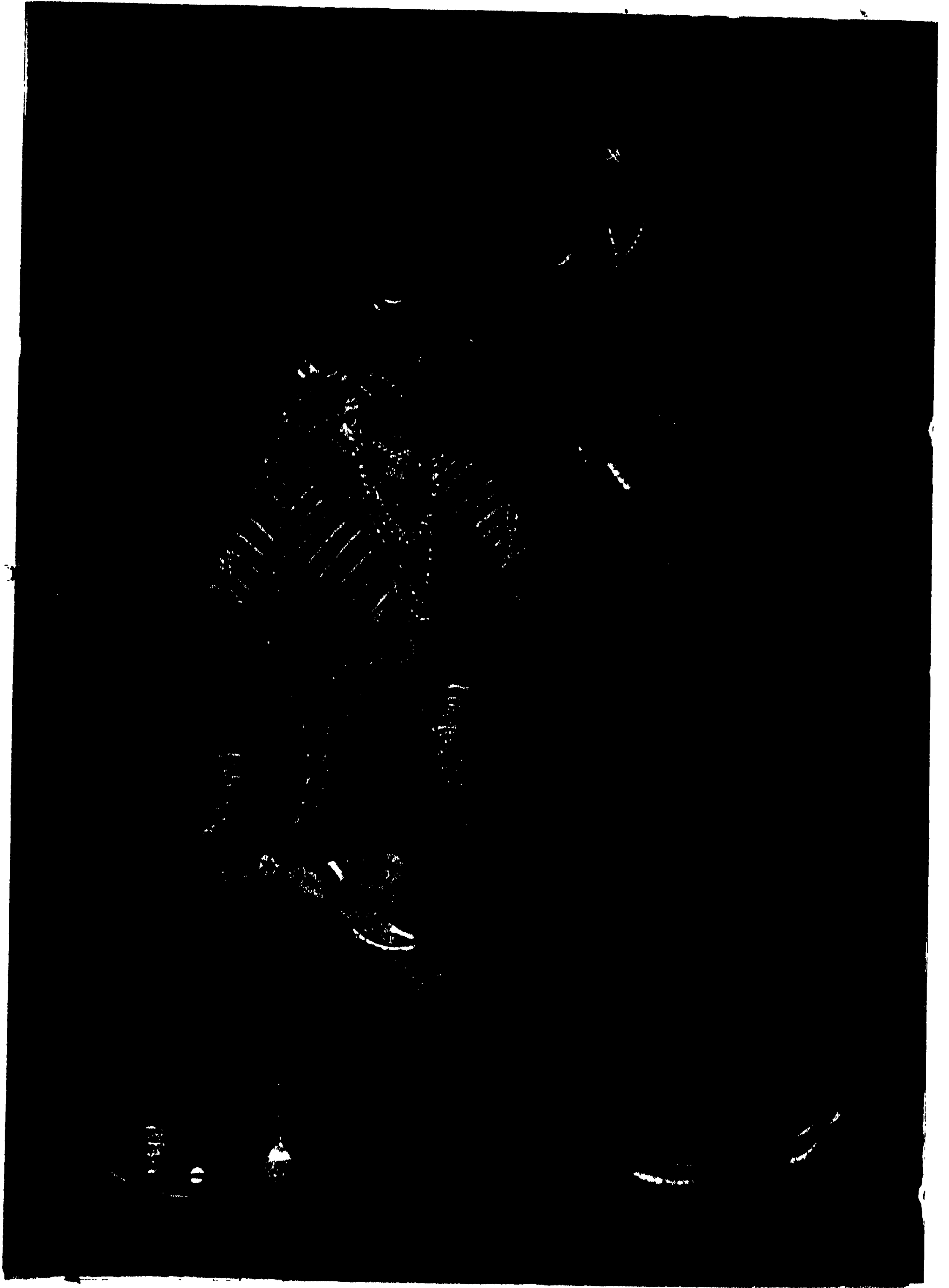

భారతదేశంలో అన్నిచోట్లా ½ పౌను; 1 పౌను; 2 పౌన్లు; 5 పౌన్లు మరియు
10 పౌన్లు డబ్బాలలో దొరుకును.

డాల్డా వనస్పతి

వంటకు దివ్యమైనది—
ఖర్చు తక్కువ

HVM. 235-X52 TL

చిత్రకారిణి: కుమారి శ్రీ సుమాక్షాంజలి

ప్రాణదీపము

దాశరథి

అయిదు రేకుల దీపకళికను
ఆర్పజూచెద రెవ్వరు ?
తారకా నవతైలబిందువు
లారనిచ్చునె బ్రతుకుదివ్వెను !

2

విచ్చుచున్నవి దీపకళికా
విరళ దళములు కోర్కెలట్టుల;
విహగమై నవదీప కీలిక
విహరణముగావించె దిక్కుల.

3

రమ్మ, దీపాంకురము నుద్దీప
రమ్య మందానిల కుమారా !
నర నరమ్ముల కాంతిలహరిక
నర్తనము గావింపగా—

4

గగన నీల శిలావినిర్మిత
కాంతిసౌధ శిఖాగ్రసీమల
పుష్పమై చైతన్య నేత్రము
పుల్కుపుల్కున చూడగా.

విశ్వమంతయు తత్ప్రదీప
ప్రియ శిఖాగ్ని జ్వలించు చున్నది;
తచ్ఛిఖా కోష్ణత్వమే మన
తరతరమ్ముల బ్రతుకు చరితము.

6

మబ్బులై మన గ్రుడ్డి వాంఛలు
మలిన మొనరించును మనస్సును;
ఉరుములుగ ఉల్కాపతనముగ
ఉడుకు నెత్తుటి తప్పలు !

7

ఈ అఖండ బ్రహ్మాండమందున
ఇంత చిన్ని బికారిదీపము
ఎంతగా కాంతిల్లుచున్నదో
ఎరుగుదువా జగమా!

8

గగనములు పడిపోయి, సాగర
గణము పాతాళమున కింకిన
గాని ఈ ప్రాణప్రదీపిక
కాంతి తగ్గదు; సత్యము.

రెండు గీతాలు

శ్రీ బి. వి. సింగరాచార్య

౧

నీదు పాదపీఠ మిచట
నీ పదాళి చెలగు నచట
పతితులు పేద లనాథలు
బ్రతుకు బండి లాగు చోట.

ఏను నీకు నతి సేయగ
నెంతగ ప్రయత్నించిన ప్రభు!
అంటదు నా నతి నీపా
దాంచల మట నెటనో యుండె—
పతితులు పేద లనాథలు
బ్రతుకు బండి లాగు చోట.

దురహంకారుల వినతులు
చొరగలేవు కాబోలును
నిరుపేదల వేసములో
నీవు మసలుచుండు చోట—
పతితులు పేద లనాథలు
బ్రతుకు బండి లాగు చోట.

నా మానస మేనాటికి
స్వామి చొరగజాలదేమొ!
తోడులేని వారికి చే
దోడై నీవలరు చోట—
పతితులు పేద లనాథలు
బ్రతుకు బండి లాగు చోట.

మూఢమతీ! నీ మూపున
నీవె యెటుల నూరేగెదు?
బిచ్చగాడ! నీవు నిన్నె
బిచ్చమెత్తి ఏమి గొనెదు?
సర్వభారములు వహించు
స్వామి పాద సీమను నీ
సర్వ భార మర్పణమ్ము
సలిపి మనుము నిశ్చింతగ
మూఢమతీ!..

నీ మోహము-తన యూపిరి
తో ముట్టిన తిరువళికను
ఆర్పివేయు నోయి తాన
ఆ క్షణమ్మె వెరపు లేక
మూఢమతీ!..

మోహమలిన కరముల గొన
బోలదోయి నీ వరములు;
స్వచ్ఛమైన ప్రేమ లతా
సుమములె చిర శుభకరములు
మూఢమతీ!..

* రవీంద్రుని 'గీతాంజలి' నుండి.

పతితుడు

శ్రీ కంచి వాసుదేవరావు

పాత్రలు

మధుసూదనరావు, నిర్మలాదేవి, శేఖర్, మూర్తి, గోపీ

మొదటి రంగము

* * మధుసూదనరావు పడకకుర్చీలో కూర్చుని పేపరువంక చూస్తూ వుంటాడు. అప్పుడప్పుడు, తలనెత్తి పక్కకి ఎవరికోసమో చూస్తుంటాడు. నిర్మల ఒక ట్రేలో రెండు కప్పులు కాఫీ పెట్టుకుని ప్రవేశిస్తుంది.

మధుసూదనరావు : అమ్మయ్య వచ్చావా!... పేపరు మొగానికి కప్పుకున్నా మనస్సంతా వేడిగా రిచ్చే కాఫీమీదే! చూశావా ఎనిమిదయి పోయింది?

నిర్మల : (కాఫీకప్పులు బల్లమీదపెట్టి) ఇవాళ గొల్ల వచ్చేటప్పటికి ఆలస్యమయింది. ఆలస్యమయినా దక్కినవి నీళ్లపాలే. కనుక ఆట్టే మనసు పెట్టుకుంటే మిగిలేది ఆశాభంగమే (అని నవ్వి) అయితే శేఖరు ఏడీ ?

మధు : (కాఫీ కప్పును అందుకుని) మళ్లా పెట్టె నంతా దిమ్మరిస్తున్నాడు. ఏం పారవేసుకున్నాడో.

నిర్మల : పారవేసుకోడు. ఎక్కడో పెట్టి మర్చిపోతాడు. వారానికి రెండుసార్లు ఆ పెట్టె సర్దుతాడు. ఏంలాభం? మర్నాటికల్లా అది మామూలు.

మధు : (కాఫీ త్రాగేసి, కప్పు బల్లమీద పెడుతూ) అతను దాన్ని ఎన్నిసార్లు సర్దినా ఆ పెట్టెలో చూస్తే సమస్త క్రిమికీటకాది జంతుజాలం నివాసం చేస్తున్నట్టు వుంటుంది ... (తేలిగ్గా మాట్లాడినట్లు నిర్మలవంక చూసి ఓ నవ్వునవ్వుతాడు.)

నిర్మల : (తనూ నవ్వుతూ) పరిహాసానికేం వచ్చెలెండి. అతన్ని పిలవండి కాఫీ చల్లారిపోతోంది.

మధు : ఏం సంగనాచివి? ... మీ బావని నేను పిలవాలా? అతన్ని పిలవడానికి బిడియమా!... పాపం! — శేఖర్!... తర్వాత సర్దుకుందుగానిలే! రా! కాఫీతీసుకో చల్లారిపోతోంది.

శేఖ : (లోపలికి వస్తూ చేతి గడియారంవంక చూసుకుని అబ్బో అప్పుడే ఎనిమిది దాటిందే!... (కుర్చీలో కూర్చుని కాఫీకప్పు అందుకుంటాడు).

నిర్మల : చల్లారిపోయిందేమో!... వెచ్చబెట్టనా?...

శేఖ : అక్కర్లేదు ... వేడిగానే వుంది ... కాఫీ కప్పు అందుకుని గబగబా తాగేస్తాడు.

మధు : ఏమిటి శేఖర్ వెదుకుతున్నావు ?

శేఖ : ఏముంది? ఓ స్నేహితుడు వ్రాసిన వుత్తరం. దానికి జవాబు వ్రాయాలి. ఆ వుత్తరం ఎక్కడ పెట్టానో మర్చిపోయాను. దాన్ని పట్టుకునే టప్పటికి తాతలు దిగి వచ్చారు. ఇప్పుడు ఆ పెట్టెనంతా సర్దేప్పటికి తల ప్రాణం తోకకి వచ్చింది.

ల : ఏమిటో అంత జరూరుగా జవాబు యివ్వవల్సిన వుత్తరం. (అని చిలిపిగా నవ్వుతుంది).

మధు : (కొంటెతనంగా) నిర్మల భయమంతా అదేవో ప్రేమలేఖేమోనని. (నవ్వుతాడు)

నిర్మల : మధ్య నాకు దేనికో భయం ?

శేఖ : ప్రేమలేఖా కాదు, విరహగీతమూ కాదు. కేవలమూ ఓ స్నేహితుడు వ్రాసిన వుత్తరం.

నిర్మల : అయితే ఏం లాభం? ... యివాళ యింత కష్టపడీ పెట్టె సర్దావు ... రేపు మళ్లా మామూలే!...మళ్లీ యింకేదో కన్పించదు. (ఆలోచనగా) ఎన్నాళ్లిల్లా? నీ వస్తువులు నువ్వు సర్దుకోలేవు. సర్దుకున్న వాటిని నిలుపుకోలేవు. నీ అవసరాలేవో నీకు తెలియదు. నీ గురించి శ్రద్ధవహించి, నీబాధ్యత వహించే ఒక స్త్రీ నీకు అవసరం.

శేఖ : మరో స్త్రీ ఎందుకు నిర్మలా ?...యీ యింట్లో నా కేలోటూ జరగడంలేదు...నా అవసరాలన్నీ నీకు తెలుసు.

మధు : అదికాదు శేఖర్ ! ... నేనూ నిర్మలా, నువ్వంటే ఎంత శ్రద్ధచూపినా ఆ తీరే వేరు. నువ్వు చిన్నవాడివి...ఎంతో జీవితాన్ని అనుభవించవల్సినవాడివి. నువ్వు తిరిగి ఓ ఇంటివాడివి ఎందు కవకూడదూ?..

శేఖ : (బాధగా) మధూ! బహుశా రుక్మిణి గురించి నీవు వినేవుంటావు...రుక్మిణి సంగతి నిర్మలకి బాగా తెలుసు. నా అశ్రద్ధ నాకు గుర్తు రాకుండా చేసేది. (జేబు రుమాలుతో మొగము తుడుచుకుని) ఆ రెండేళ్లు నేను భూలోకంలో స్వర్గం చూశాను. ...దురదృష్టవంతుడ్ని... నా స్వర్గం స్వప్నగాథ అయిపోయింది.

మధు : ఊరుకో శేఖర్...గడచిన గాథలు తవ్వుకోవడము దేనికి?

శేఖ : (ఆగకుండా) జీవితంలో నా భార్యగా వుండడానికి ఒక స్త్రీకే అధికారముంది. ఆ స్త్రీ పోయినంతమాత్రాన మరో స్త్రీ ఆ స్థానం ఆక్రమించలేదు. నేను ఎవరినయినా గౌరవించవచ్చు—కాని భార్యగా ప్రేయసిగా ఎవర్నీ ప్రేమించలేను. (ఒక్కసారిగా తగ్గిపోయి) ... అయినా నాకు యిప్పుడు వచ్చిన లోటేమిటి ?...నాకు కావల్సిన దేమిటి? నా అవసరాలు చాలా కొద్ది...మీ రిద్దరూ సర్వథా నా శ్రేయోభిలాషులు. అందుకనే ఎవ రేమనుకున్నా... నా మూలాన మీ రసనిందల పాలవుతున్నా..మీరు నన్నెంతో ఆత్మీయుడుగా ప్రేమిస్తున్నారు. ఈ జీవితము ఇల్లా గడచిపోవడంకన్న అదృష్ట మేమిటి ?

నిర్మల : ఇంత బాధపడ్తావని తెలిస్తే ఆ ప్రశంసే ఎత్తేదాన్ని కాదు క్షమించు. (కాఫీ కప్పులు తీసుకుని లోపలికి వెళ్లిపోతుంది).

మధు : మరేం బాధపడకు శేఖర్!...యిక యీ ప్రసక్తి మళ్లీ తేను. నువ్వు నా ఆత్మీయుడివి....అందుకని అప్పుడప్పుడు చనవు తీసుకుంటూ వుంటాను.

శేఖ : మీ రిద్దరూ ఏదో అన్నారని నేను బాధపడడంలేదు. (సందర్భం మార్చాలని) అయితే నిన్న నేను చెప్పిన సంగతి ఏం చేశావ్ ?

మధు : ఏమిటి? మీ ఆఫీసులో ఖాళీ అయిన స్టెనో టైపిస్టు పోస్టుకి నిర్మల ఎందుకు ప్రయత్నించరాద నేనా?

శేఖ : అదే—ఏమాలోచించావ్ ?...

మధు : నిర్మల షార్టుహాండూ టైపురైటింగూ పాసయిందనుకో—కాని నిర్మలకి వుద్యోగం చేయవల్సిన అవసర మేముంది?

శేఖ : అవసరమనీ కాదు—అది లేకపోతే యింత పెద్ద సంసారం గడవదనీ కాదు...అన్ని పనులూ అవసరముండే చేస్తున్నామా?... ఇంట్లో వూరికే కూర్చునేదానికన్న నెలకి ఓ ఎనభయి రూపాయిలు సంపాదించుకో కూడదూ?...ఇంతకీ నీఉద్దేశం స్త్రీ వుద్యోగం చేయకూడదనా?

మధు : అబ్బే అది కాదు. అవసరముంటే తప్పక చేయవల్సిందే! మనం వుద్యోగాలు చేస్తున్నాం చాలదూ?...ఏం సుఖపడ్తున్నాం.

యజమాని కెక్కడ కోపము వస్తుందోనన్న భయం, ఆత్మని చంపుకోవడం మనం చేస్తున్న పనే!...ఆ బెడద ఆడవాళ్లకి కూడా దేనికి? హాయిగా వున్న యింటిని దిద్దుకుని ఆ ఇంటిని స్వర్గము చేయడంకన్న స్త్రీ చేయగల మహత్తరమైన వుద్యోగం ఇంకేముంటుంది?

శేఖ : ఇప్పుడీ యింటిని యిరవై నాలుగు గంటలూ సర్దవలసిన అవసరమేముంది?

మధు : ఇప్పుడంటే ఇప్పుడు కాదు. రేపటికి సంసారం పెరుగుతుంది అప్పుడు?...

శేఖ : రెండింటికీ ఎప్పుడయితే తూగనో అప్పుడే మానుకోవచ్చు.

మధు : ఒకసారి ప్రవేశించడం, మానుకోవడం ఇవంతా దేనికి?...హాయిగా ఏవో పుస్తకాలు, పత్రికలు చదువుకోక.

[ప్రక్కయింటి మూర్తి ప్రవేశం]

మూర్తి : అహా! ఇద్దరూ యిక్కడే వున్నారూ?... రామలక్ష్మణులు!...ఇంకా ఆఫీసుకు టైం కాలేదూ?.. ఇద్దరూ ఒక్క తల్లి బిడ్డలకన్నా ఎంతో అన్యోన్యంగా ఉంటారు!..

మధు : ఏం యిలా వచ్చారు కూర్చోండి.

మూర్తి : (కూర్చుని) అబ్బే ఏం లేదండీ! ఏదయినా పత్రిక కాని, నవలకాని తీసుకుని చదివిద్దామని...

శేఖ : చదివిద్దామనే...పాపం! (అని హేళనగా నవ్వుతాడు)....

మూర్తి : అంటే మీ వుద్దేశ్యం?

శేఖ : మనలోమాట! ... మీరు ఫిల్మ్‌ఫెయిండియా సాయంత్రం యిస్తానని చెప్పి తీసుకువెళ్లి రెండు నెలలయింది ... యిందాకా దాని రూపునే మేము చూడలేదు.

మూర్తి : (బుర్ర గోక్కుంటూ) ఎక్కడో వుంటుందండీ! వెతికి పంపిస్తాను.

శేఖ : ఇంకా వెదుకుతూనే వున్నారు. అయినా నా పిచ్చి కాని తీసుకు వెళ్లిన ఏ పత్రిక తిరిగి యిచ్చిన పాపాన పోయారు?

మూర్తి : ఏమిటండోయి?....అంత నిష్ఠూరంగా మాట్లాడుతున్నాడు?...ముష్టి పత్రిక... అయినా యీ విషయంలో మీ జోక్యం దేనికి? నేను తీసుకువెళ్ళింది మధుసూదనరావుగారిదగ్గర. ఆయనకు లేని తొందర మీకు దేనికి?

శేఖ : అవును నాకు దేనికి తొందర?...యిప్పుడా పత్రిక ముష్టిదయిపోయిందా!...సరే మీతో ఘర్షణ దేనికి? కావాలంటే పత్రిక కొనుక్కోండి! (లోపలికి విసురుగా పోతాడు)

మూర్తి : (తెప్పరిల్లుకుని) చూశారండీ ఆయన దురుసుతనం?

మధు : ఏవో కుర్రతనంలెండి! అందరూ మనసులో మాట దాచుకోలేరు చూడండి...

మూర్తి : (అంతరార్థం గ్రహించలేక) అల్లా అని ఎంతమాటబడితే అంతమాట ఎవర్నిబడితే వారినవేయడమేనా చెప్పండి!...మిమ్మలిని చూసికాని! ... అయితే మధుసూదనరావుగారూ తెలియక అడుగుతాను. అన్యథా భావించకండి...

మధు : తెలియక అడిగేటప్పుడు అన్యథా భావించడాని కేముంటుంది? అవశ్యము కానివ్వండి. మీరూ మామంచికే చెపుతారుగా.

మూర్తి : అందుకనే చెప్పసాహసిస్తున్నా!...అంటే నావుద్దేశ్యము యిదనికాదు! ... నలుగురూ అనేమాటే నేనూ చెప్తున్నాను. మనకి మనం మంచి అనుకుంటే సరా చెప్పండి!...నలుగురూ మనగురించి ఏమనుకుంటున్నారో యోచించుకో అక్కర్లేదా? నలుగురూ విమర్శించే పని మనం చేయడం దేనికి చెప్పండి?...

మధు : ఇంతకీ తమకు అసలు విషయం సెల వివ్వడంలేదు.

మూర్తి : (టక్కున) శేఖరం మీ బంధువే అనుకోండి! ... అయినా ఎన్నాళ్లు యిక్కడ వుంటాడు? ఎంతయినా పరాయియిల్లు. పెళ్లి పెటాకులు లేకుండా ఎన్నాళ్ళిల్లా వుంటాడు చెప్పండి.

మధు : ఎన్నాళ్లున్నా మేము అతన్ని పరాయి వాడుగా అనుకోవడం లేదు గాదండీ!

మూర్తి : మీరు అమాయకులు... తెల్లవన్నీ పాలను కుంటారు, అందరూ ఏమనుకుంటున్నారో ...లోపలనుంచి నిర్మల గొంతు: ...తొందర పడకు శేఖర్!

శేఖ : (దూకుడుగా వచ్చి) మూర్తిగారూ! అందరి తరఫునా తమరు వకాల్తనామా పుచ్చుకుని వచ్చారు. ఈ కేసులో మీ ఫీజెంత?

మూర్తి : (ఒక్క క్షణం బిత్తరపోయి—వెంటనే తెప్పరిల్లుకుని) ఇందులో నాకు జరిగే దేముంది? కేవలం (మధుసూదనరావు వంక చూపిస్తూ) నేను వారి శ్రేయోభిలాషిని.

శేఖ : అవును పాపం. అందుకని వారి నుద్ధరించడానికి వచ్చారు! ... నామూలాన వారికి కలిగే అపఖ్యాతి తొలగించడానికి ప్లాను కున్నారు! ... వారంటే నిజంగా ఎంత అభిమానమండీ?...

మూర్తి : (సహనాన్ని కోల్పోతూ) పరిహాసానికయినా సత్యం మాట్లాడారు. అసలు మీ మూలాన కదూ?

మధు : మూర్తిగారూ ఆవేశంతో మీరు అసభ్యంగా మాట్లాడుతున్నారు!

మూర్తి : నేనా అసభ్యంగా మాట్లాడేది! ... మధుసూదనరావుగారూ మీరూ నన్నిల్లా అంటే ఎల్లా!...ఇంకా శేఖరంగారన్నారంటే అర్థం చేసుకోగలను.

శేఖ : (కోపంగా) అంటే నీ వుద్దేశ్యం?...

మూర్తి : (గట్టిగానే) గొంతు చించుకున్నంత మాత్రాన బెదరిపోతాననుకున్నావా?. నా వుద్దేశ్యం...ఇక్కడ మీ కన్నిరకాల సదుపాయాలు ఉన్నాయని...

శేఖ : షటప్!...రాస్కెల్!...ముందిక బయటికి నడు. లేకపోతే ... (మీదికి వెళ్తాడు. మూర్తి రెండడుగులు వెనక్కి వేస్తాడు. 'ఆగు శేఖర్' అంటూ మధుసూదనరావు లేచి శేఖరాన్ని వారిస్తాడు.)

మూర్తి : ఏం చేస్తావేం?...

శేఖ : (ఆవేశంతో రొప్పుతూ) పిచ్చిగా వాగితే ఏదయినా చేస్తాను.

మూర్తి : ఆ చేసే మొహమే! ... బయిటికి రా!.... ఎవరు ఎవర్ని ఏం చేస్తారో తెలుస్తుంది... మధుసూదనరావుగారూ ఆలోచించుకోండి (బయటికి వెళ్తాడు).

శేఖ : (రొప్పుతూ) కుర్చీలో కూలబడతాడు.

మధు : (అతని వీపు నిమురుతూ) పిచ్చి శేఖర్!... ఎందుకంత ఆవేశం?...

నిర్మల : (ప్రవేశిస్తూ) వెళ్లాడూ!...ఎప్పుడూ ఏదో అనందే వెళ్లడు. ఎవరి బ్రతుకు వారిని బ్రతక నివ్వరు కాబోలు.

శేఖ : (ఆవేశం పూర్తిగా చల్లారదు) రానిస్తుంటే సరి.

మధు : (నిందాపూర్వకంగా!...) ఎందుకు అతనన్న మాటలకి మీరు యింత యిదవుతారు?

శేఖ : అంటే నీ ఉద్దేశం?

నిర్మల : అతనన్న మాటలకి మీరు ఏమీ బాధపడరా?

మధు : పడను. ఎవరో ఏదో అన్నారని మనం భయపడడం దేనికి? ...అందరి మనసులూ ఒకే ఉన్నత స్థాయిలో వుండవు ... వారు ఆ విధంగా చెప్ప సరదో విధంగా ఆలోచించలేరు. వారిని చూచి జాలిపడాలిగాని ... వాళ్లతో పాటు మనమూ సభ్యత మరిచి పోవడమేం భావ్యం?

శేఖ : నీఅంత సహనం నాకు లేదుసుమా!

మధు : సరే ఇక అది పోనిద్దూ యిండి...యివాళ సినిమా ప్రోగ్రాం...సాయంత్రం అందరూ రెడీగా వుండండి.

శేఖ : సినిమాకా?

నిర్మల : యివాళేనా?

మధు : అవును యివాళే. సూసాట్ హోపర్టు పిక్చరు, యివాళిటితో ఆఖరు. శేఖర్ టిక్కెట్లు కట్టిపెట్టి ఆరింటికే యింట్లో హాజరు వేయించుకోవాలి. నిర్మలా నువ్వూ అన్నిపనులూ తెముల్చుకొని రెడీగా వుండాలి.

శేఖ : ఓ! కే! (అంటూ వెళ్తాడు)

నిర్మల : మనిషికి సినిమాలంటే ఏం సరదా!...

మధు : అవును నిర్మలా!...నిజం చెప్పావు! ... చదవడానికి ఓ పుస్తకం, గీయడానికి ఓ బొమ్మ...చూడ్డానికి ఓ సినిమా...షికారు చేయడానికి ప్రశాంతమయిన పున్నమరేయి. యివి వుంటే నాకికేం అక్కర్లేదు...

నిర్మల : అవును యివివుంటే నేను అక్కర్లేదుగా!...

మధు : ఇవన్నీ ఓయెత్తూ!...నీవో ఎత్తూ!...నీవు లేనినాడు నేనూ వుండను.

రెండవ రంగము

** హాస్పిటలులో ఓ గది...బెడ్ మీద మధుసూదనరావు పడుకొని వుంటాడు. కళ్ళకి మొగానికి కట్లు కట్టి వుంటాయి...ఆ మంచంపైన '21'టి నంబరు వుంటుంది. నిర్మల ప్రక్కనే కూర్చుని వుంటుంది. జుట్టంతా రేగిపోయి వుంటుంది. మొగమంతా వాడివుంటుంది... చూస్తే బాగా ఏడ్చినట్లు వుంటుంది. మాట చాలా బడలికగా వుంటుంది

మధు : (మూలుగుతూ!) నిర్మలా! నిర్మలా!

నిర్మల : ఇక్కడే వున్నాను! ఏం కావాలి?

మధు : ఇక్కడే వున్నావా (జాలిగా) నిర్మలా నన్ను విడచి ఓక్షణమయినా వుండవుకదూ! ఇక నీవు లేకపోతే నా బ్రతుకే లేదు.

నిర్మల : అబ్బ! కాస్సేపు విశ్రాంతితీసుకోరూ!

మధు : కాసేపేం కర్మ! ... ఇక పూర్తి విశ్రాంతి.

[శేఖరం ఆదుర్దాగా లోపలికి వస్తాడు. అతనిముఖంలో ఆందోళన వ్యక్తమవుతూ వుంటుంది]

శేఖ : (వస్తూ) ఏం జరిగింది? ఎల్లా జరిగింది?

మధు : ఎవరూ! ... శేఖరా! ...రా కూర్చో!... చూశావా నాస్థితి.

శేఖ : (మధుకి మరోప్రక్కన కూర్చుని) ... ఎల్లా జరిగిందీ దారుణం?...

నిర్మల : ఇంక ఎక్కడా వుద్యోగాలు దొరకనట్టు ఆ కెమికల్స్ ఫ్యాక్టరీలో పనిచేస్తుంటే నే ననుకున్నా...ఎప్పుడో అప్పుడు యిట్టాంటిది జరుగకపోదని.

మధు : గ్రహచారము కానీ!...యిదివరకు ఎన్ని సార్లు ఆ ద్రావకముతో ఎక్స్పరిమెంట్ చేయలేదు?...ఇవాళ నా కర్మం కాలి అలా ఎక్స్ప్లోడ్ అయిందిగాని ఈ ఒక్క సంఘటనతో జీవితంలో ఎందుకూ కొరగానివాణ్ణి చేసావ్యను— నా కర్మ...

శేఖ : (ఆతురతా భయమూ కలిసిన గొంతుతో) అయితే యిక ఆ కళ్లు రావా?...డాక్టర్లు ఏమన్నారు?

మధు : ఏమంటారు? ఏదో ధైర్యం చెపుతారు! అంతకంటే ఎవరు ఏం చేయగలరు? (గాద్గదికంగా) నిర్మలా? యీ ప్రమాదంతో నా ప్రాణం పోయివుంటే బాగుండేది...కాని నేను దురదృష్టవంతుణ్ణి. జీవితమంతా నేను యిక ఒకరిమీద ఆధారపడవల్సిన నికృష్టపు బ్రతుకయిపోయింది...నిర్మలా!.. నాకు చావు రాకూడదూ!... నేనేం పాపం చేశాను?

నిర్మల : (అతికష్టంమీద తనని తను సంబాళించుకుంటూ)...అబ్బ వూరుకోరూ ?

మధు : ఊరుకోమంటున్నావా? ఎల్లా అనగల్గుతున్నావా మాట?...ఎట్లా ఏమని వూరుకోను? (బాధగా) యిక యీ ప్రపంచాన్ని నేను చూడలేను. ఒక నవల చదవలేను. ఒక సినిమా చూడలేను. వెన్నెల అందాన్ని చూసి ఆనందించలేను. నాకు మిగిలింది చీకటి ... అతి భయంకరమయిన చీకటి. పుట్టు గ్రుడ్డివాడు ఎప్పుడూ వెలుగుచూసి వుండడు కనుక వాడికి చీకటి భయముండదు. కాని ఒకసారి వెలుతురులో వున్న సౌందర్యాన్ని అనుభవించిన నేను చీకటి నెల్లా భరించగలను ?

శేఖ : (ఓదార్పుగా ధైర్యం చెప్పాలన్న వుద్దేశ్యముతో) మధూ!....నీకన్నీ తెలుసు....నేను

చెప్పగలిగినవాడిని కాదనుకో!...నీబాధని నేను పూర్తిగా అర్థం చేసుకోగలను?... కాని బాధపడి దిగులుపడి ఏం చెయ్యగలవు? భగవంతుడు నీకు చేసిన యీఅన్యాయానికి మానవుడు ఎల్లా నిష్కృతి కల్గించగలడు చెప్పు?...యీ నూతనజీవితాన్ని ఆత్మ ధైర్యంతో ఎదుర్కోవాలి...యీ జీవిత సంగ్రామంలో ధైర్యంగా ముందుకు సాగు!...

మధు : (వున్నట్టుండి వుద్రేకంగా) ఆత్మధైర్యమూ, జీవిత సంగ్రామమూ!... వట్టున కూర్చుని ఎన్ని కబుర్లయినా చెప్పవచ్చు. అయినా నా ప్రరికాని ఎవరిదగ్గర ఏమి ఆశించగలను?

శేఖ : (సందర్భము మార్చాలని) నిర్మలా! యీ సంగతి మీ వాళ్ళకి...యితని అన్నగారికీ తెలియపరిచావా?...

నిర్మల : (నిరుత్సాహంగా) తెలియపరిచాను.

మధు : (నిస్పృహగా) తెలియపరిచినా ఏంలాభం? వస్తారు. అయ్యో ఎంతపని జరిగిందంటూ విచారం వెలిబుచ్చుతారు. తర్వాత అందరూ వచ్చినదారినే పోతారు. అయినా అంతకంటె ఎవరుమటుకు ఏం చేయగలరులే!...

నిర్మల : (చేతులు నులుముకుంటూ) ఏం చేయాలో తెలియటం లేదు.

శేఖ : ఇంతకీ కంపెనీవారు ఏమంటారు?...

మధు : నువ్వు వట్టి పిచ్చివాడివయ్యా!... ఎవరు మటుకు నా కర్మాని కేం చేస్తారూ!... నన్నెరుగున్నవారంతా నిజంగానే నన్ను చూసి జాలిపడ్తారు...మా జనరల్ మేనేజరు మంచివాడు. నామీద సదభిప్రాయముంది...యీ ప్రమాదం ఆయన కంపెనీ ఆవరణలో జరిగిందికనుక నాకు కొంత నష్టపరిహార మిప్పిస్తాడు...దానితో ఆయన బాధ్యతా తీరిపోతుంది.

శేఖ : అంతకంటే ఎవరుమటుకు ఏం చేయగలరు?

మధు : మరి రేపటినుంచి నా గతి?...నా బ్రతుకు యింక ఎల్లా వెళ్ళమారుతుంది?...యింకా ఎన్నాళ్ళో నేను బ్రతుకుతాను..యిన్నాళ్లూ ఎవరిమీదో ప్రతిదానికీ ఆధారపడాలా!... ఇవన్నీ తలచుకుంటే నా గుండె లవిసిపోతున్నాయి ... కాని అందరూ ధైర్యంగా వుండాలని చెపుతారు...ఆత్మ ధైర్యమూ, జీవితసంగ్రామమూ యీ చవట కబుర్లు నన్నెలా వూరడిస్తాయి?

నిర్మల : రోజులు గడవక అల్లాగే ఉంటాయా?.... మనకి దారి కన్పించనే కన్పించదా?

మధు : దారా!...యింకా నాకే దారి కన్పిస్తుంది..

నిర్మల : అట్లా అనకండి!...మీరు కావల్సినవాళ్లు మిమ్మల్ని ప్రేమించేవాళ్లు వున్నంతకాలము మీ కేలోటు జరగదు.

మధు : ఉన్నారు ... నువ్వు, శేఖరం... నా బెంగ అది కాదు...రేపటినుంచీ మన సంసారం ఎల్లా గడుస్తుంది? వాళ్లిచ్చే నష్టపరిహారం ఎన్నాళ్ళు వస్తుంది?

శేఖ : (మృదువుగా) ఆ విషయంలో బెంగ ఎందుకు చెప్పు? నేను పరాయివాడిని కాను. నా సంపాదనవల్ల మన మూడుపొట్టలూ గడవకపోతాయా?

మధు : (దెబ్బతిన్నట్టు) నీమీద ఆధారపడవమా?

శేఖ : ఏం! ఆమాత్రం అర్హత నాకు లేదా?...

మధు : కాని...జీవితమంతా నీమీద ఆధారపడి వుండడమా?...అయినా నువ్వు రేపు పెళ్ళి చేసుకుంటే?

శేఖ : నేనా!...పెళ్లా?...యీ విషయంలో నీకింకా నాగురించి అనుమానముందా?...

మధు : పోనీ అనుమానం కాదే అనుకో!... యీ భారం నువ్వు వహించడానికి ఏమీ బాధపడవే అనుకో!...కాని చూసేవాళ్లకి ఎల్లా వుంటుంది?

శేఖ : ఎవరో ఏదో అనుకుంటారని మనం భయపడినట్లయితే అసలు నేను నీయింట్లో వుండగలిగేవాడినా?...ఆలోచించుకో!....నువ్వు ఎల్లాగూ వకరిమీద ఆధారపడాలి!...ఆ అవకాశము నాకు ఎందుకివ్వకూడదూ?...

మధు : వీల్లేదు! నువ్వు అభివృద్ధిలోకి రావల్సినవాడివి. జీవితమంతా నేను నీకొంపకు గుదిబండగా వుండలేను—అసంభవం!

నిర్మల : దీన్ని గురించి యింత తర్కం దేనికి?... శేఖర్! మీ ఆఫీసులో లేడీ టైపిస్టు పోస్టుకి నేను ఎందుకు అప్లికేషన్ పెట్టకూడదూ?

శేఖ : (సంతోషంతో) సమయానికి గుర్తుచేశావు నిర్మలా! మధూ! అవసరమయితే స్త్రీ వుద్యోగం చేయవల్సిందే అన్నావుగదూ!

మధు : (ఒక్కసారి వులిక్కిపడి) అందుకని యిప్పుడు నా కామాట అప్పచెపుతున్నారా?....

శేఖ : లేదు. అవసరం వచ్చింది కనుక గుర్తు చేస్తున్నాను.

నిర్మల : నేను వుద్యోగం చేయడానికి అభ్యంతర మేమిటి చెప్పండి.

మధు : (నిట్టూరుస్తూ) నా అభ్యంతరం ? ... ఆ అర్హత యీ గ్రహపాటుతోనే అంతరించింది ... వెధవ బ్రతుకు?... చివరికి భార్య సంపాదిస్తే కాని గతిలేని జన్మ.

నిర్మల : ఎందుకు బాధపడతారు?...(అనునయంగా) యిందులో మీరు న్యూనత పడడానికేముంది ? ... మీరు సుఖంగావుండడమే పెన్నిధిగా మీరే నా జీవితపు వెలుగుగా ఎల్లప్పుడూ భావించుకుంటున్నాను. నామీద ఆధారపడితే అవమానం ఏముంది చెప్పండి....

మధు : పోనీ అల్లాగే అనుకుందాం ! ... నువ్వు నీ ఉద్యోగానికి పోతే నా గతి ఏమిటి ?.... నీ రాకకోసం యీ గుడ్డివా డెదురుచూస్తూ వుండాలన్న మాట...అదేగా నీ ఉద్దేశం?...

నిర్మల : (ఆలోచించి) ఇంట్లో వున్నంత కాలం నేను మీకేమీ లోటురానివ్వను ... నేను బయటికి వెళ్ళినప్పుడు మీ కాసరాగా వుండడానికి ఓ నౌకరుకుర్రవాణ్ణి పెట్టుకుందాము.

శేఖ : అసలు యీ వుద్దేశ్యం నీకు నచ్చితే అవసరమయిన ఏర్పాట్లు చేసుకోవచ్చు. మధూ!... అసలు నీ అభ్యంతర మేమిటి?

మధు : (విసుగ్గా) అభ్యంతర మేం లేదయ్యా! మహానుభావా! చివరికి నీ పట్టే నెగ్గిందిగా! (వెంటనే తగ్గిపోయి) నిర్మలా! ఆలోచించేందు కేముంది? సరే అలాగే కానియ్యండి ...అప్లికేషన్ పడేయించు.

శేఖ : (రిస్టువాచివంక చూసుకుని) అబ్బా ఎది మిదింబావయింది మధూ! బజారునుంచి నీకేమయినా తీసుకురమ్మంటావా?

మధు : నాకా!...ఏం తెస్తావ్? నా సంగతికేం? మీకు తిండితిప్పలు అక్కర్లేదా!...మీరు వెళ్ళిరండి...

నిర్మల : నాకేం అక్కర్లేదు. తిండి తినడంలాగానే వుంది రోజూ.

మధు : అల్లా అంటే ఎలా? యిక నీవు బాగుంటేనే నేను బాగుండేది. ఇక నీవు అన్నం తింటేనే నేను తినడం.

శేఖ : ఇప్పుడింక వంటాగింటా ఏమిటి ? కారియరు తెస్తాను ? మధూ ! డాక్టర్లు ఏం తీసుకోమన్నారు? వచ్చేటప్పుడు తెస్తాను.

మధు : కొంచెం ఓంపరేచరు వుంది...కావల్సింది హాస్పిటల్ వాళ్ళే యిస్తారు. పోనీ ఒకటి రెండు బత్తాయిపళ్ళు తెచ్చిపెట్టు...తిరిగి వచ్చాక నువ్వూ నిర్మలా కలసి వెళ్ళుదురుగాని.

శేఖ : అల్లాగే వస్తా!...(వెళ్తాడు).

మధు : నిర్మలా!...నే నేమయినా కటువుగా మాట్లాడానా?...నే నన్న మాటలు మీ కెవరికయినా కష్టం కల్గించాయా?...

నిర్మల : ఇందులో కష్టాని కేముంది? ... యిందులో మీ మనసు ఎవరికి తెలియదు?

మధు : నిద్రపడితే బాగుండును."రిప్ వానువింకిల్" ఇరవైఏళ్ళు నిద్రపోయాడుట. అటువంటి నిద్ర నాకూ పడితే ఎంత బాగుండును ?... ఇప్పుడు నిద్రపోయినా రేపు మళ్ళీ లేవాలి! కాలం ఎల్లా గడుస్తుంది ? ...కళ్ళు మూసుకుంటే ఒక్క క్షణం ఒక్క యుగంగా గడచి వెంటనే కళ్ళు తెరిచివేస్తామే ?... యిప్పుడు ఒక్క నిమిషం కాదు ఒక్కగంట కాదు...ఎన్నో సంవత్సరాలు గడపాలి! ఎల్లా ?...

నిర్మల : (ఏం మాట్లాడాలో తెలియక) అలవాటు పడిపోతారు జీవితానికి నెమ్మదిగా.

మధు : అలవాటు ! ... చేసేందుకు పనివుండదు... మనసులో జరిగేవి జరిగినవి వూహించు

తుంటూ కాలం గడపడం. అంతే!... (ప్పున్నటుండి ఏదో గుర్తుకు వచ్చినట్లు) అయితే నిర్మలా నన్నిదివరకులా ప్రేమించ గలవా?...

నిర్మల : (దెబ్బతిన్నదానిలా) అదేమిటి అల్లా అడుగుతారు?

మధు : కాదు నిర్మలా!... నేనా గుడ్డివాడిని... దేనికీ కొరగానివాడిని... నీ కానందం చేకూర్చలేను... ప్రతిదానికీ నీమీద ఆధార పడి నిన్ను పీడించాలి.

నిర్మల : (గాద్గదికంగా) మీకో దణ్ణం పెడతాను. అటువంటిమాట లనకండి!...

మధు : కాదులే నిర్మలా!... అప్రయోజకుడయిన భర్తని ఏ ఆడది గౌరవిస్తుంది?...

నిర్మల : నేనూ అందరిలాంటిదాన్నేనా?... మీ మనసు నాకు తెలుసు. నేను ప్రేమించేది పూజించేది... మీ రూపాన్నీ, మీ పురుషత్వ గాన్నీ కాదు! మీ హృదయాన్ని...

మధు : (తృప్తిగా) అది నాకు తెలుసు నిర్మలా!... నువ్వు నా భార్యవి కావడమే జీవితంలో నేను చేసుకున్న పుణ్యం అదృష్టం. పాపం మీ బావ శేఖరాన్ని చూడు... అతనూ నేనంటే ఎంత అభిమానం చూపిస్తున్నాడో ...మీ ఇద్దరి ఋణం నే నెల్లా తీర్చుకో గలనో?...

నిర్మల : కాసేపు నిద్రపోకూడదూ?...

మధు : నిద్రపోవడానికి తొందరేం వచ్చిందిలే?... ఇవాళ మనం సినిమాకి వెళ్దా మనుకు న్నాము కాదూ!....

నిర్మల : ఆ!...యిక ఒక్కటే సినిమా!...

మధు : లేని అదృష్టము నా కెలానూ లేదు...ఇక్కడ నువ్వుకాని శేఖరంకాని చేసే పనేముంది. చాలా మంచి పిక్చరు...పోనీ మీ రిద్దరూ వెళ్ళకూడదూ?

నిర్మల : (పరిహాసమో సత్యమో తెలియక) ఇప్పుడు సినిమాలే తక్కువయినాయి. మిమ్మల్నీ యిలా వదిలేసి సినిమాలకే వెళ్లాలి...

మధు : ఎందుకు వెళ్లకూడదూ?...నే నెల్లాగూ సుఖపడను?...ఆనందరేఖ అనేది యిక నా జీవితములో నే లేదు. అల్లా అని నీ ఆనం దాని కడ్డునిలవడను రాతు సత్వను కాదూ? నేను సర్వదా వాంఛించేది నీ సౌఖ్యమే నిర్మలా!

నిర్మల : అదే అయితే దయవుంచి ఇక మీ రేమీ మాట్లాడకండి.

[శేఖరం ప్రవేశిస్తాడు. కేరియరు క్రింద పెట్టి బత్తాయిపళ్లు కప్‌బోర్డుమీద పెట్టి పక్కన కూర్చుంటాడు.]

శేఖ : పళ్లు యీ కప్‌బోర్డుమీద పెట్టాను. ఇప్పుడు తీసుకుంటావా మధూ!

మధు : తర్వాత తీసుకుంటాను...సరే యిప్పటికే పొద్దుపోయినట్లుంది. ఇద్దరూ వెళ్లిరండి.

శేఖ : భోంచేసివస్తాను మధూ! రాత్రి నీకేదయినా అవసరముంటుం దేమో!

మధు : మళ్ళీ రావడం దేనికి!...అక్కడ నిర్మల ఒక్కతే వుండదూ?

నిర్మల : పోనీ నేను వస్తాను. అతను వచ్చి దింపు తాడు మళ్ళీ నన్నక్కడ.

మధు : అనవసరం. సరే మీ యిష్టం...

శేఖ : అయితే వస్తాను...

నిర్మల : మనసు బెంగ పెట్టుకోకండి!...

మధు : శేఖర్!...(శేఖర్ వెనక్కి తిరిగి ఏమిటి అంటాడు.)

మధు : రేపే నిర్మల అప్లికేషన్ తీసుకు వెళ్ళు... మరి ఎవరయినా పనికుర్రవాడిని చూడు.

శేఖ : తప్పకుండా!...

మూడవ రంగము

* * నిర్మల ఫ్లాస్కులో హార్లిక్సు పోసి బల్లమీద పెడుతుంది. శేఖరం ప్రవేశం:

శేఖ : నిర్మలా! నిర్మలా!......యింకా వంట కాలేదూ? ఆఫీసుకి టైమవుతోంది.

నిర్మల : ఎంత! అయిదు నిమిషాలు! ఆయన స్నానం చేస్తున్నారు. అందరమూ కలిసే భోజనం చేయవచ్చు.

శేఖ : ఏం!...అంత బడలికగా వున్నావు...... అంతా రెండో ఆట సినిమామూలానే!

నిర్మల : రానురానంటే బలవంతపెట్టి తీసుకువెళ్లావు! ఎందుకు వచ్చిన సినిమాలు?...

శేఖ : ఏం!...సినిమా చాలా బాగుందే!...

నిర్మల : సినిమా బాగోగులు గురించి కాదు నేను చెప్పేది...(తమాయించుకుని) ఎందుకులే!

శేఖ : (ప్రశ్నార్థకంగా) అయితే!.. మరి?... అతను ఏదయినా అన్నాడేం. అతనేగా వెళ్ళమంది!...

నిర్మల : వెళ్లవద్దని ఆయన అనలేదు......అనలేరు కూడాను. కాని వెళ్ళినందుకు బాధపడతారు! అంటే మనం చూసినందుకు కాదు. తను చూడలేనందుకు!...

శేఖ : దానికి నువ్వేం చేయగలవు? నిన్న ఏమన్నాడేమిటి?

నిర్మల : (నెమ్మదిగా) నిన్న మనం వచ్చిందాకా ఆయన నిద్రపోలేదు. ఏమని అడిగితే నీకేం? హాయిగా సినిమాలకీ నాటకాలకీ వెళ్తావు... యీ నల్లుల మంచంమీద నిద్రపట్టక చస్తున్నాను. ఏవయినా చదువుకుందామన్నా గుడ్డివాడినయిపోయా నన్నారు.

శేఖ : అయినా యీమధ్య అతనిలో వూహించలేని మార్పులు వస్తున్నాయి.

నిర్మల : అందులో ఆశ్చర్యపడడానికేముంది?... పాపం ఆయన సినిమాలు నవలలు లేనిదే ప్రపంచమే లేదనుకునేవాడు.

శేఖ : దానికి నువ్వేం చేస్తావు?...అయినా నీకు కోపమువస్తే వచ్చింది...యీమధ్య అతను చాలా మొరటుగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు... అతనికోసం నువ్వెంత శ్రమపడుతున్నావు.. అది తెలుసుకున్నాడా!...ఎప్పుడూ సతాయించడం...రెండురోజులు నువ్వు లేకపోతే అతనికి తెలిసి వస్తుంది.

నిర్మల : ఆయన్నీ, ఆయన హృదయవేదననీ నువ్వు అర్థం చేసుకోలేవులే!...

[లోపల దబ్బున మనిషి పడిన చప్పుడు.]

నిర్మల : (ఆతురతగా) అయ్యో పడిపోయినట్టున్నారు.(లోపలికి పరుగెడుతుంది.... శేఖరం వెనకాలే వెళ్తాడు...ఒక్క క్షణము రంగం మీద ఎవరూ వుండరు.)

[నిర్మల మధుసూదనరావుని చెయ్యి పుచ్చుకుని తీసుకువస్తుంది. వెనకాలే శేఖరం వస్తాడు...మధుసూదనరావు తువ్వాలు కట్టుకుని వుంటాడు. మొగమంతా కాలిన మచ్చలు...జుత్తు తలమీద స్నానముచేసి తుడుచుకోవటమువల్ల రేగివుంటుంది. చలికి వణుకుతూ వుంటాడు.]

నిర్మల : ఇంతలో ఎందుకింత తొందర చెప్పండి!.. నన్ను పిలవలేకపోయారా.?...

శేఖ : దెబ్బతగిలిందేమో చూడు...

మధు : (వుప్కుహాసం చేస్తూ) తగిలే దెబ్బ యిదివరకే తగిలింది...దానిముందు యిదోలెఖ్ఖా!...

నిర్మల : (నొచ్చుకుంటూ) నేను చచ్చిపోయా ననుకున్నారా! నన్నెందుకు పిలవకూడదూ?

మధు : (మ్లాన వదనంతో) ఎన్నాళ్లని పిలిచేది? యింట్లో అయినా నడక అలవాటు చేసుకోపోతే ఎల్లా? (కంఠములో కఠినత్వము తెచ్చుకుని) అయినా పిలిచాను.

నిర్మల : (ఆశ్చర్యముగా) పిలిచారా మీరు?

శేఖ : మరి ఎవరికీ వినిపించలేదే?...

మధు : (కోపముగా) అంటే నేను అబద్ధమాడాననా నీ ఉద్దేశ్యం? మీ కబుర్ల ప్రవాహంలో యీ గుడ్డాడి మాటలెల్లా వినిపిస్తాయి!

నిర్మల : ఎంత దారుణంగా మాట్లాడుతున్నారు?

మధు : (కసిగా) నిజం ఎప్పుడూ దారుణంగానే ఉంటుంది!

నిర్మల : (ఎంతో బాధగా అరుస్తూ) అబ్బా!... (వెంటనే తగ్గిపోయి) సరే ఎన్నయినా అనండి పడతాను...ముందు బట్టలు మార్చుకు

రండి...చలికి వణికి పోతున్నారు. (అని చెయ్యిపట్టుకుని లోపలికి తీసుకు వెళ్తుంది. శేఖరం అటూ యిటూ విసురుగా తిరుగుతాడు ...నిర్మల మధుసూధనరావుని విడిచి శేఖరం దగ్గరికి వస్తుంది...)

శేఖ : (నెమ్మదిగా) ఏమిటివంతా!...

నిర్మల : (నెమ్మదిగా) అంతా కర్మ...

శేఖ : (నెమ్మదిగా) యింతకీ నిజంగా పిలిచాడా?

నిర్మల : (నెమ్మదిగా) ఏమో! మరి ... విన్పించలేదు ... అయినా యింకో సారి పిలవకూడదూ?...పిలిచి వినపడితే రానా?... ఎందుకు నన్నిల్లా బాధపెట్టడం?...పిచ్చి భయాలతో ఊహలతో ఆయన హైరానా పడ్తున్నారు. నన్ను హైరాన పెడ్తున్నారు.

శేఖ : చూస్తూ వూరుకోవల్సిందే! అంతకంటే ఏం చెయ్యను? సరే ఇప్పుడే వస్తాను (బయటికి నడుస్తాడు).

నిర్మల : బట్టలుమార్చుకున్నారా, అయితే వస్తున్నా (వల్లి అతన్ని తీసుకువచ్చి పడక కుర్చీలో కూర్చోబెడుతుంది. పక్కకి తను కూర్చుని మొగముపైన తలపెట్టి) ఏమండీ దెబ్బ ఎక్కడ తగిలింది? ... చూడనివ్వండి మోపుగా తగిలిందేము?

మధు : (నిర్మల జుత్తు నిమురుతూ ఎంతో ప్రేమగా) పెద్ద దెబ్బేం తగలలేదు నిర్మలా!...ఎందుకంత ఆత్రము! ..దీంతో నే నా ప్రాణం పోదుగా!....పిచ్చి నిర్మలా!...ఎందుకు నన్నింత ప్రేమిస్తావు!...అయితే నీ కాఫీకి టైము కాలేదూ?

నిర్మల : అవుతోంది. అతనూ తొందరపడ్తున్నాడు. ముగ్గురం కలసి భోజనం చేద్దామా?

మధు : ముగ్గురమా!...(కంఠములో మార్దవముండా పోతుంది) వద్దు. మీరిద్దరూ భోంచెయ్యండి ......అయినా తొమ్మిదిన్నర కాకుండా అప్పుడే భోజనమేమిటి?

నిర్మల : అవుననుకోండి! కాని ఆనక ఎవరు వస్తారు?

మధు : ఏం? గోపీని ఎందుకు పెట్టుకున్నాము?... నా పని చూడ్డానికేగా!......నా యిష్టము వచ్చినప్పుడు పెట్టించుకు తింటాను.

నిర్మల : వాడు కుర్రవాడు. వాడికెందుకు శ్రమ చెప్పండి?

మధు : ఏం? అంతా నీ యిష్టమేనా?......డబ్బు సంపాదిస్తున్నంతమాత్రాన నీ మాట వింటాననుకున్నావు కాబోలు?

నిర్మల : (అతి బాధగా) ఎందుకు నన్నిలా హింసిస్తున్నారు? పోనీ మీ యిష్టప్రకారమే కానివ్వండి.

మధు : (తగ్గి) నేనన్న మాటలకి బాధపడ్తున్నావా? అదికాదు నా వుద్దేశ్యం. (జాలిగా) నిర్మలా నన్నర్థం చేసుకోవూ?... (వున్నట్టుండి) యీ పూట ఆఫీసుకి సెలవు పెట్టలేవూ?...

నిర్మల : అల్లాగే— ఎందుకో చెప్పండి!

మధు : వద్దులే నిర్మలా!...ఒక్క పూటతో ఏమవుతుంది? నన్ను విడిచి నీవొక్క క్షణమున్నా సహించలేకుండా ఉన్నాను. నా కర్మానికి నువ్వేం చేస్తావు?

నిర్మల : మీకోసము ఏదయినా చేస్తాను. కావాలంటే యీ వుద్యోగాన్నయినా వదులుకుంటాను! ...కాని ముందు గతి?

మధు : అవును నిర్మలా!...వుద్యోగం ఎల్లా మానుకుంటావు? (తగ్గి) నిర్మలా! (చేత్తో చెంపలు తడిమి చుబుకం అందుకుని పైకి ఎత్తుతాడు.)

నిర్మల : ఏమిటి?...

మధు : ఒకప్పుడు ... యీ విధంగా నీ ప్రకాశవంతమయిన కళ్ళలోకి చూస్తూ సర్వం మరిచిపోయేవాడిని....యిక నీ కళ్ళని చూడలేను...నీ చిరునవ్వుని చూడాలని ఎంత వుబలాటమున్నా ఏం చెయ్యగలను?... తలుచుకున్నకొద్దీ బాధ నిర్మలా!...నా జ్ఞాపకశక్తి నశించి పోకూడదూ?...

నిర్మల : అల్లా బాధపడి ఏం ప్రయోజనం? వున్నంతలో సంతోషంగా వుండకపోతే ఎల్లా చెప్పండి?...

మధు : (బాధగా) సంతోషం!...ఇక నా జన్మలో లేదు! ఎందుకు వచ్చిన బ్రతుకు? నేను సుఖపడలేను! ... మిమ్మల్ని సుఖపెట్టలేను...

(ఏదో గుర్తుకు వచ్చినట్లు) నిర్మలా! నాలో చాలా మార్పు వచ్చిందనుకుంటున్నావు కాదూ! ... నేను చాలా అసహ్యంగా మాట్లాడుతున్నాననీ నాకు తెలుసు నిర్మలా! కాని ఏం చేయను?...నాలో పెల్లుబికే అసంతృప్తిని ఏదో విధంగా యింకొకరి మీద కక్కేస్తే కొంత తృప్తి! .. తర్వాత బాధపడ్తాను, ఏం లాభం ?..కష్టపడ్డ మనసు బాగుపడుతుందా?... నన్నర్థం చేసుకోవూ?...

నిర్మల : మిమ్మల్ని అర్థం చేసుకోవాలనే నా తాపత్రయం. పోనివ్వండి... ఒక విషయం అడుగుతాను మర్మం విడచి చెపుతారా!

మధు : తప్పకుండా!...ఏమిటది?

నిర్మల : శేఖర్ అంటే మండిపడ్తున్నారు! కారణమేమిటి?

మధు : యిదమిద్ధంగా చెప్పలేను.

నిర్మల : (బాధగా)...నా భయం మా యిద్దరిమీదా మీకేవయినా అనుమానముందా అని?

మధు : నేననే మాటలకి అల్లా అర్థము చేసుకుంటున్నారా? మీ యిద్దరిమీదా నాకే అనుమానం లేదు...ఏదో అన్న మాటలకి బాధపడకు?...నాలో మార్పుకి నేను చెప్పిందే కారణము.

నిర్మల : అమ్మయ్య! గుండెల్లో రగులుతున్న మంట చల్లారింది.

[శేఖరం ప్రవేశిస్తాడు.]

శేఖ : నిర్మలా!...యింకా ఏమిటి ఆలస్యము.

నిర్మల : నీదే ఆలస్యం! మధువంక తిరిగి ఏమండీ మీరూ రాకూడదూ?

మధు : సరేలే! నేనూ వస్తాను!

శేఖ : నిర్మలా! విన్నావా!...మన మేనేజరు కూతురు పెళ్ళిట చాలా హడావుడిగా చేస్తాడుట. డాన్సులు, పాటకచేరీలు, ఓ!...ఒకటేమిటి అన్నీనూ! మనందరికీ 'గ్రాండు డిన్నర్'.

నిర్మల : (ఈ ప్రసంగముపై అయిష్టత వ్యక్త పరుస్తూ) ఎప్పుడో సంగతి యిప్పుడు దేనికి?

శేఖ : ఎప్పుడో అంటావేవిటి? ఇంకా పదిహేను రోజులేగా! 'రిసెప్షన్లో' నువ్వూ నేనూ సహాయం చెయ్యాలని మేనేజరు నిన్న చెప్పలేదూ!

నిర్మల : (అసహనంగా) కాసేపు పూరుకుందూ! ముందు భోజనానికి లే!...మీరు రండి!

మధు : నేను ఆనకే తింటాలే!

నిర్మల : (తెల్లబోయి) అదేమిటి అల్లా అంటారు?... యిప్పుడేగా లేస్తానన్నారు?

మధు : అంటే అంటాను!...ఇప్పుడు అభిప్రాయం మార్చుకున్నాను. ఈ యింట్లో నాకు సర్వస్వాతంత్ర్యం వుంది. నువ్వు నా విషయములో మరేమీ బాధపడనక్కర్లేదు.

నిర్మల : సరే యిక మీ యిష్టం! ... ఫ్లాస్కులో హార్లిక్సు పోసి వుంచాను. బిస్కట్ల డబ్బా పళ్లూ అలమారులో వున్నాయి...యిప్పుడే గోపీ వస్తాడు...మీకేం కావాలన్నా గోపీ నడగండి!

మధు : అది నువ్వు చెప్పనక్కర్లేదు ... ఆ సంగతి నాకూ తెలుసు. నీ బాధ్యత తీరింది. ఇక నిరభ్యంతరంగా నిర్విచారముగా ఆఫీసుకి దయచెయ్యవచ్చు ... వెళ్ళండి! మీరూ! మేనేజరూ!....ఆయన యింట్లో పెళ్లి. మీ ఎంగేజిమెంట్సు, ఎంటరుటైనుమెంట్సు... పొండి... నా బ్రతుకు నన్ను బ్రతకనివ్వండి...

నాలుగవ రంగము

** పడకగది ... మంచంమీద మధుసూదనరావు పడుకుని వుంటాడు... ఆ మంచానికి రెండుగజాల దూరంలో నౌకరు కుర్రవాడు గోపీ చాప మీద పడుకునివుంటాడు. మంచానికి చాపకీ మధ్య చిన్న స్టూలు వుంటుంది ... దానిమీద విప్పిన బిస్కట్ల పొట్లం, బత్తాయి తొనలూ వుంటాయి...మంచానికి

మరోపక్క కిటికీ ఉంటుంది. అందులో ఫ్లాస్కు ఉంటుంది. కిటికీ ప్రక్క చిలక్కొయ్యకి బట్టలు వేళ్లాడుతూ వుంటాయి. దీపం వెలుగుతూ వుంటుంది.

మధు : గోపీ!...గోపీ!...వెధవ! నిద్రపోతున్నాడు కాబోలు!...అవును నిద్రపోవద్దని చెప్పడానికి నాకేం హక్కుంది?...నెలకింత జీతమిస్తున్నంత మాత్రాన్న, వేళకి అన్నం తినవద్దని నిద్రపోవద్దని ఎల్లా చెప్పగలను?....వాళ్లిద్దరూ మేనేజరు ఇంట్లో డాన్సులకి డిన్నరులకీ పోయారు. వీడేమో గొడ్డులా నిద్రపోతున్నాడు...మధ్య నాగతేం కావాలి? (బిగ్గరగా విసుగ్గా) ఒరే గోపీ!

గోపీ : (వులిక్కిపడి లేచి) పిలిచారా అయ్యగారూ!

మధు : టైమెంతయిందిరా?

గోపీ : (బయటికివెళ్లి తొంగిచూసి వచ్చి) తొమ్మిది దాటిందయ్యా!

మధు : ఒరే వీళ్లింకా రాలేదుగా!

గోపీ : వచ్చేటప్పటికి ఆలస్యమవుతుంది యిహ్యాలిటి కిక్కడే పండుకోమన్నారు కదండీ అమ్మగారు!

మధు : అంటారు! ఎందుకనరూ?...ఆలస్యమవుతుంది! ఎందుకవదూ!...నా సంగతి ఎవరికి కావాలి?

గోపీ : (ఏం జవాబు యివ్వాలో తెలియక) అమ్మగారిని పిలుచుకురమ్మంటారా?

మధు : ఎక్కడికి వెళ్ళి పిలుచుకు వస్తావు? అమ్మగారూ వద్దూ అయ్యగారూ వద్దు.

[బయట తలుపు తట్టిన చప్పుడు]

మధు : ఒరే గోపీ! తలుపు తీసిరా! వాళ్లు వచ్చారేమో! గోపీ వెళ్లి మూర్తితో ప్రవేశిస్తాడు.

మూర్తి : నేనేనండి!...మూర్తిని. ఎల్లా వుంటున్నారు?

మధు : వుంటున్నా...చావు కాకుండా బ్రతుకు కాకుండా! ఒరే గోపీ కుర్చీ తెచ్చివెయ్యి కూర్చుంటారు.

మూర్తి : అక్కెర్లే ఎందుకండీ! వెళ్లిపోతాను. శేఖరం ఏడీ?...నిర్మల ఏదీ?...వాళ్ల కబుర్లతో ఎప్పుడూ సందడిగా వుండేదే.

మధు : వాళ్ళు ఆఫీసు మేనేజరు యింట్లో పెళ్లిట. వెళ్లారు...యింతకీ ఎందుకు వచ్చారో... (గోపీ కుర్చీ తెచ్చివేస్తాడు.)

మూర్తి : పెళ్ళికి వెళ్లారా! అప్పుడే అనుకున్నా యిల్లు యింత నిశ్శబ్దంగా వుందేమా అని... మీరిల్లా యిక్కడ. వారేమో అక్కడ... బాగుంది. (అని కూర్చుంటాడు.)

మధు : (అసహనంగా) ఇంతకీ ఎందుకు వచ్చారు?

మూర్తి : వేరే పనేముందండి! మొన్న యిక్కడనుంచి అగథాక్రిస్టీ నవల తీసుకువెళ్ళలా, అది యిచ్చేద్దామని వచ్చాను. (జేబులోంచి పుస్తకము తీసి గోపికి యిచ్చి) గోపీ...యిది జాగ్రత్తగా శేఖరంగారికి అప్పచెప్పు. తర్వాత ఎందుకు వచ్చిన పేచీ! (నవ్వుతూ) యీమధ్య నేను పుస్తకాలు వెంటనే యిస్తున్నానండీ!

మధు : నవల ఎల్లా వుంది?...

మూర్తి : అహా! ఏం నవలండి!...ఏమి సస్పెన్స్... మొదలెట్టిన తర్వాత పూర్తి చేయనిదే నిద్రపోమనుకోండి...మొన్న రాత్రి నేను పూర్తి చేసి పడుకునేటప్పటికి రెండున్నరయింది అనుకోండి...మీరా నవల చదివారాండీ!

మధు : నన్నవహేళన చేస్తున్నారా మూర్తిగారూ?...

మూర్తి : (నాలిక కరుచుకుని) అదికాదు నా ఉద్దేశ్యం...నిర్మలా దేవిగారు కాని శేఖర్ బాబుకాని చదివి వినిపించారేమోనని...

మధు : లేదు...వాళ్లు చదివినా...నాకు వినిపించాలని ఎక్కడుంది?.. ఏమో మీరు చెప్పారు కనుక వాళ్ళని చదవమని బతిమాలితే దయపుడితే చదివి వినిపిస్తారు. లేకపోతే లేదు. అసలు అగథాక్రిస్టీ అంటే నాకు ప్రాణం.

మూర్తి : తప్పక చదివి వినిపించుకోండి...ఆ నవలని వదలకూడదు ... బల్లమీద ఫిల్మిండియా వుంది...తీసుకు వెళ్లమంటారా?...

మధు : ఇంకెవరూ చదివినట్టు లేదు...

మూర్తి : వెంటనే అన్నీ ఇచ్చేస్తున్నాకదండీ!...

మధు : సరే మీ యిష్టం. గోపీ బల్లమీద ఫిల్మ్‌ఇండియా వుంటుంది .... తెచ్చి వీరికియ్యి ... (గోపీ పత్రిక తెచ్చి మూర్తికిస్తాడు).

మూర్తి : మరి నే వెళ్తానండీ!...యివాళ శాంతారామ్ పిక్చరు రిలీజయింది ... వెళ్ళాలి ... శాంతారామంటే నేను పడిచస్తాను.

మధు : శాంతారాము క్రొత్త పిక్చరు రిలీజయిందా! ...ఎవరూ చెప్పనేలేదు!...అసలు చెప్ప వలసిన అవుసర మేముంది? నేను బ్రతికున్న రోజులలో శాంతారాము పిక్చరంటే తప్ప కుండా మొదటిరోజునే వెళ్ళేవాణ్ణి... ఇప్పుడు నేను చూడలేను...చూసేవాళ్ళని చూసి యీర్ష్య కలుగుతుంది...

మూర్తి : అల్లాగే వుంటుంది! అందులో యీ పిక్చర్ శాంతారామ్ ప్రిస్టేజ్ పిక్చరుట. వస్తానండీ! (వెళ్తాడు).

మధు : (తనలో బిగ్గరగానే) కళ్లున్న వాళ్ళకి డాన్సులు, సినిమాలు, నాటకాలు నవలలు.. నా సంగతి ఎవరికి కావాలి? గోపీ! వెళ్ళి - తలుపు వేసిరా! దొరసానిగారు ఇప్పుడు దిగుతారో...

గోపీ : బాబూ అమ్మగారు ఇప్పుడు వస్తారో .... భోంచేస్తారో!...

మధు : ఏం అక్కర్లేదు!...ఆకలిలేదు ... బయట మాదాకవళంవాడు అరుస్తున్నట్టున్నాడు... వాడికి పెట్టేయి!

గోపీ : అదేమిటి అల్లా అంటారు?...

మధు : నువ్వుకూడా ఎదురుచెప్పేవాడివే!..ముందు నేను చెప్పినపని చెయ్యి...

గోపీ : అమ్మగారు కేక లేస్తారండీ!...

మధు : అమ్మగారెవర్రా గాడిదా! ... ముందర చెప్పినపని చెయ్యక! గోపీ వెళ్తాడు... (ఒక్క క్షణము నిశ్శబ్దము....తలుపు చప్పుడు ...గోపీ వెళ్లి తలుపు తీస్తాడు...నిర్మల శేఖరము ప్రవేశిస్తారు. మూర్తి గోడవేపు తిరిగి పడుకుంటాడు.)

శేఖ : ఇవాళ ప్రోగ్రాం అంతా చాలా బాగా జరిగిందికదూ!

నిర్మల : (ముభావంగా) అవును. గోపీ! అయ్యగారు పడుకున్నారా?

గోపీ : లేదండీ!...ఇందాకా మూర్తిగారున్నారు

నిర్మల : మూర్తిగారు వచ్చారా?

శేఖ : బల్లమీద ఫిల్మ్‌ఇండియా లేదుగా!...

నిర్మల : గోపీ! అయ్యగారు భోంచేశారా?

గోపీ : లేదండీ! అయ్యగారికి ఆకలి లేదంట. అన్నమంతా మాదాకవళంవాడికి పెట్టేయమన్నారు.

నిర్మల : (ఆత్రుతగా) పెట్టేశావేమిట్రా?
[శేఖరం మొగం చిట్లించుకుంటూ బట్టలు మార్చుకోవడానికి లోపలికి వెళ్తాడు]

గోపీ : (తప్పు చేసినవాడిలా) నేనేం చెయ్యనమ్మగారూ? బాబుగారు కోప్పడుతుంటే...

మధు : గోడవైపునుంచి తిరిగి మంచంమీద కూర్చుని వాడి నేమీ అనకు. నేనే పెట్టేయ్యమన్నాను.

నిర్మల : విన్నాను!...ఎందుకని?

మధు : ఆకలి లేదు కనుక!...

నిర్మల : అవును నేను బ్రతికున్నంత కాలం మీ కాకలి వేయదు.

మధు : (వెటకారంగా) అంతేలే! పోనీలే! మీ డ్యాన్సులు, పాటకచేరీలు సలక్షణంగా జరిగాయికదా! అంతే చాలు!...పోనీ అక్కడనుంచి ఏ రెండో ఆట సినిమాకో... బీచి షికారుకో వెళ్తే బాగుండేదిగా!

నిర్మల : అంటే మీ వుద్దేశం?...మీయిష్టప్రకారమే వెళ్లాను, వద్దంటే వెళ్లేదాన్నా!

మధు : ఆ! నా మాటమీద గౌరవముండి వెళ్ళింది!.. ఏదయినా అంటే నేను సంపాదిస్తున్నాను.. నా యిష్టమంటావు...

నిర్మల : ఎప్పుడయినా అల్లా అన్నానా?...

మధు : ఆ అవకాశం నీకిస్తేగా?...అయినా నీకు వెళ్లాలని లేకపోయినా ... శేఖరానికుంటుంది...పాపం అతనికి నువ్వు పక్కని లేందే తోచదు!

నిర్మల : ఎంత నీచంగా మాట్లాడుతున్నారు?...

మధు : నిజం ఎప్పుడయినా నీచంగానే వుంటుంది.

నిర్మల : (కోపంగా) ఏమిటండీ! ఆ నిజం తెలయక అడుగుతాను?.. (తగ్గి) మనం నెమ్మదిగా మాట్లాడుకుందాము. అతను వింటే బాధ పడ్తాడు పాపం!

మధు : (రెచ్చిపోయి)పాపంట పాపం—అతనిమీద నీకెంత అభిమానం?...అందులో ఐయ్యో వంతు అభిమానమయినా నామీద వుందా!.. (కసిగా) అవునులే నామీద నీ కెందుకుంటుంది? నేను ఎందుకూ కొరగానివాణ్ణి!.. అతనా పురుష్యేక్షడు రూపవంతుడు. గుడ్డివాడి ననకాల మీ రిద్దరూ ఏం నాటకాలాడినా నువ్వు పతివ్రతవే!...

నిర్మల : (ఆవేశముతో తల బాదుకుంటూ) యింత కన్నా నన్నొక్కసారి చంపేయరాదూ!..

శేఖ : (విసురుగా వచ్చి) మధూ!...నీ కిట్లాంటి అభిప్రాయా లెన్నాళ్లనుంచీ వున్నాయి?

మధు : (తెగబడి)... ఎన్నాళ్లనుంచి ఏమిటోయి? అసలు నీ మనసు తెలిసింది! పయోముఖ విషకుంభం. నువ్వెందుకు పెళ్లి చేసుకోలేదో నా కిప్పుడే తెలిసింది...

శేఖ : ఆ బాగా తెల్సిందలే (పళ్లు కొరుకుతాడు).

నిర్మల : శేఖర్ నువ్వేనా పూరుకోరాదూ!.. నువ్వు కూడా నన్ను బాధపెట్టాలా!...

మధు : నువ్వేనా పూరుకోరాదుట! ... అక్కడికి అతను మంచివాడు నేను చెడ్డవాడిని ... అహో...ఏం లయలు?...

శేఖ : మధుసూధనరావు ... నన్ను క్షమించు ... నీలో ఏ మూలయినా యిటువంటి అభిప్రాయాలున్నాయని తెలిస్తే నేను చాలా జాగ్రత్తపడేవాడిని...మీ దంపతులు అందరి వంటి వారు కాదు అనుకుని నేను మీ స్నేహంకోసం యిక్కడ వుండిపోయాను.. పరేలే...యిప్పుడవన్నీ తవ్వుకుని ఏం లాభం!...సెలవు యిప్పించు నా దారిన నేను పోతాను...

నిర్మల : వెళ్లిపోతావా! శేఖర్...

మధు : వెళ్ళనీ!...కావాలంటే అతనితో నువ్వూ వెళ్లు....నువ్వుమటుకు ఎన్నాళ్లీ గుడ్డివాడితో వేగుతావు?...

శేఖ : పరిస్థితులు అర్థమయ్యాయా నిర్మలా!... యిక ఎల్లావుండను? ... నా మూలాన మీ కాపురం నాశనమవడం నా కిష్టం లేదు. నే నెప్పటికయినా మీ శ్రేయోభిలాషినే-మధూ! పూర్వంనీవు నామీదచూపిన వాత్సల్యాన్ని మరచిపోను! ... నా దోషం ఏదయినా వుంటే క్షమించు .... నిర్మలా యిప్పుడే నేను వెళ్లిపోతాను ... సెలవు యిప్పించు...దయవుంచి రేపు ఎవరిచేత నయినా నా సామాను పంపించు...

నిర్మల : వెళ్లు శేఖర్! ... నిన్ను అడ్డుపెట్టను!... నే నెందుకు బ్రతికివున్నాను (ముఖం చేతుల్లో కప్పుకుని ఏడుస్తుంది శేఖరం ఆ మనిషముదా యించాలని ముందుకువచ్చి ఆమె చేతులు తీయబోతాడు...కాని వంటనే వెనక్కితగ్గి ఒక్క నిట్టూర్పు విడచి ఒక్క అంగలో బయటికి నడచిపోతాడు).

మధు : ఇక చాల్లే ఆపు ఆ ఏడుపు...

నిర్మల : ఏడుస్తాను...యింకా ఏడుస్తాను ... ఎంత ఏడుస్తే అంత మీ కళ్లు చల్లబడతాయి.

మధు : (అతి బాధగా) నాకళ్ళే చల్లగా వుంటే ఇన్ని తిప్పలు వుండేవి కావు.

నిర్మల : (ఏడుస్తూనే వుంటుంది)

మధు : (ఆలోచనగా) ఒక మహా ప్రవాహంలో కొట్టుకు పోతున్నాను. యీ ప్రవాహ వేగాన్ని ఆపే శక్తి నాలో ఎప్పుడో నశించి పోయింది. చివరికి ఎక్కడ తేలుతానో... (చిరాగ్గా) అబ్బా!...యింకా ఏడు... బాగా ఏడు...ఎంతఏడిస్తే అంత మంచిది... "హాహాహాహో!"అని వికటాట్టహాసం చేస్తాడు.

అయిదవ రంగము

* * అంతా నాల్గవ రంగంలోలాగానే వుంటుంది. టైము ఎనిమిది అవు

తుంది. మధుసూదనరావు మంచం మీద పడుకునివుంటాడు. గోపీ అదే చాపమీద కూర్చుని ఏదో తెలుగుసినిమా పత్రిక తిరగవేస్తుంటాడు. మధ్య స్టూలు మామూలుగానే వుంటుంది

మధు : గోపీ!...

గోపీ : ఏం! అయ్యగారు!

మధు : ఆకలిగా వుందిరా! ఇక్కడ ఏమయినా వున్నాయా....

గోపీ : నిన్న సాయంత్రం హార్లిక్సు, బిస్కట్ల డబ్బా పట్నా తెప్పించారండి అమ్మగారు. ఏం యిమ్మంటారండీ!

మధు : ఇవన్నీ తెప్పించిందిట్రా ...ఎంత అభిమానంరా దానికి నేనంటే. ఒరే రెండు బిస్కట్లు......ఫ్లాస్కులో హార్లిక్సు ఇయ్యి.

గోపీ : అల్లాగేనండి...బిస్కట్ల పాకెట్టు తెరచి... మధుసూదనరావు కందిస్తాడు. ఆయన అవి తింటూవుంటాడు. తిన్న తర్వాత గ్లాసులో హార్లిక్సు ఫ్లాస్కునుంచి పోసి యిస్తాడు. మధు తాగేసి స్టూలుమీద గ్లాసు పెట్టి...ఒరే మీ అమ్మగారు చాలా మంచి వారుకదురా!...

గోపీ : అవునండి!

మధు : (కుతూహలంగా) మరి నేనో?

గోపీ : మీరూనండీ!

మధు : నువ్వు అబద్ధం ఆడుతున్నావు! నేను మంచివాణ్ణి కాదురా!... (బాధగా) యిదివరకు నువ్వు నన్నెరగవుకానీ! అసలు అప్పుడు నాకు కోపమనేది వుండేది కాదురా!... ఇప్పుడు ప్రతిదానికీ కోపమే!

గోపి : (ఏం చెప్పాలో తెలియక) అవునండి...

మధు : ఒరే యింకా అమ్మగారు రాలేదేంరా? యింతసేపూ ఆఫీసులో ఏం చేస్తున్నారురా?

గోపి : ఆలస్యంగా వస్తానన్నారు బాబూ... శేకరం...(నాలిక కరచుకుంటాడు).

మధు : ఏమిటి! ఎక్కడికి వెళ్లిందీ? (కంఠంలో మార్దవమంతా పోతుంది).

గోపి : ఏం లేదయ్యగారూ!...

మధు : నిజం చెప్పు గాడిదా!...(గర్జిస్తాడు)

గోపి : (భయపడి) శేకరం బాబుగారింటికి వెళ్లారండి!

మధు : అతనింటికా? ఎందుకు?

గోపి : తనురికి తెలియని దేముంది బాబూ!....ఆ బాబుకి వళ్ళు తెలియని జొరం గద.

మధు : జ్వరమా!...నాకు తెలియదే!... చెప్పొచ్చుగా!...అయినా ఆయనకి జ్వరమయితే యీవిడ పరిచర్య దేనికి!... ఆసుపత్రులు లేవూ!...నిన్నా ఆలస్యంగా వచ్చింది... ఏమంటే...ఆఫీసులో పని తెమలలేదంది... ఇదన్నమాట అసలు సంగతి...ఎంతెంత నాటకాలాడుతున్నారు?...అయితే ఆవిడ ఎక్కడికి వెళ్లింది నీకు తెలుసు...నాతో ఎందుకు చెప్పలేదూ...

గోపి : అమ్మగారు చెప్పవద్దన్నారండీ!...

మధు : చెప్పవద్దంటారు. దాపరికం దేనికో?... సరే నీకు ఎల్లా తెలుసు ఆయనకి జ్వరమని.

గోపి : పళ్లూ, మందూ, జావా అమ్మగారు పంపిస్తున్నారండీ!...

మధు : వీటన్నిటికి డబ్బెవరిదిరా!

గోపీ : అమ్మగారిదేనండి!

మధు : బాగుంది! వద్దని చెప్పడానికి నాకేం అధికారముంది? .. అది సంపాదించుకుంటున్న డబ్బు దానిష్టం వచ్చినట్టు ఖర్చుచేస్తుంది. (వెటకారంగా) ఒరే వుత్తరాలు తీసుకెళ్తుంటావుకదూ!

గోపి : (అంతరార్థం గ్రహించక) అవునండి.

మధు : (వెకిలిగా) నీలను కవర్లలో పెట్టేవా?

గోపి : (అయోమయంగా) ఆ వుత్తరాలికసలు కవర్లే వుండవండి. చిన్న కాయితాలమీద వ్రాస్తారు.

మధు : మంచిది! నా వెనుక ఎన్ని నాటకాలు జరుగుతున్నాయో... అందరూ నవ్వుతున్నారంటే నవ్వరూ... నేను గుడ్డివాడినయ్యా!

[నిర్మల ప్రవేశిస్తుంది]

ర్మల : (మృదువుగా) ఇంకా ఏం తీసుకోలేదా?

మధు : హా! తీసుకుంటా! దానికి తొందరేం వచ్చిందిలే! యింతకీ తమరు ఆఫీసునుంచేనా వేం చెయ్యడం? ఎంత కష్టపడ్తున్నారండీ ఆఫీసులో!

నిర్మల : (చెప్పావా! అన్నట్టు గోపివంక చూస్తుంది) వాడు అవునన్నట్టు తలవూపి తల దించేసుకుంటాడు.

మధు : (గొంతు హెచ్చించి) అయినా యీ పెత్తనాలు, అబద్ధాలు ఎప్పుడు నేర్చుకున్నావు! రెండోదికూడా నేర్చుకున్నావా?...

నిర్మల : (సహనము కోల్పోతూ) పెత్తనాలు కాదు శేఖరానికి వారం రోజులనుంచీ ఒళ్లు తెలియని జ్వరము అందుకని వెళ్లాను.

మధు : మంచిపని చేశావు! నువ్వు పరిచర్య చెయ్యకపోతే అతనికి జ్వరం ఎల్లా తగ్గుతుంది! అసలు అతని ప్రక్క కూర్చుండి నువ్వు కబుర్లు చెబుతుంటే అతని జ్వరం తగ్గిపోతుంది!... అందుకు వచ్చిన జ్వరమే గా...

నిర్మల : (కోపంగా) మీ ఉద్దేశ్యం?...

మధు : అయితే నిజం దాయడం దేనికో?...

నిర్మల : దాపరికమా!... ఒక్క రోజయినా ... సుఖపడదామని...

మధు : అహా! నా మూలాన సుఖం ఎరుగున్నావా?...

నిర్మల : తప్పకుండా!...

మధు : అవును! నా మూలానే నీకీ తిప్పలు. పోనీ వాడితోనే పూరేగు...యీ నరకం తప్పుతుంది...

నిర్మల : (పళ్లు కొరుకుతూ) మానవత్వమనేది లేదు.

మధు : ఏమిటి వాగుతున్నావ్?...ఏదో సంపాదిస్తున్నంత మాత్రాన...నీ యిష్టం వచ్చినట్టు వాగుతున్నావు జాగ్రత్త!

నిర్మల : (అతని ముందు కూర్చుని వళ్లో తలపెట్టుకుని ఏడుస్తూ) నే నేం నేరం చేశాను చెప్పండి? ప్రతి క్షణం నన్నిలా హింసిస్తున్నారు ... యింతకన్నా ఓసారి చంపి వేయరాదూ?...

మధు : అయిందా ధోరణి?...

నిర్మల : ఏమయిపోయిందా మార్దవం!...మనిషిలో ఎందుకీ మార్పు! ఎవరు మిమ్మల్ని అవమానిస్తున్నారు? ... యింట్లో అడుగు పెట్టన మంటేనే భయంగా వుంది... శేఖరం ఏం చేశాడు....అతనంటే ఎందుకు మీకీ కార్పణ్యం? ... ఒళ్లు తెలియని జ్వరంలో వున్నాడే...అతను ఎంత మంచివాడు... ఎందుకలా రాక్షసుడికన్నా హీనంగా అతన్ని, నన్ను హింసిస్తున్నారు...

మధు : ఏమిటి నేను రాక్షసుడా ... అంతకన్నా హీనుడినా? అతను దేవుడా! నీ కంటికి కల్లా కన్పిస్తున్నానా?...నోటి కొంతవస్తే అంత అంటావు...(ఉద్రేకంగా) అవును నేను రాక్షసుడ్ని...అంతకన్నా హీనుణ్ణి... అదేగా నువ్వనేది? అవును!...అదే చూపిస్తాను...(అని ఆవేశంతో గొంతు గట్టిగా పట్టుకుంటాడు.)

గోపి : అమ్మో! అయ్యగారు వుండండి!...

నిర్మల : చంపుతారా! ... చంపండి! ...అంతకంటే నేను కోరేది ఏమిటి?

[మధు పట్టు బిగిస్తాడు..నిర్మల పట్టు వదల్చుకోవాలని వ్యర్థప్రయత్నం చేస్తుంది.]

గోపి : అమ్మో! ... అయ్యగారు, అయ్యగారు! బాబుగారు (దగ్గరికి వస్తాడు)....

మధు : నువ్వు నోరుమూసుకో గాడిదా!...దగ్గరికి వచ్చావంటే నరికేస్తా! (అని కాలు విసురుతాడు)

గోపి : [బయటికి పరుగెడుతాడు.]

మధు : చావు!. .చావు!... నువ్వు లేకపోతే నాకు గడవదా...

[నిర్మల చేతులు వేళ్లాడిపోతాయి...చివరిసారిగా ఓ పట్టు బిగించి...ఒక్క తోపు తోస్తాడు....నిర్మల వెళ్లి స్టూలుమీదనుంచి

దొర్లి గోడమీద పడిపోయి తలకి దెబ్బతగిలి రక్తం కారుతుంది ... స్టూలుమీద గ్లాసు పగిలి పప్పు అవుతుంది.]

[మూర్తి హడావిడిగా ప్రవేశిస్తాడు.]

మూర్తి : ఏమిటి కేకలు...ఏం జరిగింది ? (వచ్చి చూసి) అయ్యో! హత్య...ఎంత దారుణము!...

మధు : (ఆవేశంతో) ఎవరు నువ్వు—బయటికి నడు. నేనెవరినో తెలుసా రాక్షసుణ్ని.. అంతకంటె హీనుడిని. కదలకపోతే ఏం చేస్తానో తెలుసా! నడవేం? (అని రెండడుగులు వుద్రేకంగా వేసి కిందపడ్డ స్టూలుమీద దొర్లి నిర్మలదగ్గరగా పడిపోతాడు. నిర్మల శరీరం చల్లగా తగులుతుంది)

మూర్తి : దుర్మార్గుడా! ఎంత పనిచేశావు? నీ పని! నేను కనికిలే...పోలీసులే కానిస్తారు... అక్కడికే వెళ్తాను. బయటికి నడుస్తాడు...

మధు : (ఉద్రేకం చల్లారిపోతుంది) నిర్మలా!... నిర్మలా!...చివరకి నా అసంతృప్తి ఎందాకా తెచ్చింది. దానికి నువ్వే బలి అయ్యావా. (గోపి,...శేఖరంతో ప్రవేశిస్తాడు. శేఖరం చిక్కిపోయి వుంటాడు. గడ్డం మాసి జుట్టంతా రేగిపోయి వుంటుంది. మాట నీరసంగా వుంటుంది...శేఖరం నిర్మల దగ్గర కూర్చుని ... చెయ్యివేసి చూసి గట్టిగా 'నిర్మలా' అని అరుస్తాడు ... మధువంక తిరిగి ...చివరికి ఎంత పనిచేశావు...? నువ్వు రాక్షసుడివి ...

మధు : అవును శేఖర్! నేను రాక్షసుడిని...అందుకనే నేను నిన్ను వెళ్ళగొట్టాను. నిర్మలని హత్య చేశాను ... ఎన్నయినా అనుపడతాను ... నిజమే నేను రాక్షసుణ్ని ... ముమ్మాటికి నేను రాక్షసుణ్ని...

శేఖ : ఇకముందు నీగతి ఆలోచించావా?

మధు : గుర్తు చెయ్యకు శేఖర్ ... భవిష్యత్తు గుర్తు చేయకు...భవిష్యత్తు నెదుర్కొనలేక నేనే అధఃపతితుడనయ్యాను ... కాని ఒక్క విషయం శేఖర్!...మిమ్మల్ని ఎంత బాధ పెట్టానో...అంతకు వెయ్యిరెట్లు నేను బాధ పడ్డాను. మూర్తి పోలీసులకోసము వెళ్ళాడు. వాళ్ళింకా రారేం?.... (బయట బూట్ల చప్పుడు) వెళ్తాను శేఖర్ !...నన్ను క్షమిస్తావా? వద్దు...యీ పాపిమీద ఆమాత్రం దయకూడా వద్దు...నేను దానికి తగను...

[తెర]

అసభ్యత అంటే ఏమిటి

ఆల్బర్ట్ డాస్‌నాయ్

అసభ్యత అంటే ఏమిటి?—దైనందిన జీవితంలో అసభ్య సంఘటనలనేవి యేవో కొన్ని మనకు తటస్థిస్తూనే వుంటాయి. సభ్యతాసభ్యతలను గురించి దినదినం మనం మాట్లాడుకుంటూనే వుంటాం. కాని అసభ్యతఅంటే యేమిటో, దాని అవధులేమిటో యిదమిత్థమని తేల్చినవారెవరూ లేరు. నాకు తెలిసినంత వరకూ దీన్ని గురించి సమగ్రమైన పరిశీలన ఏదీ జరిగినట్టు కనుపించదు. దీనికి అలాంటి ఖండితమైన నిర్వచనాన్ని సృష్టించటంకూడా సాధ్యంకాదనే అనిపిస్తుంది. అథవా ఎలాగో శ్రమపడి ఒక నిర్వచనాన్ని దేన్నో తయారు చేస్తామనుకోండి, అది—కనీసం ఈ తరం వాళ్ళలోనైనా - సర్వ జనాంగీకారం పొందుతుందనటానికి వీల్లేదు. సకలప్రాంతాల ప్రజల సాంఘిక పరిస్థితులకు అన్వయించేదిగా వుంటుందనటానికి వీల్లేదు. అల్లాంటప్పుడు సర్వప్రాంతాల ప్రాచీన ప్రజలసాంఘికపరిస్థితులకూ కూడా అన్వయించే నిర్వచనం కుదరటమంటే అసంభవవిషయం.

ఇవాళ మనకు అసభ్యంగా కనుపించుతున్న అనేకవిషయాలు అనాటిసాంఘిక పరిస్థితులలో నాగరకతకు, సదభిరుచికీ చిహ్నాలై వుండవచ్చు. అంతాకాయెందుకు, మనతరంలోనే చూసుకుందాం; ఇక్కడ మనం యూరపియనులు అసభ్య విషయాలుగా పరిగణించేవాటిని అటు చైనీయులుకూడా అదే దృష్టితో పరిగణించుతున్నారనటానికి ఆధారాలేమైనా వున్నాయా? అలాగే మనకు సంబంధించిన కొన్ని ఆచార వ్యవహారలను అసభ్యవిషయాలుగా చైనీయులు పరిగణించితే వాళ్ల అభిప్రాయంతో మనం ఏకీభవించగలమా?

మనకుగా మనం కేవలం తుక్కురకంగా పరిగణించే పాశ్చాత్య కళా ఖండాలుకొన్ని, అరబ్, టిబెట్, హిందూదేశాలలో అత్యంతనాగరక కుటుంబులుగా పేరుమోసిన కొందరు సంపన్నుల గృహాల్లో ప్రముఖస్థానాలలో అలంకరింపబడి వుండటం చూచి మనం ఆశ్చర్యపడతాం. తమ జాతీయ కళా సంప్రదాయాలవిషయంలో సునిశితమైన అభిరుచితో విమర్శించే ఆ ప్రజలు, యూరప్‌నుంచి దిగుమతి అయ్యే వాటిపట్ల ఏమాత్రం పట్టింపులేకుండా ఆదరించుతూ వుండటం ఆశ్చర్యకరం. మన క్యాలెండర్లమీదా, చాక్‌లెట్ పెట్టెలమీదా ఎలాంటి పింజారీబొమ్మలు వేసి ఎగుమతి చేస్తున్నామో. మహత్తరపథాల నందుకున్న ఆసియా దేశపు కళా సంప్రదాయాల మధ్య అర్థంపర్థంలేని వెకిలినవ్వువినా యితర యోగ్యతలేమీ లేని అలాంటి మన నాటుచిత్రాలకు ఆయా దేశాలలో ఆదరణ లభించుతూ వుండటం ఆశ్చర్యకరంగానే వుంటుంది.

అలాంటి అవ్యక్తపు పనులు చెయ్యమని మన యూరపియనులలో కొందరు గొప్పలు చెప్పుకోవటం కద్దు. నిజానికి మనవాళ్లలో ఈ విషయంలో తగు జాగ్రత్త వున్నమాట వాస్తవమే. విజాతీయ కళా సంప్రదాయాలను పరిశీలించవలసి వచ్చినపుడు మనం నిశితమైన విచక్షణాదృష్టిని వినియోగించుతాం. ఔత్సుక్యానికి కళ్లాలు తగిలించి అత్యంతమైన ఓర్పుతో పరిశీలించి వాటిలోని ఉత్తమ సంప్రదాయాలను మాత్రమే గ్రహించటానికి ప్రయత్నించుతాం. చైనీయులు హైందవ కళా సంప్రదాయాలను పరిశీలించేటప్పుడుగాని, హైందవులు చీనా సంప్రదాయాలను అవగతం చేసుకునేటప్పుడుగాని, ఆ రెండు దేశాల వారూ మనయూరపియన్ సంప్రదాయాలను అభివ్యక్తం చేసుకునేటప్పుడుగాని మనలాంటి నిశిత దృష్టితో చూడరు. అయితే ఒకటివుంది. అవన్నీ ఉత్తమ తరగతి కళాఖండాలుగా పేర్కొనటానికి వీలులేకపోయినా, అటు జపాన్ చైనా దేశాలనుంచి వచ్చిపడే మామూలు రకం, దంతపు బొమ్మలన్నా, లక్కబొమ్మలన్నా, రంగురంగుల పింగాణీ సామానులన్నా యిక్కడి మన మధ్య తరగతి జనమంతా విరగబడతారు. కాని ఎంత తీసికట్టుగా లెక్క వేసినా, అవి, కళాప్రతిభ విషయంలో, ఇక్కడ తయారయే మన బజారు సరకులను తలదన్నే

వుంటాయి. చిత్రమేమిటంటే, మనం తయారు చేసే ఇలాంటి నాటురకానికి కూడా, ఆ చైనా జపాన్ దేశాల మారుమూల ప్రాంతాలలో కూడా ప్రజాదరణ వుంది. అలాంటివి అలాంటి మారుమూల గ్రామాల లోకూడా ఆదరణ పొందుతూ వుండటం చూచి లోటీ వంటివాడు చకితుడైనాడు. ఒక్క విషయం అంగీకరించి తీరాలి. ప్రాచ్యదేశాలు మన కళా సంప్రదాయాలను ఆదరించినంత ఉదారబుద్ధితో మనం వాళ్ల సంప్రదాయాలను ఆదరించం. గత శతాబ్దంపొడుగునా, ఇక్కడి మన పరిశ్రమలలో తయారుచేసి ఆసియా ఆఫ్రికా దేశాల నెత్తిన గుమ్మరించినలాంటి కళాబాహ్యమైన నాటురకం సరకులను, యితర ప్రపంచంలోని ఏ దేశమూ ఎప్పుడూ సృష్టించలేదు.

2

ఇదంతా ఇలావున్నా — ఇక్కడి మన యూరపియన్ ప్రజల అవధికి సంబంధించినంతవరకే ననుకున్నా — "అసభ్యత" అనే పదం వాడినప్పుడు అదేమిటో మనకు కొంత గ్రాహ్యమవుతూనే వుంటుంది. దాని సమగ్రావధులేమిటో మనకు అర్థం కాకపోతే పోవచ్చు. అసభ్యత ఏదైనా తటస్థమైనప్పుడు అది మనలో ఏహ్యభావాన్ని లేదా జుగుప్సను, రెచ్చగొట్టడం మనకు ప్రత్యక్షానుభవమే. దీన్ని కాదనే వీలు లేదు. అసభ్యత అనేక రకాలు; హృదయానికి సంబంధించి కొంత, మనస్సుకు సంబంధించింది కొంత, అభిరుచికి సంబంధించింది కొంత. ఇలాగే ఒక ప్రత్యేక యుగానికి సంబంధించిన అసభ్యతవుంటుంది. ఉదాహరణకు "ఈనాటి అసభ్య విషయాలలో" అంటాం. మానవుని అంతరాంతరాలనుంచి పెగల్చుకువచ్చే అసభ్యత వుంటుంది. ఇప్పుడు మనం యోజించవలసింది ఒక్కటే. అసభ్యత అనేది ఇన్ని రకాలుగా కనుపించుచున్నదిగదా — వాటి కన్నిటికీ కారణభూతమైన సమానధర్మ మేదైనా వున్నదా? వుంటే అది యిదమిత్థమని నిరూపించటానికి మనకున్న సాధన సంపత్తి యేమిటి?

వచన రచనలో వాల్తేరుకు నిర్దుష్టమైన అభిరుచి వుంది. కాని భావన విషయంలో రూసో కంటే అసభ్యపంథా తొక్కాడు. కాని రూసో మాత్రమేమి తక్కువతిన్నాడా వ్యక్తిగతజీవితంలో ఎంతో నాటు రకంగా ప్రవర్తించి ఈ లోటును భర్తీ చేసుకున్నాడు! 16 వ శతాబ్ది చిత్రకళలో ఎంత అసభ్యత వున్నదో మనకు తెలుసు. 15 శతాబ్ది కళా విన్యాసంలోనే దాని ఛాయలు మనకు దృగ్గోచర మవుతాయి. కాని 19 వ శతాబ్దికి వచ్చేసరికి, ఆ శతాబ్ది కళా విన్యాసంలో కనుపించే అసభ్యతకు 16 వ శతాబ్ది దానికీ ఎక్కడా సంబంధం వున్నట్టు కనుపించదు. అసలు ఈ రెండూ ఒకే సంప్రదాయానికి సంబంధించినవి కావేమోనన్నంత భేదం కనుపించుతుంది. వాటికన్ మ్యూజియంలోకి వెళ్లి 15 వ శతాబ్దంనుంచి ఆయా శతాబ్దాల చిత్రాలు వరసను చూచుకుంటువస్తాం; వర్తమానశతాబ్ది చిత్రాలున్న గ్యాలరీలోకి అడుగు పెట్టేసరికి మనకు హఠాత్తుగా విభ్రాంతి కలుగుతుంది. ఏదో మరొక జగత్తులోకి వచ్చేసి నట్టనిపించుతుంది. అంతదాకా అక్కర్లేదు; అత్యంత సుందరంగా అలంకరించివున్న ఏదో ఒక యింట్లోకి అడుగు పెడతాం. దుస్తుల విషయంలోనూ, కుర్చీలూ, బల్లలూ వగైరా యితర గృహాలంకరణాల విషయంలోనూ ఆ యింటి యజమానులకు నిర్దుష్టమైన అభిరుచి వున్నట్టు మనకు గోచరించుతుంది; మెచ్చుకుంటూ వుంటాం; ఇంతలోనే, ఇన్నిటినడుమా ఏమూలనో ఒకమూల క్షంతవ్యంకూడా కాని అసభ్యతను వ్యక్తంచేసే ఏ చిత్రమో మనకంట బడుతుంది. అలా తటస్థించినప్పుడు, ఒక వ్యక్తియొక్క అభిరుచి ఒక రంగంలో అంత ఉన్నతస్థాయిలో వుండి మరో రంగంలోకి వచ్చేసరికి 'యింత అధోగతిలో వుండటమేమిటో?' అని మనకు మనకే ఆశ్చర్యమేస్తుంది.

అసభ్యత అంటే, స్థూలంగా, మనమేమి నిర్వచనం చెయ్యవచ్చు? దాన్ని కేవలం పేలతనమని గాని, మోటతనమని గాని, తలనొప్పి వివాదాలనిగాని, పాతబాణీని పట్టుకు ప్రాకులాడటమని గాని, అరసికత అనిగాని, సరసత లేకపోవటమని గాని అనటానికి వీల్లేదు. కాకపోతే వీటన్నిటిలోనూ అసభ్యతఅనేదివుంటుంది. ముఖ్యంగా సరసత లేనప్పుడు దాని ప్రభావం పడగవిప్పి కనుపించుతుంది. పోనీ దీన్ని అనాగరకత అందామా అంటే అలానూ వీల్లేదు. అలా అంటే దాని అవధులను పరిమితం చేయటం అవుతుంది. రూబెన్స్* నాగరికత అంటే కంటగించుకున్నాడు. నాగరికత అంటే తనకున్న జుగుప్సనంతా తన చిత్రాలలో

* ఫ్లాండర్స్ దేశపు చిత్రకారుడు.

వెళ్లగక్కాడు. అలా వెళ్లగక్కడంలో వ్యక్తిగతంగా తనలోవున్న అసభ్య స్వభావాన్నంతా కూడా ఆ చిత్రాలలో వ్యక్తం చేశాడు. ఆ చిత్రాలే ఉత్తమ కళాఖండాలుగా అభినందించబడినై. అవే అతనికి కీర్తి ప్రతిష్ఠలను ఆర్జించిపెట్టినై. అతని చిత్రాలలో అలాంటిది లేనివి కూడా కొన్ని వున్నయ్. కాని, వాటిలో అతని ప్రతిభ యేమీ కనుపించదు. దీన్నిబట్టిచూస్తే అతని ప్రతిభకంతకూ అతనిలోవున్న ఈ అసభ్య స్వభావమే జీవమని తోస్తుంది. ఒక్క అతని విషయమే కాదు; అరాచకపంథాలో సాగే కళాసంప్రదాయాలకన్నిటికీ ఇదే జీవం. దీన్నిబట్టి, 'మానవుని సృజన శక్తితో అవినాభావసంబంధం కలిగి, ఆరోగ్యకరమైన ఒక రకం అసభ్యత వుంటుందని మనం గ్రహించగలుగుతున్నాం. రాబెలె1, ఫ్రాంజ్ హాల్స్2, బాల్‌జాక్ ఈ ముగ్గురిలోనూ మనకు పొడసూపేది ఈ రకమైన అసభ్యతే. వాళ్ల ప్రతిభ పైకొని ఉజ్వలావధికి లేచినపుడు సరస సంప్రదాయాది అవధులన్నిటినీ ఛిన్నాభిన్నం చేసుకుంటూ ముందుకు తూగిపోతుంది. ఇది ఒక్క ప్రతిభావంతుల విషయమే ననుకోనక్కరలేదు. ఏ తెలివితక్కువవాడైనా కూడా వున్నట్టుండి ఏదో అసభ్య విషయాన్ని యెత్తిచూపవచ్చు ఏదో అసభ్యంగా ప్రవర్తించవచ్చు. వాటన్నిటినీ మనం పట్టించుకోము. మరేం జరగనట్టు కమ్ముకుపోతాం. ఇప్పుడు మనం అసభ్యతనుగురించి చర్చించుతున్నామంటే ఇలాంటి అమాయకులకు సంబంధించిన క్షంతవ్యమైన అసభ్యతనుగురించికాదు. క్షంతవ్యం కాని అసభ్యతను గురించే మనం ఆలోచించుతున్నాం.

ఒక మనిషినిగురించి మాట్లాడేటప్పుడు 'ఫరవాలేదు మంచివాడే' అంటామనుకోండి. దాన్లో చెప్పుకోదగ్గ విశేషమేమీ లేదు. కాని 'వాడు వట్టి అసభ్యం మనిషి' అన్నామనుకోండి. దానికి చాలా అర్థం వుంటుంది. అసభ్యతతో పాటు ఆ వ్యక్తికి దుడుకుతనాన్ని కూడా ఆపాదించుతున్నాం. కారణమేమిటంటే అలా అసభ్యతను వ్యక్తీకరించటంలో ఆత్మీయమైన ప్రయత్నం వుంటుంది. తన ధోరణిని తాను నిలవరించుకోవాలనే అహం వుంటుంది. ఆత్మవిశ్వాసం వుంటుంది. (విమర్శనాత్మకమైన దానినుంచి) తన్ను తాను రక్షించుకునే ధీమా వుంటుంది. అలా అసభ్యతను వ్యక్తీకరించటానికి భాషే కావాలనేది లేదు; ఒకనూపు చాలు; ఒక శిరఃకంపనం చాలు. ఇంకా అహం శ్రుతి మించినప్పుడు ఈ బాహ్యచిహ్నాలేమీ కూడా అక్కర్లేదు. ప్రపంచం లెక్కేమిటనే అహంలో అచంచలమైన మౌనముద్ర ఒకటిచాలు.

3

ఈ అసభ్యతాసమస్య నాకు తొలుదొల్త శ్రుతిమించి కనుపించింది వలస పరిపాలనవున్న దేశాలలో. నల్లజాతివాళ్లమధ్య మెలగవలసివచ్చేసరికి తెల్లవాడిలోవున్న అసభ్యస్వభావం యిట్టే బయటపడిపోతుంది. ఈ విషయంలో నీగ్రో, తెల్లవాడికంటే, ఎన్నోరెట్లు మేలనిపిస్తాడు. విచిత్రమేమిటంటే తాను అసభ్యంగా సంచరించుతున్నాననే సంగతి ఆ తెల్లవాడికి అవగతమవుతూ కూడా వుంటుంది. ఒక డాక్టరు నాకు కొన్ని ఫొటోలు చూపించాడు. అవి తాను అరణ్యప్రాంతంలో పర్యటించుతున్నప్పుడు తీసినవి. ముందు నీగ్రోలఫొటోలు చాలా చూపాడు. అవన్నీ రోడ్డున పోతూవున్నప్పుడూ, నీగ్రోగూడెములకు వెళ్లినప్పుడు తీసినవి. వాళ్లంతా యాదాలాపంగా వున్నప్పుడు తీసిన 'స్నాప్‌షాట్స్'. వాటిని చూపించిన అనంతరం మరో ఫొటో తీసి "ఇదిగో ఇప్పుడు చూడండి!" అన్నాడు డాక్టర్, అదో పోజు పెట్టి. "ఇంగ్లీషువాడి హుందాతనమంటే యిప్పుడర్థమౌతుంది." అన్నాడు. ఆ ఫొటో తనదే. ఆ ఫొటోలో తనూ, తన భార్యా తాము చాలా గొప్పవాళ్లమనే వకిలిపోజులో మెడలు రిక్కించి పెద్ద మిర్రెక్కి నిల్చునున్నారు. నీగ్రో నౌకర్లు కొందరు (వాహనకారులు) చేతులు కట్టుకుని చుట్టూ నిల్చునున్నారు. ఆ యిద్దరు ఆంగ్లేయుల ముఖాల్లోనూ ఏదో అనిర్వచనీయమైన అసభ్యత కొట్టొచ్చినట్టు కనుపించి జుగుప్సను కలిగించుతోంది. ఇది వాళ్లు వ్యక్తిగతంగా సంపాదించుకున్న స్వభావం అనటానికి వీల్లేదు. ఎందుచేతనంటే వాళ్లు సద్వంశంలో పుట్టినవాళ్లూ సత్సంప్రదాయంలో పెరిగినవాళ్లూ కూడా. మరి యిక యిదేమిటంటే యూరపియన్‌జాతిలో తరతరాలా వస్తున్న కుష్ఠువ్యాధిలాంటి స్వభావం. ఈ విషయాన్ని ఎత్తిచూపి ఆయనకు కళ్లుమూతుతనం తెప్పించాను. అదే వాదంగా కాకిపొడిచినట్టు పొసిగి

1. ఫ్రెంచి వ్యంగ్యరచయిత. 2. డచ్ చిత్రకారుడు:

రెచ్చగొట్టాను. చివరికి చిరాకెత్తి 'అవును ఏంజేస్తాం, నాగరికులం కావటంవల్ల పట్టిన దురదృష్టం' "నీగ్రోలలో ఈ అసభ్యత లేదంటే, జంతువులలో మోస్తరుగానే వాళ్లలో కూడా అసత్తా లేదు." అన్నాడు.

నిజానికి అసభ్యత అనేది మానవునికి సంబంధించిందే. కాని నాగరికతయొక్క ఏదో ఒక స్థాయినిబట్టి యిలాంటిది వుంటుందని చెప్పటానికివీల్లేదు. కాంగో ప్రాంతంలోనే కొన్ని నాగరికజాతులున్నాయ్. ఉదాహరణకు అరబ్బీ, హామైట్, వాటూస్యసిన్ జాతులవాళ్లున్నారు. అవన్నీ గొప్ప నాగరికతను అలవరచుకొన్న జాతులే కాని వాళ్లల్లో ఇలాంటిది కనుపించదు. అటు మళ్లీ బాంటస్ తెగవాళ్లున్నారు, ఇంకా అనాగరికులైన ఆటవిక జాతులున్నయ్. వాళ్ళల్లో కూడా ఇలాంటిది లేదు. వాళ్లల్లో క్రూరత్వంవుంటే వుండవచ్చుగాని తరతరాల దీర్ఘవ్యాధిగా సంక్రమించే తీరని యీ అసభ్యతాజాడ్యంమాత్రం కనుపించదు.

దీనికి ఆ వలస డాక్టరే ఒక కారణం చెప్పాడు: 'వాళ్లల్లో ఆధ్యాత్మికచింతన చావలేదు. అది చావటం వల్ల కలిగిన ప్రేతకళే మనలోని ఈ వికారస్వరూపమంతా'

నేనుమాత్రం, ఇదంతా, వ్యక్తిత్వానికి, లేదా, అహంకారానికి సంబంధించిందనుకుంటాను. అహంకారరాహిత్యమే పైజాతులలో కనుపించే ఆరోగ్యస్థితి. ఈ వలసలలో వుండే రంగుజాతుల్లో సహజమైన ఒక ఓర్పు, నిరాడంబరత కనుపించుతుంది. తరతరాలుగా వస్తున్న సంప్రదాయ జీవితంలో వ్యక్తిత్వం లయించిపోతుంది. అందుచేత ఆ వ్యక్తుల ముఖాల్లో ఆ జాతియొక్క ఉజ్వలతేజమే అనిర్వాచ్యమై వెలుగొందుతూవుంటుంది. ఆఫ్రికా నీగ్రోల ముఖాలలో ఒకదానికొకటి పెద్ద తేడా కనుపించదు.. ఏ ముఖం చూచినా చెప్పకోదగిన ప్రత్యేకతకూడా యేమీ వుండదు. కాని అల్పబుద్ధి స్వరూపమైన అహంకారం కారణంగానూ, అజ్ఞానం కారణంగానూ పెంపొందే దురభిమాన చిహ్నాలు మాత్రం వాళ్ళ ముఖాల్లో కనుపించవు. పరాజితబుద్ధివల్లనూ, దెబ్బతిన్న అహంకారంవల్లనూ పుట్టుకొచ్చే కుళ్లుమోతు కప్పు వాళ్లలో వుండదు. తెలివిగలవాళ్ళం మనకేమని మొద్దుబారి వానంగా కూర్చోవటంకూడా వుండదు. వాళ్లలో మొరటుతనం వుంటే వుండవచ్చు గాని పోచుకోలుతనం మాత్రం వుండదు. వాళ్ల ముఖాల్లోనే కాదు. వాళ్ళ నడకలోనూ వాళ్ళ స్వభావంలోనూకూడా యీరకమైన జబ్బు లేమీ కనుపించవు.

ఇవన్నీ నా వ్యక్తిగత అభిప్రాయాలనీ, ఇదంతా వివాదాస్పదమైనవిషయమని ఎవరైనా ఆక్షేపణచేస్తే చేయవచ్చు. కాని ఇది వాస్తవస్థితి. పశ్చిమ దేశాల చిత్రకారులు వెళ్ళి వాళ్ళకు గురుత్వంవహించి మన 'వాస్తవిక సంప్రదాయపు' మొరటుతనాన్నంతా వాళ్లకు ప్రబోధించక పూర్వమూ, మన పరిశ్రమలు తయారుచేసిన నాటుసరుకులు అక్కడ వ్యాపించక పూర్వమూ, కాంగోప్రాంతంలోని నీగ్రో చిత్రకారుల చిత్రలేఖనంలోగాని, వాళ్ల చేతిపనుల విన్యాసంలోగాని ఎక్కడా అసభ్యత అనేది రేఖామాత్రంగానైనా కనుపించేదిగాదు. మనం వాళ్ళ అభిరుచుల్ని అధోగతికి పట్టించాం.

4

ఈ విషయాన్ని యింకా పూర్తిగా అవగాహన చేసుకోవాలంటే, అనాదిసిద్ధమైన ఆదిమమానవుని కళావిన్యాసంలో అసభ్యత అనేది ఏకోశానా కనుపించకపోవటం, అలాంటిదానికి ఆనాడు అవకాశం కూడా లేకపోవటం మనం స్మరించాలి. ఆదిమజాతులకు సంబంధించిన పురావస్తు ప్రదర్శనశాలలోకి వెళ్ళి చూస్తే మనకీవిషయం విస్పష్టంగా అర్థమౌతుంది. వాటిలో అభూతకల్పన కన్పించవచ్చు. జుగుప్సావహమైన నగ్నత కనుపించవచ్చు — కాని అసభ్యత మాత్రం వుండదు. నాగరికతల పరిణామంలో ఒక దశకు వచ్చేసరికి యీ అసభ్యత పొటమరించుతుంది.

పైన వివరించిన విషయాలన్నీ అవగాహన చేసుకున్న తరువాత మనం తెగించి ఒక నిర్ణయానికి రావచ్చు:

'మానవ పురోగమనంలో 'తపజ్ఞ' (కార్యకారణ జ్ఞానం—*Rationalism*) ఎప్పుడు ఆవిర్భవించిందో దానితోపాటు దాని స్వభావాలలో ఒకటిగా "అసభ్యత" కూడా అవతరించింది'.

ఆధ్యాత్మికాన్వేషణలో ప్రయుక్తమయ్యే ఈ ఉపజ్ఞకు అసభ్యతా దోషం వుండదు. కాని దాని ప్రయోగంవల్ల కలిగే తీవ్ర ఘట్టనలో అంతంతమాత్రం వాడి యెవడి మనస్సయినా శంకావలయితమైన సుడిగుణ్ణంలోకి ప్రవహించి లౌకికజ్ఞానాన్ని ప్రభవింపజేసుకుంటుంది. కళా రంగంలో ఈ లౌకికజ్ఞానం 'వాస్తవికత పెంపొందాలి' నే భీషణమైన నిరంకుశ నినాదానికి కారణభూతమౌతుంది. తాత్వికరంగంలో ఇది ప్రతి సాధారణ వ్యక్తికీ స్వేచ్ఛనిస్తుంది.

అసభ్యతా లేశం యేమీ లేని మానవసృజనను వినా యితరత్రా దేన్నీ అంగీకరించేది లేదని పట్టుబడితే మనం చాలా దూరం వెనక్కు ఆదిమ మానవుని వరకూ నడవవలసి వస్తుంది. దైవిక ప్రేరణ ఏకైక కారణంగా అతడు సృజించినవాటిని మాత్రమే అంగీకరించవలసి వస్తుంది.

దైవిక, ఐంద్రజాలిక శక్తులను, అనేక అభూత మార్గాలను యిముడ్చుకుపోయే స్వభావమున్నా అసభ్యతా దోషాన్నిమాత్రం అంటనివ్వవు. కాని వీటితో ఒక బాధవుంది. కార్యకారణ యోజనాత్మకమైన తార్కిక దృక్పథానికి (ఉపజ్ఞకు) కూడా తావు లేకుండా చేస్తాయి. దీన్నిబట్టి ఒకటి తేలుతోంది. మానవుని ఉపజ్ఞతోపాటు దాని సహజ స్వభావంగా అసభ్యతకూడా ప్రభవించింది. మరోవిధంగా చెప్పాలంటే ఉపజ్ఞాజీవిగా మానవుడు ఎప్పుడు పరిణామం చెందాడో అనాడే అసభ్యతకు కూడా అంకురారోపణ జరిగింది.

అనాది గ్రీకు కళారంగం అసభ్యతాకళంకితం కాలేదు. మళ్ళీ క్రీ. పూ. 3, 4 శతాబ్దాల కళారంగం అందుకు భిన్నంగా వుంది. అతి ప్రాచీనమైన ఎట్రూస్కన్ కళా సంప్రదాయం రోమక సామ్రాజ్యదినాల బిజాన్టైన్ సంప్రదాయంగా రూపొందే పరిణామ దశలో వాస్తవిక ధోరణిని ఆధారం చేసుకుని అసభ్యత మీను మిగిలి పెరిగింది.

ఫ్రెంచి సంప్రదాయంలో 15 శతాబ్దిలో పాటు మరించిన ఈ అసభ్యత 19 వ శతాబ్ది నాటికి పరమ దైవతంగా పరిణమించి పీఠమెక్కి కూర్చుంది. అనంతరం దానిపట్ల వచ్చిన తీవ్రమైన విముఖభావం కారణంగా, కళారంగం యావత్తూ ఒక్కసారిగా ఔపయుక్తిక ధోరణిలోకీ అజ్ఞేయ ధోరణిలోకీ తిరోగమించింది. కలవరంగా ఇలా ఒక్క ఉదుటున తిరోగమించటంలో కళకు ఉండే శోభ యావత్తూ నశించిపోయింది. దీంతో ప్రజాసామాన్యానికంతకూ పతనావస్థ సంఘటించింది.

అనంతరా, వాస్తవికతకు అసభ్యస్వభావం లేకపోవచ్చు కాని అసభ్యత ప్రభవించటానికీ పెంపొందటానికీ కావలసిన వాతావరణాన్ని అది ఉత్పన్నం చేస్తుంది. 19 వ శతాబ్ది కళారంగానికి పట్టిన అధోగతికంతకూ వాస్తవికతే కారణం.

ఈ సమస్యకు వున్న చిక్కంతా ఇక్కడే వుంది. వాస్తవికత అసభ్యతకు దోహదకారి. కాని శాస్త్రీయ పరిజ్ఞానమూ ఉపజ్ఞా ఇవి రెండూ వాస్తవికతమీద ఆధారపడి వున్నాయి. యూరప్‌లో 'రినైసెన్సు' ఉద్యమోదయం తిరాదీ చిత్రరచన వాస్తవికతను పెంపొందించుకోవటానికి తీవ్రమైన ప్రయత్నం చేసింది. దాంతో లేనిపోని బాహ్యరేఖలను నెత్తికెత్తుకుని వాస్తవికసూత్రాల బరువు క్రింద క్రుంగిపోయింది. కాని సౌందర్యోపాసనలోనూ, కరుణరస వ్యంజనలోనూ కళాకారుడు ఇతఃపూర్వం ఎన్నడూ అందుకోని శిఖరాలను అందుకున్నాడు. ఉదాహరణకు అలౌకికావేశ ప్రేరితులైన, గాథిక్ రోమన్ కళాకారు లెవ్వరికీ సాధ్యంకాని మోహనతను మైకలాంజిలో సాధించాడు. కాని మైకలాంజిలో శిల్పాలను చార్ట్రెస్, మొసెయిక్ల శిల్పాలతో పోల్చిచూస్తే, సహజ సౌందర్యనిర్మలనంలో ప్రతిభావిశేషం ఎంత పెరిగిందో శిల్ప సాంకేతిక ప్రమాణం అంత దిగజారిపోయినట్టు మనకు అవగతమవుతుంది. మరోవిధంగా చెప్పాలంటే వ్యుత్పన్నత పెరిగి శిల్పం నశించింది. ఈ పరిణామ ద్వంద్వానికి రెంబ్రాంట్ చిత్రాలు కచ్చితమైన ఉదాహరణలు. వీటిలో కళాకారుని వ్యక్తిత్వం పెరిగి శిల్పప్రౌఢవాన్ని విచ్ఛిన్నం చేయటం అర్థమవుతుంది. మానవ మేధాపరిణామ శాస్త్రసత్యాలనూ, ఊహాతీతమైన వాస్తవిక ప్రకృతియొక్క ఒలీయతనూ రెంబ్రాంటులా వ్యక్తం చేసినవారు మరొకరెవరూ లేరు. కాని వాన్ వేడన్, వాన్‌వాక్ చిత్రాలతో ఇతని చిత్రాలనుపోల్చి చూస్తే, ఆ చిత్రరచనకుపట్టిన ఈతిబాధ యేమిటో మనకు అర్థమవుతుంది. ఆ భౌతికవాద మానసికశాస్త్ర

ముల దురాక్రమణ కారణంగా, శిల్పవిన్యాసంలో స్వచ్ఛందమైన సాంకేతికౌన్నత్యం నశించి ఆ కళ అసభ్యతా ప్రాంగణాన అడుగుపెట్టింది.

కళారంగంలో ఒక్కసారి ఇది ప్రారంభమైన తరువాత దాన్ని అధోగతికి దిగజారిపోకుండా కాపాడగలిగేవాడు ఎవ్వడూ లేడు. ఈ అంతరంగిక సంఘర్షణ 19 శతాబ్దంలో పరిణామదశకు వచ్చి కళాకారులను అటు అధివాస్తవికులుగానూ, ఇటు సాంకేతికవాదులైన అభూతి కాల్పనికులుగానూ రెండు విభిన్న వర్గాలుగా చీల్చి వేసింది.

5

సాంస్కృతిక ప్రతిభా దరిద్రులైన ప్రజాస్వామికవాదులూ, ధనికవర్గాలు, బహుళ ప్రజావాసం కోసం నిర్మించుకుంటున్న ఈ నవీనప్రపంచం ఎలాంటిది? ఆ ప్రపంచంలో కళ దైనందిన జీవితంలోని ఒక చిన్ని ఘట్టానికి ప్రతిబింబమై వుండాలి; ఆ అవధులను దాటి పైకి లేవకూడదు; "అద్భుతమైన వాస్తవిక వ్యక్తీకరణ"గా వుండాలి! కాముకమైన యింద్రియ సంక్షోభావేశం వినా యితరభావావేశాలేవీ పనికిరావు. అలౌకికసౌందర్యాన్ని లాగేసి దాని పీఠంమీద అధికారికపటాటోపమూర్తిని వ్యంజన చేసి ప్రతిష్ఠించాలి. అలాంటిప్రపంచంలో రాజకీయం 'సాంఘికభద్రత'గానూ, స్వార్థపరుల పాచికలాటగానూ దిగజారుతుంది. ప్రభుత్వం అనే పదానికి పరిరక్షించు అనే అర్థం మాసిపోయి, పరిపాలించు అనే అర్థం మిగులుతుంది. ఇక మతం గతేమిటంటే, నైతికసూత్రాలను ప్రబోధించే ఆరోగ్యశాస్త్రంగా తయారై, పోలీసుశాఖకు మద్దతుగా (దొంగతనాలు వగైరా) నేరాలు చెయ్యకుండా జనాన్ని అదుపులోపెట్టడానికి ఉపకరిస్తుంది.

ఇక ఆధ్యాత్మికరంగంలో అసభ్యత, 'అన్నీ మనకు తెలుసు'ననే అహంకారంలో ఆవిర్భవిస్తుంది. లౌకికజ్ఞానావధిని మించిన సత్యమేదీ లేదనే వాదాన్ని పురస్కరించుకుని ప్రభవించుతుంది.

'నీవు తెలిసింది పరమసత్యం కాదు; నీవు నిర్ణయాధికారాన్ని చేపట్టకూడదు (*Shou shalt-not Judge*)—ఇది ఆధ్యాత్మికౌన్నత్యపుప్రథమాదేశం. కాని నిర్ణయాధికారాన్ని చేపట్టి సత్యాన్ని మనం మనస్థాయికి దిగజారుస్తున్నాం. ఈ నిర్ణయాధికారాన్ని విసర్జించి ప్రస్థలం కాగలిగితే సత్యస్వరూపంయొక్క అనంతమైన మహత్తు మనకు గోచరమవుతుంది. నిర్ణయాధికారాన్ని విసర్జించాలి. కాని, యోజన మానవుని సహజస్వభావం కావటంచేత ఇది సులభసాధ్యంకాదు. కనీసం ఒకటి చెయ్యాలి; మన అభిప్రాయమే పరమప్రమాణమనే మొండిబాణీ అవలంబించకుండా అవసరమైనప్పుడల్లా ఎప్పుడైనా మనభావాలను మార్చుకోగలిగే సత్స్వభావాన్ని పెంపొందించుకోవాలి. తొందరపడి ఒకొక్క నిర్ణయానికి వచ్చి, అనంతరం వాటిలోని అవ్యక్తతను గుర్తించి సిగ్గొచ్చి బుగ్గ కఱచుకున్న ఘట్టాలు మన జీవితాల్లో ఎన్నెన్నిలేవు. ఒకొక్క మూఢవిశ్వాసంనుంచి బయటపడటానికి మనంఎంతెంత తిన్నుకోవలసివస్తుంది. అసభ్యస్వభావం గల వ్యక్తికి ఇలాంటి సిగ్గుశరాలుండవు. పైగా వ్యక్తిగతనులైన తన తప్పుడు సిద్ధాంతాలను దౌర్జన్యయుతమైన అహంకారంతో యితరులమీద వేసి రుద్దటానికి ప్రయత్నించుతాడు. తన సిద్ధాంతం ఎప్పుడూ తప్పుకావటానికి వీలేదనే దురహంకారాన్ని పెంచుకుని సిద్ధాంతీకరణాధికారాన్ని తనకు తానుగా చేపట్టి అష్టదిష్టంగా వ్యవహరించుతూ వుంటాడు. పైగా ఇలాంటివాడి యోజనలో వుండే మరో దౌర్భాగ్యమేమిటంటే తన అభిప్రాయాన్ని పరాస్తంచేసే సంఘటన ఏదైనా ప్రత్యక్షంగా ఎదుట కనుపించినా లెక్కచేయడు; దాన్నంతా అజ్ఞానంక్రింద తేలికగా కొట్టిపారేసి తనకు వీలుగా వుండే అభిప్రాయాన్నే సిద్ధాంతీకరించుతాడు.

ఈ విధంగా, తన నైతిక వైజ్ఞానిక సౌఖ్యాలను లౌకికజ్ఞానమనే యీ కంచుకోటలో భద్రపరచి సురక్షితంగా కాపాడుకుంటూ వుంటాడు.

లౌకికజ్ఞానమనే ఈ అల్పపరిజ్ఞానానికి సర్వజ్ఞతాహంకారం జతకలసినప్పుడు, మానసికంగా ఉండే అసభ్యస్వభావానికి స్థిరరూపమేర్పడి అసభ్యత ద్యోతమానం అవుతుంది. ఆ కారణంగా వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యం అనేది పెంపొందిన కొద్దీ, ప్రతి సాధారణ వ్యక్తికీ నిర్ణయాధికారం లభించినకొద్దీ అసభ్యత పెరుగుతోంది. దేశం సర్వజన స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించింది. ఏ ఆఫీసులోనో పనిచేసే ఏ సామాన్య

కార్మికుడైనా, నైతికంగా, వైజ్ఞానికంగా స్వతంత్రుడు. అతను ఏ విషయాన్ని గురించైనా, ఏ విధంగానైనా ప్రవచింపవచ్చు; వ్యక్తిగతమైన తన అభిప్రాయానికి భిన్నమైన ఏ మహోన్నత భావాన్నయినా అంగీకరించకుండా కొట్టిపారేయవచ్చు. విదు వాడనే తేడా లేకుండా సర్వమానవులకూ ఒకే స్థాయి రాజకీయ చైతన్యం వుంటుందనే ధోరణిలో ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థలు సర్వులకు ఇలాంటి నిర్ణయాధికారాన్ని ప్రసాదించినాయి. వ్యక్తి శాస్త్రీయ విజ్ఞానానికీ, సాంకేతిక విజ్ఞానానికీ కొంత దాసుడయి వ్యవహరించవలసిన అవసరం యేర్పడిన మాట నిజమే. కాని విజ్ఞానాన్ని విపుల వ్యాప్తంగా ప్రజా బాహుళ్యానికి అందజేయాలని తాపత్రయపడే వారి పుణ్యమా అని ఎలాంటిఅజ్ఞానికైనా తానూ సక్రమంగానే యోజించ గల్గుననే ధీమా యేర్పడగల అవధికి మిడిమిడి జ్ఞానాన్నీ, తెలిసీ తెలియని అభిప్రాయాలనూ అందించారు.

6

ఇదంతా వెర్రిధోరణిగా కనుపించవచ్చు. కాని ఒక్కటిమాత్రం సత్యం. ఆధ్యాత్మికరంగంలో అసభ్యత అనేది యెక్కడ కనుపించినా దానికి అజ్ఞానమే మూలకారణం.

18 శతాబ్ది కళారంగంలో వచ్చిన అవాంఛనీయములైన మొండి ధోరణుల కన్నిటికి కారణం అలౌకిక సత్యంయొక్క అస్తిత్వాన్ని అంగీకరించకపోవటమే నని మొదటే చెప్పాను. 'భాషాభేదాల్ని సంస్కరించితే, మానవజాతిని భిన్నవర్గాలుగా విడదీస్తున్న మతభేదాల పీడలన్నీ విరగడౌతా' యన్నాడు, కాండర్ సే*. ఈ అభిప్రాయాన్నే 19 వ శతాబ్ది భౌతికశాస్త్రవేత్తలంతా దొరక పుచ్చుకున్నారు.

శాస్త్రీయ విజ్ఞానానికి అందని పరమసత్యమంటూ యేమీ వుండదనే దురభిప్రాయాన్ని ప్రతి సామాన్యుడికీ కలిగించారు. అలౌకికం అంటూ అసలు వుండదన్నారు. శాస్త్రీయ దృక్పథంతో పరిశోధనాపరంపర సాగించితే ప్రతిసమస్యనూ పరిష్కారం చేసెయ్యొచ్చునన్నారు. దీంతో ప్రయోగాత్మకమైన పరిశోధన ఒక్కటే నిజమైన విజ్ఞానానికి మార్గం అనే భావం పెంపొందింది. శాస్త్రీయ పరిశోధనావధులకు అతీతమైన ప్రతిదాన్నీ ఉపేక్షించి త్రోసిరాజనే స్థితి వచ్చింది.

ఇంతే కాదు; గత మూడు దశాబ్దులలోనూ శాస్త్రీయవిజ్ఞానం సాంకేతిక విజ్ఞానరంగంలో (టెక్నికల్) సాధించిన విజయపరంపర మానవ జీవితాన్ని గురించి మనకున్న అభిప్రాయాలన్నిటినీ *సంపూర్ణంగా మార్చివేసింది. దీంతో జీవులను కూడా యంత్రాలుగా పరిగణించే స్థితి యేర్పడ్డది. ఈ సజీవ యంత్రాలు నిజానికి చాలా ఉత్కృష్టమైనవే— కాని ఇటీవల వ్యాప్తిలోకి వచ్చిన, 'స్వయంచోదక మారణయంత్రాల'కు మించి వీటిలో వున్న అలౌకికత మరేమీ లేదు. యంత్రాలు సజీవయంత్రాల నమూనాలో దినదినం అభివృద్ధి చెందుతున్నయ్. ఒకవేళలో జీవిలాంటియంత్రాన్నే శాస్త్రవేత్తలు యథాతథంగా తయారుచేసి అక్కడ పెట్టి జీవసృష్టిలో వున్న తమాషానంతా బట్టబయలు చేసే స్థితి వస్తుందేమో ఎవరు చూచాం! మనిషికీ 'రోబో'కీ మధ్య, అధిగమించరాని అఖాతం వుందనే విషయాన్ని యీనాడు చాలామంది అర్థంచేసుకోలేరు. అచేతన యంత్రాలు పనిచేయటంలో యేదైనా అస్తవ్యస్తత వస్తే సాంకేతిక విద్యానిపుణులు దాన్ని మరమ్మతుచేసి యెలా సరిచేస్తారో అలాగే చేతనయంత్రాలలోకూడా తేడా యేదైనా కనిపించితే దాన్నికూడా సాంకేతిక నిపుణులు మరమ్మతుచేసి దారిన బెట్టగలరు అనే భావం జనంలో నాటుకుంది. పేగుల్లో యేదైనా జబ్బు పుడితే వైద్యుడు ఎలా బాగుచేస్తున్నాడో మానసికమైన జబ్బు ఏదైనా పుడితే మానసిక శాస్త్రవేత్త (సైకాలజిస్టు) అలా బాగుచేయగలడు. కార్బొరేటరు చెడిపోతే మరమ్మతు చేయటానికీ దీనికీ పెద్ద తేడా యేమీ లేదు—ఇదీ నేటి బజారుమనుషులందరి ధోరణీ.

ఈ వెర్రియొక్క వైపరీత్యం, మరీ అమెరికాలో చూడాలి! మానసిక చికిత్సా ఉన్మాదం అక్కడ వెర్రిజడలు వేసిపోయింది.

మీరొక కవిగాని చిత్రకారుడుగాని అనుకోండి. అమెరికావాడు మీకు వేసే మొదటిప్రశ్న— 'మీచేత కవిత్వం వ్రాయించుతున్న మీలోని మానసిక

* కాండర్ సే—ప్రెంచి వేదాంతి, గణిత శాస్త్రవేత్త. 1743—94.

వ్యాధి యేమిటి?--మీ చేత బొమ్మలు వేయించుతున్న మేధాజాడ్యం ఏమిటి?'—.మీరు వెంటనే సమాధానం చెప్పలేక కొంచెం తటపటాయించి జాగుచేస్తారనుకోండి; అలా జాగుచేయటంకూడా మరోరకం వ్యాధికి లక్షణమనేస్తాడు. మీరు కొంచెం మందకొడిగా కనుపించుతారనుకోండి ఆ మానసిక శాస్త్రవేత్త అత్యంతస్నేహభావంతో మిమ్మల్ని అనునయించుతాడు! 'దయవుంచి మీ అవ్యక్త మానసంలో యేమున్నదో బయటికి వెళ్లార్చండి' అంటూ వత్తిడి చేస్తాడు. ఎపుడైనా ఈ రకం మేధావైద్యులదగ్గిరికి వెళ్ళి మానసికస్థితిని మరమ్మత్తు చేయించుకు వస్తూ వుండటం అమెరికాలో యిప్పుడు అదో ఫాషన్.

ఈరకంగా అంతరాత్మ మనుగడకూడా ఆరోగ్య శాస్త్రసూత్రాల అవధికి యీడ్చివేయబడి, సురుచిరమైనదాని లాలిత్యం వేధింపబడుతోంది. మేధావైద్యుడు కళ్లాలు చేత్తోబుచ్చుకుని యెటు రమ్మంటే, మన అంతరాత్మ గుఱ్ఱంలా అటు నడుస్తుంది! ఈ పొగరుబోతుగుర్రాన్ని దారికి తేవటానికి మనం యేమీ చెయ్యనక్కర్లేదు—దాన్ని మేధావైద్యుడికి వప్పగింత పెట్టేస్తే చాలు. మూడునిమిషాల్లో దాని జబ్బులన్నీ వదలగొట్టేస్తాడు; మర్నాడు ఉదయాన్నుంచీ మనం ఉల్లాసంగా వుండటానికీ, స్నేహితులతో సంతోషంగా కాలం గడపటానికీ, మనపనులు మనం దక్కగా నిర్వర్తించుకోవటానికి అవసరమైన మనస్థితినంతా ప్రసాదించేస్తాడు. ఒక్క అంతరాత్మ విషయమే కాదు. ఇక మృత్యువునుగురించికూడా మనం యెక్కువ బెంగపడాలిసిన పని లేదు. శాస్త్రవిజ్ఞాన వేత్తలు దాని తడాఖా కూడా త్వరలోనే కనుక్కుంటారు. వైద్యశాస్త్రపరిశోధన ఇక ఒక అంగ ముందుకు వేస్తే చాలు దాన్నికూడా జయించి పారేస్తాం.

ఈనాడు మానవజాతిలోని అధికభాగంయొక్క ఊహలు ఈ రకంగా ఉంటున్నాయి.

'ఇది ఉపజ్ఞా విజయం. ఈ ఉపజ్ఞను ఇదే విధముగా సమస్త రంగాలలోకీ—రాజకీయాలూ, స్త్రీ పురుష వాంఛ, సాంఘిక వ్యవస్థ—ఒకటేమిటి మానవ జీవితానికి సంబంధించిన సమస్త రంగాలలోకీ ప్రసరింపజేసి లౌకికజ్ఞానంయొక్క సమగ్ర విజయాన్ని సాధించాలి. ఒక నూతనజగత్తును నిర్మించాలి. ఆ జగత్తులో మనకి అర్థం కాని దంటూ ఏమీ వుండదు. వుండకూడదు.

ఈ ఆత్మవిశ్వాస శిరస్త్రాణం తగిలించుకుని అమెరికావాళ్లు ఉల్లాసాన్నీ, వాత్సల్యాన్నీ, నిర్వ్యాజమైన నిరాడంబరతను అలవరచుకుని, తమ దేశాన్ని చూడవచ్చిన యూరోపియన్ మిత్రులకందరికీ కూడా సమ్మోహనరూపాలలో కనుపించి ఆనందపరవశులను చేస్తున్నారు. కాని దురదృష్టవశాత్తూ ఆ శిరస్త్రాణం క్రిందనే అవివేకం వెర్రిజడలు వేసి పెరుగుతోంది. అమెరికా పత్రికల అట్టలమీద దిన దినం మనకు ప్రత్యక్షమవుతూండే సినీతారల చిరునవ్వుల్లోనూ విలాసినుల చిరునవ్వుల్లోనూ ఈ వివేకభ్రష్టత వెల్లివిరిసి కనుపించుతూ వుంటుంది.

7

నేను ఇది వ్రాస్తున్న యీ సమయంలో, మలయాలోనూ, ఇండొనీషియాలోనూ తీసిన కొన్ని ఛాయాచిత్రాలిప్పుడు నాముందు వున్నాయి. ఆ ముఖాల వైఖరే వేరు. యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానం స్థాయీభావాన్నందుకుని నిష్కల్మషులై మృదుత్వాన్ని అవధరించిన ముద్దులొలికే సౌందర్య మూర్తులు. వ్యగ్రభావ వైకల్య రహితమైన నిర్మలత, సంయమన సంశోభితమైన ముగ్ధమోహనత్వం, సుశిక్షితమైన వ్యక్తిత్వగరిమ. ఈ స్థాయీభావమే జపాను శాంతిదేశ దేవదాసీ నృత్యవరాంగ్రహ ముఖ విన్యాసాలలో మనకు ద్యోతమానమై మనని అలౌకికానంద పరవశులను చేస్తున్నది. వీరి విషయమే కాదు దేవతారాధన విషయికమైన ప్రాచీనసంప్రదాయం ఎక్కడ మిగిలివున్నా అక్కడల్లా ఈ అలౌకికసౌందర్యం మనకు గోచరిస్తుంది.

ఈ స్థాయీభావం మనలో నశించిపోయింది. వ్యక్తిగత సాధనల ఫలితంగా ఒకరిద్దరిలో ఎక్కడైనా రేఖగా ఇది కనుపించినా అది లెక్కలోది కాదు. జాతీయమైన శోభగా అది నశించిపోయింది.

ఆధ్యాత్మికమైన అసభ్యత అంటే కేవలం మూఢత్వమనే అనుకోనక్కరలేదు. కాని వాటి రెంటికీ గల పరస్పర సంబంధాన్నిగురించి యింత తీవ్రంగా ఉద్ఘాటించటానికి తగిన కారణం లేకపోలేదు. ఏమిటంటే అసభ్యతకు ఆలవాలమైన స్వాహం

కొరత మూఢులలోనే ఎక్కువ ద్యోతమానంగా కనుపించుతుంది. ఇది కాపురుషుని ప్రధానలక్షణం. దానికి అదుపని కాని, సిగ్గొగ్గులని గాని వుండవు. ఉక్కు హృదయానికి ప్రతిచిహ్నం. దాన్ని ఏమాత్రం కదిలించినా అది విరుచుకుపడి ఎదటవాడిని అగౌరవపరుస్తుంది. ఈరకం మనిషి తన అవధులకు మించి దేన్నీ అవగతం చేసుకోలేడు. అలాంటిది ఏదైనా వున్నట్టు అనుమానం తగిలినా అది ఎందుకున్నదా అని ఊరికే వ్యాకులజెందుతాడే గాని దాన్ని అవగతం చేసుకో ప్రయత్నించడు. స్థూలరూపంలో అసభ్యతను అవగతం చేసుకోవాలంటే ఈరకం వ్యక్తి దానికి ప్రత్యక్ష స్వరూపం.

అజ్ఞానులకే కాక విజ్ఞానవేత్తలకు సంబంధించిన అసభ్యత కూడా వుంటుంది. జాగ్రత్తగా పరిశీలించితే అజ్ఞానిలో వుండే అసభ్యతకూ ఈరకం విజ్ఞానులలో వుండే అసభ్యతకూ మూలం ఒకటేనని తేలుతుంది. పైన చెప్పిన అజ్ఞానిలో కూడా కొన్ని తెలివితేటలుండవచ్చు కాని వాటిని ఆదరించే సాంఘికపరిస్థితులు లేక అణచివేయబడి అతనిలోని అసభ్యతా స్వభావాన్ని రెచ్చగొట్టి వుండవచ్చు; ఆ స్వభావం అతనిలో వున్న కాస్త ప్రతిభనూ కూడా హత్యచేసి వుండవచ్చు.

ఇలాగే అసభ్యస్వభావం కొందరు తెలివి గలవాళ్లనుకూడా ఆవేశించి వాళ్ల మేధాశక్తిని సంకోచపరుస్తుంది. మానవవిజ్ఞానంలోని ఒక ప్రత్యేకశాఖలో కృషిచేసే పండితు డుంటాడు. అతనికి దాని అవధులనుదాటి ఆలోచించగల మనశ్శక్తి నశించుతుంది. తనశాఖకు సమగ్రమైన మానవవిజ్ఞానానికీ వున్న సంబంధమేమిటో గ్రహించలేకపోతాడు.

పై విషయాలనన్నిటినీ ఇప్పుడు సమన్వయపరచి చూసుకుందాం. అసభ్యత అనేది చారిత్రిక పరిణామంగా ఉత్పన్నమైనదని చెప్పుకున్నాం. మానవునిలో ఉపజ్ఞ యేనాడు ఉదయమైందో దాంతో పాటే ఇదీ ప్రభవించిందనీ మానవుని స్వతంత్ర యోజనతో పాటే ఇదీ దినదినప్రవర్ధమానమవుతూ వ్యక్తిగతాభిప్రాయ స్వాతంత్ర్యాన్ని ఆశ్రయించుకుని పరిణామదశ నందుకున్నదన్నాం. మనిషిలోనూ జాతిలోనూ వున్న అసభ్యస్వభావాన్ని పెంపొందించటానికి పైన వివరించిన వాతావరణం దోహదకారి అనేమాట నిజమే అయినా, బాహ్యరంగంలో వ్యక్తిని అసభ్యంగా వ్యవహరించేట్టు చేయటానికి ఈ వాతావరణం ఒక్కటే చాలదు. వ్యక్తిగతంగా అతనిశీలాన్ని అంటిపెట్టుకునివున్న దొసగులుకూడా యేవో కొన్ని వుండాలి.

'వ్యక్తిని అసభ్యంగా ప్రవర్తింపచేసే దుర్గుణాలు ఏమిటి'ని నేను చాలామందిని అడిగాను. తడుముకోకుండా ఒక స్త్రీ 'సౌజన్యహీనత' అన్నది. నిజంగా ఇది ఎంతో ఉత్తమమైన సమాధానం.

సౌజన్యతా లేశంవున్నవాడెవడూ — అవతలవాడి మనస్థితి ఎలావున్నదో తెలుసుకోకుండా, అతను ఏమనుకుంటాడో ఆలోచించకుండా — తన అభిప్రాయాలను అవతలవాడిమీద వేసి రుద్దటానికి ప్రయత్నించడు.

మరొక రాజకీయవేత్త చెప్పిన సమాధానం: 'గౌరవ మర్యాదలు తెలియకపోవటం' అని. ఇలా అనటంలో ఆయన అభిప్రాయం, శంకాప్రవృత్తి అని కాని, విప్లవస్వభావమని గాని కాదు. 'తన అవధులకు మించి ఇతర్లలో గౌరవించదగినవి వుంటాయని ఊహించలేని అజ్ఞానం' అని మాత్రమే ఆయన అభిప్రాయం. పైన వివరించిన చారిత్రిక పరిణామ వాతావరణంవల్లా, వ్యక్తిలో వుండే ఈరకం దుర్గుణాలవల్లా చేతగానితనం ప్రభవించుతుంది.

8

పరిశ్రమల వల్ల అసభ్యత పెరిగిందని తరచు అంటూ వుంటారు. ఒకే నాటు నమూనాలో భారీయెత్తున చవకపారు వస్తువులు తయారుచేసి జనంమీద వేసి రుద్దటంవల్ల ప్రజల అభిరుచులు అధోగతిపాలైనాయంటారు. ఇంతేకాక హృదయమనేదానికి తావు లేకుండా పారిశ్రామికులు అమలు జరుపుతున్న అవాచకపు వాణిజ్య విధానాలవల్ల ప్రజానీకంలో అసభ్య స్వభావాలు పెరుగుతున్నాయంటున్నారు.

ఏది యేమైనా అభిరుచులనేవి నాశనమైనమాట ముమ్మాటికీ నిజం. ఒక్క సామాన్య ప్రజా బాహుళ్యంలోనే కాదు. చర్చిలో, మధ్యమ తరగతి గృహాల్లో వుండే కళా ఖండాల్లో, ఎక్కడబడితే అక్కడ మనకీ సత్యం బోధపడుతుంది. 'ఏ వస్తువైనా వేడార్థణా'

అసభ్యత అంటే ఏమిటి

దుకాణంలో దగ్గరనుంచీ గోరీల దొడ్డిలో దాకా ఎక్కడ చూచినా యీ మొండి బాణీ మనకర్థ మౌతుంది.

యూరపులోనూ అమెరికాలోనూ కూడా ఈవిధంగా పతనమైపోయిన ప్రజల అభిరుచిని సంస్కరించి, తిరిగి ఉన్నతిస్థాయికి తేవటానికి అనేక సంఘాలు ఏర్పడి ప్రచారం చేస్తున్నయ్. అయితే యీ ప్రచారకులు ముఖ్యంగా గమనించవలసిన విషయం ఒకటి వుంది. ఈ అధోగతికి గల బాధ్యతను యావత్తూ భారీ ఉత్పత్తులమీద తోసి లాభం లేదు. యంత్రాలమీదకూడా సుందరములైన నమూనాలలో భారీయెత్తున ఉత్పత్తులు చేయవచ్చు. అసలు ఇలాంటి అసభ్య నమూనాలు తయారుకావటానికి మూలకారణ మేమిటి? దీనికి సమాధానం చెబితే ఈ ప్రచారకులకు చాలా నిరుత్సాహజనకంగా వుండవచ్చు. నిజానికి ఈ అసభ్యత వున్నదెక్కడ? యంత్రాలలోనా? లేదు— మానవాత్మలలో! ఇక నాటురకం భారీ ఉత్పత్తులు చేస్తున్నదల్లా దానికి దోహదం చేసి పెంపొందించటం.

పూర్వం అంతా చాలా బాగుండేదనీ యిప్పుడంతా చెడిపోయిందనీ వాపోయే పంథాలో ఇది ఒక నైరివాదమని దీన్నంతా త్రోసిరాజనటం చాలా తేలిక. పూర్వంవాళ్లలో వున్న అసభ్యతను మించి యిప్పుడు మరేమీ ఇక్కడ లేదు అని బుజాలు ఎగరవేసుకుంటే ఎగరవేసుకోవచ్చు. కాని ప్రాచీన యుగంలోనూ మధ్యయుగంలోనూ వున్న 'అసభ్య వ్యక్తు'లను గురించి మనకు ఏం తెలుసు? ఎంత తెలుసు? దాన్ని నిరూపించటానికి మనకి మిగిలివున్న తార్కాణా లేమిటి?

నిజానికి ఆనాటి వ్యక్తులనుగురించి మనకేమీ తెలియదు. కాని వారు సృజించినవిమాత్రం మిగిలి వున్నయ్. ఆ సాక్ష్యం మనకు చాలు. ఒక్క కళారంగాన్నే తీసుకుంటే ఈ సాక్ష్యం చాలకపోవచ్చు. కాని చారిత్రకపరిశోధకుల పుణ్యమా అని, ప్రాచీనులు దినదినం వాడుకునే అనేకవస్తువులుకూడ భూగర్భంనుంచి బయటపడుతున్నయ్. చరిత్రగమనంలో ఆయా యుగాలలో తయారైన ఆయా వస్తువుల నమూనాలు మనయెదుట వున్నయ్. ఏ యుగపుసభ్యత యేమిటో ఏ యుగపు అసభ్యత యేమిటో మనకు తెలిసిపోతోంది. ఈజిప్టు ప్రాచీన సభ్యత ఏమిటో మనకు దృగ్గోచరమౌతోంది. గ్రీకుల ప్రాచీనసభ్యత యేమిటో తెలుసు. వాటితో పోల్చిచూస్తే ఈనాటి పాశ్చాత్య ప్రపంచసభ్యతాస్థితి ఎంత అధోగతిలో వుందో మొహంమీద కొట్టినట్టు తెలిసిపోతోంది. ఈ పరిస్థితి యింకా బాగా బోధపడాలంటే, ద్వితీయశ్రేణి మధ్యమతరగతుల గృహాల్లోవుండే వస్తుసందోహాన్ని ఒకచోట సమీకరించి మ్యూజియంలో వుంచితే నేటి మన నాగరకతా సభ్యతల అధోగతి అంతా తేటతెల్లమౌతుంది. మన అభిరుచులు ఎంత నీచాతినీచంగా దిగజారిపోయాయో స్పష్టమౌతుంది. నిజానికి మానవచరిత్రలో ఇలాంటి దుస్థితి ఎన్నడూ సంఘటించలేదు. ఈ దుస్థితిని వ్యక్తం చెయ్యటానికే, 18 శతాబ్ది చివరిదశకు వచ్చేటప్పటికి 'అసభ్యత' అనే యీ ఘాటయిన పదాన్ని వాడవలసి వచ్చింది. అతః పూర్వ మెన్నడూ యీ పదం వాడవలసిన అవసరం కలుగలేదు

* 'ఎన్‌కౌంటర్' పత్రిక సౌజన్యంతో *

దానవుడు - మానవుడు

మురయా

ఊరిలోని వారాతని మీరు దొరలు - కరుణతో నేలి మమ్ములఁ గావుకనఁగ .
కోరమీసాల నెగదట్టి కోపగించి - ఉరక దూరుచుఁ గ్రౌర్యంబు నెరపుచుండు.

దొరకుఁ గలదు విశాలమౌ దుర్గమొకటి - ఊరనున్నట్టి కడు పేదవారి నెల్ల
రాచి రంపానఁ బెట్టుచు దాచినట్టి - ధనము ధాన్యాలరాసులే దానియందు.

దాని వెన్కఁ గల దొక యుద్యానసీమ - దాడిమీ ఫలంబులఁ దలఁదాల్చియున్న
చాల మామిళ్లబరువుతో వాలియున్న - ధరణి రుహముల లెక్కింపఁ దరము కాదు.

అందు నెందుగానని యందమైన - విరుల నలరారు పొదరిండ్లు పెక్కు గలవు
నల్లకలువలు తామరల్ విల్లివిరియ - స్వాదు వార్వీచి ముచ్చటౌ సరసి యొకటి.

ఊరు వీడుచు నామడ దూరమేగి - చూచియునుఁ జూడకయె మున్న గోచరించు
కోటకొమ్ములఁ దోరమై సాటిలేని - కాంతికిరణాలఁ జల్లు బంగారుతొడుగు.

మురిపమెఱుఁగని యాదొర పూవుఁదోట - కాలు వెట్టంగ నెవ్వండు గాని వెఱచు
వలనుపడదు కాకియుఁగూడ వాలనచట - కోకిలమ్మని పొంతలఁ గూయ వెఱచు.

పల్లెవీధుల నాడెడి పిల్లకారు - తోడివారితో నేవేవొ తోఁటలోని
వింతలనుఁ జెప్పుకొనసకూడ వెఱపువలన - దాని దరిదాపులకు నేగఁ దలపరెపుడు.

బాల దరహాసచంద్రికాప్రభలు లేని - నవవసంత కోకిలల గానమ్ము లేని
మృగకులమ్ముల నడల సోయగము లేని - వనము వనమంత కనిపించు వ్యర్థముగను.

తోటలో వెన్నెల వెలుంగుబాటలోఁ జ - కోరముల జంట కోరికల్ దీరఁ జేరి
హాయిగా నటనటఁ దిరుగాడ లేదు - జీవకోటిలేక వనికిఁ జెలువు లేదు.

రాజులేని మహాసౌధరాజమట్లు - కవులు లేనట్టి దౌర్భాగ్యకాలమట్లు
వలపు లెన్నఁడెఱుఁగని జీవనమువోలె - వనము వనమంత కనిపించు వ్యర్థముగను.

అడవిగాచిన వెన్నెల యంద మట్లు - అరుణకాంతిలేని తరుణి యధర మట్లు
వీనులకు విందుఁ గూర్పని గాన మట్లు - వనము వనమంత కనిపించు వ్యర్థముగను.

2

కనక వస్తు వాహనములు కలవు దొరకు - కలవు వెలలేని రతనాల గనుల గములు
కలరు కను సన్నల మెలంగి వలయు పనులఁ - జేసి పడిగాపుఁ గాచెడి దాస జనులు.

కలవు నాకపురీశు సౌఖ్యాలు నాకు - కలదు ధనము కుబేరుని కన్న మిన్న
ఎదురు పల్కంగ నోడుదు రెవ్వరేని - అంచు బింకానఁ దలపోయు నాతఁ డెపుడు.

తనకుఁ గల లోపమేమని తన్నుఁ దాన - అడుగు, అడుగు, నాత్మీయుల నడిగి యడిగి
లోప మేదియు లేదని లోఁదలంచు - కాని యెదియొ లేనట్లు వైక్లబ్యమందు.

3

చేరఁ దీయడు పిల్లల, వారి నెపుడు - పోవనీయఁడు పూఁదోట పొంతకేని
పండి యొండ నిచ్చును గాని పండ్ల నెపుడు - ఇంద మని పిల్లవానికే నీయఁ డతడు.

పశులకై నాల్గు పచ్చిక పఱక లేని - కోయనీయఁడు తోఁటలో కుటిలుఁ డతఁడు,
వలలఁ బన్నును పక్షులు వాలు నంచు - కాకి నేనియు వాలినఁ గాల్చి చంపు.

బలమును రయమ్ము గల్గిన బదిగుఱ్ఱాలు - ప్రళయ మారుత వేగాన, బరువులెత్త
నరుగుచుండును బండిలో నాతఁ డెపుడు - పల్లె వీథుల పిల్లల తల్లు లడర.

నురువుఁ గ్రక్కుచు వేగానఁ బరువు లెత్తు - అశ్వమే దేని ఎన్నడే నాగనేని
దానిఁ బట్టించి హింసించి త్రాళ్ళఁ గట్టి - బల్లెమున గ్రుచ్చి దూరానఁ బారవేయు.

మంద మద గమనమ్ముల మహిమఁ జూపి - ప్రబ్బ పొదలలోఁ డాగుచుఁ బరుగు లెత్తి
ఏటి నీరమ్ము త్రాగెడి లేడిపిల్ల - చూచి వలపన్ని యెలయించి స్రుక్కఁ జేయు.

కొండలోయల విహరించి గుహాలలోన - స్వేచ్ఛమై నివసించెడి సింహములను
పెక్కు మృగములఁ దునుమాడు, పెద్దపులులఁ - బట్టి తెప్పించి బోనులపెట్టి పెంచు.

అట్టివానికి సుంత ఆహారమిడక - ఆకలిం గొన్నవాసి బిట్టలయఁ జేసి
బెదరు లేళ్లను బోనుల విసరికొట్టి - మనసుతీరంగ నానందమగ్నుడగును.

ఎంతయు నారయన్నతని యింగిత మేరికి గోచరింప దే
కాంతమునందుఁ గూడ తన స్వాంతములోఁ గడు దుష్టయత్నముల్
సంతత మాచరింపగను సంతసమందుచు నూహ సేయు—నో
క్కింతయు జాలిరాదతని కెంతటి పాపమునైనఁ జేయుచో.

4

వచ్చె నెటనుండియోగాని బాలుఁ డొకడు - తెచ్చెఁ దన వెంటఁ దోడుగా ధృతిబలమ్ము
చేర్చె నొకచోటఁ బిల్లలఁ జెలిమిఁ జేసి - కోయనొప్పించెఁ దోటలోఁ గాయలతడు.

దొరయు నూరువీడి యిపుడె తరలిపోయె - నిదియ తరుణమ్ము-మనకు జాగేలయనుచు
గుసగుసలపోవుచును వారు గుంపుగూడి - వెసవెసం జనిరంతలో భీతి విడచి.

హాయిహాయిగా తోఁటలో నాడుకొనుచు - అందిన ఫలాలఁ దినుచు నానంద మొంది
విరియఁబూఁచిన నందాల విరులఁ గోసి - ప్రోవుఁ బోసిరి వెంటఁ గొంపోదమంచు.

ముద్దుముద్దుగా దాగుడుమూఁతలాడు - ముద్దమందారములు-తెల్ల మొగలిపూలు
బొడ్డు మల్లియలును, క్రొత్త పొగడపూలు - విరిసి విప్పారి ముంచెత్తెఁ బరిమళముల.

ఆవనమ్మును శుక పికా రావములును - పూల తీవల చిత్రమౌ పోకడలును
చిన్ని వారల గారాల చిలిపి తనము - వన్నె తెచ్చిన నొక వింత చెన్నుఁ దాల్చె.

ఎన్ని నాళ్ళకుఁ బూఁ దోఁట కింపు వచ్చె - నోయని కలస్వరమ్ములఁ గోయిలమ్మ
దూరమున నుండి గాన మాధుర్య మెసఁగ - పాడు కొంచును వేవేగ చూడవచ్చె.

తలిరుటాకుల రవి తళత్తళల మెరపు - మౌళి విరచిత శిఖి పించ మంజిమ మని
భ్రాంతి గొల్పెడి వేళ లతాంత వితతి - కన్నెరికమాచి యేతెంచె గంధవహుఁడు

పరిమళ సమేత శీతల పవనములును - చలువలెగఁజిమ్ము కోమలచంద్రికలును
కుహు కుహూయని పాటల కోయిలలును - కలసి తోఁద్రోపులాడుచుఁ గదలివచ్చె.

పూల పొదరిండ్లమాటునఁ బొంచియాగి - పూల గుత్తులతోడ దోబూచులాడి
తోఁటబాటల మలపులఁ దూలి నిలిచి అల్లనల్లన నరుదెంచెఁ బిల్లగాలి.

సరసవన కేళికా మహోత్సాహమునకు - చారుశీతల పవన సంచారమునకు
పండు మామిళ్ళ కమ్మని వాసనలకు - వెఱ్ఱిబాగులవారయో వివశులైరి.

ఆటఁజాలించిపోదమా యనెడివారు - ప్రోగుఁజేసిన పూలను మూటఁగట్టి
అవల కేరితిఁ జేర్తుమో యనెడివారు - తోడివారల నదలింపఁదొడగిరంత.

అదె యిదె వచ్చె వచ్చెను నరాధము డెల్లెడధూళి రేపుచున్.
పదడు పదండు ఆవలికి, పారుడు బాలకులార వేగమై
చదుపును మిమ్ము నెల్లరను జాగిట సేయకుడంచు మాలియున్
బెదరు నెడంద బాపుచును బిట్టఱచెన్ పరుగెత్తివచ్చుచున్.

పక్షిచయమందు దంభోళి పడ్డయట్లు - బెదరిపారిరి బాలకుల్ చెదరిపోయి
పేరు పేరున నొండొరు, బిల్చికొంచు - గోడదాటిరి చాల గగ్గోలు పడుచు.

గట్టులంద్రెంచి యుద్ధతి గ్రామసీమ - లల్ల కల్లోలములుగాగ నరుగుదెంచు
పొంగిన మహా ప్రవాహ విస్ఫూర్తియడర - రభసమున నేగుదెంచెనా రాక్షసుండు.

తాడియొక్కటి వే నడయాడినట్లు - ప్రళయ దుస్సహభీకరభాసమాన
రాక్షసవీక్షణ వికట స్వరూపియగుచుఁ - గదలివచ్చెను కోపవేగమున నతఁడు.

కలయఁజూచెను వనమంత క్షణములోన - నంత సుడిగాలి వలెఁ దిరుగాడె నచట
ఇందుఁజొచ్చిన దెవడురా యెవ్వడంచు - భూనభోంత సీమ మార్మ్రోగనార్చె.

స శే ష ము

సీరియల్

జయాపజయాలు

"శాండిల"

* గతసంచిక తరువాయి

5

ఆన్న మాట నిలుపుకున్నాడు అయ్యరు. వరహాలుకు ఆరు గజాల వాయిలు చీర కొనిపెట్టి. సంక్రాంతి పండుక్కి మూడు రోజులు ఆటవిడుపు ఇచ్చాడు. పచ్చని వాయిలు చీర గట్టుకుని, జాకెట్టు రవిక తొడుక్కుని వీధిన వెళుతున్న వరహాల్ని చూసి అందరికీ కళ్లుకుట్టాయి. సంఘానికి కొంత అసూయ! పారుకున వాగులు తున్న వాడికి తను ఇంత పెట్టదు. పెట్టకూడదంటుంది పెరవాళ్లు. స్వతహాగా మనం సంపాదించుకు తింటూంటే గుప్పిల్లో నిప్పులో సుఖం టుంది. వసంతంలో సీతాకోక చిలుకలాగ ఆ కన్నె పడుచు రాజబాటన నడుస్తూంటే ఏక దుగ్ధ ఇరుగు పొరుగులకి. "గాదికింద పందికొక్కు గాదిలో తినే బతకాలి. పట్టినా మానినా చింతకొమ్మను బట్టాలి గాని ములగకొమ్మ ఏం లాభం? ఇటు అటు ఇక్కడ తనకెవరూ లేని ఆ అయ్యగారు కుర్రాడుమాత్రం ఊరికే పెంచుతున్నాడా దీన్ని గువ్వపిట్టలాగ ఏ ఆశా లేకుండా? అది తెలుస్తుందిగా—కుమ్మరాడి పెళ్లాం పెళ్ళినాడు గాకపోయినా పెంకులు ఏరేనాడైనా కనబడదూ?" ఇంకా ఇలాంటివాటితోటే తలుపుల చాటున బుగ్గలు నొక్కుకున్నారు.

అలా గాలాగ నడిచి హోటలు ముందునుంచి మన్మథ బాణంలాగ దూసుకుపోయిన వరహాల్ని చూస్తూంటే, సంక్రాంతికి కట్టేసిన హోటలు హాల్లో పేకాడుతున్న పెద్దింటి యువకుల పేకముక్కలు తికమకగా పడుతున్నాయి చాపమీద. అయ్యరు ఆడడం లేదు. ఆమె తనకు విసిరిన చూపులతో నిశ్చేష్టుడై పోయాడు. కనుచూపు మేర దాటింది వరహాలు. మొదట్లో కొద్ది నిమిషాలదాకా ఆనవాలు పట్టలేక పోయాడు. తర్వాత తన కళ్లు తానే నమ్మలేకపోయాడు. "నీ హోటల్లో కప్పులు కడిగేదే గాదుటయ్యా! రోజూ చూస్తున్నదేగా—అలా మతి పోగొట్టుకుంటావేం?" అని బిగ్గరగా అదలిస్తూ చౌదరీగారబ్బాయి చురుక్కు మనిపించడంతో ప్రస్తుతంలోకి వచ్చాడు అయ్యరు. చౌదరీ కుటుంబం వూళ్లో దొడ్డది. వాళ్లు పెద్దకాపులు. ఊళ్లో అందరికీ వాళ్ళంటే హడల్. పాపం! అయ్యరు కిక్కురుమనకుండా గదిలోకి జారుకున్నాడు. పట్టుబడిపోయిన దొంగలాగ బిక్కమొగమేసి మంచంమీద వాలిపోయాడు. ఇంకా హాల్లో కుర్రకారు వరహాల్ని గురించి హాస్యంగా, రసవత్తర వ్యాఖ్యానం సాగిస్తున్నారు. "మంచి యమకంలో వుందిరా—పిల్లంటే" ఇది షావుకారు కంఠం. "రంభ రాజవీధిన రంగురంగుల కోకగట్టుకు తళుకు తళుకుమని పిస్తూ హంసనడక సాగిస్తున్నట్లు నా కళ్లు జిగేలుమంటున్నాయంటే ఇంకా—నమ్ము" చౌదరీగారి కుమారుని వర్ణన. "ఎంత పోషణ లేకపోతేనేంరా—లేత గులాబీ చాయ కొట్టొస్తోంది గాదూ— ఊరికే అన్నారా "వయసు కులుకో—బాతు కులుకో"" అని ఇంకా తిన్నన దిగ్భ్రమ నొందించే రసభరిత వ్యాఖ్యలు సాగుతూనే ఉన్నాయి. అయ్యరుకు ఇది గుండెగాలమయ్యింది. పాతికేళ్ళ వయస్య ఇలాంటి దెబ్బ తగల్లేదు. వాళ్లు వరహాల్ని వర్ణిస్తున్నకొద్దీ తనలో ఈసు పూసుకుంటోంది. తనకే గనక సామర్థ్యం వుంటే వాళ్లందర్నీ ఆ క్షణంలో వలలాంకుడు ఉపకీచకుల్ని చేతులతో మర్దించి చంపినట్లు పచ్చడి చేసేసేవాడు. తనకే హక్కున్న ఒక అపూర్వ వస్తువుపై వాళ్లు కన్నేసినట్లు పళ్లు పిండుతున్నాడు.—'అయ్యరూ! బాగా

ఆలోచించుకో. నీకు మాత్రం ఆమెపై ఏమి హక్కున్నదోయి? డబ్బు ఇచ్చి చాకిరీ చేయించుకుంటున్నావు వరహాలు చేత. నీవు అనుకుంటున్నావు ఆమె "నా బానిస—దాసి" అని. భ్రమ. ఇది త్వరగా వదిలిపెట్టు. వగులుకోవూ—నీ వినాశనం తథ్యం—' వాళ్ళపై క్రోధం వరహాలంటే తనకున్న అవాంఛనీయమైన మక్కువకే మద్దతునిచ్చింది.

సాయంత్రమయ్యింది. హాలు ఖాళీ చేసి ఎక్కడివాళ్ళక్కడకు జారుకున్నారు. ప్రతి వొక్కడి గుండెలోను అయ్యగారువలెనే ఆ బాణం లోతుగా గుచ్చుకుంది. లేకపోతే అంతమూ మందమతులై, మొద్దువారిన మెదళ్ళతో జాగ్రదావస్థనుంచి తమ తమ పాపాల్ని అక్కడే మఱచిపోతారా? అయ్యగారు ఒక స్పిరిట్ సిజర్లైటూ, ఒక సిగరెట్టు పెట్టి, కంఠంగా దొరికాయి జోరా! పృథ్వీలో యౌవ్వనంలో తన కుంతే కులుకులతో, ఖుషీగా ఆపెడ వీధివబడి తిరగడానికి నోచుకోలేదూ? ఆనాళ ఆలాగ ఎందరు యువకులు ఈ జబ్బు సోకబెట్టుకు గ్రుగ్గిపోయారు? నారు నాటినుండి ఆ పనుచే కేంద్రంగా తమ కార్య కలాపాలు మార్చుకోవాలని ఎంత తాపత్రయపడ్డాను! అయ్యగారుకు మాత్రం అసలు ఏమీ తోచటం లేదు. ఎక్కడ చూచినా వరహాలే ప్రత్యక్షమౌతున్నట్లుంది. ప్రపంచమందంతటా వరహాలే అలుముకొని అతిన్ని దహించివేస్తున్నట్లు మనసకుతున్నాడు.

రాత్రి పదిగంటల వేళ. "అయ్యగారు గారూ" అని నిద్రపోని అయ్యగారును లేపింది వరహాలు నిద్రగాని నిద్రలోంచి. వాంఛా ప్రకోపితమై అతని దేహం కాలిపోతోంది. వీధి తలుపులు తెరువబడివున్నాయి. అతి శీతల హేమంత వాయువులు అతని అనాచ్ఛాదిత దేహాన్ని పలుచని మంచుతెరల్లో కప్పాలని ఎంత ప్రయత్నించి దాన్ని తాకి ఆవిరి యౌతున్నాయో! వరహాలు పిలుపు మహా మధురంగా వినిపించింది. నిన్నటిదాకా ఆ మధురాతి మధురమంజుల కోమల కోయిలస్వరం ఏ చీకటికోణంలో ప్రతిధ్వనిస్తోందో! ఎదుటి పరిస్థితులు అసలు మారవు. వాటిలో మార్పులున్నా అవి అతి సహజమైన పరిణామాలు. మనసు వాటిని ఆకళింకొనే ధోరణీ, వాటిని తిలకించే రీతీ మనకుగా మనం మార్చుకొని విప్లవంకాని విప్లవాన్ని చేజేతులా సృష్టించుకుని ఆ అగ్నికి ఇంధనమైపోతాం. అయ్యగారూ మనవంటివాడే

"వరహాలూ!" బరువైన కంఠంతో పిలిచాడు. "ఏమండీ" అంటూ లోనికి నడిచింది. చీకటిగూడా ఆమె కళ్ళల్లో మెరుస్తోంది.

"ఇంత రాత్రివేళ ఇలా వచ్చావేం" తడబడే స్వరంతో అడిగాడు.

"కొంచెం పనుండి వచ్చాను."

"ఎందుకూ ?"

"మా అయ్య ప్రొద్దున్నే ఊరికెళుతున్నాడు. ఏమన్నా పదిరూపాయలుంటే అమ్మ అడిగిరమ్మంది. జీతంలో చూసుకుందురుగాని ఉంటే ఇస్తారా."

అయ్యగారిలో ఎంతటి ఆవేదన, ఆతురత, చంచలత, అస్థిరత్వం ఉన్నాయో ఆమెలో అంత నిర్వేదము, నిశ్చలత్వము స్థాయి కుదుర్చుకున్నాయి. అయ్యగారు వణకుతూ ఆ చీకటిలోనే సుపరిచితమైన చొక్కా జేబులోని పర్సుదీసి ఒక్కటే ఉన్న పది రూపాయల కాగితం ఆమె చేతిలో పెట్టాడు. వరహాలు చీకటిలోనే వేడిగాతున్న అతని చేయి తాకి త్రుళ్ళిపడినట్లై "జ్వరమొచ్చిందాండీ!... పండగపూటా దీపమెట్టుకోలేదూ?" అన్నది. ఆమె ఆడే ప్రతిమాటా అతనిలో ఉష్ణాన్ని క్రమంగా దింపుతున్నాయి "ఉండండి దీపం వెలిగిస్తా"నంటూ గూటి దగ్గరకు వెళ్ళబోయే ఆమెను ఆపి "వరహాలూ! ఇలా గొచ్చి కూర్చుంటావా" అంటూ ప్రార్థనాస్వరంలో అడిగాడు. వరహాలు సందేహిస్తూనే మంచంపై ప్రక్కగా వొదిగి కూర్చుని తన చేతిని అయ్యగారు గుండెలమీదవుంచి "అమ్మో! ఉష్ణం ఒళ్ళు కాలిపోతోంది." ఆమె చేతిపై తన చేతినలాగేవుంచి మృదువుగా సున్నితంగా కోమలంగా తన హృదయ స్పందనాన్ని పరీక్షించే ఆమె సన్నని మునివేళ్లను తడిమాడు. "ఆచార్యులుగారిని దీసుకురానా - అయ్యో! పండుగపూటా ఎంత కష్టమూ" అని లేచింది.

"ఫర్వాలేదు. రా—ఇలావచ్చి కూర్చో. అదే తగ్గుతుంది" అన్నాడు అయ్యగారు.

ఆమె ఇంకా తన వేదనను గుర్తించలేదు. కాని ఆమె గూడా ఎంతో బాధపడుతోంది. 'అయ్యో!

తన యజమానికి జ్వరం వచ్చిందే—రేపు హోటలు నడవటం ఎలాగ?' ఆమెకు దిగులుకూడా జనించింది.

"వరహాలూ! ఇలా చూడు" కళ్ళు ఆమె ముఖం వైపు మళ్ళించాడు.

ఆమె కళ్లు తనులో ఉబికే కన్నీటితో అతని కళ్లను పరీక్షగా చూశాయి.

"ఒక్క మాట చెప్పనా?"

"చెప్పండి"

"ఒద్దులే" అతని గుండె వేగంగా కొట్టుకొంది. చెప్పాలనుకొన్నది వ్యక్తం చేయటానికి సాహసం లేక పోయింది.

"సంకోచించకండి. నా దగ్గిర మీకు దాపరిక మెందుకూ?" ఆమె ఎంతటి అమాయిక?

"మీ నాన్న ఊళ్లో ఉన్నాడా"

"ఇప్పుడేగా చెప్పాను ప్రొద్దున్నే చీకటితో పొరుగూరికి వెళ్లారని"

"ఏ పూటవస్తారు?"

"మరి...మరి...ఏప్పుడో నాకేం తెలుసు" వరహాలు ముఖాన్ని సిగ్గు దొంతరలు క్రమ్మాయి.

"పోనీ—ఎందుకో చెబుతావా?" ఓహో! ఎంతటి సూటిప్రశ్న! ఆమెకు సిగ్గు ఆవహించినట్లు పసికట్టిన అయ్యారు మనస్సు కొంటెతనం కోసం ప్రాకులాడుతూ ప్రత్యుత్తర మిచ్చే ఆ ముఖకవళికల్ని తెర పరంపరలుగా చూపులతో కెలికి వేస్తోంది.

"మరి ... నాకు పెళ్ళికొడుకుని చూడ్డానికి" అంది అనలేక అనలేక చిరునవ్వుతో. అయ్యారుకు గుండె ఆగినంత పనయింది.

"అప్పుడే ఏం తొందరొచ్చిందనీ" అసందర్భపు ప్రశ్న.

"ఇప్పటికి వారం రోజుల్నుంచి మా అమ్మ అయ్యా ఎముకలు నమిలేస్తోంది. "ఈడొచ్చిన పిల్ల—ఇంట్లో పెట్టుకుని ఎలా నిద్దర పడుతోంది?" అని—అందుకని వెదకడానికి రేపు బయలుదేరుతున్నారు".

"అయితే నీకు పెళ్లి అయిపోతుందన్నమాట"

"ఆఁ — అప్పుడే ఏమయిందీ — కుదరాలి. మూడు ముళ్లూ పడాలి. అక్షతోవాలి. ఇల్లు కట్టి చూడు - పెళ్లిచేసిచూడు అన్నారు"

"నా యెరికైన ఒక సంబంధం వుంది చూడమన గూడదూ మీ నాన్నను?" వింతగా సంభాషణ మళ్లించాడు. ఆమెలో ఆశాలత చిగురించింది. కళ్లు అప్యాయతతో మెరిశాయి.

"దక్కాని మర్రాడు. కొద్దో గొప్పో ఉన్న వాడు. ఎంతలేదన్నా పెళ్లాన్ని పోషించుకోలేక పోడు"

"ఎక్కడున్నాడమ్మ — ఈ పూరిలోనే?" సంతోషం పట్టలేని ప్రశ్న.

"ఆఁ-ఇక్కడే ఉన్నాడు. చెప్పమన్నావా"? పేలవంగా అన్నాడు.

"ఊఁ — చెప్పండి"

"ఉఁహూ — ఇప్పుడుగాదు. రేపు మీ నాన్నతో చెప్తాను."

"చెప్పకపోతే నా మీద ఒట్టు" బాస చేసింది వరహాలు.

"అబ్బా! ఎంతమాట! అయితే చెబుతాను, నిన్ను నాకిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యమని మీ నాన్నను అడుగుతా" అన్నాడు అమాంతం లేస్తూ అయ్యారు.

వరహాలు సిగ్గుతో కళ్లుమూసుకొంది. ఆమెకు ఏమి మాట్లాడాలో తెలియలేదు.

"ఇంకముందిలాంటి పరియాచికాలాడకండి. అయ్యారుగారూ! ఎవరైనా వింటే నాకూ మీకూ మరియాదగాదు" కొంచెం కటువుగా అని లేవబోయింది.

"నిజం. మీకు అభ్యంతరం లేకపోతే నేను నిన్ను పెళ్లి చేసుకుంటా—ఇదిగో—చేతిలో చెయ్యి" అని ఆమె లాక్కొంటున్నా ఆగక వరహాల చేతిలో తన చేతి నుంచాడు అయ్యారు. వరహాలు తన చేతిని లాక్కో లేక పోయింది. కాదు అసత్యం. లాక్కోలేదు—ఇది నిజం. ఆమె తన చేతిని అతని చేతినుండి లాక్కోదలచుకో లేదు. అతన్ని వరహాలు విశ్వసించిందా? ప్రేమించిందా-గౌరవించిందా—ఏదీ లేదేమో! ఎన్నో ఏండ్లుగా స్త్రీ సహజమై తనలో క్రుంగుతూ ఈ అవకాశంతో పొటమరించే ఉన్మత్తభావం ఆమెను బంధించి వేసింది. శాశ్వతంగా ఆమె జీవనవిధిని రూపొందించింది ఆ క్షణం. అది మంచిదా? చెడ్డదా? అని అడక్కండి...

6

వరహాలు అయ్యరు వలలో పడిపోయింది. అతని మాటలన్నీ నిజమని పూర్తిగా నమ్మింది. అతడు తన కిచ్చిన మూడువందల రూపాయలను రెండో కంటివాళ్లెరక్కుండా దాచుకుంది. చాలా రోజుల దాకా తనకు అయ్యరుకు వున్న సంబంధం తల్లిదండ్రులకు తెలియనియ్యలేదు. జీవితంలో మిఱ్ఱుపల్లాలను ఊహించగలిగే త్రాణ ఆమె కింకా కలుగలేదు. తన ప్రస్తుతపు బ్రతుకే ఆమెకు ఎంతో హాయిగా సుఖంగా వుంది. వరహాలు తన జీవితమంతటిలోనూ వర్ణింపనలవికాని కమనీయసౌఖ్యం అనుభవించిందంటే ఆ రెండుమూడు నెలల్లోనే—తర్వాత ఆమె అనుకోని భయాలు, బెంగలు, సందేహాలు ఆమెలో ఏదో అతి బలహీన స్థావరాన్ని బలాత్కారంగా లాక్కొని ఆమెను కదపడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాయి. లోకం తననూ, అయ్యరును వింతగా చూస్తున్నందుకు కొంత అసహ్యించుకుంది. "మేం ఎలాపోతే వీళ్ళకెందుకు?" అని చీదరించుకొంది. అయ్యరు విధిగా తనను పెళ్లి చేసుకు తీరతాడు. అప్పుడేనా వీళ్ళకి బుద్ధిరాదూ? అనుకుంది. మనం అనుకొన్నవన్నీ వాస్తవంగా జరుగుతాయా? అనే సందేహంగూడా ఆమెకు కలుగకపోలేదు.

వరహాలు తండ్రి తిరిగి తిరిగి విసిగిపోయాడు; కాని తగిన సంబంధం తేలేకపోయాడు. చివరికి ఏమీ లేనివాడు గూడా అంగీకరించకపోవడం అతని దౌర్భాగ్యం. కాళ్లు బలపాలుకట్టి కదలడం మానుకున్నాడు. "పోనీలే నాన్నా వృద్ధాప్యంలో నీకింత అవస్థ ఎందుకు? మన అదృష్టం బావుంటే పొరుగునే వుండగూడదూ బంగారంవంటి పెళ్లికొడుకు!"—అంటూ వరహాలు ఓదారుస్తూంటే తల్లిదండ్రులు నవ్వుకొని "పేదవాళ్లంటే విధి వికృతంగా తెరచుకొన్న నోటికి ప్రథమ కబళాలు" అనుకొనేటట్లు చూసేవారు పిల్లవంక. వరహాలు మాత్రం 'యథార్థం తెలిస్తే, ఇవ్వాళ కాకున్నా రేపైనా అయ్యరు తనను పెళ్లాడితే వాళ్లు విస్తుపోరా' అని మురిసిపోయేది. నెలలు దాటుతున్నాయి. రెండు, మూడు, నాలుగు...అయ్యరు అదే ఆశను చిత్రంగా పొడిగిస్తున్నాడు—అలివిలేని ఆమె సౌందర్యమధువును తనివితీరా సేవిస్తూ.

ఆనోటా ఆనోటా గుసగుసలు బయలుదేరాయి ఊళ్లో. ఈర్ష్య, అసూయలు సంఘంలో ప్రచ్ఛన్న సంగ్రామం లేవదీశాయి. యువకుల్లో మరీ తీవ్రంగా రగుల్కొంటోంది అగ్ని. అగ్గిపుల్ల గీసి ముందు ముట్టించేవాడెవడా ఈ మందుకు అని ఎదురుచూస్తున్నారు చాదరిగారబ్బాయి, షావుకారు, గవళ్ల కుర్రాడు ముఖ్య పాత్రధారులు ఈ నాటకంలో. అయ్యరూ, వరహాలు ఒకనాడు సరదాగా మాట్లాడుకుంటున్న సమయంలో పై ముగ్గురూ టీ గావాలంటూ వచ్చారు. మధ్యాహ్నం నాలుగు గంటలౌతుంది. కుండలు ఖాళీచేసి కప్పులు కడిగేస్తోంది వరహాలు. అయ్యరు ఆమెతో సరాగాలాడుతున్నాడు. ఆ సమయంలో "టీ గావాలంటే వినబడ్డంలేదూ?" అని ఉరుములాగ వచ్చిన చాదరీ కంఠం వినిపించింది. "పాలు అయిపోయాయి. లేదు టీ" అని లోపలనుంచే సమాధానమిచ్చాడు అయ్యరు. అయ్యరు ప్రత్యుత్తరం రుచించలేదు చాదరికి. "ఇలా రా" గర్జించాడు. "ఇప్పుడు తీరుబడి లేదు"

"నువ్వు రాకపోతే మేమే లోపలికి వచ్చి తీసుకొస్తాం బయటికి"

"అంత అవసరం రాలేదు"

"చూస్తావేంరా. బయటకు ఈడ్చుకురాక?" షావుకారు హుషారిచ్చాడు గవళ్ల కుర్రాడికి. వాడు జోరుగా లోపలికి నడిచాడు. గిన్నెలు తోముతున్న వరహాలు ఇదంతా చూస్తూనే వుంది. అయ్యరు తాను అనుకోని స్వాతంత్ర్యాన్ని గవళ్లవాడు తనపై ప్రయోగిస్తూంటే ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అతన్ని జబ్బ పట్టుకొని వీధి హాల్లోకి ఈడ్చుకొచ్చాడు వాడు. చాదరీ కళ్లెర్రజేసి అడుగుతున్నాడు.

"ఈ వూరెందుకొచ్చినట్టయ్యా నువ్వు?"

"పొట్టకోసం!"

"అలాంటి వాడివి ఎలాగుండాలో తెలీదూ?"

"ఏం—ఎలాగున్నాను?"

"పిల్లి పాలుదాగుతూ కళ్లు మూసుకుని ఎవళ్లూ చూడ్డం లేదనుకుందిట"

"అంటే మీ వుద్దేశం?"

"వాడుగాని వాడొచ్చావు తెలుసా? తిన్నగా మసులుకో—లేకపోతే తన్నులు తినగలవు"

"ఎందుకు తిట్టాలి? నే నేం నేరం చేశానని?" వణుకుతున్నాడు అయ్యరు. చౌదరీ ఉగ్రుడయ్యాడు.

"ఏమిటీ — నేరం చెయ్యలేదూ? ఊరంతా కోడై కూస్తోంది తెలిసిందా? దానికైతే మాత్రం దానితో నీకు పరాశికాలేమిటీ?"

"దానితో నాకేమీ సంబంధం లేదు" దొడ్లో వున్న వరహాలు ఈ మాట వింటూ నిర్ఘాంతపడింది. 'తాను చేపట్టింది ములగకొమ్మేనా — దమ్ములేని వాడన్నమాట అయ్యరు' అనుకొని కూలబడిపోయింది:

"సంబంధం లేదూ? ఉన్నట్టు ఋజువైతే?" గర్జించాడు చౌదరీ.

"మీరు వేసిన గుణహో భరిస్తా"

"గుణహోట — గుణహో — మహో ఘరానామనిషనీ — సరే — ఋజువైనపుడే చెబుతాంలే — పెద్దింటివాడవు బ్రాహ్మడివు. దానికి పట్టుమని పదహారేళ్లు లేవు. రేపోమాపో పెళ్లి కావలసినపిల్ల. దాంతో నీకేమిటి - బుద్ధుండక్కర్లేదూ" కొరడా చురుకుల్లాగ చౌదరీ విసిరాడు మాటలు. అయ్యరు జవజవలాడుతూ కళ్ళు చెమ్మగిల్ల బెట్టుకుని బిత్తరగా చూశాడు.

"ఈసారి వరహాలుతో నువ్వు తిరుగుతున్నట్టయినా దానితో నీకు సంబంధం ఉన్నట్టయినా తెలిస్తే నీ వొళ్లు తొక్కతీస్తా — ఈ వూరినుంచి మకాం ఎత్తేయిస్తా. జాగ్రత్త" అని లేచాడు చౌదరీ. ఇతర మిత్రు లిద్దరూ ఘనంగా బుజా లెగరేసుకుంటూ అతని వెనకాలే నడిచారు. వాళ్లని వెళ్లనిచ్చి తలుపులు బిడాయించి దొడ్లోకి వచ్చాడు కన్నీ రొత్తుకుంటూ అయ్యరు. అక్కడ జామిచెట్టు నానుకుని వరహాలు దుఃఖిస్తోంది.

"ఏడుస్తున్నావేం వరహాలూ?"

"నన్నంటున్నారుగాని మీకూ ఏడుపు రావటం లేదూ?" ప్రశ్నను అయ్యరులోకి చొనిపింది వరహాలు. అయ్యరుకు ఏడుపొచ్చినంత పనీ అయి వూరుకుంది.

"అంటే నీ అభిప్రాయం?"

"నిన్ను పెళ్లి చేసుకుంటానని ఎన్నాళ్లనుంచో నాతో అంటున్నారుగా — మరి వాళ్లతో అనలేక పోయారేం?" అయ్యరు కీ ప్రశ్న ఎంత అమాయకంగా తోచినా వరహాలుమాత్రం అమాయకంగా వెయ్యలేదు.

"వాళ్ళతో చెప్పమని కోరేగాలా?"

"కాదు. ధైర్యంగా ఉన్నది ఒప్పుకుంటే తప్పేమిటీ?"

"వరహాలూ! నీకు బొత్తిగా ఏమీ తెలియటం లేదు — ఊరూ వాడా అనుకున్నావా మరేమన్నావా — లోకులు పలుగాకులు — మంచివాళ్లు కారు వీళ్లు."

"మంచివాళ్లు కారని తెలుసుకున్నప్పుడే మనం ముందు జాగ్రత్తపడాలి. మీ రాడిన అబద్ధాల్ని వాళ్లు డప్పుకొట్టి చాటుతారు. ధైర్యంగా ముందుకొచ్చి 'నేను — ఒక పేదపిల్లను, పెంచి పెద్ద చేసినదాన్ని పెళ్ళి చేసుకుంటే మీకేం —' అని అడక్కూడదూ?" ఆమె అతన్ని కడిగేస్తున్నట్టు అడిగేస్తోంది.

"చెప్పాలిట — వాళ్లు మహోన్యాయమూర్తులని"

"అన్యాయమూర్తులు గనుకనే మరీ ధైర్యంగా చెప్పాలి. మిమ్మల్ని వాళ్లేమన్నా కొరుక్కు తినేస్తారా? కాకపోయినా మీరు చేస్తున్నది దొంగతనమూ, లంజతనమూ కాదుగా —"

అయ్యరును లోలోపలికి చూసుకు తడువుకోమంటున్నాయి ఈ మాటలు. కాస్సేపు తాపీగా ఆగాడు.

"ఏం — అలా చూస్తావు?" అనోకలాగ అడిగింది వరహాలు.

"ఏమిటో నాకేమీ దాగోలేడీ వెళ" అని పోయి మంచంమీద వాలాడు అయ్యరు. తన తలంగానికి ఇలాంటి ఆనుపోటు వస్తుందని అయ్యరు కలలో కూడా అనుకోలేదు.

ఆవాళ రాత్రి వరహాలు చాలా సేపటివరకు అయ్యరుతో ఏమో ఘర్షణపడి ఇంటికొచ్చింది. ఆమె మనస్సులో ఆందోళన ఝంఝామారుతంలాగ బుసకొట్టింది. అయ్యరు అస్థిరుడు, భయస్తుడు, అపనమ్మకస్తుడేమో కూడా అనే భావం ఆమెకు స్థిరమయ్యింది. అయితేనేం ఆ ఆందోళన కూడా జమచెయ్యకూడదనుకుంది. రేపటినుండి సంఘం తనపై దండయాత్రకు కత్తులు నూరుతుందని తెలియదు. "ఎందుకున్నావు నీవు రావమ్మా" అని మాటవరసకైనా తమ్ముడు తను ఉహో

బానల్లో ఓదార్చడానికైనా సిద్ధంగాలేని సంఘానికి ఇన్నేళ్ళయ్యాక తమ ప్రసక్తి ఎందుకు రావాలి? తన సంరక్షణను ఈనాడు సంఘం ఏ గురుత్వశ్యంతో తనకు తానే నెత్తిన పెట్టుకున్నట్టు నటిస్తోంది?" అనుకుంటోంది. కాని తనవంటి స్త్రీని కాకుల్లాగ పొడిచే స్వభావం సంఘం తనకుగా తానే పెంపొందించుకున్నదని ఆమెకేం తెలుసు?

రాత్రి రెండు ఝాములు దాటింది. మెల్లిగా తల్లి చేత తలుపు తీయించుకుని చల్లని మంచినీళ్లు త్రాగి పడుకుంది వరహాలు. ఆమెకు నిద్రపట్టడం లేదు. ఆమె మనస్సులోనూ, కళ్లలోను ఏదో తిరుగుతున్నట్టుంది. తన దుగ్గ్రతగూర్చి తల్లితో రెండుమూడుసార్లు చెప్పింది గూడా. అయితే ఆమె అతివ్యాకులతను లోలోనే దిగమ్రింగుకుని భర్త లేదు అని చెబుతూ వచ్చింది. ఆమె కూడా చాటునా మాటునా గుసగుసల్లో కుక్కుకోవడం చూసింది వరహాలు. బహుశః తనకు పెళ్ళి గాలేదని ఆమె బాధపడుతోంది అనుకొంది బిడ్డ. అంతేగాని అసలు సంగతి ఆమెకు తెలియదు.

ఇలా ఆలోచిస్తున్న వరహాలుకు ఎవరో ఇంట్లో దీపం ఆర్పేసినట్లు తెలిసింది. "ఎవరూ? దీపం ఆర్పేశారు?" అని అరచింది. మనస్సును ఆవరించే ఆగ్రహం తను ఇది ఇనుమడించింది. ఎవరో పురుష వ్యక్తి తన మీదికే వస్తున్నట్లు గుర్తించింది. భయంలో చటుక్కున కళ్లు మూసుకొంది

వరహాలు కళ్లు తెరచేసరికి ఆమె మాట్లాడ్డానికి వీల్లేకుండా ఎదుటవ్యక్తి తన గొంతును బొమికెల ప్రాయంగా వున్న చేతివ్రేళ్లతో నలిమివేస్తున్నట్టు పసికట్టింది. గట్టిగా కేక పెడదామని ప్రయత్నించింది, లాభంలేక పోయింది. తన్ను హత్య చేయనుంకిస్తున్న వ్యక్తి తనకు చిరపరిచితుడే. అయితే ఆమె ప్రాణం ఈలోకాన్ని, సంఘాన్ని వదలి వెళ్లడానికి అంగీకరించదలేదు. కాళ్లు, చేతులు విలవిల తన్నుకుంటూ వరహాలు పెనుగులాడ్డంవల్ల దూరంగా పడుకున్న తల్లికి మెళకువ కలిగింది. "ఎవరు?" గుమ్మ నలుపుకుంటూ ప్రశ్నించింది భీతావహాయై. నువ్వు నోరెత్తకు!" వరహాలు తండ్రి కంఠం. ఆమెకు ఆ క్షణం వరకు ఆగంతుకుడనుకొంటున్న వ్యక్తినిగూర్చిన అనుమానం ధృవపరచింది. "వదలండి ఏమిటే మీరు చేస్తున్నది? పిల్లదాని పీక పిసుకుతున్నారా" బలంగా ఆ రెండు చేతుల్నీ విడదీసింది ఆ ముసలి. అతడు కొయ్యబారిపోయి కూర్చున్నాడు. కళ్ల వెంబడి నీళ్లు ధారగట్టాయి. ముగ్గురూ కటిక చీకటిలో మునిగి వున్నారు.

వరహాలు లేచింది. "ఆగావేం నాన్నా. కానియ్ నీపని. నీవు చెయ్యదలచుకొన్నది నే నెరుగుదును. ఊఁ—త్వరగా చంపెయ్. నీ దుగ్ధ తీరిపోతుంది." అన్నది ధీమాలో.

"అదేమిటే రాక్షసిలాగ అలాగంటున్నావ్? నీ కేదైనా పట్టుకుందా! రా—ఇలారా అంటూ తల్లి కూతురును దగ్గరకు తీసుకోడానికి ప్రయత్నించింది. "అమ్మా—నన్నే దయ్యమూ పట్టుకోలేదు. నాన్ననే ఏదో ఆవహించింది. సరే—ఆయన పని పూర్తిచేసుకోనియ్—అడ్డురాకు" అంది. "ఔను—నువ్విలాగ నీచంగా బ్రతికేకంటె చస్తేనే మేలు. నేను చెయ్యి చేసుకోకుండా నీవే ఈపాటికి ఆ పని చేసుకుని వుండవలసింది నా రోషం, పౌరుషం అంటుకోలేదు—నేను చూస్తూ ఎలాగ వూరుకోగల్ను?" ఏడుస్తూ రొప్పుతున్నాడు తండ్రి.

"సరే—నువ్వు చెప్పింది బాగానేవుంది. అయితే చచ్చి సాధించేదేమిటనే నే నిలా అనుకున్నా ననుకోగూడదూ?" వరహాలు ధీమాతో అన్నది. "సాధిస్తుందట. లోకాన్ని ఇందరు మొగాళ్లు ఏమీ చెయ్యలేకపోయారుగాని ఒక ఆడది సాధిస్తుంది."

"ఏం—ఎందుకు సాధించగూడదు? ఎందరు మొగాళ్లో చెయ్యలేనిపని ఒక్క ఆడది ఎందుకు చెయ్యకూడదు?"

"చాల్లే—నోరు ముయ్."

"అయితే—నువ్వు దంపేముందు ఒక్కటి ఆలోచించావా? లోకమే మనపై పగబూనినదనుకో. ఇప్పుడు నావొక్క రెక్కలమీద మీరు పక్షుల్లాగ బ్రతుకుతున్నారు. నేనే గనుక పోతే మీరు ఆకలితో మలమలమాడి చావవలసిందేకాని లోకం కూడు పెట్టదు మీకు. మీరు మాడి చస్తాంటే మిమ్మల్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా చూస్తుంది. ఆఖరికి మీ శవాల్నిగూడా కాకులికీ, గద్దలకీ, కనాకష్టమైన పురుగులకీ ఆహుతి చేస్తుంది. నీవు నన్ను చంపేస్తే రేపటినుంచే మీ

చావు మొదలు. ఆలోచించుకో నాన్నా" ఆమె మాట్లాడే ప్రతిమాటా ములుకుల్లా వారి హృదయాల్లో గుచ్చుకుంటున్నాయి. "నిజమే. మనిషి చచ్చేదాకా తిండీ, బట్టా కావాలి. వాటి తర్వాతే ఏమైనా. అసలు తాము అన్నంకోసం పుట్టిన పురుగులు. ఆమె పోషించబట్టే ఏడాదినుంచీ తనూ, భార్యా కూచుని తింటున్నారు. ఇప్పుడామెపోతే తమ గతి?" ఆలోచిస్తున్నాడు.

"నాన్నా—దుఃఖించకు. నీకు పౌరుషమూ, మానాభిమానాలు తిండి పెడతాయని తోస్తే నిర్దాక్షిణ్యంగా నాపీక పిసికేసి రేపటినుంచి ఆ ధర్మపన్నాల నాశ్రయించుకొని బ్రతకండి. నాకూ సంతోషమే. పోయిన తర్వాతగూడా కనీసం నీతి నియమాలకు ముగ్గురం బలిఅయ్యాం అనే తృప్తి నాకుంటుంది. ఊఁ—కానియ్" అంది. ఆమెను కావిలించుకుని కన్నీటితో తడిపేద్దామని చేతులు రెండూ చాచాడు తండ్రి. అతను నిజంగా వరహాల్ని చంపేస్తాడేమో అని భయపడింది తల్లి. "వగండి. మీరు చేస్తున్నది ఎంత ఘోరమో ఆలోచించారా? ఒక నేరానికి ఇద్దర్ని శిక్షిస్తారా—వరహాలు ఇప్పుడొక్కర్తే గాదు. ఆమెలో వుండి ఇంకొక ప్రాణి ఈ మురికికుంట వంటి లోకంలోకి రావాలని తపనపడుతూ గర్భవేదన ననుభవిస్తోంది. ఏమి కానున్నదో కానీండి. పరిస్థితుల్ని ధైర్యంగా ఎదుర్కొందాం. ఆయువున్నన్నాళ్లూ ఎలాగో బతుకుతాం గాని చచ్చిపోకు గా" అంటూ వరహాల్ని అతిప్రేమతో కౌగలించుకుంది తండ్రికన్న ముందుగానే తల్లి. ఆ ముగ్గురూ ఒండొరుల్ని పెనవేసుకుని కన్నీళ్ళు కాల్వలుగా పారించారు.

"ఫర్వాలేదు నాన్నా—కష్టాలు వస్తుంటాయి. వచ్చాయని చచ్చిపోతామా? నీలాగే నేనూ వూహిస్తున్నాను. అయితే నీవు త్వరపడ్డావు. నేను అది మంచిదా కాదా అని తర్కించుకుంటున్నాను. కానీ—నేను కూతురును గాక కొడుకునే అయివుంటే ఇలా చేసేవాడివా నాన్నా?" ఏం ప్రశ్న ఇది! తండ్రి ఎదలో లేని చోటుచేసుకొని కుమార్తె ఎన్నడో ధైర్యం ఖాళీచేసి వెళ్లిపోయిన ఆ తావులో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పాదుకొల్పుతోంది. అయితే ఈ చిట్టితల్లి లోకాన్ని తట్టుకు నిలువగలదా అనేదే మరొక సందేహం?

కొంతసేపయిన తర్వాత నాటి సంజవేళ చౌదరిగారబ్బాయి వచ్చాడనీ, పిల్ల వసివడిని గూర్చి జాగ్రత్త అని హెచ్చరించాడనీ, అయ్యారు తన బిడ్డను పాకు చేస్తున్నాడనీ, మేలుకోమనీ, పెళ్లి కావలసిన పిల్ల అనీ ఇంకా ఏమేమో చెప్పాడన్నాడు తండ్రి కూతురితో. ఎవరో తనకు తెలియకుండా తనపై కత్తి గడుతున్నారని గుర్తించింది వరహాలు. "సరే—నేనూహించినట్టే జరుగుతోంది నాన్నా. కాని దీనికోసం మీరేమీ బాధపడకండి. ఆ సంగతేదో నేను చూసుకుంటాను లెండి" అని వాళ్ళకు భరవసా ఇచ్చింది, మరుక్షణంనుంచీ లోకాని కెదురీదడానికి తన భావికార్యక్రమం గూర్చి యోచించడం ప్రారంభించింది—

7

వరహాలు అయ్యారును నిలవేసింది పెళ్లి విషయమై. ఏవో సాకులు చెప్పడం మొదలు పెట్టాడు. వరహాలు ముందు ఖచ్చితంగా తేల్చుకోవాలని నిశ్చయించుకుంది. తనకు నెల తప్పిన సంగతి చెప్పేసింది. అది వింటూ హడలిపోయాడు అయ్యారు. "సరేలే—చూద్దాం" అన్నాడు. "నీకంటికెలాకన్పిస్తోందో—పెళ్లిగాని పిల్లను. పల్లెటూరు. పరిణామం ఎలాగుంటుందో ఆలోచించు" అన్నది వరహాలు. "సరే—అన్నానుగా" అని మళ్లీ ప్రత్యుత్తరమిచ్చాడు బెదురుతూనే ఆమెనుగూర్చి అతడేవో పెడసోహాలు పెంచుకున్నట్లు అతని బలహీనతను వ్యక్తం చేసే మాటల్లో ఆమె పసికట్టింది తనను పెళ్లి చేసుకోడానికి తాను అనుకున్నంత సుముఖంగా లేడనుకున్నట్లు తేలిపోయింది. ఆ ఊహను చేదుగా మింగింది.

సాయంత్రం ఇల్లు చేరుకోగానే ఆమెలో ఏదో వేదన అధికమయింది. లోకం తన బలహీనతను గమనించి తన్ను వంచిస్తోంది. మరి కర్తవ్యం? ఇంతటి మోసగాళ్లపై ప్రతీకారం తీసుకోవడమెలాగ? అని కాస్సేపు—తాను పొందిన అవమానానికి క్రుంగుతూ కాస్సేపు రాత్రంతా బాధపడింది. అంతులేని దుఃఖం పొందింది. దరి అంతూ లేని ఊహలతో పొగిలింది. మరునాటి నుండి తాను బ్రతికేదెట్లా? అయ్యారు తనకేదో ద్రోహం చేస్తున్నాడు. అతన్ని ఏం చేస్తే పాపం వుందీ?

మరి రెండు రోజులకు మనోవ్యాధివల్ల వరహాలుకు జ్వరం తగిలింది. జ్వరంతోనే ఆమె పనిలోకి వెళ్లింది. నలతగా వున్నదని ఆమెచేత ఏపనీ చేయించలేదు అయ్యారు. తానే వెళ్లి డాక్టరును తీసుకొచ్చి రెండు ఇంజక్షనులు చేయించాడు. మూడు మందు పొట్లాలు ఇచ్చాడు. వరహాలు అయిష్టంగానే ఆ మందు సేవించింది.

పదిరోజులపాటు కుదిపి వరహాలును చిక్కబట్టి జ్వరం వెళ్లిపోయింది. ఆ మందు వల్లనో జ్వరం, వల్లనో ఆమెకు గర్భంపోయింది. డాక్టరు, అయ్యారు తనకు ఏదో విషం యిచ్చివుంటారని వరహాలుకు అనుమానం. రెండుమూడు సార్లు డాక్టరు ఆమెను మళ్లీ చూచి "నీవు కడుపుతోవున్నట్లు చెప్పలేదేం? సరే. ఇప్పుడేమీ ప్రమాదంలేదులే" అంటూ నీరసం నుండి తేరుకోడానికి మందు మార్చాడు. ఆమె డాక్టరును నమ్మలేదు. ఇదంతా అయ్యారే చేయించాడని స్థిరీకరించుకొంది. తనలో ఉన్న నలుసు జారిపోయినందుకు ఎంతగానో దుఃఖించింది. తాను హత్యచేసినట్లు కుంచించుకుపోయింది.

"పోనీలే తల్లీ! నీవేనా బ్రతికి బట్టకట్టావు—అదే మాకు పదివేలు" అని వాపోయింది తల్లి. పదిహేను రోజులకు వరహాలు కోలుకొంది. ఆమెకు తెలియకుండా ఏవో ఇతర దుగ్ధలు తనలో మొలకలెత్తుతున్నట్లు గమనించింది.

ఒకనాడు అయ్యారు సంగతేదో ఖచ్చితంగా తేల్చుకోవాలనుకొంది వరహాలు. "నువ్వింత పిరికివాడవని కల్లోగూడా అనుకోలేదు."

"ఏం."

"నేను నీ కంటికంత భూతంలా కనుపడుతున్నానా—పోనీ. నాలో శిశువేం చేసింది నిన్ను?"

"అయిందేదో అయిపోయింది. దాని నిపుడెందుకు తవ్వుతావు?"

"మళ్ళీ అడుగుతున్నా—నువ్వు నన్ను చంపెయ్యాలని ప్రయత్నించలేదూ? నీ కంటికంత నీచంగా కనుపిస్తున్నానా?"

"లేదు—వరహాలూ—ఊరికే అలాగ ఉక్రోశించుకుంటా వెందుకు?"

"లేకపోతే నువ్వు డాక్టరుచేత ఆ మందు నాకెందు కిప్పించావు?"

"నీగురించి కాదు. లోకం నిన్ను ఆడిపోస్తుందని బిడ్డ కరిగిపోవడానికే ఆపని చేశా."

"ఛీ—తుచ్ఛుడా—భరించే నాకు లేకపోయిందిగాని నీ బిడ్డ నీకు బరువయ్యిందా? ఇంత నీచుడవని తెలిస్తే నిన్నాశ్రయించేదాన్నిగాదు."

"వరహాలూ! నీకు తెలియక ఆవేశంలో అలాగంటున్నావుకాని నీ మేలుకోసమే చేశాను."

"ఔను—నా మేలుకోరే పెళ్ళి వాయిదా వేశావు—ఇంకా దానికోసమే పెరిగే బిడ్డను."

"లోకం గురించి నీకేమీ తెలియదు. నువ్విలాగుంటే బ్రతుకనివ్వదు. పొడుచుకు చస్తారు."

"ఓహో! ఎంత మంచి ఆలోచన! నేనంటే అంత అభిమాన మేడిస్తే పెళ్ళి చేసేసుకోరాదూ? ఇంతకీ తప్పనాది. కలేజా లేని ఘటాన్ని బట్టుకున్నాను. అయ్యారూ! నీవు పరమ నీచుడివి. ద్రోహివి. చండాలుడవు. పిరికిపందవు. నన్ను పెళ్ళాడ్డానికి నీకు దమ్ముల్లేవు. నిజమేనా? పెళ్ళి అనేసరికి గుండెదడ పట్టుకోవడం లేదూ?" ఆమె కళ్ళెర్రజేసి ప్రశ్నలు కురిపిస్తుంటే చావదరీ ఆవాళ కేకలేస్తున్నప్పటికంటె ఎన్నోరెట్లు వణుకుతున్నాడు. "ఛీ—నిన్ను పెళ్లిచేసుకునేకంటె ఎందులోనైనా పడిచస్తే మేలు" అని గిరుక్కున మళ్లిపోయింది. ఇంటికి చరచర వెళ్లిపోతున్న ఆమెలో సంఘం ఎంతటి వంచనచేసేదీ, ఎంత పిరికిదీ, దానిలో ఎంత స్వార్థం వున్నదీ, సుడిగుండాలవలె ఊహాపథంలో మెదలడం మొదలయ్యింది. అయ్యారు చేసుకుంటానన్నా వాడిని కట్టుకోవడంవంటి నీచత్వం ఇంకొకటి లేదు. ఒకటిమాత్రం ఆమె నిర్ణయించుకొంది, తాను అతని దాసిగదా అని, తనకు డబ్బున్నదని, తాను మొగవాణ్ణిగదా అని అయ్యారు తనను మోసగించి, నాశనం చేసి, సమాజంలో తాను అడుగుపెట్టకూడని ఒక బురదగుంటలో కుక్కివేశాడు. ఆమె అందులో మునిగిపోయింది. దీనికి అతనిపై పగదీర్చుకోవాలని ప్రతిజ్ఞ బూనింది.

ఇంక వరహాలు తన హోటలు పనిలోకి రాదనుకొన్న అయ్యారుకు మర్నాటినుండి ఆమె యథాప్రకారం హాజరుకావడం ఎంతో ఆశ్చర్యం కలిగించింది. 'ఆపద! మనసు తిరగేసుకుంది. ఏదో ఉడుకుపట్టలేక అలాగంది కాని ఆమెకు మాత్రం గడవడం

ఎలాగ? ఆమె కేకలకు నేను అనవసరంగా చెదిరిపోయాను. ఆమె ఎంతో అభిమానవంతురాలనుకున్నాను. మామూలు రకమే నేమో వరహాలు గూడా! అభిమానం వున్న పక్షమైతే మళ్లీ నా గడప తొక్కుతుందా?' ఇలాగ అనేకవిధాల తనను తృప్తిపరుచుకున్నాడు. వరహాలు కలివిడిగా పనులు చేసుకుపోవటమే గాక హోటలుకు వచ్చేపోయేవాళ్లతో, తనతో, హాయిగా వేళాకోళాలాడటం చూస్తూ మరీ విస్తుపోతున్నాడు. ఈ మార్పు ఆమెలో రావటంతో హోటలుకు గిరాకీ ఎక్కువయ్యింది. కేవలం వరహాల్ని చూడ్డానికీ, ఆమె హాస్యాలు వినడానికీ, ఆమెను పలకరించడానికీ ఎందరో తపనపడుతున్నారు. వరహాలు ఇలాగయిపోయిందేమిటి అని అప్పుడప్పుడు దిగులుపడుతూండే వాడు కూడా.

వరహాలు కిప్పుడు ఏ ఆవేదనా లేదు ఉద్రేకం అసలే లేదు. మనిషి ప్రతీకారేచ్ఛతో నిండి తత్పూర్తికై కార్యక్రమంలో లీనమైనప్పుడు మరో ఆలోచన అతనిలో వుండదు. అదే వెలుగు అనుకుంటూ రాత్రింబవళ్లు దానిపైనే ధ్యాసపెట్టుకున్న ఆ వ్యక్తికి ఆ కటిక చీకటి, ఆ దురూహ అతి కాంతివంతంగా మెరుస్తుంది. వరహాలు—ఒక్క అయ్యారు మీదనేగాదు, పురుష జాతిమీదనే పగబూనినట్లుంది. దాని పరిణామాలను గూర్చి ఆమె యోచించలేదు. తన జీవిత విధానాన్ని తనకు తానే మారుపోకకు మళ్లించేసింది. తనను "వ్యభిచారి. విషం చెడిన స్త్రీ" అని లోకం ఆడిపోసుకున్నా లక్ష్యం చెయ్యలేదు.

కాలము మహాశక్తివంతమైనది. దాని మహాత్వం ఇంతింతనరానిది. వయసులో వున్న వాళ్లందరికీ వరహాలు ఇప్పుడొక ప్రత్యేకాకర్షణ. మూకీభావంతోనే ఆమెనుగూర్చి కోరికలు పెంచుకుంటూ తమ్ముతాము దహించుకుంటూ మనసులు పాడుచేసుకుంటున్నది ఆ వూరిలోని యువశక్తి — దీని ప్రభావం అయ్యారు మీద ఎన్నోరెట్లు పనిచేసింది. తనకు ఆమె యందు ఏదో హక్కున్నట్లు గుణించుకోసాడు. నానాటికీ వరహాలు ఒళ్లు చేసుకుంటూ చూసిన వాళ్లను కొట్టొస్తున్నట్లు సొబగులు వెదజల్లుతోంది. వాంఛలుడిగిన ముసలి వాళ్ళకు గూడా ఆ పడుచును చూస్తున్న కొద్దీ ఎన్నేళ్ళ క్రిందటనో మ్రగ్గి మసియైపోయిన కోరికలు తీయగా పడలెత్తుతున్నట్లయి ఉన్మత్తులయ్యేవారు.

అయ్యారు నాలుగైదు నెలలు దాటనిచ్చి వరహాలు వద్ద మొదలెట్టాడు. బ్రతిమాలుకోవటం, ఆశలు చూపటం, సొమ్ములివ్వటం మొదలయ్యింది. మొదట్లో అతని అవస్థకు వరహాలు జాలిపడింది. ఎంతో లాలించింది. ఆపని కూడదని హెచ్చరించింది. తాను మునుపటి వరహాలును గానని, తన్ను తాకితే అయ్యారు ప్రమాదం పొందుతాడని సూచించింది పరోక్షంగా. కాని అయ్యారు కివేవీ తలకెక్కలేదు. అతడు కళ్లుండీ గ్రుడ్డివాడై పోయాడు. చెవులుండీ చెవిటివాడయ్యాడు. వరహాలు తనకు చేసిన హితబోధలన్నీ వ్యతిరేకార్థాలనే చూపించాయి అతనికి.

స్వతహాగా వరహాలుకు అయ్యారుపైన ఎంతటి పగవున్నప్పటికీ అప్పుడప్పుడు మానవ సహజ జనితమైన కరుణ, జాలి అతని పతనాన్ని నివారించలేకపోయాయి. ఊళ్లో వాళ్లు తరచు అతన్ని హెచ్చరించినా లెఖ్ఖచేయలేదు. తమ యిరువుర సంబంధానికి ఈర్ష్యాసూయలతో కొరకొరలాడిన పెరవాళ్ళ మందలింపులు పనిచెయ్యలేదు. ఇటు అయ్యారును, అటు ఇతరుల వ్యాఖ్యానాలను మాసి చాటుగా నవ్వుకొనేది వరహాలు. అంతేగాని ఆమె కిపుడు భయంగాని, సందేహంగాని ఇసుమంతైనా లేవు. ఒకనాడు తప్పుగా, నింద్యంగా తనకే అనిపించిన ప్రవృత్తి నేడు తాను సంఘంపై పగతీర్చుకోవడానికి ఆయుధంగా తోచింది. అయ్యారు నెలరోజులు వరహాలుతో సుఖమయం కాని, తాను స్వర్గసౌఖ్యం అనుకొన్న దౌర్భాగ్య జీవితం అనుభవించాడు. చూస్తూ చూస్తూ మిడత మంటలను ఫలాలనుకొని చుంబించి సర్వనాశనం పొందిన చందమైంది అతని బ్రతుకు. పాతికేళ్ళు నిండని పసుమువాడికి అమాంతంగా నూరేళ్ళు నిండిపోతున్నాయా అనే అవటుగలిగింది. ఆ ప్రహారం విద్యుద్ఘాతాన్ని మించి ప్రమాదకరమైనది. అయితే దాని తీవ్రతను గుర్తించేసరికి సమయం మించిపోయింది. కొద్దిరోజుల క్రిందట జాలిగా, దయతో, సలహాగా, సూచనమాత్రంగా, హెచ్చరికగా వరహాలు తన ముందుంచిన ప్రబోధంలోని ఆంతర్యం అతనికి అవగాహన కొచ్చేసరికి కాలం చాలా మేరగడచిపోయింది. పరిస్థితులు తమ ప్రభావాన్ని అతనిపై బలంగా ప్రసరించాయి. మానవ ప్రయత్నాలన్నీ విఫలమయ్యాయి. వైద్యులు, చిట్కాలు దమ్మిడికి కొరగాలేదు—'చేతులారా చేసుకున్నది అనుభవిం

పక తప్పదు—కళ్లు మూసుకుపోయి కండకావరంతో సంచరిస్తే ఏమౌతుంది' అన్నది అంతరాత్మ. వరహాలు కీతని పరిస్థితి సుంతైనా జాలిగొలుపలేదు—కాగా ఆనందం కలిగించిందేమో—ఆమె అయ్యరుహోటల్లో పని మానేసింది—లేదు అయ్యరే హోటలు వ్యాపారం మానేశాడు. ఒకనాటి వేకువజామున కాళ్లూ చేతులూ వ్యాధివల్ల పడిపోయిన అయ్యరు గొండెడ్ల బండి కట్టించుకొని మహా మరణబాధ ననుభవిస్తూ వచ్చి చావని దుర్భరావస్థలో ఆ వూరుకు మళ్లీ రాకూడదని నిశ్చయించుకొని తిరువనంతపురంనుంచి ఎలాగొచ్చాడో అలాగే కాకుండా, చేతిలో చిల్లి గవ్వ లేకుండా ప్రయాణమై వెళ్ళిపోయాడు......

8

అయ్యరు నిష్క్రమణంతో ఆ వూరిలో వరహాలు జీవితానికి ఒక పెద్ద ప్రశ్నార్థకం కనుపించింది. అందరూ తలయెత్తి ఆ ప్రశ్నను తలకొకరీతిగా తిలకించారు. కొందరు ఆమె పరిస్థితికి జాలిపడ్డారు; కొందరు అసహ్యించుకున్నారు; మరికొందరు చిత్రంగా వ్యాఖ్యానించుకున్నారు; భయపడిన వాళ్లూ లేకపోలేదు. అయితే ఇంకొకొందరు చీకటిలో లొట్టలు వేశారు—ఇదొక విశేషం. అయ్యరు ఆవూరు వదలిపెట్టడానికి కూడా తలకొకలాగునా కారణాలు చెప్పుకొని తృప్తిపడ్డారు.

నిలవ సొమ్ములో నూరు రూపాయలు జాగ్రత్తగా ఖర్చుపెట్టుకుని వరహాలు నెలా పదిహేను రోజులు గడిపింది ఆ పేదసంసారం. తండ్రికి కూలీ నాలీ చేసే ఓపికకూడా తగ్గిపోయింది. కూతురు బతుకు అతన్ని మరీ వొంగదీసింది. ఊళ్లో పదిమందిలోనూ తలెత్తుకు తిరగడానికి సిగ్గుపడేవాడు. తల్లికి కూడా బలం సన్నగిల్లిపోయింది. ఇప్పుడు ఆ కుటుంబాన్ని పోషించే భారం వరహాలుమీదనే పడింది. గ్రామంలో జరిగే మార్పుల్ని గమనిస్తూ అలాగే ఆమె బరువుగా రోజులు వెళ్ళబుచ్చుతోంది.

ఇలా వుండగా చౌదరీగారికి చాలా ఇబ్బంది వచ్చింది. భార్య నీళ్లు పోసుకొంది. ఆరో నెల. ఇంట్లో ఏ పనీ చేసుకోవడానికి ఓపిక లేదు ఆవిడకి. కోడలుకు ఒంట్లో సుస్తీచేసింది. ఊళ్లోకల్లా పెద్ద కమతం వాళ్ళది. ఇంటి పనులకు, పై పనులకు చాలా చిక్కు పడుతున్నారు. వాళ్లింటికి తరుచు మెత్తులకనీ అలుకులకనీ వరహాలు తల్లి వెళ్లుతూండేది. "పోనీ—అక్కడా ఇక్కడా ఏమి యాతనపడతారు పెరటి సావిడిలో పడివుండి మాకింత చేసిపెట్టకూడదూ!" అని చౌదరీగారి భార్య అడగడమూ, ఆ తల్లి అంగీకరించడమూ జరిగింది. వరహాలుకు ఇది మొదట్లో నచ్చకపోయినా వాళ్ల మకాం చౌదరీగారి చావడిలోకి మార్చక తప్పలేదు. మంచిరోజు చూసుకుని ప్రవేశించారు వాళ్లింట్లో. తర్వాత తర్వాత ఇదీ బాగానే వుంది అనిపించింది వరహాలుకి.

పేద తల్లిది—ఇంటిల్లిపాదికీ చాకిరిచేసే వ్యాపకం వరహాలుపనీగా పరిణమించింది. చేరిన మూడు నెల్లకు వాళ్లపోటు చౌదరీగారికుటుంబానికి చాలా నచ్చడం వల్ల "ఇంక మీరు యిద్దరూ వేరే వండుకోవడమెందుకు—నలుగురితోబాటు మాతో నేవుండరూ" అని చౌదరీగారు, పెద్దవాడు, కోరడంతో మరీ వసతు చిక్కింది ఆ పేదకుటుంబానికి. చౌదరీగారిభార్యకు పురుడొచ్చింది. మగబిడ్డ గలిగి పదిరోజులు బ్రతికి పోయాడు. ఆమెమాత్రం నీరసంగానే వుంటోంది. కోడలుమాత్రం మంచం వదల్లేదు.

ఇప్పుడు ఇంట్లో పని అంతా వరహాలుదే. ప్రొద్దుటనే లేవడం. దాసీవాళ్ల చేత వాకిళ్లు బాగు చేయించుకోవడం. పాలుదీసి పాలికాపు ఇవ్వడంతోనే కాఫీగాచి చౌదరీకీ, భార్యకు—కొడుకూ, కోడళ్ళకు ఇవ్వడం, చంటిపిల్లలకు చద్దులు పెట్టి మూతులుగడికి స్నానాలు చేయించి ముస్తాబులు చెయ్యడం, రెండుపూటలా వంటవండడం, అడపా దడపా మధ్యాహ్నం వేళ చిరుతిళ్లకు ఏపకోడీలో మినపసున్ని చెయ్యడం, పెరుగు తోడుబెట్టుకోవడం ఇదీ ఆమె దినకృత్యం. అన్నివిధాలా ఆ యింట్లో అందరి మన్ననలూ పొంది వరహాలు తల్లో నాలుకయ్యింది. ముఖ్యంగా ఆమె ఆడువారి ఆదరం పొందింది. చౌదరీగారికి ప్రత్యేకాభిమానం గలిగింది ఆమె వినయవిధేయతలవల్ల. ఆ కొడుక్కి సరేసరి—రోజుకోవరసన ఆమె అతన్ని ఆకర్షిస్తూంటే చిత్తరపోయి అప్పుడప్పుడవోలాగ చూసేవాడు ఆ పడుచువైపు.

వ్యవసాయంపనంతా కొడుకుదే. ముప్ఫయ్యేళ్లు పైగా వుంటాయి. జట్టీల్లాంటి నలుగురు పాలికాపులు,

వాళ్లలో గివళ్ళకుర్రాడొకడు అరుకాళ్ల దుక్కి టెక్కుతో మహోధ్వజాయమానంగా కమతం సాగిస్తున్నాడు అబ్బాయి. ఊళ్ళో చౌదరిఅన్నా కొడుకన్నా హడలుతారు. పూర్వకాలంనుంచీ పెత్తనదారీ ఆకుటుంబానిదే. ఏ తగవొచ్చినా చౌదరీ తీర్పువలసిందే. ఆయన మంచికాలంలో వుండగా మురబ్బీగా, నిరంకుశంగా వుండేవాడని ఇప్పటికీ పిల్లా మేకా దగ్గరనుంచి అంతా చెప్పుకుంటారు.

వర్షాకాలం. పదిరోజులు ఏకధాటిగా కురిసి కురిసి వెరుపిచ్చింది నాలుగురోజులనుంచి. మఖకార్తె ప్రవేశించి రెండురోజులైంది. చౌదరిగారబ్బాయి ముదరగా వేయిస్తున్నాడు మిరపతోట. పదెకరాల తోటకి అరవైమంది ఆడకూలీలను, పదిమంది మగాళ్లను పెట్టి ఊడ్పిస్తున్నాడు. పొద్దున్న తొమ్మిదింటికల్లా బయలుదేరి రేవటి కెళ్లిపొయ్యాడు. అతి గాడికని మధ్యాహ్నం పంపడానికి కొంచెం మినపసున్ని, పకోడీలు చేయించింది వరహాలు చేత చౌదరిగారిభార్య. 'వేళ దాటిపోతోంది. వస్తానన్న పాలికాపు రాలేదు— ఎలాగ?' అని ఎదురుచూస్తోంది.

వరహాలుకు ఆవేళ తోట చూస్తే మాడాలనిపించింది "అమ్మగారూ! నే బట్టికెళతానండి— రేవడి దగ్గరేగా — మిరపతోట చూసినట్టూ వుంటుంది, అబ్బాయిగారికి కాఫీ ఇచ్చినట్టూ వుంటుంది" అన్నది. ముందు యజమానురాలు తటపటాయించిందికాని తుదకు ఒప్పుకోక తప్పిందిగాదు. క్షణంలో చిక్కగా కాచి కాఫీ ఫ్లాస్కులో నింపింది. రెండు సున్ని వుండలు, కొన్ని పకోడీలు పొట్లాలు గట్టింది. పెరట్లోకెళ్లి శుభ్రంగా స్నానంచేసి ఇస్త్రీ మడత వాయిలు చీరగట్టుకొని, మల్లురవికె తొడుక్కుంది. చాలారోజులతర్వాత పేట మొహం చూస్తోందేమో బాగా ముస్తాబవాలి అనిపించింది. ముఖానికి తగు మాత్రం పౌడరు అద్దుకుని, తిలకం బెట్టుకోడానికి అబ్బాయిగారి పడకగదిలోకి వెళ్లింది. అప్పుడే ఇచ్చిన నారింజపళ్లరసం త్రాగుతున్న చౌదరి కోడలుకు కళ్లు జిగేలుమన్నాయి. వరహాలును చూసి నిర్ఘాంతపోయింది. ఆడదైనా ఆమెకు అమాంతం వరహాలును కౌగిలించుకుని ముద్దుపెట్టుకోవాలి తనివిదీరా అనే ఊహ మెదిలింది. దీన్నేమీ గమనించని వరహాలు తీరుగా తిలకం దిద్దుకొని "ఎలాగున్నా వొదినా?" అంది. ఎదటి ఆమెకు అసూయ పులుముకొచ్చింది. "నిజంగా రంభలాగున్నావే—" అని మాత్రం అనగలిగింది. వరహాలు త్రుటిలో ఒకచేత కాఫీ ఫ్లాస్కు, మరొకచేత టిఫిను పొట్లాలు పుచ్చుకొని రేవడికి బయలుదేరింది. ఆమె ఇల్లువిడిచి పొలంవెళ్లిన చాలా సేపటివరకు ఆమెనుగూర్చిన ఆలోచన చౌదరీ కోడలకు పోలేదు.

వరహాలు హంస నడకన వీధినబడి వెడుతూంటే తీరికగా అరుగులమీద కూర్చుని పేకాడుతున్న పెద్ద మనుషులు, వసారాలలో కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకుంటూనో, వైకుంఠపాళీ ఆడుతూనో, చింతపిక్కలాటలోవుండో చూసిన యిల్లాళ్లు "చౌదరిగారి ఇల్లు బట్టాక పిల్ల దరిద్రం వొదిలింది—తళతళలాడుతూ ఎలా వెలుగుతోందో పిల్ల" అనుకుని ముక్కుమీద వేలేసుకున్నారు. రాజవీధి దాటి, కాపుల కొంపల సందులు మళ్ళి, మాలపిల్లి దారిన తిన్నగా రేవడి చేరుకుంది వరహాలు.

పొలంనిండా జనమే. రంగురంగుల కోకలు గట్టుకుని పువ్వుల రవికెలు తొడిగి, కచ్చలు బిగించి పల్లెపడుచులు నడుంవంచి తొళ్లికలో ముందు మొగాళ్లు పొడుచుకుపోయే గుంటల్లో చేరవేసి నీళ్ళు బోసి మిరపమొక్కలు నాటుతున్నారు. నారు పీలుబుచ్చుకుని వాళ్ళ పిరుగులవనక, సరాగాలాడుతూ కొందరు కుర్రకారు హెచ్చరికలు చేస్తూ తోటను నడిపిస్తున్నట్లు చురుగ్గా నాటిస్తున్నారు. ముఖ్య జమానుగా సిల్కు చొక్కా తొడుక్కున్న అబ్బాయి చేస్తున్న అదలింపులు అప్పుడప్పుడు వినిపిస్తున్నాయి. మఖకార్తె ఎండ మాడ్చేస్తున్నట్టు కాస్తోంది. రేవట్లో మూలగా ఒక్క చోటనేవుంది పెద్ద వేపచెట్టు. జుట్టు విరబోసుకున్న ఉత్తమా యిల్లాలులాగున్న ఆ చెట్టునీడన కూర్చొని ఊడ్పు అందం చూస్తోంది వరహాలు.

ఇంకొక దిసకు ఆమె దృష్టి మళ్లించింది. తీతకు వచ్చిన వేరుశనగ చేలు, కోతకొచ్చిన బుడుముచేలు వాటిమధ్య దీనంగా తలలు వొంచుకుని చిరకాల బంధువులు, మిత్రులు కొద్దిరోజుల్లోనే తమను వీడిపోతున్నారే అని చింతిస్తున్నట్లు వూగిసలాడే కంది మొక్కలు, కొరకొరలాడే కొఱ్ఱకంకెలు నేత్ర

పర్వంగా వున్నాయి. రైతుకు ఆనందమిచ్చే మహత్తర ముహూర్తాలలో ఇదొకటి. శ్రావణమాసపు పెంపు—ఎండను వెంటాడే మేఘాలు, మేఘాల నుంచి తప్పుకునే సూర్యబింబం—క్షణంలోనే భయం, అంతలోనే భరవసా—మళ్ళీ మగత—ఆకాశంలో దోబూచులాడుకుంటున్నట్లుంది. మేఘం పెద్ద గొడుగులా కమ్మినపుడు చల్లని పిల్లగాలి; మళ్ళీ విడిపోయినపుడు వెచ్చని, నులివెచ్చని, గోర్వెచ్చని సూర్యకాంతి ఆమెను గిలిగింత పెడుతున్నాయి. వరహాలు మనస్సు కాస్సేపు ఆ పరిసరాల్ని వీడి ఎక్కడో ఒక మహదానంద కమనీయ మధురావస్థలో విహరిస్తున్నట్లుంది. తన ఉనికినీ, తన స్థితినీ పూర్తిగా మరచిపోయింది. ఆనందంలో తేలిపోతూ మేలుకొని వుంటూనే, కళ్లు తెరచివుండగానే ఆమె ఒక వింత నిదురలో మునిగిపోయింది.

"ఏంటే—వరహాలూ! ఇలా కొచ్చావు?" ఆశ్చర్యపడుతూ అబ్బాయి అడిగిన ప్రశ్నకు ఆమె ఉలిక్కిపడి లేచింది. ఫ్లాస్కు వేపచెట్టువార పెట్టి ఎంతసేపయిందో, ఎప్పుడు పూలకుప్పలాగ చదికిలబడిందో—ఆ చల్లగాలికి! తత్తరపాటుతో నిలచి పమిట సర్దుకుని తడబడుతూ, "ఆఁ—ఏమీ లేదు. మీకు కాఫీ అలవాటుగా—ఇవాళ నేనే తెచ్చాను" అని సిగ్గుపడి ప్రక్కకు తప్పుకొంది. అబ్బాయి ప్రత్యుత్తరమియ్యలేక గ్రుడ్లు వప్పగించి ఆమె సౌందర్యం త్రాగేస్తూ చేష్టలుడిగిన దృక్కులలో నిలబడిపోయాడు.

వరహాలు అతని అవస్తను గమనించనట్లే నటించి ఫ్లాస్కూ, టిఫిన్ పొట్లాలు తెచ్చి ముందుంచబోతూంటే "ఇక్కడొద్దు, అలాగ నీళ్ళ దగ్గిర కెడదాం రా" అని ఆమెను చాటుగా తీసుకెళ్లాడు అబ్బాయి. మెత్తని లేవడి నేల దాటి కొత్తగా వరకట్టిన మళ్లగట్టుమీద నడుస్తున్నారు. కాలికింద నేల చితచితలాడుతోంది. ఒకచేత్తో ఫ్లాస్కు చిక్కమూ, మరొకచేత్తో పొట్లాలూ, ఎత్తిపెట్టిన చీరకొంగూ పట్టుకుని అబ్బాయి వెనకనే మౌనంగా అడుగుల్లో అడుగులేసుకుని వెళ్లింది. మడిగట్టు మధ్యనున్న మామిడిచెట్టు కింద ఖాళీ దిబ్బమీద అతను చదికిలబడ్డాడు. ఎదురుగా ఎగువ మడిలోంచి దిగువ చెక్కలోకి గలగల పారుతోందినీరు. వీళ్లనుచూచి నీళ్లు నవ్వుతున్నట్లున్నాయి కలకలలాడుతూ. ఆమె అతనికి పొట్లాలందిచ్చి పెడగా నిలబడింది. వరహాలు ఈ మధ్యన ఎంతేనా సిగ్గూ, అభినయమూ నేర్చుకుంది. "నిలుచున్నావేఁ? కూర్చో ఇలాగ" అంటూ తనకు అడుగైనా దూరములేని ఎడం చూపెట్టాడు. పొట్లం విప్పి ఒక సున్నివుండ చిదిపాడు. తింటున్నాడు. తనవైపు తేరిపార చూడలేక సిగ్గుతో తలలు వంచుకున్న కన్నెపడుచుల్లాగ కలకలలాడే కుర్రవరి కర్రల్ని చూస్తూ నవ్వుకుంటోంది వరహాలు. ఆ నవ్వు తిలకిస్తూ ఎటో తేలిపోతున్నాడు అబ్బాయి. "నువ్వేనా చేస్తయివి?" అడిగాడు. "ఔను—ఏం? బాగాలేదూ?" ఆమె అతని చేత బాగానే వుంది అని అనిపించుకోవాలని అలాగడిగింది అంతే.

"బాగాలేకపోవడమా? ఎంత తియ్యగావుందో"

"మనమిలా వచ్చేశాం — కూలీలు వొళ్లు దాచుకోరూ?"

"వెధవగొడవపోనిద్దూ. నీకు బాగా వుంటోందా మా ఇంట్లో?"

"నాకేం—నిక్షేపం లాగుంటోంది"—అతడు క్రమంగా ఉన్మత్తుడౌతున్నాడని ఆమె పసికట్టింది.

"అమ్మోయ్! నీవు తినలేదే — చూశావా మందమతి" అంటూ ఆమె అనుమతికైనా ఆగకుండా చొరయించి తానే స్వయంగా రెండోవుండ ఆమె నోటకుక్కాడు. వ్యవహారం ఇంత త్వరలో ఇలాగ ప్రతిమింపుతుందనుకో లేదు వరహాలు. తానూ వరిచేలూ, చెట్లు పరిసరాలు చూస్తూ ఏమరుపాటునవుంది. వెంటనే పళ్లు గిటకరించింది. అతని వేళ్లు రెండు నలిగిపోయాయి ఆమె పంటిసందునబడి. మిగతా వుండ చిదికి గుండై ఆమె గుండెలమీదనుండి క్రిందకు దిగజారి చీర నిండా రాలింది.

"అబ్బ! నువ్వు కరచినా ఎంతో తియ్యగా వుంది సుమా" అంటూ అబ్బాయి ఆమెకు మరికాస్త దగ్గరగా జరిగాడు. మెడనుండి పాదాలదాకా పడిన గుండను వెంటనే దులిపి తుడిచేశాడు అతడు. అతని స్పర్శలో, ఆసంజవేళను, చల్లగాలిలో ఆమె ప్రతి అవయవమూ పులకరించింది. ఇంక ఎంతమాత్రం అశ్రద్ధచెయ్యకూడదు. సమయం మెప్పటికే మించి

పోయింది. వరహాలు త్రాచుబుసను మరపించే వేడి నిట్టూర్పులతో ప్రక్కకు వొత్తిగిలింది.

"అబ్బాయిగారూ! కొంచెం వొళ్లు దగ్గిర పెట్టుకోండి. అంతకంతకు మీరేం చేస్తున్నారో మీకే తెలియని అధఃస్తలోకి దిగజారిపోతున్నారు. లేవండి. కళ్ళు తెరవండి."

"వరహాలూ! నేను తెలిసే చేస్తున్నా నీపని"

"అయితే—దీని ఫలితం అనుభవించడానికి సిద్ధంగానే ఉన్నారా?"

"ఆఁ—స్వయంగా"

"మంచిది కాదు సుమండీ మీవంటి వారికి. లోకంలో ఎంతోమందికి సబబులు చెబుతున్న పెద్ద యింటి పెద్ద కొడుకులు మీరు"

"అయితే?"

"ఇట్లాంటి పనులవల్ల మీకేగాక, మీ యింటికీ, కుటుంబానికీ కూడా చెడ్డపేరు వస్తుంది.

"నువ్వు నాకేమీ నీతులు నేర్పక్కరలేదు" ఎంతో అహంకారం ప్రకటించాడు.

"ఇవి నీతులు కావు—తర్వాత మీరే అనుభవిస్తారు—సరే"

"వరహాలూ! ఈ వూళ్ళో ఎవరూ ఈ చాదరీని తప్పించుకొని పోలేరు. తలచుకుంటే ఎంతవాళ్ళనైనా సరే నల్లిని నలిపినట్లు నలిపెయ్యగల్ను" అహంభావం అంధకారాన్ని పులిమింది అబ్బాయిలో.

"నేనూ చెయ్యగలను ఆ పని. అపవాదాన్ని అనుకుంటున్నారేమో" వరహాలు అన్నమాట మాత్రం నిజం. ఆమె తలుచుకుంటే ఎంతైనా చేసి తీరుతుంది ఆడదీ, అందకత్తె గనుక.

"నన్ను ముట్టకండి. నేను అగ్గిలాంటిదాన్ని. మేం పెంచి పోషిస్తున్నామని మీరు హద్దుమీరి చరించడం మర్యాదగాదు. దీని విషఫలితాలను గుర్తించి కళ్లు తెరవండి."

"ఏం పతివ్రతండీ! బయలుదేరింది ఇన్నాళ్లకు ఈ పాటిమీద? పతిలేని పతివ్రత" హేళనగా నవ్వాడు. ఈ మాటలవల్ల ఆమె అభిమానం గాయపడింది. వెంటనే రూపుమార్చింది.

"ఇది మానుకోరన్నమాట! సరే" దీనవదనయై దిగజారిన ఆమెను చేరదీసి "వరహాలూ! నామీద నీకెందుకూ ఇంత కోపం? అయ్యారుపాటి చెయ్యనూ నేను?" అన్నాడు నవ్వుతూ. అతడు సరియైన ఉజ్జీ తనకు అనుకున్న ఆ మగువ "నెపం గొడవ—దీనికేం గాని కాఫీ త్రాగండి" అసలు జరిగినదాన్ని పట్టించుకున్నట్టే తోచనట్టు పసిరేపింది చివరి మరుకు. అతడు టిఫెనూ, కాఫీ ఖాళీ చేసుకుని కాళ్లు, చేతులు కడుక్కోవడానికి కందకం దగ్గరగా వంగాడు—అప్రయత్నంగా కాలు కందకంలోకి జారుకుంది. తెల్లపంచె, సిల్కు లాల్చీ బురదమయమయ్యాయి. మామిడిచెట్టు నానుకుని అతని ముష్కరత్వానికి కూడా సానుభూతి మాపుకున్న పసుపు కొంగు నోట కుక్కుకుని ముసిముసిగా నవ్వుతోంది. అబ్బాయి నెమ్మదిగా లేచి కాళ్లకంటిన బురద తాపీగా కడుక్కొని మడతమార్చి పంచె బొడ్లో దోపుకుని పొలానికి బయలుదేరాడు. 'అసలు దొక్క నేల? కాలు కడుగనేల?' అనుకొని ఒక కుపితచాలనం అవమానంతో అరుణత్వం నింపుకున్న అతని కళ్లమీదికి విసిరి నవ్వుతూ నడిచింది వరహాలు. తననొక కీలుబొమ్మను చేసి ఆపిల్ల ఆడించడానికి ఉబలాట పడుతున్నట్టు తోచింది అతనికి. "సరేలే — ఇప్పుడు గాదు—నీపని ఈసారి చెబుతా" అన్నట్లు చూసి ఉక్రోశంతో పెద్ద అంగ లేసుకుంటూ పొలంలో పడ్డాడు అబ్బాయి.

"ఇదిగో! ఆ గజ్జికుర్రాడు చూడండి. చింతపిక్కలాగ నున్నని కండలు మెలిదిరిగిన జబ్బలూ, వాటిపై తాయెత్తులు వాడూను. మనం పొలంగట్టు మీద కూర్చున్నప్పటినుంచి ఏక స్రగత్తినట్టు ఎలా చూస్తున్నాడో పనిమాని." అని వాణ్ణి అబ్బాయికి చూపించింది వరహాలు. మనిషి ఒక వింతజంతువు. వయసులోవున్న యువతీయువకులు ఒక జంటగా ఏకాంతంలోవుండి ఏదైనా మాట్లాడుకుంటూవుంటే మతిపోగొట్టుకుని చూస్తాడు. ఎందుకో? ఏమిటో ఆకలి??

అబ్బాయి అవమానంవల్ల తనకు వరహాలుమీద కలిగిన క్రోధాన్నంతటినీ గజ్జి కుర్రాడిమీదికి మళ్లించాడు. వాడూ మొగాడే. వయసుకాడు. తుమ్మెదుక్కలాంటి కుర్రాడు. వాడి దప్పిక ముందు

వచ్చే అబ్బాయితంకగూడా చూడనివ్వక వెనకాల వచ్చే వరహాలుమీదనే ఉంచనిచ్చేసింది వాడికళ్లను. ఆచిన్నది తక్క ఇంకేమీ కనపడడంలేదు. అబ్బాయి ఎదుటికొచ్చి సాగదీసి ఒక్క లెంపకాయ కొట్టాడు. దానితో వాడు తెప్పరిల్లి తెలివికొచ్చాడు.

"అదేవిటే—వాణ్ణలా కొడతారేం. మీకేమన్నా మతిపోయిందా?"

"ఉండు వరహాలూ! నీకేమీ తెలీదు. రూపాయి కూలిపుచ్చుకుని పనిమాని దిక్కుదిక్కులు చూస్తున్నాడు వెధవ!" అని మళ్లీ లాగి రెండు కొట్టాడు దవడమీద.

"ఆగండబ్బాయిగారూ! ఇంక చెయ్యిమిగిల్తే మర్యాదుండదు. చౌదరీగారికొడుకు అనుకుంటుండావేమో" అని వొళ్లు తడుముకుని పనిలోనికి పోయాడు వాడు. చౌదరీ కొట్టడంకంటె దాన్ని వరహాలు చూడ్డం వాణ్ణి మరీ కాల్చివేసింది అవమానంతో. వెనుదిరగడంలో వాడు అగుపరచిన విరుపులో వేయి పడగల బుస ఇరుక్కున్నట్లు కనుపించింది.

'అసలుమనిషి ఎలా పుట్టాడంటావూ? వాడు భూమిమీద పడకుండానే, తల్లిగర్భంలో తయారౌతున్న క్షణాలలోనే వాడి శరీరకణాలలో నూటికి తొంభైతొమ్మిదింటిని స్వార్థం ఆవహించి అవే తానైపోయి వుంటుంది. లేకపోతే అబ్బాయిని చూడూ! తను చూసినపిల్లను—ఆమెయైనా సవ్యమైనది గనుకా! తనకు తెలియని విషవాపి—దాన్ని ఇంకొకడు కామేచ్ఛతోగాకపోతే కనీసం కంటి వేడుకతీరడానికైనా చూడకూడదూ? ఎంతటి ఈర్ష్య? తనవస్తువు, తనఆశ, తనవాంఛ, తన స్త్రీ అంతా తన దన్నదాన్ని తనలా ఇంకొకడు చూడకూడదు. చూస్తే ఇంకేముంది? బాధ, ఏడ్పు, రోషం, దుఃఖం, యుద్ధం, అశాంతి ఇంకా ఎన్ని మహాఘోరాలున్నాయో అన్నిని—' ఇలా ఊహించుకొంటూ ఇంక అక్కడ క్షణంసేపైనా ఆగలేక ఇంటికొచ్చేసింది వరహాలు...

సశేష

యక్షగాన కవయిత్రులు

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

పూర్వాంధ్ర కవయిత్రులలో ప్రబంధములు రచించినవారికంటె యక్షగానములు రచించిన వారే, అందును యిటీవల రచింపబడిన ఆంధ్ర కవయిత్రుల చరిత్రకు నెక్కనివారే యెక్కువమంది గలరు. ఆ యక్షగాన కవయిత్రులు వారి కృతులను గూర్చిన సంగ్రహమైన ప్రసంగమిది: గ్రంథవిస్తర భీతినిందు దాహరణము లుజ్జగింపబడినవి.

బాల పాపాంబ

ఈమె యక్షగానకృతి అక్కమహాదేవి చరిత్ర। దీనికే అక్క మహాదేవి బోధావిలాస మనియు పేరు గలదు. అక్కమహాదేవి వీరశైవమత ప్రవర్తకులగు బసవేశ్వరునకు, అల్లమ ప్రభువునకును సమకాలికయైన మహాశివభక్తురాలు. అతత వీరశైవమైన కర్ణాటకమున నామె కడు ప్రసిద్ధురాలు. అనేక వీరశైవ యక్షగానములకు వస్తుభిక్ష పెట్టిన మన బసవపురాణమున నామె ప్రసక్తిలేదు. కాని ప్రభులింగలీలలో గొంత గలదు. పాపాంబ కృతిలో నామె కథ యేమనగా: పార్వతీదేవి యొకపరి శివునితో పంతము పట్టి అల్లమ ప్రభుని దనమాయకు దాసునిజేయ బ్రయత్నించి యది కుదరక శివు ననుమతమున దన సాత్త్వికతేజమున భూలోకమున అక్కమహాదేవి నవతరింపజేసినది. అక్కమ ఉడుతడి పురాధీసుడు విములుని పుత్రియైనది. ఒకి యౌవనవట్టి జైన నృపాలు నొకని చేపట్టినది. కాని యతడామె కభీష్టముగ లింగధారణము చేయ నిరాకరించెను. అంతట నామె యోగావేశమెత్తి తల విరియబోసికొని నగ్నముగా నగరు వెడలి దరచర పురవీధులు గడచి అడవుల బడి కొండలు కోనలు గడచి కల్యాణపురము చేరి యట ననుభవమంటపాభ్యంతరమున గొలువుదీరియున్న అల్లమప్రభుని దర్శించి యతని కఠిన పరీక్షకాగి, యతనివలన యోగరహస్యము దెలిసి శివుని గూర్చి తపముసేయ శ్రీగిరి కరిగెను. పార్వతి తన పంతము మానినది.

పాపాంబది జంగము కులము. నివాసము కూడలి సంగమ క్షేత్రము కావచ్చును. తలిదండ్రులు కామాక్షమ్మ, వీర వసంత వసుమతీశుడు. ఈ వీర వసంత వసుమతీసుడే కాలజ్ఞానాది శైవ గ్రంథములం గువా వ్యాతుడైన వీరభోగ వసంతరాయడనియు, ఈతడు క్రీ. శ. 1565 లో జన్మించి తొంబది తొమ్మిదేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1664 లో లింగైక్యము నొందినట్లుగా నితని ప్రశంసగల గ్రంథములు తెలుపుచున్నవనియు శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావు గారనుచున్నారు. ఈవిషయమింకను విచార్యము. అది నిజమే యగునేని యీమె పదునారు వందల కించుక యావల నుండెడిదనియు నీమెయే ప్రప్రథమాంధ్ర యక్షగాన కవయిత్రి యనియు ననవచ్చును.

'బాలపాపాంబ తన తండ్రి వీరవసంత వసుమతీశుడని చెప్పినది. వీరవసంతరాయడను వానికి సంబంధించిన శాసనములు కొన్ని గలవు.

1. తారమంగలము శాసనము. కాలము క్రీ. శ. *1567. (19 of 1900; M. E. R., 1900; P 31; Sewell, I P 200)* ఇందు వీర వసంతరాయడు సింహాళమును జయించినట్లు గలదు.

2. మరియొక తారమంగల శాసనము. కాలము క్రీ. శ. 1568. (సేలం జిల్లా, ఓమలూరు తాలూకా- *S. No. 122 of Vol I, Topographical list of the Inscriptions of the Madras Presidency*) ఇది తారమంగల కైలాసనాథ దేవాలయ ముఖమంట

---

1. ఇది యిరువదేండ్ల క్రిందటనే అచ్చుపడినదని ని॥ వేం॥ రా॥ గారనుచున్నారు. కాని దాని ప్రచురణ వివరములు తెలియవు. ఒక వ్రాత ప్రతి మాత్రము (నెం. *D. 1834*) మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నున్నది.

పము ఉత్తరకుడ్యముపై నున్నది. వీరవసంతరాయుడు ఇళము సముద్రమను గ్రామమును తారమంగలములోని కైలాసనాథ ఇళమీశ్వర దేవాయతనముల కిచ్చిన ట్లున్నది.

3. మైలంపట్టిశాసనము. కాలము క్రీ. శ. 1587. (కోయంబత్తూరు జిల్లా పోలకి తా|| *S. No. 379 of Vol. I, T. L. I., M. P.*) ఇది వీర వసంతి రాయని ప్రధాని యొక్క దానశాసనము.

పై మూడు నొక్కనికే సంబంధించినవని యూహింపవచ్చును. అతడు విజయనగర రాజుల క్రింద గాని మధుర నాయకుల క్రిందగాని యొక పాలెగాడై యుండెనేమో! ఆకాలమున సేలము, కోయంబత్తూరు ప్రాంతములందు శైవమత ప్రాబల్యము, ఆంధ్రభాషా వ్యవహారము నుండినట్లు ఆయామండలముల మాన్యువల్లు గెజటీర్లనుండి తెలియవచ్చును. పై శాసనములలో రెండవ దానినిబట్టి వీరవసంతుడు శివభక్తుడుగ గమనింప దగినది. ఇంకను ఇతరాధారములరసి యితడే పాపాంబ తండ్రియని స్థాపింపగలిగిన నాడామె పదునారవ శతాబ్ది యుత్తరార్థమునకు చెందినదని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చు.

పాపాంబ కృతిలో జంపె, ఏక, అట, త్రిపుట, రచ్చరేకులు మొదలగు తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, వచనములు, కందాది పద్యములు, అర్ధచంద్రికలు, జోలలు, శోభనములు, మంగళహారతులు గలవు. రచన చక్కనిదే. ఇందు వర్ణనలు పలుతావుల నున్నవి—కైలాసము, ఉమతపసి కల్యాణ పురవర్ణనలు, అక్కమ శైశవము, సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయములు. కవయిత్రికి వర్ణనలన్న కడు ప్రీతి. అట్లని కథా కథనమున నైపుణ్యము ప్రదర్శింపకపోలేదు. పార్వతీ పరమేశ్వరుల పందెపు సంవాదములు, అక్కమహాదేవి మహాప్రస్థానము మొదలగు సందర్భములందు బాల పాపాంబ యథాశక్తి తన విదగ్ధత ప్రదర్శించినది. ఇది వీరశైవ మత ప్రతిపాదకమగు కృతియైనను నిందు విష్ణుస్తుతియు నుండుట విశేషము.

పసుపులేటి రంగాజమ్మ

ఈమె తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజు విజయరాఘవు నాస్థాన కవయిత్రి. మంగమాంబా వేంకటాద్రు లీమె తలిదండ్రులు. ఈమె రాజనీతిలో, పత్రికా లేఖనములో, పదకవిత్వములో, బహు భాషలలో విశేష ప్రజ్ఞాశాలిని యని తెలియుచున్నది. రాజుగారిచే కనకాభిషేక సత్కారము గాంచినది. ఈమె రచనలు రామాయణ భాగవత భారతకథా సంగ్రహములు (అనుపలబ్ధములు), ఉషా పరిణయము, మన్నారు దాస విలాస ప్రబంధములు, మన్నారుదాస విలాస నాటకము. ఆనాటికే నాటకశబ్దము రూపక సామాన్యవాచియై యక్షగానమునకును పరిపాటిగా పర్యాయ వ్యవహారమైనది. రంగాజమ్మ తన కృతిని మహానాటకమనియు నన్నది. అట్లనుటయు మరియొక మాటవరుస. ఆ మన్నారుదాసవిలాస నాటకమంతయును ముందా పేర నాపెయే వ్రాసిన ప్రబంధమునకే పరివర్తనము. మన్నారనగా విజయరాఘవ భూపాలుని యిష్టదైవము రాజగోపాలస్వామి. విజయరాఘవుడే మన్నారు దాసుడు. అతని విలాసమనగా ఆస్థాన వైభవము, వివాహాదికము నిందు బహుధా వర్ణితము. ఇందు సమకాలిక జాతీయజీవన ప్రతిబింబమున కద్దము పట్టినది రంగాజమ్మ. ఏతద్రచనా కాల మిదమిత్థమని నిర్ణయించుట కవకాశము లేదు. కాని భంగ్యంతరమున శుభకృత్సంవత్సరము పేర్కొనబడినది. అది తాత్కాలికేతి వృత్తము కాబట్టి, ఆ శుభకృత్తు విజయరాఘవుని రాజ్యపాలన కాలము (క్రీ. శ. 1633-73)న క్రీ. శ. 1662 - 63 కాబట్టి మ|| దా|| వి|| నాటకము 1664 లో రచింపబడి యుండవచ్చు ననవచ్చును.

ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు, చూర్ణికలు, బహువిధప్రాకృత తమిళ కన్నడ ప్రసంగములు, ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కవి వచనములు (సంధి వచనములు - పద్యములలో గూడ), బహువిధ తాత్కాలిక వ్యావహారికభోరణులలో వచనములలో సంభాషణలు, గ్రంథాద్యంతములందు నాందివంటి కైవారము, భరతవాక్యము, మంజరి, ధవళము, శోభనము, జోల, సువ్వాల మొ|| రచనావిశేషము లనేకము గలవు. రచన చదువ జదువ చవులూరించునట్టిది. రచనలో మన యక్షగానములలో మన్నారుదాసవిలాస నాటకమొక మేలుబంతి. ప్రక్రియగా యక్షగాన పరిణామ చరిత్రలో నదియొక మైలురాయి.

అన్నదానము వేంకటాంబ

ఈమె కృతి యక్షగాన రామాయణము. (బాలకాండము మాత్రము). ఇది 1912 లో కర్నూలు

చంద్రమౌళీశ్వర ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితమై అన్నదానము రామలక్ష్మమ్మగారిచే ప్రకటింపబడినది. గ్రంథారంభమున రామలక్ష్మమ్మగా రొక విజ్ఞప్తిచేసి యుండిరి. అందు గ్రంథకర్త్రిగురించి ఇప్పటికి సుమారు రెండువందల సంవత్సరముల క్రిందట సేలం జిల్లా హొసూరు తాలూకా తోగీర అగ్రహారమను శ్రోత్రియగ్రామమందు నా పూర్వీకురాలైన అన్నదానం వెంకటరామావధానుల భార్య వెంకటాంబ ..' అని యున్నది. దానినిబట్టి గ్రంథకర్త్రి పదునెనిమిదవశతాబ్ది ప్రథమపాదమున నుండెనని చెప్పవచ్చును. వెంకటాంబ గ్రంథాంత ద్విపదలో దన పేరును భర్త పేరును జేర్కొన్నది. అది సరిపోయినది కాని యామె నివాసము మాత్రము రామలక్ష్మమ్మగారు చెప్పినట్లుకాక కావేరనదీతీరమున వీరరాజ మను నగ్రహారమని యున్నది. దానికే తోగీర మరియొక పేరు కాబోలు.

గ్రంథకర్త్రి దీనిని యక్షగానమని పేర్కొని యున్నను ఆడువారు పాడుకొనుటకుమాత్రమే యుద్దేశించినది. రామలక్ష్మమ్మగారును ఈ గ్రంథమును లిఖితప్రతులమూలమునగాక పారాయణపరుల గాత్రములనుండియే సేకరించిరి. అట్లు నానాట నానోట నానోటవాని వచ్చుటచేతను, ముద్రాపకుల పరాకు వలనను, అసలు గ్రంథకర్త్రి అనభిజ్ఞతవలనను నీ గ్రంథము నేకదోషములకాకరమైనది. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, కీర్తనలు, ద్విపదలు, సీసగీత పద్యములు, వచనములు, లాలి, శోభనము, మంగళహారతి మొదలగు పాటలును గలవు. కథ ప్రసిద్ధమైనది. అంతయు నాఖ్యానశైలి. అట నట వర్ణనలు గలవు. రాముని బాల్యము, సీతాకల్యాణ ఘట్టము చక్కగా తెనుగుదన ముట్టిపడునట్లు వర్ణింపబడినవి.

తరిగొండ వెంగమాంబ

ఈమె యింటిపేరసలు తరిగొండవారు కాదు. తరిగొండ కడపమండలములో నొక గ్రామము. అది యామె నివాసము. ఈమె పుట్టినింటివారిపేరు కానాలవారు. నందవరీక బ్రాహ్మణులు, వాసిష్ఠ గోత్రమువారు. ఈమె తండ్రి కృష్ణార్యుడు, తల్లి మంగమాంబ. భర్త శ్రీవత్సగోత్రోద్భవుడును తిమ్మయార్యుని పుత్రుడునైన వేంకటాచల పతి యనియు నామె ద్విపద భాగవతమువలన దెలియు చున్నది. అందతని యింటిపేరు 'ఇంజేటి' యని గలదు. మరికొన్నిట 'నింజేటి,' 'ఇంజేటి' యనియు గలదు. ఏ దెట్లయినను ఆమెకు తరిగొండ వెంగమాంబ యనియే ప్రసిద్ధి వచ్చినది. భర్తృవియోగానంతర మామె బాహ్యచిహ్నములు వీడి తన యిలువేల్పగు తరిగొండ నరసింహుని గురుతుగా నింటిపేరు గ్రహించినది. ఇష్టదైవతమగు తిరుపతి వేంకటేశ్వరుని పేరెట్లును నామెకు గలదు. ఆ యిరువురు వేల్పులకు అభేదము పాటించి చాల కృతు లర్పించిన దామె. వేదాంత విషయికములగు కృతులు కొన్నిటి నామె తన గురువగు సుబ్రహ్మణ్యున కంకితము చేసినది. వెంగమాంబ కాలము క్రీ. శ. 1840 ప్రాంతమని సి. పి. బ్రౌను, శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము గారును నిశ్చయించి యుండిరి. మథిన సుభద్రమ్మగా రామె సమకాలికురాలు.

వెంగమాంబ: 'నా చిన్ననాట నోనామాలనైన నాచార్యు లెవరు నా కానతీలేదని చెప్పినది కాని పదునైదు కృతులు రచించిన ప్రోఢ యామె. అవి వేంకటాచల మాహాత్మ్యము, నారసింహ శతకము, నారసింహ విలాస కథ, రాజయోగసార ద్విపద, ద్విపద భాగవతము, వాసిష్ఠ రామాయణ ద్విపద, శ్రీకృష్ణ మంజరి, రమా పరిణయమను పెండ్లిపాట, శివనాటకము, కృష్ణ నాటకము, పారిజాతాప హరణము, చెంచునాటకము, రుక్మిణీ నాటకము, గోపికా నాటకము, ముక్తికాంతా విలాసము. ఇందు పద్యకావ్యములు, ద్విపదలు, శతకములు, యక్షగానములు, పాటలును గలవు. ప్రక్రియా వైవిధ్యమే కాదామె సాహిత్యమందు భక్తి, శృంగారము, వేదాంతము మొదలగు విషయవైవిధ్యమునుగలదు. ఆమె గ్రంథములు చాల లభించినవి. కొన్ని ముద్రితములైనవి. పై పట్టికలో చివరి యేడును యక్షగానములే. అందు రుక్మిణీ గోపికా నాటకము లలబ్ధములు. నారసింహ విలాస కథయు యక్షగాన మగునేమో యనుకొందునుగాని యదియు నలబ్ధము. ఈ గ్రంథములలో:

౧. శివనాటకము లేక శివ విలాసము :2

ఈ గ్రంథమునకు కవయిత్రి పెట్టిన పేరు శివవే కాని కొందరు లేఖకు లొక క్రొత్తపేరు పెట్టినారు,

---

2. ఇది అముద్రితము. దీనికి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో నొక కాగితపు ప్రతి (నెం. 2175-77)

'శివపారిజాతి' మని. పారిజాత ప్రసక్తి యిం దెక్కడను రాదు కాని నారదుడు పారిజాతము కారణముగా సత్యభామా రుక్మిణుల మధ్య సవతి కయ్యము తెచ్చిపెట్టినట్లే యిందొక రత్నహారముద్వారా శివ సతులు గంగా గౌరులకు సవతి కయ్యము కల్పించును. సందర్భసాదృశ్యమునుబట్టి లేఖకుడా చేసిన పని యిది. అసలు శ్రీకృష్ణ కథలోవలె శివకథలో గూడ పారిజాతమునకే ప్రసక్తి కల్పించి కొందరు శివపారిజాతము లను పేర యక్షగానములు రచించిరి. తరిగొండ వెంగమ సమకాలికుడే యట్టివాడొకడు గలడు. అతడు తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువగు శివాజీ ఆస్థాన కవి వెంకటకృష్ణ జెట్టి. కాని యీ తరగతికృతులన్నిటిలో వెంగమాంబదే మున్నెన్నదగినది. ఇందు లక్ష్మి కొరవంజియై గంగ కెఱుక చెప్పుట, నారాయణుడు సింగడగుట, ఆ సింగిసింగళ్ల ప్రసంగము, గంగా గౌరుల సంవాదము హృదయంగమముగా సాగినవి. ఇందప ప్రయోగము లనేక మున్నవి. కాని సహృదయ సంభావనమునకు గొఱవపడదు. వెంగమ శివకథయగుట చేతను గాబోలీ గ్రంథమును రాచవీటి వీరభద్రున కంకిత మొనర్చినది.

౨. కృష్ణనాటకము : లేక బాలకృష్ణనాటకము 3

గోపికా కృష్ణ సంవాదము—కృష్ణు డదృశ్యుడగుట—గోపికల అన్వేషణ—అతడు ప్రసన్నుడై వారలతో జలక్రీడ లాడుట—రాధ విరహ వేదన—ఆమె గోపాలుని పాలికి చెలికత్తెను బుత్తెంచుట—గోపికలా రాధా సఖిపై గోపించుట—కృష్ణుడు రాధను ప్రసన్నురాలిని జేసికొనుట—ఇదీ యిందలి విషయము రచన యొక మోస్తరు.

3. పారిజాతాపహరణము4 :

ఇదియొక పెద్ద యక్షగానము. సుమారు రెండు వేల గ్రంథము. వెంగమ య॥ గా॥ కృతులన్నట పెద్ద దగుటయేకాదు ప్రథమ గణ్యమును. కృష్ణుడు పారిజాత వృక్షమునే తెచ్చెదనని సత్య ననునయించి సుఖించుమన్న ఘట్టముతో నిందలి కథారంభము. పూర్వకథ సంగ్రహముగా ప్రస్తావింపబడినది. కృష్ణుడొకనాడామెను గికురించి కడమ రాణుల గలియబోవుట — సత్యభామ విరహము — సత్యాకృష్ణుల సందేశములు—సంవాదములు—సత్యకడకు సరస్వతి కొరవంజియై వచ్చుట—బ్రహ్మ సింగడగుట— సత్య తపస్సుచే ప్రియుని ప్రసన్ను గావించుకొనుట— కృష్ణుడు స్వర్గమున కేగుట కొక నెపము కల్పించుకొనుట—నరకాసురవధ కథ అప్పుడనుసంబంధింపబడినది. సందర్భోచితమైన మార్గము—తిరువాత పారిజాతాపహరణము—ఇంద్రోపేంద్రుల యుద్ధము—దివిజ తరువు సత్యభామ పెరటికి దిగగానే సవతుల కయ్యము—రుక్మిణి తగవు దీర్చుట—సత్య సవతులకు పారిజాతపు పూల వాయనము లిచ్చుట—ఇట్లు పారిజాత కథ బహుధా ప్రపంచింపబడినది. శృంగార హాస్యరసములు వెల్లివిరిసినవి. సంభాషణలు చతురముగా, రచన రసోత్తరముగా సాగినవి. అవశ్యము లోక ప్రకాశన మొనర్పదగిన కృతులలో నిదియొకటి.

౪. చెంచు నాటకము 5 :

చెంచులక్ష్మి చెల్లెలు తన ప్రియుని వెదకికొనుచు బావగారి భవనపు చాయలకు వచ్చును. అట తరి

కలదు. మరియొక ప్రతి (నెం. $\frac{1493}{5}$) కలదు గాని దాని పత్రము లట్టకట్టుకొని పోయినవి. నెం 1749 సంపుటిలో నొక యొనిమిదాకు లీ గ్రంథమునందలి యొఱుక ఘట్టము. అది పొరబాటున వేంకటేశ్వర కల్యాణమను యక్షగానముగా ఆం॥ సా॥ ప॥ అముద్రిత గ్రంథసూచికలో నుదాహరింపబడినది. శివ విలాసమునకు మరి రెండు తాళపత్ర ప్రతులు (*Nos. 32 E 19 & 32 H 8*) అడయారు లైబ్రరీలో గలవు. ఆం॥ సా॥ ప॥ ప్రతిలో మాత్రము వెంగమాంబ తండ్రి కృష్ణార్యుడని గలదు కాని అడయారు ప్రతులలో, నామె కడమ గ్రంథములలో కృష్ణార్యుడనియే గలదు. అదియే గ్రాహ్యము.

3 ఇది అముద్రితము. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తున దీని అసమగ్ర తాళపత్రి ప్రతి యొకటి (నెం. 1666) గలదు.

4. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున విష్ణు పారిజాతమను పేర దీని కాగితపు ప్రతి యొకటి (*R. No. 1056*) గలదు. శివ విలాసము తప్పుగా శివ పారిజాతమని వ్యవహృతమైనది. తద్భిన్నత గుర్తింపబడుటకిది విష్ణు పారిజాతమైనది.

5. ఇది అమెరికన్ డైమండు ముద్రాక్షరశాల ప్రచురణ, మదరాసు, 1927. ఇందలి గ్రంథాంత ద్విపదలో వెంగమాంబ తల్లి గంగమాంబ యని కలదు. ఈ ముద్రణము నిర్దుష్టమైనది కాదు. అదికాక కడమ గ్రంథము లందెల్ల మంగమాంబ యనియే గలదు. అదియే గ్రాహ్యము.

గొండ నరసింహస్వామి ద్వారపాలకులచే పృచ్ఛింపబడి చెంచెత తన చరిత్ర, తనవారి చరిత్ర యావత్తు ఏకరువు పెట్టును. తరువాత నామె ప్రియుడు చెంచునాయుడు వచ్చినాడు. అతనితో వాదులాట అయినతరువాత చెంచెత బుడుత నతని కప్పగించి వేటకుబోవును. ఆమె తిరిగి వచ్చుసరికి చెంచునాయని బెదిరించి యొకపులి యాశిశువు నెత్తుకొనిపోవును. చెంచెతయంగలార్చి యార్చి చివరికి శ్రీ వెంకటేశునకు మ్రొక్కుకొని శిశువును బడయును. ఇందు చెంచుల కులాచారములు చక్కగా వివరింపబడినవి. చెంచెత పుత్రశోక ఘట్టము హృదయము నుదిలగొను నట్టిది.

౫. ముక్తికాంతావిలాసము లేక వేదాంతజ్ఞానబోధిని:

ఇందు తత్త్వవిషయము సాంకేతికముగా సాగినది. తంజావూరు అముద్రిత గ్రంథసంచయమునందలి వివేకవిజయము, ముక్తికాంతాపరిణయము, జీవనాటకము, రాజరంజన విద్యావిలాసము, ఆం|| సా|| పరిషత్తునందలి ముక్తికాంతావిలాస కురవంజి మొదలగునవన్నియు నించుమించు కోవలోనివే. అసలన్నియు కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయమునకు మానసపుత్రికలు.

వెంగమాంబ కృతియందలి విషయము వేదాంతమైనను రచన యొక్క భామకలాపమువలె నడచినది. జగదీశ్వరుడు మాయనువీడి ముక్తికాంతను బొందగోరి యామె మందిరమునకు వచ్చుట, జ్ఞానకాంత తలుపు మూయుట, నాయికానాయకుల ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు, సంవాదములు జూచి కృష్ణుడు భామయింటికి వచ్చుట, చెలికత్తెలు తలుపులు మూయుట, నాయికానాయకుల రాయబారములు స్ఫురించును. మాయాశక్తి వైరాగ్య జ్ఞానశక్తులతో వాదించుట సవతుల కొట్లాటను తలపున కలయించును. విషయము క్లిష్టముగు వేదాంతమైనను చెప్పుటలో సాధ్యమైనంత సౌలభ్యము చూపించినది గ్రంథకర్త్రి. ఇది సుబ్రహ్మణ్య గురునకు సమర్పించినది.

వెంగమ యక్షగానకృతులన్నియు మంచి నాటకపువాటము గలిగియుండును. వెంగమనాటికి యక్షగానము లనేకము వెలసినవి. ఆమెకు యక్షగాన లక్ష్యలక్షణపరిజ్ఞాన మెక్కువగా నున్నట్లు తోచును. ఆమెకృతులలో నటనటరాగములు పేర్కొనబడినను దరువు లెక్కువగా జంపె, కురుచజంపె, అట, ఏక, త్రిపుట, ఆది మొ|| తాళముల ప్రాధాన్యముతోనే తరచు తరిగొండ శేషాచలేశముద్రలు గలిగియుండును. ద్విపదలు, మంజరి, పద్యములు, సీసార్ధ కందార్ధములు, వచనములు, ఏలలు, గొబ్బిళ్లు, సువ్వాలలు, ధవళశోభనములు, మంగళహారతులు, మొదలగు పాటలు, శ్లోకములు, చూర్ణికలు, దండకములు మొదలగు పలురకముల రచనావిశేషములు గలవు. లోకోక్తులు, ప్రయోగవిశేషములు ననేకము గలవు. ఆమె తన వేంకటాచల మాహాత్మ్యములో శృంగారమునకును దనకును చుక్కెదురన్నట్లు మాటలాడినది కాని యామె యక్షగానములందది సమృద్ధిగా గలదు. ఆమెకు ఎఱుకలు చెంచులు మొదలగు ఆటవికజాతుల జీవిత విశేషములనుండి గహనములైన యోగశాస్త్రరహస్యములవరకు గల అనేకవిషయములు దెలియును. ప్రజామోదము నారగొన్న యక్షగానముల ప్రత్యేకతలను సవతికయ్యము, ఎఱుకఘట్టము మొదలగు పట్టులందు పూనుకొని మంచి పనితనము ప్రదర్శించినది వెంగమాంబ. ఆమెవలెనిన్ని యక్షగానములింత సమర్థముగా రచించిన కవయిత్రులు లేరు సరికదా కవులు నరుదు. తరిగొండ వెంగమగారి తరువాతితరములో యక్షగాన కవయిత్రు లెక్కువమంది కన్పింతురు.

ఏనుగుల చూడమ్మగారు

ఈమె శ్రీ ఎరగుడిపాటి వేంకటాచలము పంతులుగారి పుత్రికయట. పంతులుగారు సందొమ్మిదవ శతాబ్ది యుత్తరార్థమున నుండినట్లు వినికిడి. చూడమ్మగారి కృతి రుక్మిణీ కల్యాణము[7] ఇది యక్షగానమని కాని, మరి యేమనిగాని, చెప్పబడలేదు. యక్షగాన లక్షణము కొంత పట్టినది. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో జాల దరువులు, సంధి వచనములు,

---

6. ఇది క్రీ. శ. 1869లో అచ్చయినది. నేను చదివిన రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయ ప్రతిలో దాని ముద్రణ ప్రచురణాదికముగూర్చిన వివరములు లేవు. ఆ సంపుటములో చివర నొక పదిపుటలలో వెంగమాంబవే తత్త్వకీర్తనలు గలవు.

7. ఇది తే 11.8 1879 న కాకినాడ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

జోలలు, లాలిపాట, గొబ్బిపాట, నలుగుపాట, మేలు కొలుపులు, మంగళహారతులు మొదలగు పలు పాటలు నిందు గలవు. గ్రంథము పేరు రుక్మిణీకల్యాణమైనను నందు రెండువంతులు శ్రీకృష్ణుని బాల్య క్రీడాదికమే వర్ణితమైనది. గ్రంథము రుక్మిణీ కల్యాణముతో నంత మైనది కనుక ఆ పేరు పెట్టిన దనవచ్చును. కథ యొక్కువగా ఆఖ్యాన శైలిలోనే సాగిపోయినది. గ్రంథకర్త్రి తాను యతిగణ ప్రాసలనైన నెరుగ ననియు, 'గురుపాదము చెంతజేరి యిటరవ్వంత కవనము చెప్పబూనీ మీ చెంత జేరి నిలచియుంటి' నన్నది కాని రచనలో నేమియు కొదువ లేదు. సలక్షణమైన భాషలోనే సరసముగనే వ్రాసినది. గ్రంథకర్త్రికి తత్వశాస్త్రమున గొంత ప్రవేశమున్నట్లున్నది.

సూర్యనారాయణ శాస్త్రి సుత

ఈమె నామాదికమునుగూర్చిన వివరములేమియు దెలియుటలేదు. ఈమె నివాసము గోదావరీ మండలము చొప్పెల్ల ప్రాంతమనియు, నీమె కాలము 19వ శతాబ్ది యుత్తరార్థము కావచ్చుననియు, నూహ. ఈమె కృతినామము శుకచరిత్రము 8 ఇది సరికొల్లా పాట (పేట ?) వేణుగోపాలస్వామి కంకితము. జనక మహారాజునకు ప్రజ్ఞాంగన యందు అంతరంగిక యజ్ఞ ఫలముగా ముక్తికాంత పుట్టుట. ఆమెకు శ్రీశుకునితో వివాహ మొనరించుటయు నిందలి విషయము. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు గలవు. రచన యొకమోస్తరు. సాంకేతిక సంవిధానము సమంజసముగ నున్నది.

శ్రీ రా మ పు త్రి

ఈమెయు దనపేరు చెప్పుట కిష్టపడినదికాదు. తండ్రి పేరే చెప్పినది. కాని యీమె తండ్రి శ్రీరాములు గారిది కౌశిక గోత్రము. ఈమెది శౌనక గోత్రము. అనగా నీమె వివాహితయై తదుపరి యెప్పుడో చెప్పినది కృతులు కొన్ని. ఈమె తల్లి పేరు విశాలాక్షమ్మ. ఈమె యక్షగాన కృతి సీమంతినీ చరిత్రము. 9 సీమంతిని యను రాజపుత్రిక నలపౌత్రుడగు చిత్రాంగదుని (చంద్రాంగదుని) తో వివాహమగుట — యమునలో నౌకా విహారము చేయుచుండగా నతని పుట్టి మునుగుట — సీమంతిని సోమవారవ్రత దీక్ష కారణముగా అతడు సురక్షితుడై కొన్నాళ్ళకు మరలివచ్చి సీమంతినిని జేపట్టుటయు నిందలి విషయము. ఈ సోమవార వ్రతమహాత్మ్య కథ యితివృత్తముగా మరికొన్ని యక్షగానములు గలవు. వానిలో నెల్ల నిదియే మేల్తరమైన దనవచ్చును. ఇందు అట, త్రిపుట, ఏక, జంపె, కురుచజంపె మొ॥ తాళ ప్రధానములైన దరువులు విరివిగా నున్నవి. తోడి పున్నాగాది రాగములలో గొలదిపాటి కీర్తనలు, కొలది పద్యములు, సంధి వచనములు, ద్విపదలు, అర్ధచంద్రికలును గలవు. 'ఓడం' అను రచనా విశేష మొకటి గలదు. రచన యొడుదుడుకులు లేక సాఫుగా సాగిపోవును. దోషము లల్పము. ఇందలి పెండ్లి ముచ్చటలలో బువ్వము బంతుల పట్టు దనిగొల్పును. ఇది కాశీ విశ్వనాథున కంకితము.

శేషాంబ

ఈమె నివాసము కర్నూలుజిల్లా కోయిలకుంట్ల తాలూకా నందిపాటి గ్రామము. కాలము క్రీ. శ. 1900 ప్రాంతము కావచ్చును. ఈమె కౌనులవారి యాడుపడుచు. కౌనుల రంగయ్యగారి పుత్రసంతానమున కనిష్ఠుడును, ఆశ్వలాయన సూత్రుడు వసిష్ఠ సగోత్రుడు నందవరీకియునగు మల్లయగారికి దత్తపుత్రుడునైన రామస్వామి యీమె తండ్రి. తల్లి నిట్టురప్పయు గారిపుత్రి రంగమాంబ. ఈమె తనతమ్ముడగు శేషయ్య ప్రోత్సాహమున మిత్రవిందా పరిణయమను10 యక్షగాన నాటకమును నందిపాటి కృష్ణ ముద్రతో రచించినది. మిత్రవింద శ్రీకృష్ణు నష్టమహిషులలో నొకతె. ఆమె

---

8. దీని వ్రాతప్రతి యొకటి తే 20 12-1900 న వ్రాయబడినది శ్రీ వేదునూరి గంగాధరము గారి కడ నున్నది. దయతో వారది నాకొసగిరి. వారికి నా ధన్యవాదములు. వారు దానిని తూర్పు గోదావరిజిల్లా చొప్పెల్ల గ్రామ వాస్తవ్యులు శ్రీ వాడ్రేవు శేషగిరి రాయకవిగారి నుండి సేకరించిరి. ఆ కవిగారు దీని నెవరో పాడగా వ్రాసికొనిరట.

9. ఇది దూపూరు మీనాక్షమ్మ సాహాయ్యమున మదరాసు పమ్మిత్యాగరాయ సెట్టిగారి శ్రీ రాజరాజేశ్వరీ నికేతన ముద్రాక్షరశాలయందు సం. 1907 లో ముద్రితము.

10. ఇది 1919 లో అనంతపురము ఎ. పి. కవి అండుకో వారి బాల భారతీయ ముద్రాలయమున ముద్రితము.

పరిణయగాన భాగవతమున అస్థిపంజరముగా నున్న దాని నీమె యపూర్వ పాత్ర చిత్రణముతోడను సరస సంభాషణల తోడను సన్నివేశముల తోడను మాంసలముగా దీర్చి మనోజ్ఞ నాటక ఫక్కికను రచించినది. మిత్రవింద విప్రలంభము, స్వయంవరాగతులైన వివిధ దేశాధీశులతో విందాను విందులతో కృష్ణుని యుద్ధము, ద్వారకలో మిత్రవిందా కృష్ణుల కల్యాణము ముద్దుగా వర్ణింపబడినవి. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు గలవు. గ్రంథారంభమున చోపుదారి మొదలు ముఖ్యపాత్రల కన్నిటికిని ప్రావేశిక ధ్రువా గానముతోడనే రంగప్రసక్తి. పద్యములు, కందార్థములు, ద్విపదార్థములు, సంధి వచనములు, సంవాద వచనములు, తలంటు శోభనము, నలుగు, సువ్వి, మంగళహారతులు మొదలగు పాటలు, తరంగములను పేర తాళ జతులు నిందు గలవు. శృంగారవీర రసములు పోషింపబడినవి. ఆడువారి వరస్వీకరణాధికారమును చమత్కారముగా సమర్థించినది కవయిత్రి.

ముడుంబై అలమేల్మంగ తాయారమ్మ

ఈమెది కౌశిక గోత్రము, ఈమెకు తిరుమంత్రోపదేశము చేసినవాడు నరసింహ దేశికుడు. ఇంతకంటె నీమెను గూర్చిన విశేషము తెలుపబడలేదు. ఈమె రచించిన యక్షగానము సుల్తానీ కల్యాణము 11 ఇది యాదవాచలేంద్రునకు గృతియైనను గ్రంథాంత ద్విపదలో పీఠికాపుర కుంతి మాధవస్వామి తలపబడి యుండుటచే నీమె గోదావరీ మండల వాసిని యని తోచుచున్నది. గ్రంథారంభమున నామెయే స్వయముగా నొక వచన పీఠిక నెలయించుట జూడ నామె యాధునికురాలని ఘంటాపథముగ జెప్పవచ్చును. ప్రజాసామాన్యమున బ్రచారమున నున్న బీబీనాంచారి కథ యీ గ్రంథమందలి యితివృత్తము. ఆ కథకు ఆకరము ఆచార్య సూక్తిముక్తావళి. సురతాణి కల్యాణమను నింకొక యక్షగానము కర్తృత్వ మెరుగబడనిది గలదు.12 అదియు స్త్రీ రచనవలె గన్పట్టుచున్నది. అందలి కథ శ్రీరంగనాథుడు ఢిల్లీ సుల్తాను కూతును వివాహమాడుట. తయారమ్మగారా గ్రంథమును జూచినది. ఈమె గ్రంథమందలి కథలో నించుక మార్పుగలదు. ఇందు మైసూరు మండలమునందలి మేలుకోట అనే యాదవాచలము, అచటి పెరుమాళ్ళు మూలవరులకు తిరునారాయణ పెరుమాళ్ళనియు, ఉత్సవులకు రామప్రియుడనియు, శెల్వపిళ్ళ (చెల్లపిళ్ళ) రాయుడను, సంపత్కుమారుడు ననియు పేర్లు. మేలుకోట యొకప్పుడు పాదుషా పరిపాలనలో నుండినది. అతడు హిందూ దేవాలయములను కొల్లగొట్టి దైవ విగ్రహములను గొనిపోయెనట. లక్ష్మీదేవి నిర్హేతుక జాయమాన కరుణ నతని కొమార్తెగా నవతరించినదట. ఆమె రామప్రియుని అర్చావిగ్రహము నంతఃపురమునకు గొనిపోయి సేవలు చేసి స్వామిని ప్రసన్నుగావించుకొని గాంధర్వవిధి నతని వివాహమాడినదట. ఇది తాళ ప్రధానములైన దరువులు ప్రచురముగాగల రచన. ఇందు ద్విపదలు, సీసములు, కందములు, ఏలలు, లాలి, అర్ధచంద్రికలు, ధవళశోభనములు, సంధివచనములును గలవు. ఛందోదోషము లెచటచట నున్నను తాయారమ్మ కృతి తత్పూర్వకృతికంటె కథాకథన విధానమునను శయ్యా సౌభాగ్యమునను చాల మేలుగా నున్నది.

రామానుజమ్మ

వరయూరు జియ్యరు తిరువడి సంబంధురాలగు నీ రామానుజమ్మ శ్రీరంగనాథ పంగుణ్యుత్తరోత్సవ యక్షగానమును 13 రచించినది. ఇది ప్రచురణకాలమున (1927) కించుక పూర్వము రచింపబడినట్లు

11. ఇది 1917 లో దాసు కేశవరావు పంతులుగారి బెజవాడ వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది.

12. ఇది 1952 లో రాజమండ్రి చింతామణి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితమై కర్రా అచ్చయ్య అండు సన్సు వారిచే ప్రకటింపబడినది. క్రీ. శ. 1854 లో వారణాసి అచ్యుతరామకవి సురతాణీ పరిణయము ప్రబంధరూపమున వ్రాయుచు నా కథ యిదివరకు యక్షగాన రూపమున గలదని చెప్పెను. అది యిదియే కావచ్చును.

13. ఇది శ్రీ ఉ. వే. న. చ. దేశికాచార్యుల వారిచే సరిచూడబడి వారి తిరువడి సంబంధురాలగు కొత్తూరు రంగనాయకమ్మచే 1927 లో ప్రచురింపబడినది. చెన్నపురి నాతా నమ్మయ్యసెట్టి అండు సన్ వారి శ్రీ రామానుజవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

తోచును. ఇది పడిసాళ్ళ రంగస్వామి ఫాల్గుణోత్సవపు వేడుకలు ముచ్చటింపబడిన గ్రంథము. ప్రధాన కథ: రంగనాథుడు రంగనాంచారితో చెప్పకుండ వరయూరు నాంచారు (చోళ రాజపుత్రి; పేరు కమలవల్లి) కడకేగుట — నారదుని కైలాటము — రంగనాంచారు అలక — నమ్మాళ్వారి తిరుప్యారింపు — రంగనాయికా నాయకులకు తలుపుదగ్గర సంవాదము — తరువాత సమాగమము — భక్తజనుల సపర్యలు — పదియవనాడు స్వామి పంగుణ్యుత్సవ రథోబంధము విప్పట — మరునాడు తిన్నవాహనారూఢులై వచ్చిన పెద్దలు స్వామి సెలవు గైకొని తమ తమ నెలవులకు పోవుట. ఈ గ్రంథమునకు నంబెరుమాళ్లు చరితమనియు పేరు. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యగద్యములు, ద్విపదార్థ కందార్థ వృత్తార్థములు, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు, నలుగుపాట, తలుపుదగ్గరి పాట, లాలిపాట, బంతిపాటలును గలవు. ఇది యే బాలవిశ్వస్తలకో వివస్త్రల్ల కుట్టుకొనువేళనో పాట కాలక్షేపమున కింత పనికివచ్చునట్టిది మాత్రము. రకరకముల దోషముల కాకరమీ గ్రంథము.

ఇప్పటికి మన యక్షగాన కవయిత్రులందు ముఖ్యమైనవారిగురించి ముచ్చటించినట్లే. ఇక కర్తృత్వము తెలియని యక్షగానములు కొన్ని గలవు. అందు కొన్ని యచ్చముగా స్త్రీ రచనలని తోచును. అట్టివానిలో అండాళుచరిత్ర[14] యొకటి. వి తద్గ్రంథకర్త్రి ఈదంబాటి శ్రీనివాసాచార్యుల శిష్యురాలని మాత్రము ఇందలి కొన్ని పాటలవలన తెలియుచున్నది. పై రామానుజమ్మ యక్షగానము చివర తెంగచిందను రంగనాథ స్తుతిపరమైన గేయరచన చరమ దరువునందు 'ఈదంబాటి శ్రీనివాసాచార్ల కృపను— రంగా! దాసురాలిని బ్రోవరా' అని కలదు. రామానుజమ్మ కృతి ప్రచురణకర్త్రియైన కొత్తూరు రంగనాయకమ్మగురువే కృతికర్త్రిచే కృతజ్ఞతా సూచకముగానట్లు స్మరింపబడియుండును. ఆ రంగనాయకమ్మ గురువు, అండాళుచరిత్ర గ్రంథకర్త్రి గురువు ఈదంబాటి శ్రీనివాసాచార్యులే కావున నామెయు నీమెయు నొక్కరే కావచ్చును. అనగా అండాళుచరిత్ర కృతి రచయిత్రి కొత్తూరు రంగనాయకమ్మ కావచ్చుననుట. అగుచో నాండాళుచరిత్ర యీ శతాబ్దపు కృతియే యగును. అండా ళనగా ఆముక్తమాల్యదగా ప్రసిద్ధి వహించిన గోదాదేవి. ఆమె భూదేవి (భూమి పిరాట్టి) యవతారమట. పెరియాళ్వారను విష్ణుచిత్తుని కూతురు. ఆమెకే చూడికుడుత్త నాంచారని నామాంతరము. శ్రీరంగనాయకుని కొలుచు దేవేరులు — రంగనాంచారు, నీల, మహాదేవి, వరయూరు నాంచారు, చూడికుడుత్త నాంచారు, బీబీనాంచారు. రామానుజమ్మయు, రంగనాయకమ్మయు కూడ బలికికొని చెరియొక నాంచారు కథను గ్రహించి కృతులు రచించిరేమో. ఇరువురి కృతులందును రచనా సాదృశ్యమును గొంత గలదు. ఇందును ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, పద్యములు, వచనము, మంజరీ ద్విపద, కందములు కందార్థములు, సీసములు సీసార్థములు, ఏలలు, అర్థచంద్రికలు, నలుగుకముల పెండ్లిపాటలును గలవు. రామానుజమ్మ కృతిలోని దోషములవంటి దోషములు కొన్ని మాత్రమే యిందు గలవు రంగనాయకమ్మ రచన మేలుతరమైనది. అండాళు చరిత్రలో ఆళ్వారుల చరిత్రము గొంత చెప్పబడినది; కొరవంజి పాత్రకు ప్రసక్తి కల్గినది. అండాళు పెండ్లి వేడుకలు ముచ్చటగా వర్ణింపబడినవి. ఇందు భక్తి శృంగార రసములు బాగుగా పోషింపబడినవి.

రూప్ఖాను పేట రత్నమ్మగారు

గోలకొండ కవుల సంచిక 'కవిపరిచయము' ద్వారా క్రీ. శ. 1934 నాటికి 72 ఏండ్ల వయసు గల రూప్ఖాను పేట రత్నమ్మగారు శివకురవంజి యను యక్షగానమును రచించినట్లును, అది అచ్చయినట్లు తెలియవచ్చినది. కాని యది నా కలభ్యము.

కల్లేపల్లి వేంకటరమణమ్మగారు

శ్రీ మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుగారు సంతరించిన ఆధునిక కవిజీవితములలో కల్లేపల్లి వేంకటరమణమ్మగారను నామె వరలక్ష్మీపూజావిధాన మను యక్షగానము రచించినట్లు గలదు. అదియు నా కలభ్యము. కాని అది వ్రతకల్పమువంటి రచనగాని యక్షగానము కాదని యనుకొందును.

ఇప్పటి కుపలబ్ధములగు నీ పదునైదారు కుంతోపజ్ఞములైన యక్షగాన కృతులను చూచినచో వానిలో

---

14. ఇది కాకినాడ మంగు రంగనాథరావుగారి ప్రచురణ. ప్రచురణ సంవత్సరము తెలియదు.

సామాన్యముగా అవ్యుత్పత్తి కృతములైన దోషము లనేకము పొడకట్టినను అన్నిటి రచన మృదుమధురముగ నుండును. అందును చవులూరించు పలురకముల పెండ్లి వేడుక పాటలు చదువునప్పుడా యక్షగాన రచనా సమయమున సహజముగా గానకళా సరస్వతికి కేళాకూళులైన యా కవయిత్రుల గాత్రముల మాధుర్యము గంటములకును దిగివచ్చినదా యనిపించును. వారి యక్షగానములందు కవితకు, గానకళకు కొదువ లేదు గాని రంగాజమ్మ, తరిగొండ వెంగమాంబ, నందిపాటి శేషాంబల కృతులందు తక్క కడమ వానిలో నాటకీయత తక్కువ. శృంగార కరుణ హాస్య వీరాది రసపోషణ విషయమున నీ కవయిత్రులు యథాశక్తి తమ సామర్థ్యమును ప్రకటించిరి. కాని వారి కృతులలో శృంగారాదిక విషయములందు పురుష కవుల కృతులందున్నంత ప్రౌఢియును లేదు, అంత అనౌచిత్యమును లేదు. బిడ్డ కాన్పులు, పెంపకములు, పెండ్లి వేడుకలు, సవతి మచ్చరములు, కొరవంజి సోదెలు మొదలగు ఆడువారికి సంబంధించిన యనేక సందర్భములందు పురుష కవుల నతిశయించునట్లు రచనలు పచరించిరి. వారిలో చాల మంది కృతులం దకలంకమైన దైవభక్తియు, తత్త్వ జిజ్ఞాసయు గన్పట్టును. రంగాజమ్మవంటివారి దారి వేరు కాని కడమ కవయిత్రుల జీవితములలో నేదో యొక సామ్యము, సమీచీనతయు గోచరించును. వారు రాజసన్మానములు, బిరుదగౌరవములు నాశించినవారు గారు. పురుష కవులవలె తమ గ్రంథములందు బడాయి కొట్టుకొన్నవారు కారు. విదుషీమణులు గూడ కించిజ్ఞులమనియే వినయము ప్రకటించుకొనిరి.

ఆడువారికి ప్రబంధ రచనకంటె పాటల రచన యనువైనది. ఆ రెంటికి నొక విధముగ నేకవాక్యత ఘటించు యక్షగానము మన కవయిత్రులకు కైవసమైనది. బాల పాపాంబ కాలము నిజముగా క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమే యగునేని యక్షగాన రచన చాల కాలము క్రిందటనే ఆడంగులను గూడ ఆకర్షించి అంతకంతకు నాధునిక యుగోన్ముఖముగా వికసించిన దనవలె.

సూర్యోదయం

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

తెల్లవారింది. ముఖ ప్రక్షాళనం చేసుకుందామని నీళ్ళచెంబుతో అరుగుమీదకు వచ్చిన రంగయ్యగారు, కూర్చుని తూర్పు దెస చూశాడు. కొంచం ఆగి, ఆశ్చర్యంతో కళ్ళకు చేయి అడ్డుపెట్టుకుని, తీక్షణంగా చూశాడు. ఆయన కళ్లు ఆనందంతో మెరిశాయి. సూర్యుడు! అవును సూర్యుడే.

సంతోషంలో గట్టిగా కేక వేద్దామనిపించింది. ఆ క్షణాన్నే యింట్లోకిపోయి యీ విషయాన్ని, యీ శుభవార్తని ఎలుగెత్తి చాటుదామనుకున్నాడు. కాని ప్రయత్నం మీద రెండు ప్రయత్నాలూ మాను కుని ఉత్సాహంతో చూడసాగాడు.

క్రమక్రమంగా సూర్యుడు దగ్గరకు వస్తున్నాడు. మరీ సమీపానికి వచ్చేసరికి రంగయ్యగారు ఉత్సాహం ఆపుకోలేక లేచి నిలబడ్డాడు.

"మామయ్యా!"

"సూర్యుడూ"

సూర్యుడి గొంతువిని మహదానందంలో మునిగిపోయిన రంగయ్యగారు, పేరుపెట్టి పిలిచి నఖశిఖ పర్యంతం పరిశీలించసాగాడు. ఆ గొంతు! నాలుగు సంవత్సరాల క్రితంవరకూ అలవాటైన గొంతే.

"ఖులాసాగా వున్నావా మామయ్యా!"

"ఆఁ లోపలకు పోదాంరా" అని అతన్ని రెక్క పుచ్చుకుని లోపలకు తీసుకుపోయి "ఇదిగో ఏయ్ సూర్యుడు వచ్చాడు చూడు!" అని అరిచాడు.

ఈలోగా అతను తను తెచ్చుకున్న సూట్‌కేసు ఒక మూలను పెట్టి, నిల్చున్నాడు. రంగయ్యగారి కేకకు లోపలినుంచి ఓ నడివయసు స్త్రీ, యిద్దరు చిన్న కుర్రవాళ్లు, ఒక పదహారేళ్ళ అమ్మాయి జవాబుగా ప్రత్యక్షం అయారు.

వాళ్ళందరివంకా వరుసగా చూసి సూర్యా రావు నిరాశ చెందాడు. అతను ఆశించిన వ్యక్తి కనబడ లేదు. వెంటనే బయటపడక "అత్తయ్యా! గుర్తు పట్టావా?" అన్నాడు.

నడివయసు స్త్రీ వెంటనే జవాబు చెబుతూ "ఎలా మరిచిపోతాను సూర్యుడూ యింట్లో నీ పేరు చెప్పకోని రోజుందా? మరి మీ అమ్మ...." అని భర్తవంక సందిగ్ధంగా చూసి ఆగిపోయింది.

"మా అమ్మ; ఏమిటి?"

రంగయ్యగారు శాంతంగా "నిలబడేవున్నావు. ఆ కుర్చీలో కూర్చో...కంగారుపడకు సూర్యుడూ, చెల్లెలు పోయింది" అన్నాడు.

"ఆఁ" అని ఒక క్షణంపాటు నివ్వెరపోయి రెండుచేతుల్తో ముఖాన్ని కప్పుకున్నాడు అతను— "అమ్మా! నన్నువిడిచి వెళ్ళిపోయినావా" అని గొణుక్కుంటూ, విలపించసాగాడు.

"ఊరుకో నాయనా. ఇప్పటి విషయమా యిది? రెండేళ్ళనాటి సంగతి శాంతమ్మగారు అంది.

సూర్యారావు ఆశ్చర్యంగా చేతులు తీసేశాడు. బాగా ఏడ్చి వుండటంవల్ల అతని కళ్లు ఎర్రబారి వున్నాయి.

"రెండు సంవత్సరాలనాటి విషయమా?"

గుమ్మంలో నిల్చునివున్న పదహారేళ్ళ అమ్మాయి, యితని వంక దీనంగా, జాలిగా చూస్తోంది. "పాపం" అనుకుంది. తల్లిపోయిన రెండు సంవత్సరాలకు యితనికి యీ విషయం తెలిసింది.

అతని ప్రశ్నకు రంగయ్యగారు సమాధానం చెప్పాడు. "అవును. మంచంమీద మూడు నెలలు తీసుకుంది. ఎప్పుడూ నిన్నే తలుచుకుని ఏడుపే. చివరి

రోజుల్లో నిన్ను కళ్ళారా చూడాలని పాపం దాని ప్రాణం కొట్టుకుపోయింది."

"నాకు హృదయం లేదు. నేను పాపాత్ముణ్ని. కఠినుణ్ని.

సూర్యారావు మితిలేని దుఃఖంతో మళ్ళీ హృదయవిదారకంగా విలపించసాగాడు. రంగయ్యగారు దగ్గరకు వచ్చి భుజంమీద చేయివేసి ఓదారుస్తూ అన్నాడు. "ఊరుకో నాయనా. ఏంచేస్తాం? ఏదెలా జరగాలో అదలా జరుగుతుంది.

సూర్యారావు వృద్ధుడైన మామయ్యవంక దీనంగా చూస్తూ "నేను దురదృష్టవంతుణ్ని మామయ్యా అన్నివిధాలా" అన్నాడు.

కొంతసేపు యీ విధంగా సంతాపవాక్యాలతో గడిచిపోయింది. కాని పదహారేళ్ళ అమ్మాయికి యీ పద్ధతి ఎక్కువ నచ్చినట్లు లేదు. దగ్గరకువచ్చి ముఖం లోకి చూస్తూ "నేను గుర్తున్నానా బావా?" అని నవ్వుతూ అడిగింది.

సూర్యారావు నిదానంగా ఆమెవంక చూస్తూ "నువ్వా? యిందాకటి నుంచీ ఎవరో అని చూస్తున్నాను. ఎంత మారిపోయావు సీతా?" అన్నాడు ఆశ్చర్యంతో.

ఆమె కిలకిలా నవ్వుతూ "అయిదేళ్ళ క్రిందటి నీ ఫోటో యిక్కడవుంది. దాంతోపాటు అద్దం కూడా తెచ్చిస్తాను అద్దంలో చూసుకుని ఆ ఫోటోలో పోల్చుకుని నువ్వెంత మారిపోయావో పరీక్షించుకో" అంది.

"అప్పుడు పన్నెండేళ్లు"

"నాలుగేళ్లి తర్వాత—యిప్పుడు పదహారేళ్లు" ఎంత విడ్డూరం ఆమె నవ్వు ఆపుకుంటోంది.

"ఏయ్. పెంకిపిల్లా—బొత్తిగా అంత సిగ్గు లేదేం?" అంటూ ఆమె జడను అందుకోబోయాడు. తప్పించుకుని పారిపోతూంటే రంగయ్యగారు "అమ్మాయ్ బావకి కాఫీ తీసుకురా" అన్నారు.

శాంతమ్మగారు యింటి లోపలకు వెళ్లిపోయింది. ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళూ గోడకు ఆనుకుని యీ పరిచయంలేని వ్యక్తివంక వింతగా చూస్తున్నారు.

సీత! లోపలకు పోబోతూన్న దల్లా జడ ముందుకు వేసుకుని గిరుక్కున తిరిగి "యింకా ముఖం కడుక్కోలేదేమో బావా" అంది.

"పర్వాలేదు. ఈనాలుగేళ్లలో ముఖం కడిగేసుకోకుండా, కాఫీ ఏమిటి, భోజనాలే లేకపోయిన సందర్భాలు చాలా వున్నాయి. తీసుకురా" అని అతను జవాబు వెంటనే యిచ్చాడు. ఆమె లోపలకు వెళ్ళిపోయింది. రంగయ్యగారు కళ్ళు చికిలించి మేనల్లుడి వైపు చూశాడు. మరదలు కాఫీ తెచ్చేలోగా సూర్యారావు ఆ యిద్దరి కుర్రవాళ్ళనీ దగ్గరకు పిలిచి కొత్త కుక్కపిల్లల్ని మచ్చిక చేసుకుంటున్నట్లు మంచి చేసుకోసాగాడు.

అతను కాఫీ త్రాగుతూంటే రంగయ్యగారు, ముఖం తుడుచుకుంటూ లోపలకువచ్చి "యిదేనా నీ సామాను?" అని ఆ చిన్న సూట్‌కేసుని చూపుతూ అడిగాడు.

సూర్యారావు చిన్నగా నవ్వుతూ "అంతే. అందులోనైనా ఏదో వున్నదని భ్రమపడవద్దు. మూడు జతల లాగూలు, చొక్కాలు, కొంత చిల్లరడబ్బు" అన్నాడు.

"ఇంతేనా?" రంగయ్యగారు ఆశ్చర్యంతో కళ్లు పెద్దవి చేశాడు.

"ఊఁ"

ఇంతకాలం అతను ఏమేమి చేసింది, ఎక్కడెక్కడ తిరిగింది, ఏమిటి సాధించిందీ అడుగుదామనే వుంది రంగయ్యగారికి. కాని నాలుగేళ్ల క్రితం చెప్పా పెట్టాకుండా పారిపోయాడు. తిరిగి ఆ విషయాలన్నీ కదిపితే, మళ్లీ ఎక్కడ పారిపోతాడో నన్న భయంతో ఏమీ ప్రశ్నించలేదు. ప్రక్కనున్న మరో కుర్చీలో కూర్చుంటూ "అమ్మాయి. నాకు కాఫీ తీసుకురామ్మా" అని కేకవేశాడు. రెండు నిమిషాలలో సీత కాఫీ పట్టుకువచ్చి తండ్రికి యిచ్చి వెళ్లిపోయింది.

ఇద్దరూ ఏదో లోకాభిరామాయణం మాట్లాడుకోసాగారు. సూర్యారావు తన విషయం ఏమీ చెప్పకుండా, యీవూరు ఎలా వుండేదీ ఎలా మారిందీ, తనకు తెలిసిన యీ ఊళ్లో వ్యక్తుల విషయం ప్రశ్నిస్తూ తెలుసుకోసాగాడు.

చాలాసేపు యీ విధమైన సంభాషణతో గడిచిపోయింది. ఇంతలో పనివాడు వచ్చి 'నీళ్లు తోడా

నని' చెప్పేసరికి తువ్వాల తీసుకుని సూర్యారావు లోపలకు వెళ్లాడు.

ఇక్కడకు వచ్చిన తర్వాత కొన్ని గంటల వ్యవధిలోనే అతను రకరకాలుగా మారాడు. విచారమూ, సంతోషమూ, ఆశ్చర్యమూ వీటిల్లో ఏదీ అతనిలో అతన్ని ఎక్కువసేపు అంటిపెట్టుకుని వుండలేదు. తల్లిపోయిన విషయం తెలిసి, ఆ దుఃఖంలో వున్నప్పుడు చాలా సులభంగా, తెలివిగా సీత అతనిలో అద్భుతమైన మార్పు తీసుకువచ్చింది.

ఆ యింట్లో క్రొత్తదనం చాలా కొంచంసేపు మాత్రం అతను అనుభవించాడు. తరువాత అనుకోకుండానే నాలుగేళ్ల క్రిందటి సూర్యారావుగా మారిపోయాడు. ఇంట్లో చనువుగా తిరగసాగాడు.

మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటలకు శాంతమ్మగారు "సూర్యుడూ! భోజనానికి లేనాయనా" అని కేక వేసింది. రంగయ్యగారు ముందే వెళ్లి పీటమీద కూర్చున్నాడు. సూర్యారావు వంటింట్లోకి పోబోతూ ప్రక్కగదిలోంచి వస్తూ తనని చూసి, హఠాత్తుగా ఆగిపోయిన వ్యక్తిని చూసి చకితుడై నిలబడిపోయాడు. ఆమె తబ్బిబ్బుపడి, చాటుకు తప్పుకుందామని ప్రయత్నించికూడా, ఆ విపరీతమైన స్థితిలో ఏమీ చేయలేక నిశ్చలురాలై తలవంచుకుని నిలబడింది. ఒకటి రెండు క్షణాలు అలాగే నిలబడి తరువాత అతను ఏదో అందామని ప్రయత్నించాడు. కాని మనసూ, నోరూ రెండూ వొప్పుకోలేదు. గబగబ నడిచి లోపలకు వెళుతూ "యిదేమిటి? ప్రొద్దున్న నుంచీ కనబడలేదేం? తప్పించుకుని తిరుగుతూందా?" అనుకున్నాడు.

ఎంత ప్రయత్నించినా తన మనస్సులో ఉదయించిన ఒక ప్రశ్నను అతను దాచుకోలేకపోయాడు చివరకు ధైర్యంచేసి "మామయ్యా! శకుంతల..." అంటూ ఆయన ముఖంవంక చూస్తూ ఆగిపోయాడు.

"ఏమిటి?"

"పెళ్లయిందా?"

ఆయన వెంటనే జవాబు చెప్పలేదు. తలఎత్తి భార్యవంక చూశాడు. ఆమెకు ఏమీ పాలుపోక, అక్కడ వుండలేక ప్రక్కకు వెళ్ళిపోయింది.

"అయింది యిన్నాళ్లు కాపుర[illegible] ఎలా వుంటుంది?" అన్నాడాయన మెల్లగా.

"ఎవరతను?" సూర్యారావు వెంటనే అడిగాడు.

"ఎవరయితేనేం? యిప్పుడు లేడు"

"అంటేమిటి?"

"పోయాడు టైఫాయిడ్ వచ్చి"

"శకుంతల విధంతువా?"

ఆయన మాట్లాడకుండా, తలవంచుకుని అన్నం కలుపుకుంటున్నాడు.

"ఇక్కడే వుంటుందా?"

దీనికికూడా ఆయన సమాధానం చెప్పలేదు. కాని అవతలనుంచే శాంతమ్మగారు "మరి ఎక్కడ వుంటుంది నాయనా? మేముగాక దాన్ని యింకెవరు ఆదరిస్తారు?" అంది గాద్గదికంగా.

జరిగిపోయిన సంగతులు ఏవేవో గుర్తుకువచ్చి సూర్యారావు హృదయం కలచివేసినట్లయింది. అమాంతంగా అతని మనసంతా శకుంతల ఆక్రమించుకుని కూర్చుంది.

"మరి...యింక అంతేనా?"

"అంటే?" రంగయ్యగారు ప్రశ్నార్థంగా చూశాడు.

"శకుంతల గతి"

"అంటే"

సంభాషణ యిద్దరిమధ్యా అంతే జరిగింది. ఇవాళ ఆ యింట్లో గడిచిపోయిన గాథల సెగమరువేత ప్రతివారిలోనూ ఆవహించింది. సూర్యారావు యీ ఆకస్మిక ఆగమనమే దానికి ముఖ్యకారణం.

"మళ్లీ పెళ్లి చేయకూడదా?" అని అడుగుదామనుకున్నాడు కాని మామయ్య స్వభావం ఎక్కువ అతని కంటే చాలామందికి తక్కువ తెలుసు. ఊరుకున్నాడు.

ఆ మధ్యాహ్నం అతను సావిట్లో పడక్కుర్చీలో కూర్చుని ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు. అక్కడకు మెల్లగా సీత వచ్చింది. రంగయ్యగారు ఎక్కడికో వెళ్లిపోయాడు.

"బావా! ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావు?"

సూర్యారావు ఉలుక్కుపడి చూసి "ఏమీ లేదు మరదలా" అన్నాడు.

ఆమె కొంచెం దగ్గరకువచ్చి "నా కోసం ఏమీ తీసుకురాలేదా నువ్వు?" అని అమాయకంగా అడిగినట్లు అడిగింది.

"నీకోసం ఏదయినా ఎందుకు తీసుకురావాలి?"

"నువ్వు వొట్టి పిసినారివి"

"డబ్బులేని ప్రతివాడూ పిసినారే"

ఆమె ఆశ్చర్యంగా "యింతకాలం నువ్వేమీ సంపాదించలేదా?" అనడిగింది.

"ఊహు"

"మరి ఎలా గడిపావు?"

"ఎంతసేపూ తిరగటం"

"ఎక్కడెక్కడ?"

"దేశం అంతానూ"

"ఊరికి నే తిరిగావా?"

"ఊఁ. డబ్బు అయిపోయినప్పుడు ఏదో ఉద్యోగం చేసేవాడిని. అలా అని పనువు తక్కువగా ఎప్పుడూ ప్రవర్తించలేదు. నలుగురిలోనూ మంచి సంపాదించుకున్నాను. రకరకాల వ్యక్తులతో పరిచయం చేసుకున్నాను. దిగులుగా, బాధగా ఏనాడూ గడపలేదు. తిరిగి యింటికి వచ్చేటప్పుడు వెళ్ళేటప్పుడు ఎలా వున్నానో అలా నే వచ్చాను."

కొంచెం ఆగి సీత "నీ సూటుకేసు తెరిచిచూడమన్నావా?" అనడిగింది.

అంగీకారంగా సూర్యారావు తల వూపాడు.

లోపలనుంచి సూట్‌కేసు తెచ్చి అతనిముందు విప్పిచూసింది. అతను చెప్పిన మాటల్లో అబద్ధం ఏమీ లేదని గ్రహించటానికి ఆమెకు ఎక్కువసేపు పట్టలేదు. తిరిగి మూసివేయబోతూండగా ఫోటోల ఆల్బమ్ ఒకటి ఆమె దృష్టిని ఆకర్షించింది. ఇదేమిటి?" అని దాన్ని తీసుకోబోయింది.

ఇందాకటినుంచి మెదలకుండా వూరుకున్న సూర్యారావు, కంగారుగా "వద్దు. అది తీయబోకు" అన్నాడు.

తన ప్రయత్నాన్ని విరమించి ఆమె "ఏం?" అనడిగింది తెల్లబోయి.

"ఊరికినే, దానిని ఎవరికీ చూపించటం నాకిష్టంలేదు."

"సరే"

ఆమె తిరిగి సూటుకేసును యధాతధంగా మూసివేసింది. సూర్యారావు జేబులోంచి సిగిరెటు తీసి వెలిగించుకుని వెనక్కి జారగిలబడ్డాడు.

చిన్నగా అతనిదగ్గరకు వచ్చి సీత "బావా! నిన్నో ప్రశ్న అడగనా?" అంది.

"అడుగు"

"నువ్వు యిక్కడ్నుంచి ఎందుకు పారిపోయావు?"

మరుక్షణంలో సూర్యారావు ముఖం పాలిపోయింది. ఒకసారి ఆమెవైపు చూసి, తలవంచుకుని "ఊరికి నే" అన్నాడు.

"కాదు. నాకు చెప్పకూడదా?"

"లేదు, చెప్పకూడనిది ఏమీ లేదు"

"అయితే సరే" అని ఆమె అక్కడినుంచి నిష్క్రమించబోతూంటే "మాట" అని ఆపి "యిలా అడిగానని ఎవరితోనూ అనకేం? మీ అక్కయ్య నన్ను ఎప్పుడైనా అడిగిందా?" అని అడిగాడు.

"ఆఁ చాలాసార్లు"

"ఏమని?" అని సూర్యారావు ఉత్కంఠతో ప్రశ్నించాడు.

"బావ ఎంతో మంచివాడు. నేనంటే చాలా ప్రేమ. ఎందుకని వెళ్ళిపోయాడో మరి? అని"

అతను నిట్టూర్పు విడిచాడు.

ఆమే తిరిగి "ఎప్పుడూ ఏడుస్తూనే వుంటుంది అక్కయ్య" అంది.

"ఎందుకు?"

"నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోలేదని ఏమో"

"పో"

"పోతున్నాను" అని ఆమె వెళ్ళిపోతూంటే మళ్ళీ ఆపి "ఆ పెళ్ళి చేసుకోవటానికి ఏమయినా అభ్యంతరం చెప్పిందా?" అని గబగబ అడిగాడు.

"ఎక్కువ లేదులే మనసులో ఏమనుకుందో. బయటకు ఏమీ గోలచేయలేదు"

అతను ఏమీ మాట్లాడకుండా ఒకసారి గట్టిగా సిగరెట్ పీల్చి నెమ్మదిగా పొగ వొదిలేశాడు.

కాని సీత అక్కడినుంచి వెళ్లిపోవటానికి యీసారి ప్రయత్నించలేదు. అతనికి మరికొంచెం దగ్గరకువచ్చి, కళ్ళలోకి అనునయంగా చూస్తూ, "ఏమిటో

అడగకుండా వుండలేకపోతున్నాను. మీయిద్దరికీ పెళ్లి నిశ్చయం అయిందాకా బాగానే వున్నావు. అప్పుడే.. ఏం? అక్కయ్యని పెళ్ళి చేసుకోవటం యిష్టం లేదా?" అంది.

సూర్యారావు ఒక క్షణం ఆమెవంక విస్మితంగా చూసి, చేతిలోని సిగిరెట్‌ని మూలకి బలంగా విసిరేసి "ఊహు. అది కాదు" అంటూ విసురుగా లేచి, అదే వేగంతో బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ సాయంత్రం అతను మంటపందగ్గరకు పోదామని బయలుదేరి, మెల్లగా నడుస్తున్నప్పుడు అటూ యిటూ వున్న యిళ్లలోంచి వాళ్ళూ వీళ్లూ తనని రహస్యంగా చూస్తున్న విషయం కనిపెట్టి కొంచెం సిగ్గుతో నవ్వుకున్నాడు.

చిన్నప్పుడు తను ఎంత అల్లరి చిల్లరిగా తిరిగాడు? ఈ వీధి, యీ యిళ్ళు తనకు ఎంతో పరిచితం. ఈ నాలుగేళ్ల కాలంలో ఎన్ని మార్పులు జరిగాయో! అనాడు తనకు స్నేహితులుగా వున్న వాళ్లకీ, తనకు తెలిసివున్న స్త్రీలకూ ఎంతమందికి పెళ్ళిళ్లు అయినాయో యేమో. తనే ఏమీ లేకుండా అయోమయంగా గడిపాడు.

వేణుగోపాలస్వామి ఆలయం ముందు వున్న మంటపంమీదకు వచ్చి కూర్చున్నాడు. ఈ మంటపం మీదనే కూర్చుని తను పూజారిఅయిన ఆచార్లుగారితో గంటలు, రోజులు కబుర్లు చెబుతూ వేసవి రాత్రులు అక్కడే పడుకుంటూ కాలం గడిపాడు. ఈ వూళ్లో తన ముఖ్యస్నేహితుడు అతనే. మధ్యాహ్నం అతన్ని కలుసుకోలేదు. అతని యిల్లు కూడా గుడిని ఆనుకునే.

"ఆచార్లుగారూ" అని కేక వేయబోయి ఏదో స్ఫురణకు వచ్చి నవ్వుకుని "బావగారూ" అని పిలిచాడు. అప్పటి అలవాటది.

"ఊరికి వెళ్లారు" అని వినిపించీ వినిపించనట్లుగా యింట్లోంచి జవాబు వచ్చింది.

సూర్యాస్తమయం యింకా కాలేదు. ఒంటరిగా అలానే కూర్చుని నీటికోసం ఏటికిపోయివచ్చే మనుష్యుల్ని చూడసాగాడు.

అతనికి హఠాత్తుగా యిందాక సీత వేసిన ప్రశ్న స్ఫురించింది. ఎందుకుపారిపోయాడు? ఇక్కడ్నుంచి ఎందుకు పారిపోయాడు?

నాలుగేళ్ళనాటి చిన్న పిల్ల సీత, ఆమె అక్క శకుంతలా, యీ ఊరూ అన్నీ వరుసగా కళ్ళలో మెదిలాయి. అప్పుడు...

అతన్ని ఆలోచనకు ఆటంకపరుస్తూ యింతలో "బాబుగారూ అన్న కంఠధ్వని వినిపించింది. ఉలుక్కుపడి చూశాడు. —వెంకటస్వామి

"నువ్వా? పైకిరా" అన్నాడు.

అతను మెట్లు ఎక్కి మంటపం మీదకు వచ్చి సుమారంలో క్రింద కూర్చున్నాడు.

"మీరు వచ్చారని పొద్దుటే విన్నాను. అప్పుడే వద్దామనుకుంటే యీల్లేక పోయింది ఎన్నాళ్ళకి చూశాను?" అన్నాడు.

"ఆశ్చర్యంగా ఉందకమా?"

"ఆశ్చర్యంకాక మరేటి? మీ రసలు ఎందుకు పారిపోయారో ఎవరికీ తెలవదాయె. శానా రోజుల పాటు ఊరంతా యీ యీ విశేషమే చెప్పుకుంది. అదంతా పోనియ్యండి. సిగిరెట్టుందా?"

సూర్యారావు మాట్లాడకుండా జేబులోంచి సిగిరెట్ తీసి ఒకటి అతనివైపు విసిరేశాడు. అతను ఒకసారి అటూయిటూ చూసి "సరనాలా ఆచార్లుగోరు లేరు" అని గొణుక్కుంటూ జేబులోంచి అగ్గిపెట్టె తీసి వెలిగించాడు.

'ఏమిట్రా? పెళ్ళి చేసుకున్నావా?"

"పెళ్ళా?" అని అతను కళ్లు చిట్లించి "మన కొద్దు బాబూ చూశాను చూశాను కంటికి నచ్చింది ఒకటే అగుపడలా. అయినా యీ కాలంలో ఆడదాన్ని నమ్మదగినంత యోగ్యత యింకోటి లేదు. నమ్మి మోసపోవటం ఎందుకని అసలా ఉద్దేశమే వొదిలేశాను" అన్నాడు.

సూర్యారావు ఎక్కడికో చూస్తూ "నిజమేరా" అన్నాడు.

కొంచెం సేపు నిశ్శబ్దంగా గడిచాక "మరి యిన్నాళ్లు తిరిగారు. పెళ్ళి గిళ్లీ ఏమయినా..." అని ఆకస్మికంగా అడిగాడు వెంకటస్వామి.

సూర్యారావు ఆశ్చర్యంగా "అన్నీ నువ్వనాకే యింతకుముందే కదురా. పెళ్ళి చేసుకోవటం బుద్ధి తక్కువ పని అన్నావు" అన్నాడు.

"అది నాయిశేయం? బాబుగారేటి? అయినా మంచిది కాదని అన్నీ పన్లూ వొదిలేస్తున్నావూ?

"యింకా చేసుకోలేదు"

"అయితే యిక్కడికి వొచ్చారుగా. యిక అవుతాది లెండి."

"అదేమిటి?"

"సీతమ్మగారుందిగా"

"పోరా!"

"ఏం పోరా? నాకన్నీ తెలుసు బాబుగారూ. రంగయ్యగారు మిమ్మల్నంత తేలిగ్గా వొదిలేశయ్యరు లెండి. మీరు యిక్కడ్నుంచి వెళ్ళిపోయాక నిజంగా దిగులు పడ్డారంటారా? అంతా బూటకం."

సూర్యారావు మాట్లాడలేదు.

"ఆరి మొదటమ్మాయిగారినే మీ కంటకడదామని ఓసూపు సూశారు. ఊహు, సాగలా. సరే, ఆరి బతుకు అట్టా తెల్లారిపోయింది. అట్టా యిట్టా తిరిగి మీరు మళ్లీ వచ్చేతలికి రెండో పిల్ల రెడీ. మీ యిద్దరికీ సంబంధం కలపాలని ఆయన పట్టుబట్టక పోతే యీసెవి యిట్టా కోయించుకుంటాను. ఆఁ"

సూర్యారావు చిన్నగా నవ్వి "అందులో విడ్డూరం ఏముందిరా? మేనమామగదా. మేనరికం కలుపుకోవాలని ఎవరికి వుండదు?" అన్నాడు.

వెంకటస్వామి కళ్లు పెద్దవిచేసి "అదీ! మీరు ఆరి వల్లో బాగానే పడ్డారన్నమాట. బాబుగారూ! ఇన్నేళ్లు దేశం తిరిగొచ్చినా మీకు బాగా గ్యానం అబ్బలేదు. రంగయ్యగారి తంతంతా నాకు తెలుసు. మీ నాయనగోరు పోయినప్పటినుంచి ఎందుకంట మిమ్మల్ని సేరదీసింది? మీమీదేం ఆయనకి మమకారం వొలికిపోతుందా? అసలు ఆయన ఆస్తి ఏపాటి? ఆస్తంటే మీదీ. మిమ్మల్ని పరాయిచోటికి పోనియ్యకుండా యింట్లో కట్టేసుకుంటె లాభం ఎవరికి? సెప్పండి" అన్నాడు.

"మామయ్య మనసుల్లో అటువంటి ఆలోచన్లు వున్నాయంటే— నే నమ్మను?"

"అవున్లెండి. మీకు బాగా యెర్రి తలకెక్కింది."

ఈమాట హృదయానికి వాడిగా తగలగా, కొంచెం కోపంగా "అప్పటికీ యిప్పటికీ నీ ప్రవర్తనలో మార్పు ఏమీ లేకగదా అప్పుడూ యిలాగే మాటిపోసేవాడివి. నువ్వెన్నయినా చెప్పు. మామయ్య అంటే నాకు చాలా భక్తిగౌరవాలున్నాయి. ఆయనేంచేసినా సరే. నాకు యిష్టమే" అన్నాడు.

వెంకటస్వామి చిన్న దెబ్బతిని "అంతే లెండి. మామా అల్లుళ్ళకి యిద్దరికీ యిష్టమైనప్పుడు మధ్యన నాదేమిటి?" అన్నాడు.

కొంతసేపు యిద్దరూ మాట్లాడలేదు. తరువాత వెంకటస్వామి లేచి "పనుంది. యెళ్తాను" అంటూ గబగబ మెట్లుదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

"ఎవరి గొడవ వాళ్ళది" అనుకున్నాడు సూర్యారావు. వంటరిగా కూర్చునేందుకు విసుగుపుట్టి యింటికి వెళ్ళిపోదామని మండపందిగి వచ్చేటంతలో ఎదురుగా వస్తూన్న వ్యక్తిని చూసి కంగారుపడ్డాడు. ఆ వ్యక్తి చూడకుండా పక్కగా వెళ్ళిపోదామనుకున్నాడు. కాని అతను చూడనే చూసి "ఎప్పుడొచ్చారు?" అని చిరునవ్వుతో పలకరించాడు.

అతన్తో మాట్లాడటమంటే సూర్యారావుకు అసహ్యంగావుంది. ఇంత ధైర్యంగా తనను పలకరిస్తాడేమిటా అని ఆశ్చర్యంకూడా చెందాడు. కాని యిక్కడినుంచి తను పారిపోయేముందు తమ యిద్దరి మధ్యా వైరం ఏమీ లేదన్న విషయం గుర్తుకువచ్చి "పొద్దున్న" అని సమాధానం యిచ్చాడు.

"ఎన్నాళ్ళకి చూశాను" నవ్వుతున్నాడతను.

"దుర్మార్గుడా!" అనుకున్నాడు సూర్యారావు మనస్సులో అతని నవ్వుకు గుండె మండిపోతోంది.

"కులాసాగా వున్నారా?"

"ఊఁ" యిష్టం లేనట్లుగా గొణిగాడు.

తరువాత తప్పనిసరిగా "నువ్వో?" అన్నాడు.

"ఆఁ నా కులాసా కేమొచ్చింది లెండి!"

సూర్యారావు మాట్లాడకుండా ఊరుకునేసరికి "వస్తాను. మళ్ళీ కనిపిస్తాను" అని గోవిందం అక్కడినుంచి వెళ్ళిపోయాడు.

అతను వెళ్ళిపోయినవంకే చూస్తూ క్రోధంగా కొంచెంసేపు నిలబడ్డాడు. వీడే. అంతా చేసింది వీడే.

తెప్పరిల్లి మెల్లగా నడిచి యింటికి వచ్చాడు.

ఆ రాత్రి అతనికి చాలాసేపటిదాకా నిద్ర పట్టలేదు. ఎన్నో సంగతులు గుర్తుకు రాసాగాయి. శివం

తల తనకి భార్య కావలసింది. తన భార్య అయితే ఆమె వితంతువు అయేదికాదు. కాని తను బ్రతికివుండగా శకుంతలను పెళ్ళిచేసుకునేవాడు కాదు. ఆమే చేతులారా చేసుకుంది. బాధతోనూ, విచారంతోనూ, కోపంతోనూ అతని శరీరం వొణికింది.

తనకు తెలుసు. ఎంత యిష్టంలేదని సరిపెట్టుకుందామన్నా, ఎంత తోసుకుని తిరుగుదామన్నా ఆమెను పలకరించాలని వుంది. ఆమెతో మాట్లాడాలని వుంది. సరదాగా వుండాలని వుంది. కాని... అతను ఆలోచించలేకపోయాడు.

* * * *

నాలుగురోజులు గడిచాయి. ఇదివరకటి స్వాతంత్ర్యం తిరిగి యీ యింట్లో సంపాదించినా, వెనకటిలా స్వేచ్ఛగా మసలుకోలేకుండా వున్నాడు సూర్యారావు. చేసేందుకు ఏ పనీ లేకపోవటంవల్ల అతనికి విసుగ్గావుంది. ఏమీ పొద్దు పోవటం లేదు. ఎంతసేపని తిరుగుతాడు? పగటిపూట మామయ్య సాధారణంగా యింట్లో వుండడు. ఎంతసేపూ సీతతోనో, చిన్న కుర్రాళ్లతోనో కబుర్లు చెప్పుతూ గడపాలి.

శకుంతల అతనికి సాధారణంగా కనబడదు. ఎంతసేపని అలాదాక్కొగలుగుతుందో అతనికి ఆశ్చర్యంగా వుండేది. ఎప్పుడూ వంటరిగా, రహస్యంగా కూర్చుని కాలం ఎలా గడుపుతుందోనని అనుకునేవాడు.

ఒకటి రెండుసార్లు మాట్లాడదామని ప్రయత్నించాడు. కాని తీరా ఆ సమయం వచ్చేసరికి నిలద్రొక్కుకుని, అక్కడినుంచి తప్పించుకుపోయేవాడు.

కాలక్షేపంకోసం సీతకు పేకాట నేర్పించాడు. తీరికైనప్పుడు ఆమె వచ్చి అతనితో ఆడేది.

ఒకరోజు మధ్యాహ్నం పేకాటలో యిద్దరూ వుండగా ఆమెవంక పరిశీలనగా చూస్తూ "మరీ పెరిగిపోతున్నావు. దప్పున పెళ్లి చేసుకో" అన్నాడు.

"ఏం?"

"లేకపోతే పాడయిపోతావు"

"నేను నిన్నే చేసుకుంటాను"

"ఛీ! బొత్తిగా సిగ్గులేదేం?"

"సిగ్గెందుకు బావదగ్గర?"

సూర్యారావు కొంచం కోపంగా "అంతా నీ యిష్టమేనా? నేను నిన్ను చేసుకోను" అన్నాడు.

"నా యిష్టం కాకపోతే నీ యిష్టమూ ఏమిటి? అక్కయ్య వెర్రిది కాబట్టి నిన్ను పారిపోనిచ్చింది. నేను మాత్రం నిన్ను వదలను"

"పో. పెంకిపిల్లా" అంటూ సూర్యారావు అక్కడ్నుంచి లేచి బయటకు వెళ్లిపోయాడు. అతనికి భయంగా వుంది. ఇంకా తను వచ్చి నాలుగురోజులయినా కాలేదు. అప్పుడే పెళ్లిప్రయత్నాలు తలపెట్టారా ఏం?" అనుకున్నాడు. లేకపోతే సీత అలా ఎందుకు అంటుంది? ఆమె ఏమీ అమాయకురాలు కాదు.

ఒకవేళ అలా జరిగితే...మామయ్యతో ఏం చెప్పాలి?

అతనికి ఏమీ తోచలేదు. మంచంమీదకుపోయి కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్నాడు. తను ఇక్కడకు రాకుండావుంటేనే బావుండేదేమో. ఏమాత్రం విశ్రాంతి లేకుండా యిన్నాళ్లు తిరిగాడు. ఎంతో అనుభవం సంపాదించాడు. చివరకు యిక్కడకు వచ్చి వెనకటి జీవితాన్ని తిరిగి ప్రారంభించబోతున్నాడా?

గోవిందం వికటంగా నవ్వుతూ మాటిమాటికీ కళ్లముందు కనిపించసాగాడు. కళ్లు మూసుకున్నా కనిపించాడు.

తను ఎందుకు పారిపోయాడు? ఎందుకు పారిపోయాడు?

మళ్ళీ...

అతనికి నిద్రపట్టింది.

* * * *

చివరకు అనుకున్నంతా జరిగింది. మరునాటి రాత్రి తనప్రక్క మంచంమీద పడుకున్న రంగయ్యగారు "యేరా సూర్యుడూ" అన్నాడు.

"ఏమిటి మామయ్యా"

"నీతో విషయం చెప్పాలయ్యా!"

"ఏమిటి?"

ఆయన కొంచెం తటపటాయించి "నీగురించి నాకు నమ్మకం వుంది. ఏ పని కూడా అనాలోచితంగా ఎప్పుడూ చేయవు. ఇన్నాళ్లు తప్పించుకు తిరగటానికి ఏదో కారణం వుండేవుంటుంది. అయినా ఆ విషయాన్నిగురించి నిన్నేమీ అడగను. నిన్ను బాధపెట్టను" అన్నాడు.

సూ ర్యో ద యం

సూర్యారావు మాట్లాడకుండా వినసాగాడు.

"నీకోసం నేను పడిన బాధ చచ్చి స్వర్గంలో వున్న మీ అమ్మ పడిన బాధకన్నా ఏమాత్రం తక్కువది కాదు. ఎన్నాళ్లో నీకోసం వెదికించాను. చివ్వరికి నీ అంతట నీవే వచ్చావంటే ఎంతో సంతోషించాను."

"నీ విషయం నాకు తెలుసును మామయ్యా" అని సూర్యారావు అస్పష్టంగా గొణిగాడు.

"మేనరికం వుండి పరాయి సంబంధంకోసం చూస్తే లోకం అంతా ఆడిపోసుకుంటుంది. ఈ ఊళ్లోవాళ్ల విషయం నీకు తెలీదు గనకనా? అయినా వేరే ఎవరితోనో ముడిపెట్టుకోవటం నాకూ యిష్టం లేదు."

సూర్యారావు క్రమక్రమంగా అర్థం చేసుకోసాగాడు.

"నువ్వొచ్చి యింకా నాలుగురోజులయినా కాలేదు. అప్పుడే యీ సోది మొదలు పెట్టాడేమా అని అనుకుంటున్నావేమో. అవతల సీత ఈడుమించి పెరిగిపోతూంది. మీ అత్తయ్యకూడా ఊరికే తొందరపడుతూంది. అతిశయోక్తి అనుకో. యింకేమయినా అనుకో. ఇన్నాళ్లు నీకోసం ఆగాను. నీకు వయస్సు పెరిగిపోయిందేమోనని అనుకుంటున్నావేమో. పాతికేళ్లు పెద్దవయస్సేమీ కాదు. నీ ఉద్దేశం ఏమిటి?"

సూర్యారావు వెంటనే మాట్లాడలేదు.

"ఇంకో విషయంకూడా వుంది. చెల్లెలు పోతూ పోతూ నా చేత వొట్టుకూడా వేయించుకుంది. 'అన్నయ్యా, శకుంతలని నా కోడలు చేసుకుందామని ఎంతగానో ప్రయత్నించాను. కాని దైవం వేరు విధంగా వున్నాడు. సూర్యుడు ఏనాటికైనా తిరిగి వస్తే, నేను వున్నా లేకపోయినా వాడిని నీ అల్లుడుగా చేసుకోవా?' అని ప్రాధేయపడింది. అలాగే నన్నాను"

సూర్యారావు చీకట్లో మామయ్య ముఖంవంక చూడటానికి ప్రయత్నించాడు.

"బలవంతపెట్టి నిన్ను వొప్పించను. నీ యిష్టం. నీ ఉద్దేశం ఏమిటి?"

"నేను కొంచెం ఆలోచించుకోవాలి మామయ్యా."

"సరే."

మళ్ళీ సూర్యారావు "దీనికి నువ్వు వేరువిధంగా అనుకోకూడదు. తల్లీ తండ్రీ నాకెవరూ లేరు కాబట్టి నా పెళ్లిని గురించి ఆలోచించుకోవలసిన బాధ్యత నాదే కాబట్టి అలా అన్నాను" అన్నాడు.

"ఆలోచించుకో నాయనా. తప్పేం?"

ఆయన తిరిగి మాట్లాడలేదు. సూర్యారావు యిటు తిరిగి పడుకున్నాడు. అతని మనసంతా చికాకుగా వుంది. మామయ్యతో తను ఏమని చెబుతాడు? యిష్టం లేనందుకు కారణం ఏమని చెబుతాడు? చెప్పలేడు.

చెప్పకుండా?

తిరిగి పలాయనం చిత్తగిస్తాడా?

కాదు. ఊహూ. ఈసారి తెగించి ఏదో చెప్పాలి.

మరునాడు మామయ్య యింట్లో లేనప్పుడు అత్తయ్యతో మెల్లగా అన్నాడు "నా కెందుకనో ఎక్కువ యిష్టంగా లేదు అత్తయ్యా."

ఆమె అంతరార్థం గ్రహించి "ఎందుకు? సీత బాగుండదా?" అన్నది.

"బాగుండకేం? శకుంతలకన్నా అదే బాగుంటుంది?

"మరి, యింకేం?"

"అదికాదు" తటపటాయిస్తున్నాడు.

"మీ ఆస్తిపాస్తులతో మేము తులతూగలేమనా? నిజమే. మేము నీ అంత ధనవంతులము కాదు. కాని బంధుత్వం అనేది ఒకటి వుందికదా. అదీగాక నువ్వు యిక్కడ లేనప్పుడు మీ మామయ్యగనుక పూనుకోకుండా వున్నట్లయితే సెంటు భూమికూడా నీకు మిగలకుండా లోకులు తన్నుకుపోయేవాళ్ళు. ఆయన నీమీది మమకారంతో సొంత పొలంలా చూసుకున్నారు. రేపో ఎల్లుండో నీ పొలం నీకు అప్పచెబుదామనుకుంటున్నారు. ఆ విశ్వాసం అయినా వుంచు సూర్యుడూ."

"అది కాదు" అని అతను యింకా తటపటాయిస్తున్నాడు.

"దేశాలు తిరిగివచ్చినవాణ్ని. నేను అంత మంచి అల్లుణ్ని కాదేమో. నాకంటే..." సూర్యారావు చివ్వరికి అన్నాడు.

శాంతమ్మగారు నిష్ఠూరంగా "చాల్లే ఎక్కడ నేర్చుకున్నావేం యీ అతిశయోక్తులు?"

సూర్యారావు దెబ్బతిని మాట్లాడక ఊరుకున్నాడు.

"నువ్వు ఊ అంటే వేగిరం కానిచ్చేద్దాం అనుకుంటున్నాం. మాకూ తొందరగా వుంది."

"నా కెందుకో ఎక్కువ యిష్టంగా లేదు అత్తయ్యా" అతను ఎలాగో ధైర్యంచేసి అన్నాడు. ఆమె అతనివంక ఆశ్చర్యంగా చూసి "నీ మనస్సులోది స్పష్టంగా చెప్పు నాయనా" అంది.

అక్కడ్నుంచి లేచిపోతూ సూర్యారావు "ఏమో నేను బాగా ఆలోచించుకోవాలి" అని బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

ఈ పెళ్ళి విషయం చాలా దృఢంగా నే అందరి మనస్సుల్లోనూ నాటుకునివుందని అతను గ్రహించాడు. ఏమీ సమాధానం చెప్పకుండా తటస్థంగా ఊరుకు నేందుకు కూడా వీలులేని పరిస్థితి. "బావంటే నాకు యిష్టంలేదు" అని సీత అంటే బాగుండునని అనుకున్నాడు. కాని "అమ్మో! అదా అనేది. నాతోనే సరదాగా చెబుతుంటేనూ" అని వెంటనే అనుకుని, బాధపడి ఊరుకున్నాడు.

ఆ రోజంతా యింట్లో వుండకుండా సూర్యారావు పొలాల వెంబడి నడిచీ, ఏటి వొడ్డున కూర్చునీ గడిపాడు. ఒక్కో ఉద్రిక్తావస్థలో "అసలు విషయం చెప్పివేస్తే?" అనుకునేవాడు. కాని "అంత సాహసం తనకు వుందా?" అన్న సందేహం తోచినప్పుడు మరుక్షణంలో చప్పబడి పోయేవాడు.

ఇంటికి వచ్చి భోజనం చేశాక ఎవరితోనూ మాట్లాడకుండా పడుకున్నాడు. ఏమనుకున్నాడో ఏమిటో అతన్ని ఎవరూ పలకరించలేదు.

సూర్యారావుకు ఒక రాత్రివేళ మెళకువవచ్చింది. కాని యీ మెలకువ రావడంలో అతనికి స్వాభావికం ఏమీ కనపడక పోయేసరికి కళ్లు-చికిలించుకుని చూశాడు. బయట చలిగా వుండటం వల్ల యివాళ గదిలో పడుకున్నాడు. మరీ చీకటిగా వుండటం వల్ల మొదట ఎవరూ కనబడలేదు. కాని చీకటికి కళ్లు కొంచం అలవడ్డాక కాళ్లదగ్గర ఎవరో నిలబడి వుండటం చూశాడు. తనను లేపిందికూడా ఆ వ్యక్తే అని గ్రహించి తెల్లబోయి లేచికూర్చున్నాడు. కొంచెం గాభయం వేస్తోంది. ఆ వ్యక్తి.... సీతలా వుంది.

"ఎవరు?" వొణుకుతూ అడిగాడు,

"ఉష్, బయటకురా"

సీత కాదు శకుంతల. అతడు ఆశ్చర్య చకితుడయాడు. అవును. శకుంతలే.

"ఏమిటి ?"

"బయటకు"

ఏమీ చేయలేక మెల్లగా ఆమె వెనక పిల్లిలా నడచివొచ్చాడు. కొంచం గట్టిగా మాట్లాడుకున్నా ఎవరికీ వినిపించనంత దూరం వచ్చి, వేపచెట్టు క్రింద నిల్చున్నారు. చలీ, భయం యీ రెండూ సూర్యారావును కంపితుణ్ణి చేశాయి.

"నిన్ను ఓ ప్రశ్న అడుగుదామని వచ్చాను" అంది శకుంతల చిన్నగా.

అతనికి అంతా కలలా తోచింది. ఏనాటి శకుంతల ? తను ఆమెతో మాట్లాడి కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచింది. ఇక్కడకు వచ్చాకకూడా తనూ మాట్లాడ లేదు; ఆమెకూడా తప్పించుకు తిరిగింది. కాని యీ రాత్రివేళ యిక్కడ యింతనిబ్బరంగా తనంతట తాను వొచ్చి మాట్లాడగలుగుతోంది "ధైర్యంఅంటే స్త్రీలది" అనుకున్నాడు.

"ఏమిటి?"

"ప్రశ్న కూడా కాదులే. అవసరం అయితే ప్రాధేయపడదామని కూడా అనుకున్నాను"

"చెప్పు" అన్నాడు సూర్యారావు ఆదుర్దాగా.

"నువ్వు యిక్కడ్నుంచి ఎందుకు పారిపోయావు ?"

"ఇదేనా నువ్వు అడగదలుచుకున్న ప్రశ్న ?" కోపంతో అడిగాడు సూర్యారావు.

"కేవలం నాంది"

అతను కొంచెం ఆలోచించి "చెప్పను" ఊహూ అన్నాడు.

"రహస్యమా?"

"కావచ్చు"

ఆమె వెంటనే మాట్లాడక పోయేసరికి తనే "ఈ విషయంలో ఎక్కువ వొత్తిడి చేయడం నీకే క్షేమం కాదు" అన్నాడు.

"పర్వాలేదు నన్ను పెళ్లి చేసుకోవటం యిష్టం లేక పోయిందా?" శకుంతల మార్దవంగా అడిగింది.

"నాకు యిష్టంలేని సంగతుల్ని నా నోటి గుండా వినాలని ఎందుకు కుతూహలపడతావు? అది ఎక్కువ సబబైన పనికాదు"

"చెప్పు, పర్వాలేదు"

"యిష్టం లేకపోయింది"

"ఈ విషయం ఆనాడే ఎందుకు చెప్పలేదు? పారిపోవాల్సినంత యిది ఏమొచ్చింది?"

"చెప్పలేకపోయాను"

"సరే" అని ఆమె కొంచెం ఆగి మెల్లగా "ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఒకనాడు నన్ను ఏకాంతంగా కలుసుకుని 'నేను నిన్నే పెళ్ళిచేసుకుంటాను' అన్నావు గుర్తుందా? నాన్నతో కూడా నీకు యిష్టమేనని చెప్పావు. అదంతా అలా ఎందుకు జరిగింది?" అని అడిగింది.

"అది వేరే విషయం"

"కాదు—" శకుంతల కటువుగా అంది.

సూర్యారావు ఏదో చెప్పాలన్నంత ఉద్రిక్తత వొచ్చినా నిలద్రొక్కుకొంటూ "లాభం లేదు. ఆ సంగతులు ఏమడిగినా జవాబు చెప్పను" అన్నాడు.

మళ్ళీ తనే "యికేనా అడగవలసింది? అయితే వెళ్ళిపోతాను. ఎవరయినా చూస్తే ఏమనుకుంటారు?" అన్నాడు.

"చూడకపోతే ఏమీ అనుకోరుగ"

"అది సరియైన జవాబు కాదు"

"బావా" అంది శకుంతల కంపిత స్వరంతో. "జరిగిపోయిందేదో జరిగిపోయింది. నేను నీదగ్గరకు వచ్చినందుకు కారణం వేరు. సూటిగా అడుగుతాను. సీతను పెళ్లి చేసుకోవా?"

సూర్యారావు చకితుడయాడు.

"అవును. సీతను పెళ్లి చేసుకుకొందుకు సువ్వెందుకు తటపటాయిస్తున్నావు?"

దీనికి సమాధానం ఏమని చెబుతాడు? అయినా ఆమె యింత సూటిగా అడుగుతుందని అతను భావించలేదు.

"కారణం ఏమీ లేదు. యిష్టంలేక"

"ఎందుకు యిష్టంలేదు?"

సూర్యారావు మాట్లాడలేకపోయాడు.

"అందంగా వుండదా?"

"శకుంతలకన్న సీత బాగానే వుంటుంది" అని అతను మనస్సులో అనుకున్నాడు.

"మాట్లాడవేం?"

"అదేదీ కాదు"

"ఇంకేమిటి?"

ఈ వాతావరణం ఏమీ అతనికి బాగుండలేదు. ఒకరి మొహం యింకొకరికి కనబడని యీ చీకటిలో ఎదురెదురుగా నిల్చుని యీ వాగ్వివాదాలు ఏమిటి?

"నన్ను చంపకు— వెళ్లిపోతాను"

అతను జవాబుకోసం ఎదురుచూడకుండా అక్కడినుంచి వచ్చివేయబోయాడు. రెండు మూడు అడుగులు వేశాడు కాని...తృళ్లిపడ్డాడు. ఆమె అతని చేతిని గట్టిగా పట్టుకుని "జవాబు చెప్పందే యిక్కడ్నుంచి కదులటానికి వీలులేదు" అంది దృఢంగా.

నిర్విణ్ణుడై "ఏమిటి యీ సాహసం? ఈ యింట్లో నన్ను వుండనీయవా ఏం?" అన్నాడు.

ఆమె చప్పున అతని చేయి వొదిలేసి "ఇక్కడ చిరకాలం వుండమని ప్రార్థేయపడుతున్నాను" అంది.

ఒకటి రెండు నిమిషాలు అతను మౌనంగా నిలబడ్డాడు. తరువాత ఏదో నిశ్చయించుకుని "అసలు యీ విషయంలో యింత పట్టుదల ఎందుకు కలిగిందో చెప్పు" అని తాపీగా అన్నాడు. ఆమె చెప్పబోయేది జాగ్రత్తగా వినదల్చుకునే అన్నాడు.

"చెప్పనా?"

"ఊఁ"

వొణుకుతున్న కంఠస్వరంతో శకుంతల అంది "సిగ్గు విడిచి చెబుతున్నాను. నాలుగేళ్ల క్రితం అన్నీ అనుకున్నట్లు జరిగివుంటే మనమిద్దరం భార్యాభర్తలం కావలసింది కాని దైవం వేరే వున్నాడు. నువ్వెళ్లిపోయావు. నేనిలా అయాను."

కొంచెం విరామంతో తిరిగి గాద్గదికంగా "నీకు తెలీదుగాని యీ యింట్లో నీకు చాలా గౌరవం వుంది.

నిన్ను పరాయిచోటికి పోనివ్వటం ఎవరికీ యిష్టం లేదు. నువ్వు నా మరిదివి అయితే యింక ఎక్కడికి పోతావు?" అంది.

సూర్యారావు చలించకుండా "నీకుకూడా నేనంటే గౌరవంవుందా?" అన్నాడు.

"నన్ను గాకుండా యీ యింట్లో ఎవరిని అడిగినా సమాధానం చెబుతారీ ప్రశ్నకు."

"నువ్వు నన్ను ఎప్పుడైనా ప్రేమించావా?"

ఆమె తెల్లబోతూ "ఈ సమయంలో అది చాలా అనవసర ప్రసంగం" అంది.

అతను కోపంతో మండిపడుతూ "యింతవరకూ నువ్వు చేసింది అవసర ప్రసంగమా? నీకు సిగ్గులేదూ? ఈ అర్ధరాత్రిపూట వచ్చి మొగాడితో మాట్లాడేందుకు. ఉండు నీ ప్రశ్నకు సమాధానం విని మరీ వెళ్లు. ఎందుకయితే ఆనాడు పారిపోయానో ఆ కారణం చేతనే యిప్పుడు సీతను చేసుకునేందుకు యిష్టపడటం లేదు" అని అరిచాడు.

మొదట ఆమె అతనికి జవాబు చెప్పకూడదనుకుంది. కాని యీ చివర వాక్యం విని, వళ్లు తెలియని ఆవేశంలో "ఏమిటదసలు చెప్పు" అంది.

"చెబుతాను. చెప్పవలసిన సమయం యిప్పుడు వచ్చింది. నువ్వు మంచిదానివి కావు"

"అంటే?"

"ఇంకా విపులంగా చెప్పాలా? నీ మొహం ముందు నా నోటిగుండా వినవల్సిన గుర్తుకు పట్టినందుకు చింతించు. ఆ రోజుని నా జన్మలో మరిచిపోను. నా కళ్లారా చూశాను.

"ఏమిటి?" శకుంతల భయంతోనూ, దుఃఖంతోనూ కంపించసాగింది.

"గోవిందం..."

ఆ మాట అసంపూర్తిగానే వుంచి అతను "ఏ మాయమాటలూ చెప్పి నన్ను బుకాయించలేవు. మీరందరూ నాకంటగడదామనుకుంటున్న పిల్ల నీ చెల్లెలు కాదా?" అన్నాడు గబగబ.

ఆమె జవాబు చెప్పకుండా వెక్కివెక్కి ఏడవటం అతనికి వినిపించింది. "అంతే. ఏడవాలి" అనుకున్నాడు.

"నువ్వు దీనికి ఏమయినా జవాబు చెప్పగలవా?"

సిగ్గు, అభిమానం, దుఃఖం కూడిన కంఠంతో ఆమె "నువ్వు యిందుకు పారిపోయావని యిప్పుడు తెలిసింది. మీ రెవరూ క్షమించరాని తప్పు చేశాను. అదంతా చిన్నతనం...అని యింకా ఏదో చెప్పబోయింది.

"చిన్నతనం!" సూర్యారావు వెటకారంగా అన్నాడు.

"నువ్వు నన్ను ఆక్షేపించవద్దు బావా. నన్ను క్షమించమని ఎవరినీ ప్రార్థించటంలేదు. లోకంలో క్షమాపణలు లేని తప్పులలో ఒకటి. కాని నేను సిగ్గులేకుండా నీముందు నిల్చునివున్నానంటే కారణం ఏమిటో తెలుసా?"

"మనం యిహ విడిపోదాం. ఎందుకు కబుర్లు, పరిస్థితి యింత విషమించాక కూడా.

"కాదు. నువ్వు వినాలి. నేను చేసింది మహాపరాధం అవటంవల్లనే యీ పాపఫలం అనుభవిస్తున్నానేమో. కాని నాసరించి మీ గౌరవానికి కూడా అన్యాయం జరగనియ్యనంటావా?"

సూర్యారావు మాట్లాడకుండా, త్వరపడసాగాడు.

శకుంతల "ఇది విను బావా. శకుంతల చేసింది ఎటువంటి అసహ్యకరమైన పని అయినా, అదంతా పరిస్థితుల ప్రభావం అనీ, నీమీద ఆమెకు అగౌరవం ఎంతమాత్రమూ లేదని గుర్తించు. నిన్ను ఎంతో గౌరవించింది. ఆ గౌరవాన్ని నిలబెట్టుకునేందుకు తన చెల్లెలిని పెళ్లి చేసుకొమ్మని ప్రార్థిస్తున్నది" అంది నిర్వికారంగా.

"మనం మళ్ళీ మొదటికి వస్తున్నాం."

"లేదు. నీ సంశయం అర్థం అయింది. సీత చాలా మంచిది"

"నువ్వు చెబుతున్నావా?"

ఆమె బాధతో "అవును. మనస్ఫూర్తిగా చెబుతున్నాను. దానిలో ఎటువంటి కల్మషమూ లేదు. ఎంత పెంకెదో అంత అమాయకురాలు" అంది.

"నిదర్శనం?"

"చెడును నిరూపించటానికి నిదర్శనాలూ, రుజువులూ చాలా లభిస్తాయి గాని మంచిని నిరూపించటం

క్రియద్వారా కష్టం బావా. అది కేవలం తెలివితేటల మీదా, అనుభవంమీదా వ్యక్తం అవుతుంది"

"నీ మాటల్ని నమ్మేదా?"

"ఎందుకు నమ్మవు?"

"ఎందుకు నమ్మాలి?" మళ్ళీ వెటకారంగా అన్నాడు.

ఆకస్మికంగా కలిగిన క్రోధావేశాలలో ఆమె వెనువెంటనే నోరు కదల్చలేకపోయింది. తరువాత బుసలుకొడుతూ "ఈ స్థితిలో వున్న ఆడది ఎప్పుడయినా అబద్ధం చెబుతుందా? మూర్ఖుడా! పోపో! నా కళ్ళముందు వుండొద్దు" అని అరిచింది.

నిరుత్తరుడై అతను ఒక క్షణం అచేతనుడై నిలబడిపోయాడు. తరువాత మెల్లగా తెలివి తెచ్చుకుని ఆమెను సమీపించి "నన్ను క్షమించమని అడుగుతున్నాను" అన్నాడు.

"ఏమిటి?" ఆమె విస్మయపూర్వకంగా అంది.

"నేను సీతని పెళ్ళి చేసుకుంటాను"

"కృతజ్ఞురాలిని" అంటూ ఆమె యింకా అక్కడ నిలబడకుండా వెళ్ళిపోయింది. సూర్యారావు నిట్టూర్చి చుట్టూరా కలయజూశాడు. చీకటి.

తడుముకుంటూ మెల్లగా నడిచి గదిలోకి వెళ్ళాడు. మంచంమీద కూర్చుని "ఏం జరిగింది?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

అతని మనస్సంతా సంక్షోభంతో నిండిపోయింది. ఎటువంటి వింతరాత్రి. ఎటువంటి అనుభూతులు!

చప్పున తెల్లవారితే బాగుండును. చప్పున సూర్యుడు ఉదయిస్తే బాగుండును.

ఈ రాత్రి యిహ తనకు ఎలా నిద్రపడుతుంది? విచిత్రమైన ఆలోచనలతో సతమతమౌతూ గడపాలి సిందేనా?

అలాగే పడుకుందామని ప్రయత్నించేటంతలో గదంతా ఒక్కసారిగా వెల్తురులో నిండిపోయింది. అదేమిటి? అతను నివ్వెరపోయి ద్వారంవైపు చూశాడు. చేతిలో దీపం పుచ్చుకుని అక్కడ సీత నిలబడి అతని వంక చూస్తోంది.

"సీతా!" అన్నాడు పొడిగా.

చేతిలో దీపం నేలమీద పెట్టి, యింకా అతని నేత్రద్వయంలోకి సూటిగా చూస్తూ "మనోరమ ఎవరు?" అనడిగింది.

సూర్యారావు తెల్లబోయాడు.

"పద్మ ఎవరు?"

"............"

"రాగిణి ఎవరు?"

సూర్యారావు కష్టంమీద తెలివి తెచ్చుకుని, ఆమెవంక చూడటానికి భయపడి "ఈ రాత్రివేళ యిదంతా ఏమిటి సీతా?" అన్నాడు తల ఎత్తకుండా.

"ఈ రాత్రి యింకా చాలా జరిగాయిగా"

అతనేం మాట్లాడుతాడు?

నీ సూట్ కేసును నువ్వు యింట్లో లేనప్పుడు తెరిచి ఫొటోల ఆల్బమ్, ఉత్తరాలూ చూసి నందుకు నిన్ను నేను క్షమాపణ అడగవల్సిన పనిలేదు. అలా అయితే అక్కయ్యవిషయంలో నువ్వు చేసిన పనికి దానికి క్షమాపణ చెప్పుకోవాల్సి వుంది" సీత చలించకుండా అంది.

సూర్యారావు తెగించి తలఎత్తి "అయితే యింతికీ నాదగ్గర్నుంచి నీకు కావలిసింది ఏమిటి?" అనడిగాడు.

"మనోరమ విషయం నిజమేనా?"

అతను మళ్ళీ తలవొంచుకుని "ఊ" అని గొణిగాడు.

"మీ యిద్దరూ కలిసి తీయించుకున్న ఫొటో సే అందుకు సాక్ష్యం. రాగిణి?"

"అన్నీ నిజమే."

"పాపం పద్మని ఎందుకు మోసంచేశావు?"

"ఆమెను పెళ్ళిచేసుకుందామని నే నెన్నడూ అనుకోలేదు. ఆమే భ్రమపడి అలా అనుకుంది" అన్నాడు సూర్యారావు దీనంగా.

"ఈ నాలుగేళ్లూ దేశాలు తిరిగి చేసిన ఘనకార్యాలు యివేనా?" కటువుగా అంది సీత.

"నేను కావాలని ఏమీ చేయలేదు."

"చిన్నతనమూ" వెటకారంగా అంది.

అతను అదిరిపడి ఆమె కళ్లలోకి చూశాడు. ఏమయినా భావాలు దొరుకుతాయనే పిచ్చినమ్మకంతో అతను చూడలేదుగాని, మనసులో ఏదో స్ఫురించి "నువ్విలా ఎందుకడుగుతున్నావో నా కర్థమయింది మా మాటలన్నీ చాటుగా విన్నావా?" అన్నాడు.

"నువ్వు నేర్పిన విద్యే."

దెబ్బమీద దెబ్బగా యిలా వరుసగా తగలటం చూసి అతను "నిజమే. నేను దేశాలు తిరిగి పాడయిపోయాను" అన్నాడు ఖేదంగా.

ఆమె మాట్లాడకుండా అతనివంక చూస్తోంది.

ఆమెను సమీపించి చిన్నగా "నిన్ను పెళ్లిచేసుకునే అర్హత లేదు. నీకు సమాధానం దొరికిందా?" అని సిగ్గుతో "నా కళ్లు తెరిచావు. నేనింత పతితుడ్ననీ, ఎవరిని పెళ్లి చేసుకునేందుకూ అర్హతలూ, యోగ్యతలూ నాకు లేవని బోధపడింది. నన్ను పెళ్లి చేసుకోకు. నాకంటే మంచివాడు......" బాధతో అతని గొంతు పూడుకుబడింది.

సీత నిశ్చలంగా "కాని నిన్ను నేను పెళ్ళి చేసుకుంటాను" అంది.

అతను తెల్లబోయి ఆమెకేసి ఆత్రంగా చూశాడు.

"అవును"

"ఎందుకు కక్కుర్తిపడతావు? నేను మంచివాణ్ని కాను"

"పర్వాలేదు" ఆమె అంది "మీలో లోపించిన తనము, విశాలభావాలూ మాలో వున్నాయి. ఏమాత్రం కలత చెందకుండా నిన్ను నేను భర్తగా స్వీకరించగలను"

అతను ఆర్ద్ర నేత్రాలతో ఆమెవంక చూస్తూ "సీతా" అన్నాడు.

"నీ విషయంలో నేను హామీ యిస్తున్నాను. నా విషయంలో అక్కయ్య చెప్పినదాన్ని గురించి రుజువు పట్టుకోవటానికి నాకేం అవసరం లేదు. బాగా ఆలోచించుకుని ఏదో నిశ్చయానికిరా" అని అక్కడి నుంచి వెళ్లిపోబోతూ "ఒక్క విషయం మట్టుకు నీకు చెబుదామనుకున్నాను. ఈ రాత్రి నేను చాలా కొత్త విషయాలు విన్నా, అక్కయ్యంటే నాకేమాత్రం ఏహ్యత కలగలేదు. ఆమెమీద వున్న గౌరవం యినుమడించింది" అని చకచక నడిచి వెళ్లిపోయింది.

ఆమె వెళ్లినవంక భావశూన్యంగా కొంతసేపు చూసి, తరువాత నిమ్మదిగా కిటికీదగ్గరకు వచ్చి తూర్పు దెస చూశాడు.

ఇంకా తెల్లవారలేదు. సూర్యుడు రాలేదు.

కాని అతని మనసులో...

అందుకు కేవలం వ్యతిరేకంగా జరిగింది.

సూఫీవాదము

శ్రీ కర్ణ రాజశేషగిరిరావు

మహమ్మదీయ మతానుయాయులకు సూఫీవాదము పుస్తక రూపమున పరిణమించినది కాదు. ఇందు అధ్యాత్మ తత్వము, మరియూ సాధనాక్రమమును సంగ్రహితములైనవి. సూఫీ వాదమునందు అధ్యాత్మిక ప్రతిపత్తి, తత్సాధనములు సూచింపబడినవి. సూఫీ వాదమునకు నిశ్చితరూపము 12 వ శతాబ్దమున నేర్పడెను. తరుపరి అనేక మతముల ప్రభావము దానిపై బడెను.

పారసీక భాషలో సూఫీ మతమును 'తసవ్వుఫ్' అందురు. ఈ రెండు శబ్దములు 'సూఫ్' అను శబ్దము నుండి పుట్టినవి. ఈ శబ్ద వ్యుత్పత్తి విషయమునందనేక మతభేదములు గలవు మదీనాలోని మసీదునందు 'సోఫా' గలదు. దానిమీద కూర్చుండు ఫకీరులను సూఫీ లందురు. సూఫీ శబ్దము సఫ్ (పంక్తి) శబ్దము నుండి వెల్వడినదనియు, కయామతుదినమున నెవరు సదాచార సంపన్నులో వారు వేరే పంక్తిలో కూర్చుండబెట్టబడుదురని వారే సూఫీ లని యందురు. సూఫీలు పవిత్రులు, స్వతంత్రులును. సూఫీ శబ్దము వాస్తవముగ సోఫియా (జ్ఞానము) యొక్క రూపాంతరము. జ్ఞానముగలవారు సూఫీలు. వీరు సూఫ్ (ఉన్ని)ని ధరింతురు. అందువలన సూఫీలని పిలువబడుదురు. నికల్సను, బ్రౌను, గోలియరు ఈ యభిప్రాయమును బలపరుతురు.

ఇస్లాము మతమునకు దీనికి పరస్పర సంబంధము గలదు. అయినప్పటికి మాదన భావముతో నీశ్వరు నారాధించుట, సంయోగ వియోగములతో మేల్కొల్పు ప్రవృత్తి నవలంబించి పరమసత్తనెఱుంగుట ప్రాగైతిహాసకాలమునుండియు ననుశ్రుతముగ వచ్చుచున్నది. సూఫీ వాదముపై క్రిందివాని ప్రభావ మున్నదందురు.

(1) ఆస్తికమతము (2) నాస్తిక మతము (3) నూత్న అలఫాతూనీ మతము (4) యూదు మతము (5) క్రైస్తవ మతము (6) బౌద్ధ మతము (7) భారతీయ వేదాంతము.

ఇస్లాముమతము పుట్టకమునుపే సూఫీలు గలరని తరువాయి భారతీయమత ప్రభావము దానిపై బడినదని; తరుపరి తొమ్మిది, పదియవ శతాబ్దములందు పెంపొందినదని తలంతురు.

అరబు,సిరియా దేశములకు భారతీయ సంస్కృతి వ్యాపించినది. సిరియా దేశస్థుల ఆదిపురుషుడు "ఆదము" స్వర్గమునుండి చ్యుతుడై దక్షిణ భారతమునందుదిగెను. అప్పుట అతడు అనేక వత్సరములు తపం బొనరించి, అంతరంగిక ప్రేరేపణపై అరబుదేశమునకు తరలి పోయెను. అక్కడవారు 'కాబా' నిర్మాణమును గావించి శివలింగము నేర్పాటుచేసిరి. ఆదము కృషీవలుడై యుండవచ్చునని కొందరిమతము. భారతదేశ మాతని జన్మస్థానము. ఆదముయొక్క సంబంధము 'పణి' యను జాతిలో నున్నదని శ్రీ చంద్రబలీ పాండేయ అభిప్రాయపడినారు. ఈ జాతివారు హరప్పా, మొహెంజదారోలలో నివసించిరి. ఆర్యుల యాక్రమణకు దాళలేక వారు బవేరు, అరబు, దక్షిణ భారతములకు వెళ్లిరి. జలప్రళయము తర్వాత ఆదము శవము జరూశలేము తీసికొని పోబడినది.

అనగా ప్రాచీన కాలమున మధ్య ఆసియా దేశమునందు మానవ భావము నాధారముగా గొని విశేష జాతి, మతము వికసించినదని చెప్పవచ్చును. ఇది భక్తి, యోగ, జ్ఞానాత్మకమై యుండవోపును. ఈ ధర్మమే ఉపనిషత్తులకు రహస్యవాణి నిచ్చియుండును. సిరియా దేశమునందు రహస్యవాణి మూలరూపమునం దున్నది.

ఆర్యమతము ఈరాను, భారతదేశములందు వికసించినది. భారతదేశమందలి సురులు ఈరాను దేశీయులకు 'అసురు'లైరి. కాని ఆర్య సంస్కృతి విభిన్న

రూపములందు వెలుగొందుచున్నను పరస్పర వినిమయము లందుకొనినది. సిరియా మతవికాసమునందు పారసీకుల (ఈరానీ ఆర్యులు) ప్రభావమెక్కువగా నున్నది. పారసీకార్యులందు ఒక శాఖ 'మగ్గయ' యని పిలువబడుచుండెడిది. క్రీస్తుకాలమునందుపూర్వ ఈరానునందు సాధువులకు గౌరవ మెక్కువగా నుండెడిది. సూఫీలు 'మగవు' లను తమ గురువుల నెంచుకొనిరి. నాస్తికమత ప్రవర్తకుడు 'సైమను' అను పేరుగల మగవు. అతని సంప్రదాయము బౌద్ధమతము పై నాధారపడియున్నది. మానీ మతముగూడ సూఫీమత వికాసమునకు దోహదపడినది. మానీ మతప్రవర్తకుడు బౌద్ధధర్మము నెఱుంగుటకు చీనా, భారతదేశములందు పర్యటించెను.

నవఅఫ్లాతూను గూడ సూఫీమత వికాసమునకు దోహదపడినది. ఈ వేదాంతము గ్రీకు వేదాంతమునందంతిమ రూపము. ఇందు పాశ్చాత్య వేదాంతము, పౌరస్త్య యోగము, రహస్యవాదము అధ్యాత్మ తత్త్వము కలిసియున్నవి (రాహుల సాంకృత్యాయను—దర్శన దిగ్దర్శను) అశోకుడు బౌద్ధ భిక్షువులను యవన దేశములకంపెను. ఈ సమయమందు పశ్చిమమునందు బౌద్ధధర్మము బాగా వ్యాపించినది. సికిందరు (358 321) కాలమునందు భారతదేశము దార్శనికులకు, యోగులకు ప్రసిద్ధి నొందినది. క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దమునాటికే ఉపనిషద్రహస్యములు జనించినవి. తరువాత జైన, బౌద్ధ, యోగ, వేదాంత, శైవ, పాంచరాత్ర, మహాయాన, వాసుదేవ, భక్తిమార్గములు, రహస్యవాదమునకు తోడ్పడినవి. నవ అఫలాతూని దర్శనము ననుసరించి యింద్రియములకు గోచరించు ప్రపంచము మాయ, భ్రమ, యింద్రజాలమనియు తలంతురు. మానసిక జగత్తు నిజమైనదని వారి యూహ. అన్ని వస్తువులును పరమశక్తిచే సృజింపబడినవి. వానికి, పరమాత్మకు నవినాభావ సంబంధమున్నది. పరమతత్త్వమున్నదని గ్రహించుట కీకల్పన తోడ్పడును. కాని పరమతత్త్వ గుణములను గ్రహించుటకు నింద్రియములు సాధనములు కావు. ఈ పరమ తత్త్వము నందే ఆత్మ పుట్టును. అదియే ఈశ్వరుడు. అతడే సృష్టికర్త. (ప్లాటినస్)

క్రీస్తుపూర్వము యూదులమతము బాగుగా వికసించినది. క్రీ. పూ. 2, 3 వందల యేండ్లకుముందు యూదుదేశమునకు బౌద్ధసన్యాసులు ప్రవేశించిరి. యూదులు సన్యసించుటకు వీలుగలుగు భక్తిని గోరుదురు. క్రీస్తుమతము పుట్టుటకు బౌద్ధధర్మము చాల తోడ్పడినది (తిలక్-గీతారహస్య). సారాంశమే మన మాదన భావముతో పరమసత్తతో సంబంధము జోడించుట భారతీయ భావమున కనుకూలముగ నున్నది. ఇదియు నార్యభావము కాదు. ఇది ద్రవిడుల కల్పన. ఆర్య రహస్యము నుపనిషత్తులు బయటపెట్టినవి. భక్తి భావములు పెంపొంది పశ్చిమదేశములకు వ్యాపించినవి.

సూఫీ మతము ఇస్లాము మతమున కాధారమని 'కురాను' ఒప్పుకొనుచున్నది. కురాను శామీ గ్రంథము వంటిది భారతీయ మతప్రభావము కన్పట్టుచున్నది. మహమ్మదు సాహెబు హేరా గుహలందు తపస్సు నొనరించి 'ఇల్హాము' (ఈశ్వర సందేశమును) బొందెను. హిందా యను పేరుగల హేరారాణి తన రాజ్యమునందు మఠములు నిర్మించెను. ఖురాను నందు చెప్పబడిన హానీఫ్, సేవి జాతులు భారతదేశమునందలి 'ఫణి', 'శైవ' జాతులు కావచ్చును! అల్లా మనదగ్గఱ నున్నాడు; సర్వవ్యాపకుడు; అంతర్యామి మొదలగు భావములు ఉపనిషద్భావములే.

అరబ్బులు 'ఇస్లాము' మతమును స్వీకరించి దక్షిణదేశమునందలి రామేశ్వరయాత్ర (ఆదము చరణ చిహ్నములు) చేసెడివారు. ఈ దేశమున తాంత్రిక బౌద్ధమతస్థు లుండెడివారు. వీరిని అరబ్బులు 'బేసరు' లందురు. వీరు అరబ్బులను సత్కరించెడివారు. వీరి వలన భారతదేశము పతనమైనది. కొందఱు అరబ్బులు సింధుప్రాంతము నాక్రమించిరి. నెమ్మదిగా ముల్తాను సూఫీల కేంద్రమాయెను. బాగ్దాదు విద్యాకేంద్రముగ నున్నపుడు బరామనులు మంత్రులయిరి. వీరు మొట్టమొదట బౌద్ధమతస్థులు. సూఫీలపై, పై మతప్రభావము లన్నియు పడినవి.

మహాయానమతము సహజయాన, వజ్రయాన అను సంప్రదాయములుగ చీలిపోయినది. ఆనాడు సిద్ధులకు గౌరవముండెడిది. సూఫీలు వీరి పరిచయము నందుకొనిరి. సిద్ధుల యోగానందమును (పరమసుఖము) సూఫీలు అనుకరించిరి. ఈ విధముగ సూఫీమతమునందు గుహ్యత, భక్తి సమ్మిళితములైనవి. జలీ మహమ్మదు సాహెబును ఇంసాను-ల్-కామిల్ (పూర్ణ పురుషోత్త

ముడు) అని నిరూపించెను. శంకరుని యద్వైత వాదమును రామానుజుడు ఖండించినట్లు జిలీ అగబ్బి పక్షమును ఖండించి విశిష్టరూపము నేర్పఱచెను.

వికాసక్రమము:

మహమ్మదు సూఫీ మతము రహస్యపూర్ణమని ప్రచారము చేయలేదు. దీనిని అలీకి నేర్పెను. అది 'ఇమామత్' విప్లవములను రెచ్చగొట్టెను. 'హసన్' 'మోతజిలీ' యను సంప్రదాయమును స్థాపించెను. ఇది జ్ఞానాశ్రయ భక్తివాదమువలె నుండును. ఇందు మాదన భావము కలుగలేదు. ఇస్లామీ సూఫీ వాదము 8, 9 శతాబ్దములందు వికాసము నొందెను. రుబియా (752) ఆమె శిష్యురాండ్రు, మంసూరి ప్రధాన సూఫీలు. రుబియా దాసి. ఆమె తనను అల్లాయొక్క పత్నిగా తలంచెడిది. మీరా, ఆండాళులు కృష్ణుని తమ భర్తగ నెంచిరి. అట్లే రుబియా అల్లాయొక్క పెండ్లికూతురు నని చెప్పుకొనినది. రుబియా యిట్లు చెప్పుకొనెను— "ఓ నాథా! నక్షత్రములు మెరయుచున్నవి. లోకులు కన్నులు మూసికొనిరి. సామ్రాట్టులు ద్వారములను బంధించుకొనిరి. ప్రతిప్రియుడు తన ప్రియురాలితో ఏకాంతశయన మొనరించుచున్నాడు. నేను ఒంటరిగా నున్నాను." (రుబియాదిమిస్టిక్), "ఓ నాథా! నేను నిన్ను రెండువిధముల ప్రేమించుచున్నాను. ఒకటి స్వార్థపూరితమైనది. అనగా నేను మిమ్ములను దప్ప నన్యులను కామింపను. రెండవది పారమార్థికము. అనగా మీరు నా పరదాను నా కంటినుండి తొలగింపుడి. నేను మిమ్ము సాక్షాత్కరించి మీ సురతియందు నిమగ్నురాలనగుదును. ఎట్టి పరిస్థితులందీ శ్రేయస్సు నాకు లభింపనిది? ఇది మీ కృపాపాత్రమే"

రుబియా అద్వైతబ్రహ్మను తన మాదన భావమునందు ఆలంబనముగ స్వీకరించును. 'ఓరసూల్! మీరెవరికి వచ్చురు. జీవులందరు కోరుదురు. కాని నా పరిస్థితియే వేఱు. నా హృదయమందు పరమేశ్వరుడు వ్యాప్తినొందియున్నాడు. అతనికి దప్ప ఇతరులకు స్థానమేలేదు.' ఈ భక్తస్త్రీలు రసూలును మధుర భావముతో వీక్షించి జీవితమంతయు పరమేశ్వర ప్రేమతో పునీత మొనరించుకొనిరి. వీరి యుద్గారములందు పవిత్రప్రేమ కన్పట్టెడిని. వేదనాప్రాచుర్యము, వియోగ సంయోగప్రేమ చిత్రింపబడినది. ఈ భావనయే నానాటికి వాసనోన్ముఖ కామముగమారి నైతిక పతనమునకు కారణభూతమాయెను. కాని వారిని మాత్రము సహస్రహృదయములందు శాంతి సుఖముల సంచరింప జేసినది. ఇట్టి ప్రేమభావన భారతీయులకు క్రొత్తగాదు. రాధాకృష్ణుల ప్రేమ వ్రజప్రాంతపు గొల్లభామలవఱకు వ్యాపించినది. అనంత సౌందర్యము రాధాకృష్ణులలో నల్లుకొని అనంత ప్రకృతియందు కణకణమునందు వ్యాపించెను.

ఇబ్రహీము, దావూదుతాయి ఎనిమిదవ శతాబ్దమునందు పేరెన్నికగన్న సూఫీలు. వీరియందు అనురాగమునకంటె విరాగ మెక్కువగా కన్పట్టుచున్నది. వీరు లౌకికప్రేమను (ఇష్కెమజాజి) పారలౌకికప్రేమ (ఇష్కెహకీకి) కు ప్రతీకగా స్వీకరించిరి. పూర్వదేశములందప్పుడు నిర్గుణజ్ఞానము ప్రబలముండెను. శంకరాచార్యుడు అద్వైతమతమును ప్రచారమొనరించెను. మోతేజిలీలు అద్వైత మతమును స్వీకరించిరి. అబూహాసిము (770) నిజమైన సూఫీ తరువాత రుబియా, మన్సూరులు వత్తురు. మన్సూరు ప్రేమజీవి. అల్లాజ్ అనల్‌హక్ అని చెప్పెను. 'తత్వమసి' అను బ్రహ్మవాదమును ఇదే. అతడిట్లనెను— "నేను ఎవరిని ప్రేమింతునో అతడు నేనే. ప్రేమించువాడు నేనే. నేను ఒక శరీరమునందు రెండు ప్రాణుల వంటివాడను. నీవు నన్ను చూచిన అతనిని చూడగలవు. అతనిని చూచిన మా యిద్దరిని చూడగలవు'. సూఫీ సిద్ధాంతము లిటనుండి ప్రారంభమైనవి.

ఫరాబీ (950) ఖురాను, వేదాంతమును సమన్వయపఱచి సూఫీ మతమును తేటతెల్ల మొనరించెను. 'సఈదు' 'సమా' (సమాధి) నేర్పఱచెను. 'సమా' విషయ వాసనలను నాశన మొనరించుకొనుటకు తోడ్పడెను. 'సయీదు' మహర్షివంటివాడు. అతడు సాధనాబలముచేత సూఫీ మతమును లోకప్రియ మొనరించెను. అందువలన ఇస్లాము సనాతనులు సూఫీమతమును ఇస్లాము ధర్మమునకు విరుద్ధమని గణించెదరు. ఇస్లాం, సూఫీమత సంఘర్షణము అరబ్బు ఈరాను మత సంఘర్షణలవంటిది. కాని సూఫీలకు లోకప్రియత్వమబ్బినది. ఇమాం గజ్జాలీ ఇస్లాము సూఫీమత సమన్వయమొనరించెను. వీరి ప్రయత్నమువలన సూఫీ మతము ఇస్లామునకు దార్శనిక భూమికగా నేర్పడినది. గజ్జాలీ ధర్మము, దర్శనము, సమాజము, భక్తిభావమును

సమన్వయపఱచెను. అరబ్బీ, రూమీ మొదలగు సుప్రసిద్ధ సూఫీలు దీనిని పెంపొందించిరి. సూఫీ సాధనమునకు అల్లా, బౌద్ధసాధనకు నిర్వాణము, హిందూసాధనకు బ్రహ్మ ఆధారము. కాని సూఫీల అల్లాకు, ఇస్లాముల అల్లాకు భేదముకలదు. కాని ఇస్లాము మతానుసారము అల్లాతప్ప దేవతలింకెవ్వరు లేరు. సూఫీల అధ్యాత్మతత్వమునందు అల్లా సత్త సర్వోపరి. వీరు కరుణామయుడగు 'రహీము'ను గొలుదురు. ఖురానులోని అల్లా వాస్తవముగ పరమదేవత. అతడు సగుణుడు, సాకారుడు, శాశ్వతుడు. సూఫీలకు అల్లా హృదయములో నుండును. అతడు అంతర్యామి; హృదయమును నద్దమును స్వచ్ఛముగ నట్టిపెట్టకొనిన అతని ప్రతిబింబమును జూడవచ్చును. ఈ విధముగ అల్లా ఏకదేశీయుడు గాక సర్వాంతర్యామి, నిర్గుణ నిరాకారుడాయెను. 'జిలీ' అల్లాకు నాలుగు గుణములను జెప్పెను. (1) జాత (ఏకత, నిత్యత, సత్యత, సార్వభౌమికత) (2) జమా (ఉదారత, మాధుర్యము, క్షమ) (8) జలాలు (శక్తి, శాసకత్వము) (4) కమాలు (విరోధగుణముల సమాహారము)

ఇస్లాములు అల్లాయెదుట మస్తిష్కము నొగ్గెదరు. సూఫీలు అల్లా ఎదుట హృదయమును సమర్పింతురు. సూఫీల భావనకు వేదాంతుల బ్రహ్మవాక్యమునకు సమరసత యెంతేనికలదు. అందువలన ఇందు రహస్యవాదము, మాధవభావము (ఇశ్క్) పెంపొందెను. జీవుడు: ఖురానులో బ్రహ్మ జీవుల సంబంధమును గుఱించి చెప్పలేదు. కాని అల్లా మహమ్మదు సంబంధమునుగుఱించి యున్నది. అల్లా ఒక్కడే: అతడు సర్వోపరి; అతని సత్త అన్నింటికంటె మించినది. మహమ్మదు అతనిదూత. (రసూల్), దూతలు వచ్చుచుందురు. కాని మహమ్మదు అంతిమ దూత. అల్లా మఱియు ఇస్లాముల సంబంధము సేవ్యసేవకభావము వంటిది. సూఫీలకు అన్-అల్-హాక్ (జీవుడే బ్రహ్మ) అతడు సత్యము, నిత్యమును. మనుష్యుడు అల్లా యొక్క ప్రతిరూపము.

సూఫీలు అద్వైతవాదులు. కాని జీవుడు జీవుడే. బ్రహ్మ బ్రహ్మయే. హల్లాజు సిద్ధాంతము ప్రకారము జీవుడెన్నటికి బ్రహ్మగాడు. అతడెవనిని ప్రేమించునో అతడే అతడు. ఇద్దఱు ప్రణయబద్ధులు. రూమీ సిద్ధాంతముప్రకారము వీరియందు నొక్కటే యాత్మ వసించును. ఘాలిబ ప్రకారము వీరిద్దఱిలో భేదముకలదు.

సృష్టి:

రూహ్ ఒక అలౌకికశక్తి. ఇందు అల్లా ప్రకాశించుచుండును. ఇదే సృష్టికి ఉపాదానము. ఇట్టి రూహ్ మనుష్యునియందున్నది. అల్లా నిజసత్తను రూహ్ రూపమునవిచ్చెనని జిల్లీ చెప్పినాడు. సృష్టిలోని ఉపకరణములన్నియు అల్లాయొక్క అంగప్రత్యంగములు. సూఫీలు సృష్టిలో ప్రతిబింబితమైన అల్లా సౌందర్యమును గాంచి ముగ్ధులై తన్మయులగుదురు. జీవుడు అల్లాయొక్క ప్రతిబింబము. ప్రకృతికి నతనికి పరస్పరసంబంధమున్నది. అనగా ప్రకృతియే సూఫీలకు మహత్తర సాధనము. ప్రకృతి సౌందర్యమునందు తల్లీనుడై సాధకుడు ఈశ్వరానుభూతిని బొందును.

సైతాను:

భారతీయ వేదాంతమునందు బ్రహ్మమును, జీవుని వేరు చేయునది 'మాయ', సూఫీలప్రకారము సైతాను అల్లా, ఇన్సానులను వేరుచేయును. ఇస్లాముమతమునందు పాపసమస్య పొటమరింప నేలేదు. పాపము పుణ్యమును బోధించునది మాత్రమే. అల్లాలో పాపమేమియును లేదు. ప్రకృతి పాపము లతనిని స్పృశింపవు. అందువలన అల్లా పాపి కానేరడు. వాస్తవముగ పాపములే నేలేదు. ఉన్నదనుకొనినను పాపములవలని పుణ్యము ప్రజ్వలించును.

అన్ అల్ హాక్:

నిజముగా అల్లా, ఇన్సాన (మనుష్యులు) తత్వమొక్కటియే. అల్లాలో 'జమాల్', 'జలాల్' తత్వములున్నవి. ఇవి మనుష్యునిలో నున్నవి. 'యః పిండే సః బ్రహ్మాండే' పిండములో నున్నవాడు బ్రహ్మాండమునందున్నాడు. మనుష్యునిలో రూహ్ (ఆత్మ) గలదు. ఇది అల్లాయొక్క ప్రతిబింబమే. అల్లాయొక్క ఆత్మదర్శనము ఈ రూపమును బొందినది. పరమాత్మదర్శనమైన పిమ్మట అల్లాకు, మనుష్యునకు భిన్నము లేనేలేదు.

అన్‌హాల్‌హాక్— నేను బ్రహ్మను. ఈ యనుభూతి నొందుటకే సూఫీలు ప్రయత్నింతురు. ఇది సహజముగ ప్రాప్తించునది గాదు. దీనికి సాధన కావలెను. దీనినే సూఫీలు విరహ సాధనమందురు. సూఫీలు జీవ, బ్రహ్మైక్యతకు ఆతురపడుదురు.

సూఫీలకు 'కల్బను' 'సిఱ్ఱ్,' 'నఫ్స్' ముఖ్యమైన వస్తువులు. కల్బను మనుష్యుని అత్యంతసూక్ష్మబుద్ధి. ఇది సత్యమందిరము. ఇందు అల్లా నివసించును. జప తప నామసాధనములవలన జీవుడు పరిష్కృతుడగును. జీవుడాతురుడైనపుడు అతనియందు సాత్త్వికభావ మేర్పడును. ఈ సాత్వికభావమును 'సిఱ్ఱ్' అందురు. 'నఫ్స్' అంటే ఇంద్రియలోలుపత. పంచేంద్రియములు దీనికి సాయపడును. విషయవాసన, భోగవిలాసము, ఆత్మవంచన — దీని రూపములు. వీనినుండి విముక్తి నొందినగాని ఆత్మశుద్ధి కలుగనేరదు.

మనుష్యునికి 'నఫ్స్, రూహ్, అకల్' ఈమూడు గుణములుండును. 'అకల్' అనగా బుద్ధివిలాసము. ఇది 'నఫ్స్' (నిర్వృత్తి) వలె బాధను కలిగించి పీడించు చుండును. జీవునియందు సాత్విక ప్రవృత్తి 'రూహ్' యందు రూపొందియుండును. దీనిని 'నఫ్స్', 'అకల్' నాశనమొనరించుచున్నవి. దీనికాధారము 'ఖుదీ' (అహంకారము) 'అహం'ను దంపుకొనినగాని 'ఖుదా' కన్పించడు.

సూఫీసాధన!

సూఫీసాధన సామాన్యమైనది కాదు. ఇది వ్యక్తి గతమైనది. ఇది హృదయసాధన. అందువలన సామాజిక నియమములిందు పాటింపనక్కరలేదు. వ్యక్తి యెంత పరిష్కృతుడైన అంత జీవుడు సాత్త్వికు డగును. ఈ సాధనకు హృదయము శ్యావసరము. సూఫీలు నామస్మరణమును కేవలము నామము నుచ్చరించుటకు చేయరు. నామస్మరణవలన 'విహ్వలత' 'ఆతురత' యేర్పడవలెను. ఇట్టి విహ్వలతలో తల్లీనత యేర్పడును. సూఫీలు దయ, త్యాగమును దృష్టిలో బెట్టుకొని సన్యసించుటకు ప్రయత్నింతురు. అట్టి సమయమున సంతోషము (తవక్కుల్) అత్యవసరము. సౌమ మన స్సంయమము. అనగా తపము. దీనికి ప్రధానాంగము 'ఉపవాసము'. ఈ విధముగ ఖురానులోని సాధనమునకు సూఫీలు నూతనరూపము నిచ్చిరి.

'శరీయతు' నందు కర్మకాండ మొదలుపెట్టబడును. సూఫీసాధనము వాస్తవముగా ప్రేమతో ప్రారంభమగును. గర్వమును పోగొట్టుకొని, సంతోషముతోనుండి, యీశ్వరాదేశప్రకారము నడచుచు, అతిడనిన భయపడుచు, ప్రతుకు తెరువుకొరకు తికమకలు పడకుండా ఈశ్వరధ్యానమొనరించుట — ఇవి మజిలీలవంటివి. అలాయనిన నెప్పుడు ప్రేమకల్గునో అప్పుడు 'తరీఖతు'కు జీవుడు ప్రవేశించును.

'తరీఖతు'నందు జీవుడు సాధకుడగును. అప్పుడతనికి నిలుకడ కావలెను. అప్పుడే సాధనమందు ప్రజ్ఞావంతుడగును. అప్పుడెల్లా స్వరూపమును గుఱించి యాలోచించి విరహపీడితుడగును. అప్పుడు 'మారిఫతు' చేరి జ్ఞానియై, 'హాకీకత్' చేరును. హాకీకతునందు మహా 'మిలన' మేర్పడును. సాధకుడు 'ఫనా' మజిలీ చేరి 'అన్ హాల్ హక్' అని కేకలిడును.

'శరీయతు' కర్మకాండతో గూడికొనినది 'తరికత్' వలన జ్ఞానోదయము కల్గును. 'తరీకతు' మజిలీలో నిజమైనప్రజ్ఞ (మ వారిఫ్)వలన కల్గును. ఇదియే పుష్టి. ఇదియే వల్లభాచార్యుని పుష్టివాదము. ఈ నాలుగు మజిలీలు భారతీయ దార్శనిక పరంపర ననుసరించి కర్మకాండ, ఉపాసనకాండ, జ్ఞానకాండ, భక్తికాండములవలె నుండును. కాని సూఫీసాధనలో సాధకుడు కర్మ, ఉపాసనా, జ్ఞానములనుదాటి భక్తిని బొందును. 'హాకీకతు' సర్వోపరికాండ. 'సిద్ధు' అవస్థను బొందినవాడు పరమహంసయగును.

సాధనకు సహాయాంగములు 'జిక్ర్', 'మరాకబా', 'సమాఅ', 'జిక్ర్'లో యోగాసన జప తపాదులు చేరును. సాధకుడు మంత్రోచ్చారణ మొనరించుచుండును. 'జలీ' సంఘసాధన. 'జఫీ' హృదయసాధనము. 'జిక్ర్'వలన ఫిక్ర్ (చింతన) కలిగి మరాకబ (సమాధి)లోనికి పరివర్తితమగును. 'జిక్రు' నకు ప్రధానాంగము సమాఅ (సంగీతము). వైష్ణవధర్మమునందిట్టి సంకీర్తనముకలదు.

ముకామాత్(రహస్యయాత్ర)

సూఫీలు నాలుగులోకము లున్నవని నమ్మెదరు.

(1) నాసూత్ (నరలోకము—జాగ్రదవస్థ)

(2) మలకూత్ (దేవలోకము— స్వప్నావస్థ)

(3) జబరూత్ (ఐశ్వర్యలోకము—సుషుప్త్యవస్థ)

(4) లాహూత్ (మాధుర్యలోకము— తురీయావస్థ)

'హాహూత్'ను సత్యలోకమందురు. ఇవేకాక ముకామాత్తు లేదుకలవు.(భూమికలు)—అబూదియా,

ఇశ్క్, జహాదు, ముజారిదు, వీజ్ద, వాకిక్, వస్ల్. 'వస్ల్' ప్రాప్తివలన అహంకారము నాశనమగును. మురశీద్ (గురువు) ఉపదేశములవలన నీ రహస్యములు తెలియును.

ప్రతీక : రహస్యవాదము

వేదాంతము రహస్యవిషయము—

ఇందు గూఢార్థము లెన్నియో విలసిల్లుచుండును. ఆత్మకు, పరమాత్మకు; జీవుడు, పరబ్రహ్మములకుగల పరస్పర సంబంధమును వ్యక్తముచేయుటకు వేదాంతులు వివిధ ప్రయత్నములు చేయుదురు. ఇట్టి ప్రయత్నము నందు సఫలులగుటకు ప్రతీకాత్మకమగు భాష నుపయోగింతురు.

సూఫీమతమునందు 'రతి', 'సురతి'కి ప్రధానత నిచ్చిరి. దీనికుద్దీపనము 'మదిర'. 'సాకీ' అల్లాయొక్క రూపము. 'రూమీ' 'జామీ' వేదాంతుల దృష్టికి 'అల్లా' స్త్రీరూపమున దర్శనమిచ్చెను. దీనికి ప్రతీక సౌందర్యమే. 'సురాపానము' ఉల్లాసమును జేకూర్చు ప్రతీక. సూఫీ సాహిత్యమునందు 'సాకీ' ప్రధాన ప్రతీకయాయెను. అంగ ప్రత్యంగములను ప్రతీకల నేర్పఱచి ప్రేమను పెంపొందించుటకు ప్రయత్నించిరి. 'బుల్ బుల్' విరహాత్మ పెట్టు కేకలు. ఆబోమాహీ (జల మీన) సంబంధము సన్నిహిత సంపర్కమును ప్రబోధించును. విశ్వమునందు ప్రతికణమునందు విరహ తాపము వ్యాపించియున్నది. లౌకిక ప్రేమను అనగా స్త్రీ పురుషుల ప్రేమనుదిసికొని అలౌకిక ప్రేమనువ్యక్త మొనరించుటకు వారు ప్రయత్నించిరి. హృదయము నందు ఘనమైనవ్యథ యేర్పడినపుడు జీవిత వికాసము కల్గును. ఇది కేవలము జ్ఞానమువలన రాదు. హృదయము నందు స్వార్థ ముండరాదు; కామ వాసనలుండ గూడదు; ఐశ్వర్య సిద్ధికై అర్రులుచాచ రాదు; ప్రేమయే కావలెను. ఆ మదిరాపానములో, ఆసమ్మోళన సంస్కృతిలో, ఆ సౌందర్యాకాంక్షలో త్రాగి తెలియకపడిపోయిరి (కొసిత బరిస్) ఆ చరమ సీమయందు ఆత్మ పరమాత్మలకు భిన్నముండదు. అది గంభీర యేకాంత సత్యానుభవ; పరమశాంత్యవ తరణము: అదియొక విరాత్మ ప్రేమానిర్ఘరము. 'చేపలు నీటిలోనీదునట్లు, పక్షి వాయువులో నెగురు నటు నీ కౌగిలింగన విముఖులము మేముకాము. మేము శ్వాసించిన, నీవు శబ్దమగుదువు' దీనిని డాగొరానిస్ అత్యంత సుప్తనాగ్వి..స మునినాగు అణువణువునుండి మధుర సంగీత ధ్వనిపుట్టును. ఈ సంబంధము గంధ ధూపమువంటిదని, స్వర్గఛందస్సులోని భావ సౌందర్యము వంటిదని రవీంద్రుడు పలికినాడు.

శంకరుని అద్వైతవాదమునకు, సూఫీవాదమునకు భేదమిసుమంత మాత్రముకలదు. అద్వైతమందు ఏకీకరణము — అనగా అద్వైతమునందు ఐక్యము సంపాద్యమానమగును. కాని సూఫీవాదమునందు 'ఐక్యము' ఉండును. ఇట్టిఐక్యము ఆత్మపరమాత్మలందు కలుగుటకు కొన్ని మజిలీలను దాటవలసియుండును. ఇంతకుపూర్వ మాయావాదమునుగూడ సూఫీమతము స్వీకరించినది. (డాక్టరు రామకుమారవర్మ).

సూఫీ ప్రతీకలు అవినీతికి దారితీసినవి. లౌకిక శృంగారము శ్రుతిమించినది. నైతికపతనమందు సమాజమునందట్టి విచిత్రములు తప్పక కల్గును. కాని రానడే చెప్పినట్లు ఈరహస్యవాదము వ్యక్తిగత సంస్కారమునకు, అనంత సంసిద్ధిని సామాజికదృష్టి నవలంబించుటకు తోడ్పడుచున్నది. ఈ యనంత రహస్యమును కనుగొనిన మానవుడు మానవత్వమును జంపుటకు ప్రయత్నింపడు. విశ్వశాంతి కిట్టితత్వములు తోడ్పడక మానవు.

అనుభూతి

శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

రాత్రి రవి యింటికి వెళ్లేసరికి తలుపు తాళం వేసి వుంది. అంతవరకు రవి వూళ్ళోనే వున్నాడనే మధు అనుకోవటం.

క్రిందటిసారి కనిపించినప్పుడుమాత్రం మూడ నగా అన్నమాటలు నిజమే కాని, అప్పటికప్పుడే వెళ్ళిపోతాడనిమాత్రం మధు అనుకోలేదు. అన్నంత పని చేసితీరాడు. గట్టిపిండం. రవి అన్నమాటలకు పూర్తి అర్థం యిప్పటికి మధుకు తెలిసినట్లయింది. ఆలోచిస్తూవుండగానే మధు కళ్లు చెమ్మగిలినాయి.

రవి యింట్లోంచి లేచిపోవలసిన అవసరం యేంకలిగింది? నిజంగా ఆ భార్యాభర్తలమధ్య చిన్న చిన్న పొరపొచ్చాలకు కారణాలు యేమున్నా వున్నాయా? అయినా వాటికోసమూ తాను యిల్లు వదిలిపెట్టి వెళ్ళిపోయింది. ఏంఘోరమైన బాధ అనుభవిస్తున్నాడని. అతనిభార్య అలాంటిదికాదే! అలాంటి ఉత్తమురాలికి భర్తయయ్యే భాగ్యం రవికే కలగాలి అని తాను యెన్నిసార్లు అసూయపడ్డాడో రవికేం తెలుసు? శని పట్టుకుపీడిస్తుంటే రవిమాత్రం యేంచెయ్యగలుగుతాడు? ఇంట్లోంచి లేచిపోయాడు. ఊళ్ళపాలయిపోయినాడు. ఏంసుఖం అనుభవించాడో. ఇంట్లో లేని సుఖం వీధుల్లో యేముంటుంది? వూళ్ళల్లో యేముంటుంది? నిజంగా యెప్పటికీ వదిలేసి వెళ్ళిపోవటానికేనా భార్యను పుట్టింటికి పంపించింది. పాపం పూర్తిగా అమాయకురాలు. రవి దుర్బుద్ధి ఆమెకు చెప్పగావల్సింది. ద్రోహం చేశాను. తెలిసికూడా కప్పిపుచ్చాను. మధు బాధపడుతున్నాడు.

స్టేషన్లో సుజాతకళ్ళల్లో నీళ్లు గిర్రున తిరిగినప్పుడు మధు చలించిపోయాడు. ఆమె కళ్ళల్లో జాలి, ప్రేమ, అందము అన్నీ మధును విపరీతంగా ఆకర్షించినాయి. రైలు కదలబోతోంది. సుజాత మొహం చూపలేకపోయాడు. మధుహృదయం యెందుకో వెక్కి వెక్కి యేడ్చింది. కాని రవి అట్లాగే నిలబడిపోయాడు. మగవాడు, తనభర్త రైలుస్టేషన్లో అంతకంటె యేవిధంగానూ తన మనోవేదన వెళ్ళబుచ్చలేడని సుజాత తృప్తిపడింది. తప్పకరండి అన్న సుజాత మాటలు కూడా రవి నిబ్బరంగానే స్వీకరించాడు. సుజాతకు రవి అంగీకారం అర్థమయినట్లనిపించింది. మధు నమ్మలేదు పూర్తిగా. రవి సుజాతను నమ్మించాడు. సుజాతకు అసలు విషయం తెలుస్తే యేంచేసేదో? ఇంకా వస్తాడు ఇంకా వస్తాడు అని అనుకుంటూ సుజాత తన పుట్టింట్లో రవికోసం యెన్నాళ్లుయెదురుచూస్తూ కూర్చుంటుంది. దుర్మార్గుడు. కఠినహృదయుడు. రాతిమనసు. ఆడదాని మనసు అర్థం చేసుకోలేకపోయాడు. అందులో యేరికోరి చేసుకున్న పెళ్లి. ప్రేమించిన యువతి— పెద్ద ఘనకార్యం. ఒక పెద్ద ఆశయానికి చాలాదగ్గరగా వెళ్లాడు రవి. తనకూ అలాంటి వివాహం అవుతే బాగుంటుందని వుంది. అయితే మధు అనుకుంటున్న గృహస్థజీవితానికి యీ ఆశయం నెరవేరటానికి యేవిధమైన సంబంధం మధు పెట్టుకోలేదు.

గిర్రున తిరిగి యింటికి వెళ్లిపోయాడు మధు. కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. ఏ పుస్తకం తీసినా, ఏ ఆలోచనల్లోకి పోయినా రవి యిల్లే మాటిమాటికీ జ్ఞాపకం వస్తోంది మధుకు. ఆ యింటికి వెళ్లినప్పుడల్లా యేదో కీచులాట వినిపిస్తూనే వుండేది. దానికి కారణం యెంత వూహించినా మధు తెలుసుకున్నట్లు కనిపించలేదు. చిన్న చిన్న మాటలు కూడా తాను వినకూడదని సుజాత యెంత ప్రయత్నం చేస్తూవుండేదో, మధుకు తెలుస్తున్నప్పుడల్లా, ఆమెమీద, తన హృదయంలో మూలమూలలనుంచి తనకు తెలియకుండానే జాలి, ప్రేమ వచ్చిపడేవి. తాను స్వయంగా ఆమెతో మాట్లాడదామనుకున్నాడు. రవికి యే అభ్యంతరం వుండదని మధుకు తెలుసు. కాని ఏమని మొదలు పెడ

తాడు ! ఏ విషయాన్ని గురించి మాట్లాడుతాడు ! అంతా అయోమయంగా వుండేది మధుకు. రవి బడ బడ యేవేవో అనేసేవాడు. రవికి మధు చనువు. మధు వింటాడనే అభిప్రాయం రవికి యేకోశానా లేదు. వినాలని అంతకంటే లేదు. సుజాతకవుతే మధు కొత్త మనిషే. తన భర్తకు తనకు మధ్య యేవో పొరపులు వున్నాయని మూడోవాడు తెలుసుకోవటం సుజాతకు సుతరాం యిష్టంలేదు. మధుకు చెడ్డకోపం వచ్చేది. ప్రేమించి పెళ్లిచేసుకున్న తర్వాతకూడా భార్యకు భర్తకు భేదాభిప్రాయాలు గాని, తగాదాలు గాని వస్తాయా అని అనుకుని ఆశ్చర్యపోయేవాడు. అలాంటప్పుడు ప్రేమించుకోవటం యెందుకో? మధుకు సమాధానం రాని ప్రశ్న.

కొంతమంది వ్యక్తులు ప్రేమించుకుంటారు. దానికితగ్గ విషయాలు ఆ వ్యక్తుల్లోనే వుండిపోతాయి. ఆ కారణాలు వాళ్లకు తప్ప యింకోళ్లకు కనిపించవు. మూడో వ్యక్తి యెవరైనా, ఆ అమ్మాయినేనా నువ్వు ప్రేమించావన్నా, ఆ అబ్బాయినేనా నువ్వు ప్రేమించావన్నా చాలా కటువుగా వుంటుంది. ఆ వ్యక్తిని చీల్చి చెండాడాలనిపిస్తుంది. వాడికి ప్రేమంటే యేమిటో తెలీదు. ప్రేమంటే డబ్బు, చదువు, అందమేనా, అంటూ చెడ్డచిరాకు పడిపోతారు. ఒకళ్లనొకళ్లు యెందుకు ప్రేమించుకుంటున్నారో వాళ్లకేనా తెలుసా అని అవతలవాళ్లు అయోమయంలో పడిపోవటంకూడా కద్దు. ఏమైనా రవి సుజాతను ప్రేమించినట్లే సుజాత రవిని ప్రేమించింది. ప్రేమిస్తోంది. అది ప్రేమవివాహం. దీంట్లో రెండు అభిప్రాయాలు లేవు. పెళ్లికి ముందు తనను ఆకర్షించిన గుణాలు సుజాతలో తర్వాత యేమి తగ్గినాయో రవికి తెలియాలి కాని యింకోళ్ళకు అర్థంకావు. సుజాతలో అవుతే మార్పేమీ లేదు. పెళ్లికి ముందు పెళ్ళయిన తర్వాత తాను యెట్లా వుండాలనుకుందో అట్లాగే వుంటోంది. రవిలో మార్పు రావటానికి గల కారణాలు సుజాతకూ వివరంగా తెలియలేదు. సమయం చూసి ఒకటి రెండు సార్లు రవిని అడిగింది కూడా. రవి యేమీ సమాధానం యివ్వలేదు. ఏమైనా యింట్లో ఒక్కక్షణం కూడా రవికి సుజాతకు పడేదికాదు. రవికి పెళ్లికాకముందు వున్న సూత్రాలు ఏవి కూడా పెళ్లయినతర్వాత తనను బంధించలేకపోయినాయి. మధుకూడా యీ మార్పును గ్రహిస్తూనే వున్నాడు. పెళ్లయిన తర్వాత రవి గొప్పతనం యింకా యెక్కువయినట్లనిపించింది. వ్యక్తి స్వేచ్ఛ, వ్యక్తిత్వం తప్పక గుర్తించ కలడు రవి. కాని అవి తనకుమాత్రమే పరిమితమై వుండాలనే అభిప్రాయం వెలిబుచ్చినట్లు కనిపిస్తోంది. జీవితసహచారిణిని ఆ అర్థానికి తగ్గట్టుగానన్నా చూడాలని సుజాత అభిప్రాయం. తాను బ్రహ్మాండమైన కోరికలు యేమీ కోరుకోనేలేదు. రవివంటి భర్తకు తన కోరికలు యేవిధంగా కనిపిస్తాయో సుజాతకు పూర్తిగా తెలుసు. అసలు అలాంటి కోరికలు ఆమెలో యెన్నడూ రానేలేదు. మగవాళ్ళమీద వున్న ఆమె అభిప్రాయం యెన్నడూ కూడా రవి యెదుట చెప్పనేలేదు. పైగా ఆ దృష్టితో రవిని యెన్నడూ చూడనేలేదు. తన ఆ అభిప్రాయం మార్చుకోవటానికి రవి సహాయపడతాడనికూడా ఆశించింది సుజాత. తాను జన్మంతా దాసీగా వుండటానికి యీ కొంపలోకి రాలేదు. తన స్వేచ్ఛకు రవి అడ్డం వస్తాడని అదివరకు యెప్పుడూకూడా సుజాత వూహించనేలేదు. తన సహనం అంతమయిన యెన్నోరోజులదాకా రవికి ఆ విషయము తెలియనే లేదు. తెలియకూడదనికూడా సుజాత తాపత్రయపడేది. భార్యకాగానే ఆడదానికి వ్యక్తిత్వంపోతుందంటే మధు సహించడు. సుజాతకు ముందుగా యీవిషయం తెలుస్తే ఆమె నిర్ణయం యింకోవిధంగా వుండేది. రవి ప్రపంచంలో ఒక నిరాశావాదిగాను, భ్రష్టుడుగాను, పిచ్చివాడుగాను తయారయిపోయేవాడు. రవిని బ్రతికించింది సుజాత పెళ్లిచేసుకుని. ఆ విశ్వాసమన్నా రవికి లేదు. రవి కోరుకున్నది హాయి, శాంతి, సుఖం. తాను సుజాతను పెళ్ళిచేసుకున్నది వీటికోసమే. తాను యీనాడు యిల్లువిడిచి వెళ్ళిపోయింది వీటికోసమే!

'అనుభవించేవాళ్లకు తెలుస్తుంది. నేను యీ యింట్లో వక్కక్షణం వుండలేను. నేను యీ గడప దాటిననాడే నాకు పరిపూర్ణమైన శాంతి, సౌఖ్యమూనూ'. రవి అన్న మాటలు చెవుల్లో గింగురుమన్నాయి. రవి యేంచేస్తున్నాడో, యెక్కడెక్కడ తిరుగుతున్నాడో, యేవిధంగా వుంటున్నాడో మధు వూహించుకుంటున్నాడు. చిరాకు, కోపం రవిమీద యెక్కువయిపోతున్నాయి. ఇంకా రవి విషయం ఆలోచించటం నిరర్థకమనిపించింది. వృథా అయిన జీవితాన్ని గడుపుతూ యే సిద్ధాంతానికి యే సూత్రానికి కూడా కట్టుబడక నిరామయంగా జీవితం

పెళ్ళిళ్ళు వృత్తీ బాధ్యతల్ని అతి తేలికగా విస్మరించే వాళ్ళమీద తనకు యేవిధమైన సానుభూతీ వుండకూడదనుకున్నాడు. అందులో అతి ముఖ్యమైన స్నేహితుడే అలా అయిపోవటం అంటే మరింత బాధగా వుంది మధుకు.

* * * *

రైలుకంటే తీవ్రంగా పోతోంది రవి ఆలోచన. ఎక్కడికి పోయినా యేమీ తెలియటంలేదు. ఇన్నాళ్లుగా వూళ్లు తిరుగుతున్నా తాను కోరుకున్నది యెక్కడా కనిపించటంలేదు. మూడేళ్లు ఒక జీవితంలో తక్కువకాలం అనుకున్నాడు. గమ్యస్థానం చేరుకోబోతున్న రైలులో ధ్యేయం లేని రవికి యెక్కడ దిగాలో అంతుపట్టటంలేదు. టెలిగ్రాఫ్ స్తంభాల్ని దాటేస్తున్నట్లే స్టేషన్లనుకూడా దాటేస్తోంది రైలు. రవి మెదడులో అనేకం మెసులుతున్నాయి. సుజాత కనిపిస్తోంది.

'సుజాతా మనది ఒక ఆదర్శవివాహంగా వుండిపోవాలి. మన వివాహవిషయంలో నాకు సంబంధించినంతవరకు యెన్నో అడ్డంకులు వస్తున్నాయని నేను గ్రహిస్తూనే వున్నా. కాలక్రమేణా అన్నీ వాటంతట అవే సర్దుకుపోయినాయి. నీ విషయంలో కూడా అంతే అనుకుంటాను...'

'మీ నిబ్బరమే నిజాన్ని తెలుసుకోగలిగింది. ఏమాత్రం తొందరపాటైనా మీరు నన్ను అపార్థం చేసుకోక తప్పేదికాదు. దానివల్ల మనకు లాభం కంటే నష్టమే యెక్కువ జరిగేది...'

రవి కనుబొమ్మలు చాలాదగ్గరకు వచ్చేసినాయి. కిటికీలోంచి ఒక్కసారిగా బైటకు చూశాడు. రయ్‌మంటూ గాలి మొహాన కొట్టేసింది.

పెళ్లి మేళాలు రవి చెవుల్లో గింగురుమన్నాయి. ఆనాడు కాలేజీ వాతావరణం అంతా తనయింట్లోకే వచ్చేసింది. శుభాకాంక్షలు, ఆశీస్సులు, టెలిగ్రాములు, వుత్తరాలు, పొగడ్తలు. సుజాతను పెళ్ళి చేసుకున్నావు. ఆమాటలో యెంత తృప్తి, యెంత ఆనందం. తనకళ్లకు కట్టినట్లుంది ఆ దృశ్యమంతా.

రవికళ్ళల్లో నీళ్లు క్షణంలో ఆ దృశ్యాన్నంతా కడిగేసినాయి.

స్టేషనులోనుంచి బైటపడ్డాడు రవి. నాలుగు వేపులా తేరిపార చూశాడు. ఎక్కడాకూడా తాను అనుకున్నట్లే యెరుగున్నవాళ్లెవరూ కనిపించలేదు. ఇంతపట్నంలో యెక్కడోక్కడ యెవరో ఒకరు తగలకపోతారా అనే ధైర్యంమాత్రం రవిని పీడిస్తూనే వుంది. సరిగ్గా టాక్సీ ఆ పెద్దభవనంముందు ఆగింది. మెట్లు యెక్కుతూనే రవి వులిక్కిపడ్డాడు. యెదురుగా కొంచెం దూరంగా ఒక ఆడమనిషి వస్తోంది. రవికి వణుకు యెక్కువయింది. తలెత్తి గట్టిగా ఆమెవంక చూడటానికి ధైర్యం చాలలేదు. వెనక్కు తిరిగి వెళ్ళిపోదామనే ప్రయత్నంకూడా ఆ క్షణంలో సాగలేదు. ఆ అమ్మాయి దగ్గరకొస్తున్నకొద్దీ రవి గుండె బరువు యెక్కిపోతోంది. తనకళ్లు మసకబట్టే దగ్గరలోకి ఆమె వచ్చేటప్పటికి ధైర్యంగా మెట్లు యెక్కేసి లోపల గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు. ఆ గదంతా పరిశుభ్రంగా వుంది. గోడకు రెండువైపులా ఫోటోలు యేవో వ్రేలాడుతున్నాయి. ఒక ఫోటోవంక చూసేటప్పటికి సుజాత జ్ఞాపకం వచ్చింది. అట్టే ఆ ఫోటోవంక చూస్తూ నిలబడిపోయాడు.

'మీరు మన పెళ్లి అయినతర్వాత చాలావరకు మారిపోయారు. నేనుమాత్రం మీకు తగ్గట్టుగానే మారిపోదామని అనుకోవటం లేదు. ఎప్పటికేనా మీరు మళ్ళీ మొదట వున్నట్టుగానే వుండిపోతారనే విశ్వాసం నాకున్నది....' సుజాత అన్నది.

'అవును నేను మారిపోయినట్లు కనిపించటంలో ఆశ్చర్యం యేమీ లేదు. వివాహం అయిన తర్వాత ఆపది యెట్లా వుండాలో నువ్వు గ్రహించుకున్నట్లయితే నేను మారిపోయినానని నువ్వు అనుకోవు. నీకా గ్రహింపు లేకపోవటం కూడా నేను మారిపోయినట్లే కనిపిస్తే నేనేం చేస్తాను...' రవి అన్నాడు.

'వాదనకు దిగితే నేను చెప్పలేనుగాని మీరు అదివరకున్నట్లుమాత్రం లేరు అంతవరకు చెప్పగలను. నావల్ల యేదైనా లోపం వుంటే చెప్పండి. సర్దుకుంటాను. అట్లాగే...' సుజాత ఆపేసింది.

'తప్పులు యెంచటం తప్పులు దిద్దటం కాదు నా పని. ఎవరివి వాళ్లే తెలుసుకుని దిద్దుకుంటే, ఇంకోడు చెప్పే అవసరం వుండదు' రవి ఆపేశాడు.

రవి చెప్పచిరాకుగా లోపలకు వెళ్లి స్నానంచేసి హాయిగా మంచంమీద పడుకుందామనుకున్నాడు. కాని రవికి శాంతి లేదు. ఎంతసేపు ప్రయత్నించినా రవి తన గడిచిన రోజుల్లోకే పోతున్నాడు. ఎంతసేపు

తన మనస్సును మథనచేసి ఆలోచించినా యింటికి వెళ్దామనే ఉద్దేశం రావటం లేదు. కొంచెం సేపు తన ఆలోచనలు సరిగ్గా కూడా పోతున్నాయి. కాని సంఘం, సమాజం నాటలు చాలా భయంకరంగా కనిపిస్తున్నాయి. తాను అనుకున్న సిద్ధాంతాలకు యిప్పుడు జరుగుతున్న పనులకు యెక్కడా పోలిక లేదు. తాను అనుకున్న పనులన్నింటిలోను సుజాత సహాయంగా వుంటుందని ఆశించాడు. కాని సుజాత కంటకంగా తయారయింది. విషాదం, ఆవేశం, క్రోధం, అన్నీ ఒకదానికంటె ఒకటి ఘనంగా రవిని పీడిస్తూనే వున్నాయి. ఆగ్రహం యెక్కువయిపోతోంది. ఏవేవో గతను జ్ఞాపకం వస్తూనే వున్నాయి. వాటిని భరించలేక పోతున్నాడు. సమన్వయం అంతరంగం చేసుకోలేక పోతున్నాడు. తాను కోరిన ప్రశాంత వాతావరణం, అది యింట్లో కనిపించక బైటకు వచ్చాడు. నీడలాగ తనను అశాంతి వెంటాడుతూనే వుంది. ఎక్కడకు పోయినా తాను తప్పించుకోలేని ఒక భాగమాత్రం తన్నంటే వుంది. అది పోవటానికి చేసే ప్రయత్నాలు యేవీకూడా రవికి తృప్తిగా ఫలితాన్ని యివ్వలేక పోతున్నాయి.

మంచంమీదనుంచి లేచాడు చివాలున. గది తాళంపెట్టేసి బజార్లోకి వెళ్లాడు. అది సాయం సమయం. ఆ చల్లటిగాలులు శరీరాన్ని గిలిగింతలు పెట్టేస్తాయి. ఎర్రటి బంగారు రేకులు, ఎర్రటి సూర్య కాంతి, ఎదురుగా వున్న ఫౌంటెన్ నీళ్లలో ప్రతిబింబిస్తున్నాయి. ఆ నీళ్ళల్లో ఆ కాంతులన్నీ చిమ్ముకు పోతున్నాయి. పసిపిల్లలు పచ్చికబయళ్లమీద మొగ్గలు వేసుకుంటూ ఆడుకుంటున్నారు. ఎత్తుగా నిలబడ్డ సరివిచెట్ల వరసల్లోంచి రివ్వుమంటూ గాలి వచ్చేస్తోంది. ఆ ఫౌంటెన్ తుంపరులు రవిమీద అప్పుడప్పుడు పడుతూ హృదయాన్ని కలత పెట్టేస్తున్నాయి. ఇద్దరు వచ్చి రవిప్రక్కనే కూర్చున్నారు. ఇంకో జట్టు యింకొంచెం దూరంగా వచ్చి కూర్చుంది. ఆ ప్రశాంత వాతావరణం, ఆ కమ్మటి గాలులు, చాలామందిని ఆకర్షిస్తున్నాయి. ఏవేవో కబుర్లు చెప్పుకుంటూ పకపకలు ఇకఇకలు కానిస్తున్నారు. తమ జీవితాన్ని సాంతం మరిచిపోయి ఆ క్షణంలో. అందరూ స్వర్గసౌఖ్యాల్ని అనుభవిస్తున్నట్లు అనుభూతి పొందుతున్నారు. రవి ఒక్కొక్కటే చూస్తూ ఆ పార్కంతా తిరిగేస్తున్నాడు. తాను యెటు పోతున్నాడో యేమి ఆలోచిస్తున్నాడో తనకేమీ తెలియటంలేదు. ఒక్క క్షణం కూడా ఆపచ్చిక మీద కూర్చోలేకపోయాడు. ఆ వాతావరణం చాలా వికృతంగా కనిపించింది రవికి. తన మనస్సు దేనిమీద కూడా లగ్నం కావటంలేదు. బైటకు వచ్చేశాడు తన రూములోకి వెళ్లిపోయి గడియ వేసుకుని గుప్పెటికప్పు కుని నిద్రపోవాలని విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. నిద్రపట్టటంలేదు. యేదో హఠాత్తుగా జ్ఞాపకం రావటం మళ్లీ నిద్రాభంగం అవటం యిల్లా గంటలు గడుస్తున్నాయి. ఆ కటిక చీకట్లో రిస్టువాచీలో నాలుగు అంకెలు మాత్రం కనిపించినాయి. అటు యిటు త్రిప్పి తికమకపడి లైటువేసి టైము చూశాడు. చిన్నముల్లు నాలుగుమీదకు వచ్చేస్తోంది. లైటు ఆర్పేసి మరింత గట్టిగా ముసుగు పెట్టుకున్నాడు బైటప్రపంచానికి దూరమైపోతున్నాడు. కలతనిద్ర పడుతోంది. ప్రక్కలో మసులుతూనే వున్నాడు

'......పెద్ద బంగళా. చుట్టూ మనిషికంటె ఎత్తైన ప్రహరీగోడ. దొడ్డినిండా మొక్కలు. వాటిల్లో చెట్లు, తీగెలు, క్రోటన్లు. వెన్నెలరాత్రి. మల్లెపందిరకు గజంయెడంలో రెండు మడతమంచాల మీద రవి మధు పడుకుని వున్నారు ... ఏవేవో మాట్లాడుకుంటున్నారు. లోపల్నుంచి యేదో చప్పుడు వినిపించింది. మధు మనస్సు ఒక్కసారిగా మలినమై పోయింది. మధు తీవ్రంగా కనిపించాడు ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్లుకూడా వున్నాడు. నిద్ర నటిస్తున్నాడు...

...మల్లెమొగ్గల్ని జుట్టులో ముడుచుకుని తెల్లటిచీరె నల్లటిజాకెట్టుతో వసంత మెల్లి మెల్లిగా నడుస్తూ వస్తోంది లోపల్నుంచి. రవి కళ్లార్పకుండా చూస్తున్నాడు. మధు నిప్పులు కక్కుతున్నాడు. రవికి ఆశ్చర్యంగా వుంది. వసంత దగ్గరకు వచ్చి మరచెంబుతో నీళ్లుపెట్టి లోపలకు వెళ్ళిపోయింది. రవి కళ్లార్పలేదు. మధు తలకాయ త్రిప్పలేదు. రవి చివాలున ఎడమప్రక్కకు తిరిగాడు. మళ్లీ సంభాషణల్లోకి దిగాడు. రవి హృదయం యెంతో ప్రశాంతంగాను, చల్లగానూ వుంది. గుండెమీద చెయ్యి పెట్టుకుని ఎడమప్రక్కకు తిరిగి పడుకున్నాడు. మధు కస్సుమంటూ వుండటం. రవి జాలిపడుతూవుండటం.

...హఠాత్తుగా రవి మధుయింటికి వెళ్లాడు. వసంత ఒక్కతే యింట్లో వుంది. రవి హ్యాసిమం సంతోషించింది. శరీరం వణికింది. లోపలకు వెళ్లాడు. 'వెరంటూ' వసంత సమాధానం యిచ్చింది. రవి అప్పటికే ప్రశ్నలు వేస్తున్నాడు మెల్లిమెల్లిగా వసంత పరిచయస్తురాలితో చెప్పినట్ల సమాధానాలే చెప్తోంది. మధు, వసంతల మధ్య భేదాభిప్రాయాలు రవికి యేమాత్రం అంతుపట్టటం లేదు

ప్రశ్నలో మెసులుతున్నాడు రవి మళ్లీ. మొహంలో చిరునవ్వు స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. అటు యిటు వత్తిగిలి మళ్లీ దుప్పటి పూర్తిగా కప్పేసుకున్నాడు

'.........నాకు యింత ఆస్తి వుంది యిన్ని సౌఖ్యాలు అనుభవించినా గాని, యీనాడు నేను యిక్కడ దాసిగా వుండటానికి నాకేమాత్రం యిష్టం లేదు. నేను చేసే ప్రతి చిన్నపనికీ మీ మెప్పుదల కావాలంటే మాత్రం నా వ్యవసను...' వసంత గొంతులో యేమాత్రం విరిగితనం కనిపించలేదు.

'నీ యిష్టము వచ్చినట్లు యిక్కడ వుండటానికి వీల్లేదు. పెళ్ళయిన తర్వాతకూడా యిల్లా ప్రవర్తిస్తే లోకులు చూసి యేమనుకుంటారో యేమన్నా తెలుసా. మర్యాద నేను సర్వం భరించి చావాలిసి వస్తుంది...' మధు ప్రాధేయపడుతున్న వాక్యాలు.

'దేనికైనా హద్దు అంటూ వుండాలి. నేనేమి తప్పు చేశానని ప్రతిదానికి మీరు అడ్డు రావటానికి. ప్రొద్దస్తమానం యీ సరితితో తిరుగుతూ వుంటే నేనేమన్నా పట్టించుకున్నానా? మీమాదిరి మనస్సే నాది అవుతే యీపాటికి యెంతైనా అయ్యేదే. నా బాధ్యతలు నాకూ తెలుసు. మీరు నలుగుర్లో నన్ను అవమానించినట్లే మిమ్మల్ని యేదైనా యెవరైనా అంటే మీ కెట్లా వుంటుందో ఆలోచించుకున్నారా?...' వసంత తీవ్రంగానే అడిగేస్తోంది.

'వసంతా ... రాగారాగా నీవు నలుగురిలో నన్ను అవమానం చేద్దామనికూడా వుందా? ...' మధు సమాధానం.

'మీరు యేదైనా అనుకోండి. నా స్వేచ్ఛను, నా గౌరవాన్ని నా పరువును మీరు గౌరవించలేరు. ఎంతసేపటికీ మీ గౌరవం, మీపరువు, మీమాటే. అంత నీచంగా భార్యను చూద్దామనుకోవటం...' వసంత ఆక్షేపించింది.

సంభాషణలు తీవ్రం అవుతూనే వున్నాయి. రవి మొహంలో ఒకవిధమైన ఆవేదన కనిపిస్తోంది. మెసలకుండా అల్లాగే పడుకుని వున్నాడు.

'మధూ...' అంటూ గభాలున లేచాడు రవి పక్కమీదనుంచి. ఎదురుగుండా కిటికీ మధ్యలోంచి వస్తున్న సూర్యకిరణాలు రవి కళ్లల్లో పొడిచినాయి. కళ్లు గభాలున మూసేసుకున్నాడు. ప్రక్కకు తిరిగి కళ్లు నలుపుకుంటూ ప్రక్క మీదనుంచి లేచి నిలబడ్డాడు. తానున్నగది జ్ఞాపకం వచ్చింది.

ఈ కలకు అంతరార్థం యేమిటి? మధుకు పెళ్ళయి పోయిందన్నమాట. మధు భార్యతో అదేవిధంగా ప్రవర్తిస్తున్నాడా. మధు అలాంటివాడు కాదే. ఎన్నో ప్రశ్నలు రవిని బాధించటం మొదలు పెట్టినాయి. రవికి యెంతసేపు ఆలోచించినా యేమీ అంతు పట్టటం లేదు. ఆ కల యెప్పటికప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. ఇక ఆవూళ్లో ఒక్క క్షణంకూడా వుండలేకపోయాడు రవి. వెంటనే బెడ్డింగు సర్దుకుని రైలుస్టేషను వైపుకు ప్రయాణమయి పోయినాడు.

స్టేషనులో దిగేసి మెల్లిగా కాళ్లీడ్చుకుంటూ బైటకు వచ్చేశాడు రవి. అటు యిటు చూసి నిరామయంగా నుంచొనిపోయాడు. అందరూ యెవరి దారిన వాళ్లు వెళ్లిపోతున్నారు. కొద్దిక్షణాల్లోనే ఆ జనసమ్మర్దం అంతా సద్దుకుపోయింది చివరకు తానొక్కడే నిలబడి వున్నట్లు గ్రహించి గభాలున వులిక్కిపడి చకచక ఒక బండీలో బెడ్డింగు పడేశాడు. తాను యీవిధంగా యెన్నాళ్లు గడపగలుగుతాడు? ఎక్కడికని వెళతాడు? చివరకు యేం చేద్దామనుకుంటున్నాడు? యీ ప్రశ్నలన్నీ ఇప్పటిప్పుడే రవికి యేదోగా అనిపిస్తున్నాయి. తనను వెక్కిరిస్తున్నాయేమో అని కొంచెం భయంగా కూడా వుంది. బండివాడు యెక్కడ ఆపమంటారు. అంటున్నాడు. రవికి మెలకువ వచ్చింది. బండీ దిగేసి, బెడ్డింగుతో ఒక హోటలులోకి వెళ్ళబోతున్నాడు. హోటలునుంచి వస్తున్న శేఖర్ ను చూసి రవి ఆశ్చర్యపోయాడు. శేఖర్ యెంతో సంతోషంతో 'రవీ యెప్పుడు రావటం? యెక్కడనుంచి వస్తున్నావు. ఎక్కడుంటున్నావు. ఒక్క వుత్తరం

ముక్కున్నావు ప్రాణాలు కాదు!' ఆప్యాయంగా వూపిరి ఆడకుండా అడిగేస్తున్నాడు శేఖర్.

రవి నిబ్బరంగా సమాధానం కనక యివ్వకపోతే శేఖర్ అనుమానపడతాడని రవికి బాగా తెలుసు. ప్రశ్నలకు సమాధానాలు కొంచెంసేపు ఆలోచించినా శేఖర్‌కు తృప్తిగానే వున్నాయి.

ఈ వూరు చూద్దామని వచ్చాను అని అన్న మాట మాత్రం శేఖర్‌కు అంత తృప్తియివ్వలేకపోయిందే అని రవి కొంచెంగా బాధపడ్డాడు. కాని తప్పనిసరి అయిపోయింది. సరాసరి శేఖర్ యింట్లోకి వెళ్ళారు.

వల్లి కాళ్ళు కడుక్కోవటానికి నీళ్ళు తెచ్చి, తలుపు వాటున పెట్టి, పమిట బుజానికి పూర్తిగా కప్పుకుంటూ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. శేఖర్ నీళ్ల చెంబు రవికి అందిచ్చాడు. ఆ చల్లటి నీళ్లతో కాళ్లు మొహం కడుక్కునేటప్పటికి అదో విధమైన హాయి నిచ్చింది రవికి. డ్రాయింగు రూములో వేసిన కుర్చీలలో శేఖర్, రవి కూర్చున్నారు రవి అట్టే శేఖర్ మొహంలోకి చూస్తున్నాడు.

'ఏమిటి అట్లా తీక్షణంగా చూస్తున్నావు నా వంక...'

'మనం కలుసుకుని రెండేళ్లయింది. అనుకోకుండా యీనాడు యిట్లా కలుసుకోవటం తలుచుకుంటే చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది! అన్నాడు రవి ముక్తసరిగా.

శేఖర్ నవ్వి వూరుకున్నాడు.

లోపలికి కేరిపార చూసి ఇప్పుడే వస్తున్నా అంటూ శేఖర్ యింట్లోకి వెళ్ళి రెండు కప్పుల కాఫీ తీసుకువచ్చి, రవి చేతికి ఒకటి అందిచ్చాడు.

రవి యేమి అడగబోతాడో అని గాబోలు, శేఖరే కల్పించుకుని పంచదార కావాలా అంటూ అతికదనుకున్న ప్రశ్న వేశాడు.

తలతోనే సమాధానం చెప్పేసి, రవి కప్పును ఖాళీ చేశాడు.

మధ్యాహ్నం తీరికగా కుర్చీలో కూర్చుని వున్నారన్న మాటేకాని రవికి మాత్రం తీరని బాధగానే వుంది. వల్లి పళ్లెత్తుమాటకూడా మాట్లాడక పోవటం అంతకంటె ఆశ్చర్యంగా వుంది రవికి. సుజాత క్షణంలోకి జ్ఞాపకం వచ్చింది. సుజాతకు వల్లికి చెప్ప లేనంత తేడా కనిపిస్తోంది. శేఖర్ కనుసంజ్ఞలో వల్లి పనులన్నీ పూర్తిచేస్తోంది. అంత దాసిగా, శేఖర్ వల్లిని చూడటం ఆ క్షణంలోనే రవికి చాలా విచిత్రంగా కనిపించింది. ఏదో తనకు బాగా అంటుపట్టని ఆవేశం రవికి ఎక్కువయిపోయింది. శేఖర్‌తో యేదో విషయంలో యీ ప్రస్తావన తీసుకువద్దామనుకున్నాడు. కాని శేఖర్ మాత్రం ఆ ప్రస్తావన వచ్చే వేళకు యేదో విషయాన్ని గురించి మాట్లాడటం ప్రారంభిస్తున్నాడు.

ఆ సాయంత్రం సినిమాకు వెళ్లేటప్పుడుకూడా వల్లి విషయాన్ని శేఖర్ యెత్తనేలేదు. రవి మనస్సుకు బాధగా వుంది. పాపం ఒకతే యింట్లో కూర్చుని వుంటుంది, మేము రెప్పుడొస్తామా అని యెదురు చూస్తూ. తనమూలానే వల్లి బాధపడుతోందేమో అనే సంకోచంకూడా రవికి వుంది. కాని తానేమీ చెయ్యలేకపోతున్నాడు. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి వూరుకున్నాడు. బైటకు వెళ్లేటప్పుడు మాత్రం టూకీగా శేఖర్‌ను అడిగాడు.

'రాగులే యింట్లో యేవో పనులుంటాయి' అన్నాడు అతి తేలికగా శేఖర్.

రవికి ఆ జవాబు నచ్చలేదు. ఇంకా అడుగుదామనుకున్నాడు. కాని అవకాశం చిక్కనేలేదు. సినిమాలో కూర్చున్నంతసేపుకూడా రవికి వల్లివిషయమే జ్ఞాపకం వస్తోంది. వల్లినిగూర్చి ఆలోచిస్తున్నాడు. శేఖర్ అప్పుడప్పుడుమాత్రం సినిమాను గురించి యేదో చెపుతూ నేవున్నాడు. సరాసరి యింటికి వచ్చేశారు. వల్లి దీపంయెదుట మూసుకుపోతున్న కళ్లను బలవంతంగా నిలుపుకుంటూ చూస్తూ కూర్చుంది. అడుగులచప్పుడు వినపడగానే చివాలున లేచి నుంచుంది. రవి నిలువునా నీరయిపోయాడు.

శేఖర్ సినిమానుగురించి తాపీగా మాట్లాడే ధోరణిలోకి పోతున్నాడు. రవి వినీ వినకుండా 'ఊ' కొడుతున్నాడు. స్నేహితుని యింటికి వచ్చి తానే భోజనానికి లెమ్మనటం బాగుండదేమోనని వుక్కిరిబిక్కిరి అయిపోతున్నాడు. తెలుపుసందు ల్లోంచి వల్లి కునికిపాట్లుపడటం రవికి బాగా కనిపిస్తోంది. నిజాన్ని చెప్పి శేఖర్‌ను లెమ్మనటానికి

సాహసం రవిలో లేదు. చెప్పబోయే అబద్ధం శేఖర్ నమ్ముతాడని రవికి విశ్వాసంలేదు. మధ్యరకంగా రిస్టువాచి చూసుకున్నాడు రవి.

'ఎవరైనా స్నేహితునితో సినిమాకు వెళితే పస్తుంచవంటే లేవను...' అంటూ యేదో ఘనతగా చెప్పుకున్న శేఖర్‌ను చూసేటప్పటికి రవి మనోబాధ హెచ్చిపోయింది.

నాకు నిద్రవస్తోంది అనటంకంటె యింక యెక్కువ అనలేకపోయాడు రవి. ఆమాటవల శేఖర్ అప్పటికేనా లేవకలిగాడు.

ఘల్లున తెల్లవారేలోగా రవి యెన్నో విషయాలు యెన్నోరకాలుగా ఆలోచించుకున్నాడు. కలలో కనపడ్డ వసంతిమీద, యిక్కడి వల్లిమీద తనకు యెంతో జాలి సానుభూతి వున్నట్లు రవి అనుభూతి పొందుతున్నాడు. వాళ్ళిద్దరిమధ్య సుజాతికూడా జ్ఞాపకం వస్తూనేవుంది. సుజాతిమాట అనుకుంటు న్నప్పుడు రవికి అదివరకు వున్నంత తీవ్రమైన భేదాభిప్రాయం యేమీ కనిపించటంలేదు. పైపెచ్చు సుజాతినుసరించే యెక్కువగా ఆలోచించటం మొదలు పెట్టాడు. కాని యేనిశ్చమైన సమాధానానికి ఒక్క పెట్టున రాలేకపోతున్నాడు రవి.

'కాఫీ తొందరగా కానీమని చెప్పలేదూ...' శేఖర్ గట్టి గొంతుక దగ్గరవున్న రవినే వులిక్కి పడేట్లు చేసింది.

'తెస్తున్నా అన్న సన్నటి గొంతుక లోపల్నుంచి వచ్చింది.'

'శేఖర్ నువ్వు చదువుకునే రోజుల్లోకంటె యిప్పుడు చాలా మారిపోయినావు...' రవి మెల్లిగా అన్నాడు.

'వయస్సు వస్తున్నకొద్దీ మనిషి మారిపోతేమిటి? ఇంత చిన్నవిషయానికి యింత గొప్పగా ఆశ్చర్యాన్ని వెళ్లబుచ్చావు...' శేఖర్ నవ్వుతూ అన్నాడు.

'అదికాదురే నీ ప్రవర్తన యింట్లో అదో తమాషాగా వుంది. అందుకని అన్నాను. నువ్వు యీ విధంగా వుంటున్నావంటే నేను నమ్మలేకుండా వున్నాను...' రవి శేఖర్ కళ్లల్లోకి చూశాడు.

'ఇంకో గ్లాసు కావాలా...' శేఖర్ మాటను తప్పించటానికి ప్రయత్నంచేశాడు.

'నేను అడుగుతాలే కావాలనివస్తే... నాకు మాత్రం నీ ప్రవర్తన చాలా బాధగానే వుంది. అంత హీనంగా భార్యను చూడటమునేది వుంటే అది మన సంస్కృతికి, మన విజ్ఞానానికే దెబ్బ. అంతకంటె యేం లేదు. ఎవరిమీదనో అధికారము చెలాయిస్తున్నానని అనుకోవటం మన తెలివితక్కువ. మన అజ్ఞానాన్ని బైట పెడుతున్నామన్న మాట ... నా కడుపులో దహించుకుపోతున్నమాటల్ని ఆంతరంగిక స్నేహితుడవు కాబట్టి నీతో చెపుతున్నాను. నువ్వు వేరేవిధంగా యేమీ అనుకోక...' రవి చాలా నిదానంగానే చెప్పాడు శేఖర్‌తో.

శేఖర్ కొద్దిసేపటిదాకా మాట్లాడలేదు.

రవి మళ్ళీ ఆ విషయాన్నే తీసుకువచ్చాడు.

శేఖర్ యీసారికూడా యేమి మాట్లాడలేదు.

రవి మళ్లీ ఆ విషయాన్ని తీసుకురాదలచుకోలేదు.

ఆ రాత్రంతా శేఖర్ చెవుల్లో 'మన సంస్కృతికి, మన విజ్ఞానానికే దెబ్బ' అన్న రవిమాటలుమాత్రం గింగురుమంటూనే వున్నాయి. శేఖర్ మెదడును ఆ మాటలు బాగా తొలిచేస్తున్నాయి. నిద్రపట్టటం లేదు. ఈ మాటల్లో యెంతో అర్థంవుందని యెంతో సత్యంవుందని నమ్మటానికి ప్రయత్నంచేస్తున్నాడు. ఇలాంటి అభిప్రాయం అదివరకు తనకు తట్టనూలేదు. ఇంకా యెవ్వరూకూడా చెప్పనూలేదు. రవిమీద యెంతో గౌరవం యేర్పడిపోతోంది. వల్లి తన ముందు నిలబడి తనను ఒక మనిషిగానే చూడమని జాలిగా ప్రార్థిస్తున్నట్లనిపించింది శేఖర్‌కు. తనకళ్లల్లో నీళ్లు గిర్రున తిరిగినాయి తాను చదువుకున్నవి తాను తెలుసుకున్నవి యెన్నోవిషయాలు శేఖర్‌కు గుర్తుకు వస్తున్నాయి. శేఖర్ ప్రక్కమీద ఆ రాత్రంతా మెసులుతూనే వున్నాడు.

రవికికూడా నిద్రపట్టటంలేదు. కలలోవచ్చిన వసంత శేఖర్ భార్య వల్లి యీ యిద్దరికంటె సుజాత అతి సన్నిహితంగా తనను పలకరిస్తున్నట్లనిపిస్తోంది.

సుజాత అన్నమాటలు, ఆమె విజ్ఞానం, ఆమె ప్రవర్తన, యెంతో వున్నతంగా కనిపిస్తున్నాయి. తన

అజ్ఞానాన్ని అది వెక్కిరిస్తున్నట్లు బాధపడుతున్నాడు. సుజాత మూర్తిముందు తాను చాలా తక్కువగా కనబడ్డట్లు వూహించుకుంటున్నాడు. రవి సిగ్గుపడిపోతున్నాడు. ఎప్పుడు సుజాతను చూద్దామా అనే ఆవేశంలో ఆరాత్రి రవి కంటి మీద కునుకురాలేదు.

మర్నాడు ప్రొద్దున బండికి రవి యింటికి బయలుదేరాడు. శేఖర్ తల్లి యిద్దరూ స్టేషనుకు వచ్చారు. తల్లిదగ్గరకూడా శెలవు తీసుకుని శేఖర్ రైలులో పడ్డాడు.

రైలు దిగగానే మధు హడావిడిగా స్టేషనువైపుకు వస్తున్నట్లు రవి చూశాడు. మధు వెనకాలే ఒక స్త్రీకూడా ఆదుర్దాగా వస్తోంది—మధు తనను చూడకుండా రవి జాగ్రత్త తీసుకున్నాడు. ఆ స్త్రీ యేదో ప్రాధేయపడుతోంది జాలిగా. మధు అతి కోపంగా ముందుకు వచ్చేస్తున్నాడు. ఆ స్త్రీ మెల్లిగా యేదో అన్నది మధుతో.

'అనుభవించేవాళ్లకు తెలుస్తుంది. నేను యీ యింట్లో ఒక్క క్షణం వుండలేను. నేను ఆ గడప దాటిననాడే నాకు శాంతీ సౌఖ్యమూనూ' మధు నిక్కచ్చిగా చెప్పినమాటలు రవి పూర్తిగా విన్నాడు.

రవిలో ఆవేశం పూర్తిగా ప్రవేశించింది. రవికి పూర్తిగా అర్థమయినట్లనిపించింది. గబగబ మధు దగ్గరకు రవి పరుగెత్తాడు. రవిని చూసి మధు రేవో వెర్రిగా పరుగెత్తాడు. మధును చూడటంతోనే తన నిశ్చయం యింకా బలపడ్డట్లయింది.

'మధూ..నువ్వెళ్లొద్దు. నేను చెపుతున్నాను. నామాట విను. నేను తెలుసుకొని వచ్చాను... నువ్వెళ్లొద్దు...' అంటూ గట్టిగా అరిచాడు రవి, రైలు పెట్టెదగ్గరకు పరుగెత్తుతూ.

రైలు పెట్టెలోంచి మధు అన్నమాటల్ని గార్డు విజిల్ రొవ్వర్ని విననీయలేదు.

కొండవీటి రెడ్డినృపతులు

శ్రీ కోన వేంకటరాయశర్మ

కొండవీటి దుర్గము గుంటూరుసీమలోనిది. మహా బలాఢ్యమైన దుర్గము. దీని చుట్టుకొలఁత రమారమి ముప్పదిమైళ్లు. ఈ పర్వతాగ్రము దాదాపు రెండున్నరమైళ్లు ఎత్తుగలది. ఈ పర్వతమున నేఁబది శిఖరములు గలవు. అందు నాల్గు ముఖ్యమైనవి. ఈ నాల్గు శిఖరములకుఁ బశ్చిమ భాగమున మూఁడుమైళ్ల చదరముగల విశాల సమప్రదేశము గలదు. ఈ సమ ప్రదేశమునకును ఆ నాల్గు శిఖరములకును జుట్టును దుర్గ మేర్పడినది.

శత్రు దుర్భేద్యమై, బలిష్ఠమై, యొప్పారు ఈ దుర్గము చూపఱుల కత్యాశ్చర్య మొదవించు చుండు ననుట సత్యదూరము గాదు. ప్రతి శిఖరమునకును బురుజు కలదు. అట్టి బురుజులు మొత్తముమీఁద నిఱువది యొకటి కలవు.

ఈ దుర్గమునకుఁ గ్రిందిభాగమునఁ గొండవీఁడు పట్టనము గలదు. ఈ పట్టనము రమారమి నాలుగైదుమైళ్ల వైశాల్యమును ఏఁడు వాడలు గల్గి యున్నట్లు కనపించు చున్నది. కాకతీయాంధ్రచక్రవర్తి కాలమున నిది రాజధానిగాఁ దేజరిల్లియుండుటచే బహుప్రాచీనమైనదని చెప్పకతప్పదు.

తెలుఁగు మన్నీలలో రెడ్డిభూరమణులు బల దర్పములు గలవారు. క్రీ. శ. 1330 దవ సంవత్సర ప్రాంతమున నోరుగల్లులోని కాకతీయాంధ్ర చక్రవర్తులు నామరూపక్రియలు లేకుండఁ బోయినతర్వాత ఈ రెడ్డినృపతులు ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చిరి. ఇద్ధరారమణులెల్లఱును భాషాపోషకులే!

కాకతీయాంధ్ర చక్రవర్తులలో చివరివాఁడగు ప్రతాప రుద్రావనీశు నొద్దఁ దొల్తఁ గోమటి ప్రోలయ రెడ్డి సేనానిగా నుండి యవల రెడ్డిసామ్రాజ్యము నెల కొలిపి క్రీ. శ. 1820 దవ సంవత్సరమున "అద్దంకి" రాజధానిగాఁ బరిపాలన మొనర్చిన తర్వాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు ప్రోలయ వేమారెడ్డి. ఇతఁడు కొండవీఁడు, ధాన్యవాటి, కొండపల్లి వంటి ప్రదేశములలో నిఱువది నాల్గు దుర్గముల నిర్మించి, శివక్షేత్రములలో మిక్కిలిఁ బ్రసిద్ధిఁజెందిన శ్రీశైలమందలి పాతాళగంగకు మెట్లు నేర్పాటు సేసినాఁడని "శృంగార దీపికా" వ్యాఖ్యాన ప్రస్తావన శ్లోకములం బట్టి తెలియ నగుచున్నది. ప్రోలయవేము నాస్థానమున బొల్ల మహాదేవకవియను సంస్కృత పండితుఁడు కలఁడట్టు—

"యః కర్ణాట వసుంధరాధిప
మహాస్థానే సువర్ణాయితో,
యో నిత్యం నికషాయితో నృప
గృహే వేమాఖ్య పృథ్వీశితుః
శ్రీమ ద్బొల్లట భట్ట శిష్య ఇ
తియో బోలాఖ్యయా శ్రూయతే,
శ్రీ శేషాన్వయ శేఖర స్సహి
మహా దేవో విపశ్చి న్మహాన్"

—అను వాక్య ముగవత మొనర్చుచున్నది. ఈ మహాదేవభట్టు తెనాలి తాలూకాయందలి 'కొల్లూరు' వాస్తవ్యుఁడు.

ప్రోలయ వేముఁడు బహు ప్రకారంబులఁ బండితులఁ, గవుల, గౌరవించి, సమ్మానించి, యశోరమను జేఁబట్టినవాఁడు. ఒంగోలు తాలూకాలోని "చెవలు వాడ" వాస్తవ్యుఁడగు సెట్టి ప్రెగ్గడ మహాకవిని దన యాస్థానమున నిలిపికొని వలయమందలి మణింబలె మెలంగిన యుద్దండుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1850 వ సంవత్సరము వఱకును బరిపాలించిన తర్వాత ననపోత రెడ్డి రాజ్యమునకు వచ్చి క్రీ. శ. 1866వ సంవత్సరము దాఁకఁ బదునాఱేండ్లు పరిపాలించినాఁడు. ఇయ్యనపోతరెడ్డి కాలమున శాసనముల వ్రాయుటలో నిష్ణాతుఁడయిన బాలసరస్వతీ మహోపాధ్యాయుఁడు అనపోతరెడ్డి యొనరించిన దాన ధర్మముల నతి నిపుణతతో

సంస్కృతభాషలో నభివర్ణించినవాఁడు. అనపోత రెడ్డిని వర్ణించు పట్టున—

"హేమాద్రి దానై ర్ధరణీసురాణాం
మహాచలం హస్తగతం విధాయ।
య శ్చారు సోపాన పథేన చక్రే
శ్రీ పర్వతం సర్వజన ప్రగమ్యమ్."

—అను వాక్య మగపడుచున్నది. దీనిం బట్టి యనపోతరెడ్డి బ్రాహ్మణులకు లెక్కలేని సువర్ణదానములఁ జేయుచుండె ననియు, నతఁడు సేఁజిక్కిన మహానగరంబును జాఱవిడిచె ననియుఁ, శ్రీ పర్వతమునకు సోపానముల నేర్పఱచె ననియుఁ,— దెలియనగుచున్నది.

ఇతని యనంతర మీతని కొమారుఁడు కుమారగిరిరెడ్డి యనువాఁడు అప్రాప్త వ్యవహారదశ (*Minority*)లో నుండుటచే ననవేమారెడ్డికి రాజ్యము సంక్రమించినది. ఇ య్యనవేమునే ధర్మవేముఁడని యందురు. ఈ పృథ్వీపతి కాలమునఁ ద్రిలోచనాచార్యుఁడను సంస్కృత పండితుఁడు శాసనముల వ్రాయుచుండెడి వాఁడు. ఈ ధర్మవేముఁడు క్రీ. శ. 1888వ సంవత్సరముదాఁకఁ బరిపాలించి నాఁడు. ఇతని దర్బారు కొండవీటి నడిమి భాగమున విశాల సమతల ప్రదేశంబునం గల యొకయున్నత హర్మ్యమునం దుండెడిది. దిగువ గజాశ్వశాలలు గలవు. వాని కాను కొనియే యంతఃపుర మందిరములు, స్నానాగారములు, పరిచారకుల గృహములు, మంగుకొట్లు, అమర్పఁబడి యుండెను. వీని కన్నిఁటికి మధ్యభాగమున అగాధ జలపూరితంబగు నొక సరస్సు కలదు. ఆ సరస్సున కెడమప్రక్కన నిలువదిబాఱల దూరమునఁగల బ్రహ్మాండమైన మందిరమే చెఱసాల. రెడ్డినృపతి కొలువుఁ దీర్చినహర్మ్య మీమధ్య భాగమునఁగలదు.

"తన బ్రదుకు భూమి సురలకుఁ
దన బిరుదులు పంట వంశ ధరణీశులకు
స్తన నయము భూమి ప్రజకే
యనవేమన యిచ్చెఁ గీర్తి యల్లికొనంగన్."

—అను "విష్ణు పురాణము"లోని పద్యమును బట్టి యనవేమన కవులపాలిటి కల్పకమని విదితము కాఁగలదు. కవియొక్క వాక్చాతుర్యమునకు మెచ్చి బహుమతులొసంగుటయం దావేళ మతిశయముగాఁ జూపించుచు వారాంధ్ర నృపతులే! అంచునను అనవేమ మహీపాలుని మున్ముందుఁ జెప్పవలయును.

"ప్రతివర్ష వసంతోత్సవ
కుతుకాగత సుకవి నికర గుంభిత వాక్య
స్మృతి రోమాంచ విశంకిత
చతురాంతఃపుర వధూ ప్రసాదవరసికా!"

అను పద్య మీతని రసగ్రహణపారీణతను దెలుపుచున్నది. ప్రతి సంవత్సరమును వసంతోత్సవముల జరపించుటకుఁ గారణమైనది ఈతని రసగ్రహణము. ప్రథమమున వసంతోత్సవముల జరపింపవలయునను బుద్ధి యీతనికే కలుగుట ఆంధ్రజాతి తపఃఫలమనవచ్చును.

వసంతోత్సవములందు వివిధ ప్రాంతములనుండి యరుగుదెంచిన మనీషులచేఁ గావ్యగాన మాలకింపఁబడుచుండెడిది. ఈ పాతకజాతి ఆ సమయమునఁ గావ్యగానముఁ జేయుచుండెను. అనవేమారెడ్డి వసంతోత్సవములఁ జాగించి "వసంతరాయ — కర్పూర వసంతరాయ" బిరుదముల నందికొనియెను. భోజనృపాలుని నాఁట "ధారా" నగర మెట్లుండెనో అనవేముని కాలమున సంస్కృతాంధ్ర వల్లగులకుఁ "గొండవీఁడు" అట్లు ప్రధాన ఆలవాలమైనది. సువర్ణదాన జలధారా సంసిక్తమైనకవి కృతజ్ఞతా హస్తమయ్యును ననవేముని కొక్క కావ్యమును నిబంధించి యొసంగఁడా? యని తోఁచెడిని. కాలచక్ర పరిభ్రమణమున నేమయ్యెనో యేమి జరగెనో యెవరి కెఱుక.

సంగీత సాహిత్య విద్యావినోదియై యనేక విధాల దాన ధర్మములఁ గావించి తనకుఁగల త్యాగ సంశీలతను వేమారెడ్డి యగపఱచినాఁడు. కంచి, పొన్న, పేరి యను కలావిదుల భరతవిద్యా ప్రాశస్త్యమునకు మెచ్చుకొని 'కంచి' యను నామెకుఁ "గందకచర్ల" అను గ్రామమును, 'పొన్ని' యను నామెకుఁ "బొన్నవరము"ను, 'పేరి' యను నామెకుఁ "పేరుకలపూఁడి" యను గ్రామమును, నొసంగి తన విద్యాభిలాషను, తదనురక్తిని, బ్రకటించినట్లు "స్థానిక చరిత్ర" వాకొనుచున్నది. ఇతని 'వానపల్లి' శాసనమును బట్టి యీతని యాస్థానమున నిరంతరము జరుగు కార్యప్రణాళిక అవగతము కాఁగలదు. ఈ శాసనము శా. శ. 1800 నాఁటిది.

కొండవీటి రెడ్డినృపతులు

ఆనాఁటి గ్రామసభల న్యాయపరిపాలనము మొదలగునవి ఈ శాసన మెఱుఁగఁజేయుచున్నది. పరిపాలనా విధానమునకంతకును గ్రామమే ప్రాతిపదిక యని యీ శాసనము దెలుపుచున్నది. పల్లెపట్టులే ఆ కాలమున రాజ్యపరిపాలనా విధానమునకు మూలకందమైనవి. ఈ పల్లెలు సర్వస్వతంత్రములుగను, చాలవఱకు స్వయంపోషకములుగను, నుండెడివి. గ్రామపంచాయతీ విధానము తన పూర్వ ప్రాభవ కీర్తులను, సంప్రదాయములను, గోల్పోవక చెక్కు చెదర కుండెను. దేశరక్షణ, విశేషాంగ వ్యవహారములు దప్పఁ దక్కిన ప్రభుత్వ కార్యకలాపమంతయు వికేంద్రీకరణ పద్ధతిని సర్వాధికారములు గల స్థానిక సంస్థలచే జరపఁబడెడిది.

అనవేమారెడ్డి తన పరిపాలనలో నున్న ప్రజలకందఱకును సంతృప్తికరముగా నుత్తమస్థాయిలో బ్రతుకుఁదెరువు జూపుటయే, చూచుటయే, ప్రభుత్వ లక్ష్యముగాఁ, బరమ ప్రాప్యముగాఁ, బెట్టుకొనినట్లు శాసనాద్యాధారము లగపించుచున్నవి.

కౌటిల్యుఁడు సెప్పినట్లు ప్రజల సుఖమే రాజు యొక్క సుఖమనియుఁ, ప్రజల సంతోషమే రాజు యొక్క సంతోషమనియు, భావించి వర్తించుటఁ దన ప్రజలెవ్వరును దిండిలేక, మందు మ్రాకులు లేక, చదువు సంధ్యలు లేక, చావకూడదను పట్టుదలతో, దీక్షతో, నుండి యుండెను.

పరిపాలనా సౌలభ్యము కొఱకుఁ దన క్రిందనున్న భూభాగమును విషయములుగా, నాడులుగా, విభజించి ముఖ్య విషయములలో వృద్ధుల సలహాలఁ గైకొనుచు, దూరదార్శనిక పరిజ్ఞాతలగు సచివోత్తముల సంప్రదించుచు, వారి యుపజ్ఞ ననుసరించి యేల్బడిఁ జాఁగించుచుండెడివాఁడు అనవేమారెడ్డి.

కృష్ణానదీ పరిరక్షితము, శాత్రవసమీపస్థము, దృఢతమము, నగు "కొండవీఁటి" కిఁ దన రాజ్యమును మార్చి నిజపరాక్రమము నెలయించి పరిపాలించెనని—

"తతో ఽన్న వేమ నృపతిః
పరిపాలన కర్మణీ,
అపాలయత్తస్య పుత్రః
తదిం తేంద్ర వసుంధరాం,
కొండవీడుం రాజధానిం
సచిత్రాం పరికల్పయత్."—

అను పంక్తు లవగాహ మొనర్చుచున్నవి. "ఉప్పుగల్లు" శాసనపంక్తులవలనఁ గొండవీఁడు దుర్గమునే యనవేమారెడ్డి పరిపాలించెనని విదితమగుచుండినను అతఃపూర్వమే కొండవీఁట నొక దృఢతరమైన దుర్గము గలదనియుఁ, గొన్నాళ్లు చళుక్యరాజ ప్రతినిధియుఁ, గొన్నినాళ్లు కాకతీయాంధ్ర చక్రవర్తుల ప్రతినిధియు, నా దుర్గమును బరిపాలించినట్లు "స్థానిక చరిత్ర" వాకొనుచున్నది.

అనవేమారెడ్డి నాఁటికే "కొండవీఁటి" దుర్గము శాసనస్థమై యగపడుచుండుటచే ననవేమారెడ్డి కొండవీఁటి దుర్గమును బునరుద్ధరించినట్లు లూహింపఁదగును.

ప్రోలయ వేముని తమ్ముని కొమారుండగు పెదకోమటి వేమారెడ్డి రాజ్యమునకు వచ్చి సంస్కృతాంధ్ర భాషల రెండును అభివృద్ధి సెందించెను. ఇతఁడు గొప్ప విద్వాంసుఁడు. వీనినే వీరనారాయణుఁడనియు నందురు. ఇతని విద్వత్తునకు, నుపజ్ఞకు, మెచ్చికొని విద్వదీశానులు "సర్వజ్ఞచక్రవర్తి" యని యీతనిఁ బిలుచుచుందురని—

"చూడామణిర్న్నృపాణాం
దుర్మద పరిపంథి శిఖరి దంభోళిః,
సర్వజ్ఞ చక్రవర్తీ పెద
కోమటి వేమభూపతి ర్జయతి."—

అను వాక్యము తెలుపుచున్నది. ఇతని యాస్థానమున "గద్య కవిసార్వభౌమ" బిరుదముంగొన్న వామనభట్ట బాణుఁడను గీర్వాణకవియు, దివిజకవివరు గుండియ ద్రిగ్గరనఁగఁ జేజరిల్లిన శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడును, గలరు.—

పెదకోమటి వేముని కాలమునఁ గల శాసనమొకటి శ్రీనాథమహాకవి విద్యాంగ మహామాత్యుండనియు, బహుళ గ్రంథకర్తయనియు,— వాకొనుచున్నది. పెదకోమటివేమన రచించిన "శృంగార దీపిక" యను 'నమరుశతక' వ్యాఖ్య దక్షిణాపథమంతను ప్రసిద్ధిఁ గాంచెను. కుమారస్వామి "సాహిత్య చిన్తామణి" యను నలంకారశాస్త్ర గ్రంథమును రచించెను. హాలుని సప్తశతిపయి నొక వ్యాఖ్యానమును పెదకోమటివేమన రచించెనని—

"హాలః ప్రాక్సప్తశతీం
గాథా కోశే ర్వ్యధత్త సంప్రతిహ
సోయం వేమనృపాలః
తస్యాపి శతిక మహార ద్విస్తరం."—

అను వాక్యముంబట్టి విదితమగుచున్నది. ఇంతియేకాక ఇతఁడు "సంగీతచింతామణి", "వీరనారాయణచరిత" అను గ్రంథముల రచించినాఁడు. వామనభట్టు పార్వతీ పరిణయము, శృంగారభూషణ భాణము, రఘునాథాభ్యుదయము, నలాభ్యుదయము, వేమభూపాలచరిత్ర, శబ్దరత్నాకరము, శబ్దార్థచంద్రిక,—అను గ్రంథముల విరచించినాఁడు.

శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని యొరవడియే తను వారి కొజ్జబంతియైనది. యశస్తిలకుఁడు గదా! పెదకోమటి వేమన ముఖ్యమంత్రియైన మామిడిసింగన జ్యోతిషమున గొప్ప పరిశ్రమ చేసినవాఁడు. కాఁగాఁ, క్రీస్తుశకము 1418 వ సంవత్సరమున "సోమసిద్ధాంతము" అను జ్యోతిషగ్రంథవ్యాఖ్యను రచించి విశ్రుతుఁడయ్యెను. కోమటివేమన ప్రభుత్వము క్రీ. శ. 1420 వ సంవత్సరముతోఁ దుదముట్టినది. కాఁబట్టి కొండవీఁటి రెడ్డి మన్నీల సామ్రాజ్యము క్రీ. శ. 1424 వ సంవత్సరముతో నంతమందిన దనవచ్చును. ఈ సామ్రాజ్య ముత్సన్నమైనపిదప శ్రీనాథమహాకవి మాత్రము రాణ్మహేంద్రవరమును జేరికొనినట్లు లగపించుచున్నది.

కొండవీఁడు రాజధానిగాఁ బ్రాగాంధ్రమును బరిపాలించిన కొమరగిరిరెడ్డి "వసంతరాజు" అని బిరుద మందినట్లు—

"శ్రీ కృష్ణేన సమః కుమారగిరి భూ
పాలో నృపాలోత్తమః,
స్వామీ యస్య "వసంతరాజ" బిరుదో
వీరాన్నపోతాత్మజః,"—

అను "శాకుంతలనాటక" పీఠికవాక్యము అవగత మొనర్చుచున్నది. ఇతఁడు కవి, భోగి, త్యాగి యగుట వలనఁ "త్యాగభోగ వసంతరాయఁడు" అను నభి యుక్తోక్తి వీనికిఁ గల్గినది.

"సోఽయం వేమవిభుః కుమారగిరిణా
రాజ్ఞా నియుక్తః కృతీ,
నాట్యానాం ప్రతియం కృతిం కృతధియా
శ్రీ కాళిదాసేన యత్,
తస్యోద్గీర్ణ రసార్ణవస్య రసిక
శ్శాకుంతలాదేస్స్వయం,
వ్యాఖ్యానం కురుతే కుమారగిరి రా
జీయాఖ్య మస్మై హితం.—"

అను శ్లోకము వసంతరాజు "రసార్ణవ సుధాకరము"ను జదువుటయే గాక తన బావచేఁ గూడఁ జదివించెనా యని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. దీనింబట్టి కుమారగిరికి సర్వజ్ఞసింగభూపతి సమకాలికుండని విదితము కాఁగలదు. సింగభూపతి క్రీ. శ. 1383—1400 సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యమేలుచుండిన కుమారగిరిచే గౌరవింపఁబడుట సత్యదూరము గాదు. ఈ కాలముననే హరిహరరాయలు విజయనగరసామ్రాజ్యము నేలుచుండెను. క్రీ. శ. పదునాలవ శతాబ్దారంభమున నోరుగల్లు నేలుచున్న రెండవ ప్రతాపరుద్రుఁడును, ఆ శతాబ్ద మధ్యమున విజయనగరము నేలిన బుక్క నృపతియుఁ, గొండవీఁడును రాజధానిగాఁ బరిపాలించిన కుమారగిరి రెడ్డియు,— సంస్కృతభాషాభిమానులే!

"మునీనాం భరతాదీనాం
భోజాదీనాం చ భూభుజాం,
శాస్త్రాణి సమ్యగాలోచ్య
నాట్యవేదార్థ వేదినామ్;
"ప్రోక్తం వసన్తరాజేన
కుమారగిరి భూభుజా,
నామ్నా వసంతరాజీయం
నాట్యశాస్త్రం యదుత్తమం;—

అను వాక్యములఁ బట్టి "వసంతరాజీయము" అను నుత్తమ గ్రంథమును కుమారగిరి రెడ్డి రచించినాఁడనీ తెలియనగుచున్నది.

రాజ్యమున శాంతి భద్రతల నెలకొల్పిన కాటయ వేముని బావమఱంది యగు నీ కుమారగిరి తన పరిపాలనాభార మంతయు కాటయవేమునిపయిం బెట్టి వసంతోత్సవముల జరపించుటయందును, భాషాసేవ యందును, గాలము నెపల నడపెను. కుమారగిరి "త్రిలిఙ్గాధీశ్వర" "రత్నసింహాసనాధ్యక్షు" "జగద గోపాలరాయ వేశ్యాభుజంగ" "పల్లవాదిత్య" "జంబూ ద్వీపేశ్వర" బిరుదాంకుఁడు. కొపరట్టడికిని, బాపట్ల భావనారాయణస్వామి దేవదాసియైన వల్లెముకును, —బుట్టిన లకుమాదేవి ఈ భోగ సంక్రందనుని ప్రేయసియే! చోరపరెడ్డి సేనాని కొన్కఁగాఁ గుమారగిరికి లకుమాదేవిని సమర్పించెనఁట!

లకుమాదేవి చక్కఁదనాల చుక్క. నాట్య శాస్త్ర విశారద. కుమారగిరి కొల్వుకూటమున మంత్రి

సామంతాది మహాజనుల సమక్షమున లకుమాదేవి సహస్రవిధముల నభినయచాతుర్యము నెఱపుచుండెడిది. అర్థుల కండలకు వెలకొలఁది ద్రవ్యము నొసంగుచుండెడిది. కావుననే కాఁబోలు కాటయవేముఁడు దన "శాకుంతలవ్యాఖ్య" లో—

"జయతి మహిమా లోకాతీతః
కుమారగిరి ప్రభో,
స్సదసి లకుమాదేవీ యస్య
ప్రియాసదృశీ ప్రియా,
నవ మభినయం నాట్యార్థానాం
తనోతి సహస్రధా,
వితరతి బహూ నర్థా నర్థి
వ్రజాయ సహస్రశః."—

అని వ్రాసినాఁడు. లకుమాదేవి క్రీ. శ. 1402 వ సంవత్సరమునఁ దన తలిదండ్రులకుఁ బుణ్యావాప్తికయి "దాక్షారామ" భీమేశ్వరునకు అఖండ దీపదానము సేసినది.

దేవాలయమున 'నందా' దీపమును వెలిఁగించుట పుణ్యాతిపుణ్యములయిన కార్యములలో నొక్కటి యని కవిబ్రహ్మ తిక్కన తన భారతమునఁ దెలిపియున్నాఁడు. అంగతమస్సను నరకము కలదనియు, దక్షిణాయనము పాపకాలమనియు, నందువలన దక్షిణాయన పాపకాలమునుండియు, నంధతమస్సను నరకమునుండియుఁ, దప్పించుకొని తరించుటకు నుత్తరాయనమున జ్యోతిర్దానము సేయుట యత్యుత్తమ కార్యమనియుఁ,—దెలియనగుచున్నది.

ఈ కారణముననే తెలుఁగునాఁటం గల శిలాశాసనములఁ బరిశీలించిన దీపదానము లుత్తరాయన పుణ్యకాలమునందె సేయఁబడినట్టు లవగతమయ్యెడిని.

ఈ దృక్పథముతో, ఈ యభిప్రాయముతో, లకుమాదేవి తన తలిదండ్రుల పుణ్యలోకావాప్తి నిమిత్తము అఖండ దీపదానమొసంగి విఖ్యాతిఁ జెందినది.

కుమారగిరి లకుమాదేవితో వసంతోత్సవములలో విహరించుచుండువాఁడఁట! లకుమ తన నృత్యముతో నెల్లఱ ముద్దుల నొనర్చుచుండెడిది. కుమారగిరి అనేక జలక్రీడాగారముల నిర్మించి, వసంతోత్సవములలోఁ దన యంతఃపుర స్త్రీలతో నందుఁ గ్రీడించుచుండెడి వాఁడు. ఈ యుత్సవములకుఁ దెలుఁగుదేశపు నాల్గుచెఱఁగులనుండి యనేకు లరుగుఁదెంచి పాల్గొనుచుండిరి. కావుననే కుమారగిరి కాలములో రాజ్యమునందంతను గళాలక్ష్మి లాస్యమొనర్చిన దనవచ్చును. క్రీడార్థమై కుమారగిరి నిర్మించిన సౌధములలో "గృహరాజసౌధ" మొకటి యని "కొమరగిరి" శాసన పంక్తు లెఱుంగఁజేయుచున్నవి. లకుమాదేవి తన ప్రియుండగు కుమారగిరితో ఈ సౌధమున విహరించిన దనవచ్చును. ఇప్పటికిని గొండవీఁట "గృహరాజదిబ్బ" కలదు.

కుమారగిరిరెడ్డితో మహాసంపదతోఁ దులదూఁగిన లకుమాదేవి అతని తర్వాత నున్నయట్టు లగపడదు. ప్రేయసీ ప్రియు లిద్దఱును నొకే పర్యాయము అనంత కాలగర్భమున లీనమయిరేమో! ఆనాఁటి కొండవీఁటి వైభవము—

"పరరాజ్య పరదుర్గ పరవైభవ శ్రీలఁ
గొనకొని విడనాడు కొండవీఁడు
పరిపంథి రాజన్య బలముల బంధించు
గుఱుతైన యురిత్రాఁడు కొండవీఁడు
ముగురు రాజులకును మోహంబుఁ బుట్టించు
కొమరు మించిన వీఁడు కొండవీఁడు
దటుల విక్రమ కళా సాహసం బొనరించు
కుటిలారులకు జోదు కొండవీఁడు
జవన ఘోటక సామంత సరస వీర
భట నటానేక హాటక ప్రకట గంధ
సింధు రార్భటీ మోహన శ్రీలఁ దనరు
కూర్మి నమరావతికి జోడు కొండవీఁడు"

విభావరి

శ్రీ దిగుమర్తి సీతారామస్వామి

అంసిన ప్రొద్దుగ్రుంక దెసలన్నియుఁ దేర్చెడి సంజగాలులం
దెలివి వహించి క్రమ్ముకొను నీలిమఁ జుక్కలు పుక్కిలించి మ
త్తిలినవి ; మెల్లప్రాణులకుఁ దియ్యని పానము తామసీకరో
చ్ఛలితముగా లభించినది ; శాంతికిఁ జీకటి కింత నెయ్యమా ?

అన లీ లోకము వెల్గులెంకయయి హింసాయామ దర్ జాగృతిన్
వసివాళ్ వాడెడు; చీకటుల్ బలిసి పైపై మబ్బు మేల్కట్ల సు
ప్తి సుఖంబున్ జవిచూచి కోలుకొనసనన్ బ్రేమించుటంగాక మా
నస మన్యంబున కుత్సహించునె వసంతస్వప్న పాథేయమై !

తారుణ్యంబును గోలుపోయినది నిద్రాశూన్యమీలోక; మే
దో రవ్వంత కనుల్ మొగుడ్ప వెడగొంతుల్ విచ్చి వైతాళికుల్
ప్రారంభింత్రు ప్రబోధ గానములు - వాగ్వ్యాపార మీనాడు తో
భారంగంబుగ మార్చె నీ జగతి నాశ్వాసాంత మేనాటికో?

క్షిప్త మానవతకు వలసినది నిదుర—
అదియు దేవతావరముగఁ బ్రాప్తమైనఁ
గాక ముచికుందయుగ నిద్రగా నహంయు
కాలయవనాంతకృద్ దృష్టిగా వెలుగదు.

మ్రోగెడు కాకిమూకలకు మూగతనంబు ఘటింప నుత్సల
ప్రాగుపసీత సౌరభకరంబిత నీలదుకూలవౌచు ను
ద్వేగ కరప్రజాగరిత విశ్వము సుప్తికిఁ దార్పఁ జల్లగా
రాగిలి వచ్చు నీకయి శిరంబును వాల్చి నమింతు యామినీ !

శత్రుదమన దేవగిరి దూగామ్ శాసనము

శ్రీ కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రి

1955 మార్చి నెల భారతిలోఁ బ్రకటింపబడిన, వి. భానుమూర్తి గారి వ్యాఖ్యానముతోఁడి పై శాసనమును దురదృష్టవశమున నేటికిగాని చూడజాలనైతిని. అతి ప్రాచీనమైన ఆ శాసనము ప్రకటింపబడుట ముదావహమైనను వ్యాఖ్యానము బహు ప్రమాదములతో నిండియుండుటచే విమర్శనావసరము సంభవించినది.

శాసనోపలబ్ధి:

నరసన్నపేటకు 6 మైళ్లదూరమున "దూగాము"ను గ్రామమున నొక బీడుభూమి దున్నుచుండగా నీ శాసనము బయలుపడినది. ఆ రైతు ప్రాఁతరాగిక్రింద నరసన్నపేట వర్తకున కమ్మగా నేను దానిని చూచి యా వర్తకునకు రెట్టింపులాభము (రూ/12) ఇచ్చి కొని కడియము నతికించి, కాల్పించి, ద్రావకములో నుంచి, తోమి, పెక్కువిధముల నుపచరింపగా శాసనము స్ఫుటముగా చదువుట కనువైనది. దానికి నేను ప్రతి వ్రాసికొని వ్యాఖ్యానము వ్రాసి భారతికి బంపుట కుద్యమించునప్పటికి అధిక వ్యయప్రయాసములు కాలముగూడా బట్టినది. అంతలో 54 గత ఆగష్టు మొదటి తేదీని అప్పటి శ్రీకాకుళం కలక్టరు శ్రీ, యమ్. పి. కరియప్పగారు మాయూరి క్యాంపులో నుండి నాకడ మూడు శాసనము లుండుట తెలిసికొని నన్ను పిలిపించుకొని, ఆ శాసనములను శ్రీ. యన్. రమేశన్ గారిచే ఇంగ్లీషు వ్యాఖ్యలతో అక్టోబరు మొదటి తేదీకి ఆంధ్రరాష్ట్రావతరణ వార్షికోత్సవమునాటికి ఆంధ్రదేశీయైతిహాసిక పత్రికలో బ్రకటింపింతుమనియు, ప్రతిబింబములను, మూలశాసనములు నాకు తిరిగి పంపెదమనియు దిరువాత తెలుగులో బ్రకటించుకొన వచ్చుననియు వాగ్దానముచేసి తీసికొన్నారు. వారన్న ప్రకారమిప్పటికైనను *A. H. R. J.* లో ప్రకటింపబడిన ట్లగపడలేదు. కాని యీ భారతిలోని శాసనము మాత్రము మా కాశ్చర్యము కలిగించినది. దీని ఉపలబ్ధి ప్రకారమిది ఇల్లు కట్టుచున్నపుడు భూగర్భమునుండి బయల్పడినది కాదు.

రాజనామము:

"శత్రుదమను"డనునది బిరుదమును "దేవగిరి" యనునది రాజనామము కాఁదగునని శ్రీ పంతులు గారు నిశ్చయించిరి. ఇది సరికాదు. "దేవగిరి" యనునది శాసన ప్రకటనావసరమున రప్పింపబడి, శాసన విషయము తెలుపబడిన సద్బ్రాహ్మణాదుల నివాస గ్రామములలో నొక గ్రామము. ఆ గ్రామమునకు "దేవాద్రి"యని ప్రసిద్ధనామము. ఇపుడు "దేవాది"గా నున్నది. అత్యంత సమీపమున నున్న "దేవాది" శ్రీ పంతులుగారికి గోచరింపకుండుట విచారింపదగినదే.

దత్తభూమి:

శ్రీ పంతులుగారు దత్తభూమి విషయమునగూడ చాల పొరబడినారు. దూగాం గ్రామమున రెండుపాళ్లు "శర్వశర్మ"కును, ఒకపాలు "వప్పశర్మకు"ను దానమిచ్చినాడని వ్రాసినారు. అది సరిగాదు. దానమిచ్చిన గ్రామములు మూడు సమానమయిన ఫలితమిచ్చునవి. వానిలో శర్వశర్మకు రెండు, నొకటి బప్పశర్మకు నిచ్చినట్లు "త్రీణ్యపిగ్రామకాదత్తా" "అత్ర శర్వశర్మణాయ వృత్తిద్వయం, వప్పశర్మణాయ చ వృత్తి రేకా". అను వాక్యమువలన దెలియుచున్నది.

గ్రామనామములు:

దత్తి గ్రామములను దత్పరిసరగ్రామములను సరిగా గుర్తింపజాలక "దేవాది"కి మాఱుగ "దేవగిరి"ని రాజనామమున కంటగట్టి గోవాటకే = గోసమృద్ధమును, వసువాటకే = వసుసమృద్ధమును, కళింగవర్ధమానాగ్రహారే = కళింగదేశమందు వృద్ధిచెందుచున్నది యను నర్థములు వ్రాసిరి. గోవాటక, వసు

వాటక శబ్దములందలి వాటక శబ్దమునకు "సమృద్ధిగల" అను అర్థ మెట్లు వచ్చినది. వాటక, వాటికా శబ్దములు స్థలపర్యాయపదములుగా నున్నవి కావా? విజయవాటికా, పుష్పవాటికా, ఋషివాటికాదు లిప్పుడును వ్యవహారమున గలవే. వాని కిట్టి యర్థము పొసగునా?. వాస్తవమున కివియన్నియు గ్రామనామములే. "దేవాదియందు, కళింగమునందు (ఇప్పటికళింగపట్నముగాని, పూర్వపు కళింగనగరముగాని) వర్ధమానాగ్రహారమందు దుహాగ్రామమందు, వసువాటమందు, గోవాటమందుగల పెద్దలను" అని యర్థము.

దుహాగ్రామము:

దుహాగ్రామము బరంపురముకడ నిప్పుడును గలదని శ్రీ పంతులుగారు చెప్పుచున్నారు. దానికి "దుహా"అను పేరు కలదా? "దుహాగ్రామ"మను పేరు గలదా? పంతులుగారి వ్రాతవలన "దుహా"అనిమాత్రమే నిశ్చితము. అది శాసనమునకు సరిపడదు. శాసనము లభించిన (పెద్ద) దూగామే అప్పటి దుహాగ్రామము. అదియే వ్యవహారమున దూగాముగా పరిణమించినది. పెద్ద, చిన్న దూగాములు రెండు గలవు. ఏదియైనను నప్పటి దుహాగ్రామమగును. లేదా అప్పుడొక్కటిగా నుండి కొంతకాలమునకు రెండుగా విభాగమైన బొంది యుండును. పెద్ద దూగాము చిన్న దూగాములకు నడుమ నున్న భూమియందే శాసనము లభించినది.

దమనేశ్వరుడు:

దాత యిష్టదైవమగు దమనేశ్వరునికై శ్రీ పంతులుగారు అతిమాత్రముగా నన్వేషించియు పట్టలేకపోయిరి. సింగపురమందలి ఆలయము, శాసనములు పరిశీలించిన కొండపోలి, హాటకేశ్వరులు కనబడిరి. కాని దమనేశ్వరు డగపడలేదు. శాసనకాలమున నుండె నేమోయను నూహతో విరమించిరి.

దమనేశ్వరుడు రాజున కిష్టదైవము. సింహపుర మతని రాజధానీ నగరము. దానియందే యా దేవర యుండవలయునను నియమమేమి కలదు. మహేంద్రాచల శిఖరవాసియగు భగవద్గోకర్ణేశ్వరుడు గాంగ గంగ వంశముల రాజు లెల్లరకు నిష్టదైవమే యైనను, వారిలో నొక్కరి రాజధానియు మహేంద్రాచలమున లేనే లేదుకదా?. అట్లే యితని యిష్టదైవమును రాజధాని యందు లేడు. దత్తగ్రామములలో నొకటియగు దుహాగ్రామమునందే కలదు. దుహాగ్రామము దూగాముగా మారినట్లే దమనేశ్వరుడును జనవ్యవహారమున దానేశ్వరుడుగా పరిణమించినాడు. ఆ దేవర ప్రాచీనాలయము శిథిలముగాగా క్రొత్తగా నొక తెలకులభక్తుడు పునర్నిర్మాణము గావించినాడు. దేవుని భోగములకు భూములును పాలకులు మొదలగు లక్షణములన్నియు నిప్పటికిని గలవు. ప్రతిగ్రహీతలగు శర్వ, వప్పశర్మలు బహుశః ఆ దేవుని యర్చకులై యుండుదురేమో? ఆ కారణముననే వారికి దానమిచ్చియుండవలెను. అది దక్క నితర కారణమేదియు నగపడదు. శ్రీ భానుమూర్తిగారు కారణము కనబడమిచే వేదాధ్యయనమునకై దానమిచ్చినాడని వ్రాసినారు. వేదాధ్యయనమునకై యను మాట శాసనమందెక్కడ నగపడదు. "తైత్తిరీయసబ్రహ్మచారిణే" యను విశేషణమున వారట్లు భ్రమించిరి. ఆ విశేషణము వారికి వంశానుగతమగు నర్హతను ప్రకటించునేగాని ప్రతిగ్రహణకారణమును సూచింపదనుట సామాన్యులకును తెలియునదే. కనుక దైవారాధకులగుటయు, రాజునకు పరిగ్రాహకులగుటయు కారణములుగా వారికీ గ్రామము లీయబడినదని యూహించుటే సమంజసము.

రెండవది:— "ఆత్మనః పుణ్యాప్యాయన నిమిత్తం" అని కంఠరవమున కారణము చెప్పబడియే యున్నది. దీనివలన దమనేశ్వరుడు నాడు నేడును గూడ గలడు. కొంచెము మార్పునందినాడు. అతడున్న గ్రామము దానవిషయమే. అందే శాసనము లభించినది.

శత్రుదమనుని కాలము:

శత్రుదమనుడు విజయసింహపురమున నుండి పాలించుకాలము నిర్ణయించుట కాధారములేవియు లేవు. అతిప్రాచీనమయిన లిపి మాత్రమే కొంత సాధనము. అయినను శ్రీ భానుమూర్తిగారీతనిని సముద్రగుప్తునకు ప్రతిభటునిగా "దమన" పదముచే సాధింపజూచిరి. ఇది సాహసమేమోయని తోచుచున్నది. శ్రీ వారు రాజునామము దేవగిరియనియు, శత్రుదమనుడను నది బిరుదమనియు పేర్కొని మరల దమనపదమును నామముగా మార్పజూచుట విరుద్ధము కాదా?. శత్రుదమనుడనునది పేరైన దేవగిరిపదము దానితో నెట్లదుకుపడును. దేవగిరియే పేరైన శత్రుదమనుడను పదమంతయు బిరుదమగునుగాని, కేవలము "దమన"

పదము గాజాలదుకదా?. రాజు తనబిరుదము తాను చెప్పుకొన్నను దన ప్రత్యర్థి, అందును విజేతయునగు సముద్రగుప్త డట్టేతనిని బిరుదములతో బహుమానించునా?, యని సంశయింపవలసియున్నది. ఇంతియు కాక సముద్రగుప్తుని శాసనమున 'దేరండపల్లి' దమనకుడు పేర్కొనబడినాడు. ఇతఁడో విజయసింహపుర శత్రుదమనుడు. ఎరండపల్లి మహారాష్ట్రమునందలి దని చారిత్రకులు చెప్పుచున్నట్లు శ్రీ భానుమూర్తిగారు వ్రాయుచున్నారు. అయినను ఇప్పటి "ఆముదాల వలస"యే అప్పుడు సంస్కృతీకరింపబడిన ఎరండపల్లిగా పలువురు చారిత్రకులు అంగీకరించినట్లును వ్రాయుచున్నారు. ఇది వింత విషయమే. మొన్న మొన్న తురకల రాజ్యమున "అహమ్మదాలీ"యను తురక సర్దారు పేరున నిర్మింపబడి వ్యవహారమున నించుక మార్పుజెందిన యీ అముదాలవలస నాటి యేరండపల్లియే యనుట కిప్పటి యీ చిన్న "వలస" పదము దక్క నితరాధారము లేవియు లేవు. దీనికి ప్రాంతముల నున్న శ్రీకాకుళము, సాలెహుండము, సింగుపురము, దంతపురపుకోట, మొదలగుతావులందు ప్రాచీనవస్తు శకలములు కుప్పలు తిప్పలుగా నుండగా నీ యాముదాలవలసయం దేదియు లేదు. రైలుస్టేషనునకు సమీపమున నుండి పలుప్రాంతముల రాదారులకు కూడలి యగుటచే, కొలదికాలమునుండి యీ చిన్నపల్లె క్రమాభివృద్ధి నొందుచున్నది. ఇది కేవల మొక కుగ్రామముగా నుండిన దినములు కడచి యెంతో కాలము కాలేదు. ఇది సముద్రగుప్తునికాలమునాటి యొకరాజునకు రాజధానియనుట కెవ్వరికిని మన సొప్పదు. ప్రాచీన వైభవము గలిగి యిప్పుడు శిథిలములయిన తావులందెల్ల నిప్పుడును ప్రాచీనతాసూచకములగు వస్తువు లగపడుచున్నవే? ఈ యాముదాలవలసయం దవియేవి? కావున నిది యది కాజాలదు. ఒకవేళ నిదియే యదియని యంగీకరింతుమన్న మరియొక చిక్కు కలుగుచున్నది. శత్రుదమనుడు తనరాజధాని విజయసింహపురమని సోత్కర్షముగా వర్ణించుచున్నాడు. ఇతరు లనేకు లీ విజయసింహపురమును పేర్కొన్నారు. సముద్రగుప్తుడు ప్రసిద్ధ రాజధానియగు దీనిని విడచి యేరండపల్లి నేల పేర్కొనును. దమను డీతడైనను నాతడు సింహపురమువాడే కాని యేరండపల్లివాడు కాడు. సముద్రగుప్తుని శాసనము చదివినవారు "ఏరండపల్లి" యని చదివినారు. అప్పుడా నామ మీ గ్రామమునకు సరిపోదు. మఱియు నింకొక చిక్కు. విజయసింహపురము సింగుపురమని కొందరును, దంతపురమని కొందరును (భిన్నకాలములందు) చెప్పినారు. ఆ రెండింటిలో నేదియైనను రాజధాని సింహపురము గావచ్చును గాని, ఆ రెండింటికి నడుమ నాతిదూరమునగల యీ చిన్న వలసయు వానితో సమానముగా నాకాలమునందే రాజధాని కాగలదా? గిరికొత్తూరు సముద్రగుప్తుడు జయించినది యీ ఆముదాలవలసకు పది, పదునేను క్రోసులదూరముననే కలదు. ఏకకాలమున దగ్గరదగ్గరగా రెండు మహారాజ్యములు, నిరువురు మహారాజులు నుండుట సంభవమా?. చిన్న చిన్న రాజ్యములు చిన్నరాజులు నందమున్న నిట్టియల్పులను జయించుట సముద్రగుప్తుడొక ఘనవిజయముగా భావించి ప్రకటించుకొనునా?. కావున సముద్రగుప్తుడు కళింగమునేలు గిరికొత్తూరు స్వామిదత్తునొక్కనినే యోడించెను గాని యీ దమనుని కాదు. అతడేరండపల్లి రాజగు వేరొక దమనకుని జయించినవాడు. ఆ యేరండపల్లి చారిత్రకులు చెప్పుచున్నట్లు మహారాష్ట్రమునందలిదే యైయుండును. దీనినిబట్టి పర్యాలోచింపగా సముద్రగుప్తుడు జయించిన యేరండపల్లి దమనకు డీతడు గాడనియు, నాకాలమున నీతడు లేడనియు కాలాంతరమున విజయసింహపురము నేలిన మహారాజనియు నిర్ధారితమగుచున్నది. అయిన నీతడు ప్రాచీనుడుమాత్రము కాకపోడు. ప్రాచీన తామ్రశాసనములు కూర్పబడిన రాగికడియమునందలి దిమ్మపైని వరాహవృషభాంకుశాది చిహ్నములేవియు నగపడవు. కొన్నింటిపైని "త్రిభువనాంకుశ" మొదలగు రాజనామములో బిరుదములో మాత్ర ముండును. ఇతని శాసనముద్రికయందును చిహ్నము లగపడలేదు. అక్షరములేవేని చెక్కబడి అఱిగిపోయినవో లేక చెక్కబడలేదో గాని యది నున్నగా మాత్ర మున్నది. ప్రాచీనులు తమ కులగోత్రాదులు చెప్పుకొనక ప్రతిగ్రహీతల ప్రశస్తి వర్ణింతురు. ఇతడు నట్లే చేసెను. ప్రాచీనులు శకవర్షములను పేర్కొనక తమ రాజ్యకాలమునే పేర్కొందురు. ఇతడును తన రాజ్యవత్సరములే పేర్కొనెను.

ఇంద్రవర్మయను రాజు 146సం॥ లోను 122 సం॥ లోను రెండు శాసనములిచ్చెను. 91 సంవత్సరములో

గంగమహారాజగు ఇంద్రవర్మ రాజసింహుని శాసన మొక్కటి కానవచ్చుచున్నది. కళింగాధిపతి ఇంద్ర వర్మ అచ్యుతాపురశాసనమువలన 87 సం॥న సిద్ధార్థక గ్రామము దానముచేసెను. 91-87 సం॥ ల దాత యొక్కడే. హస్తివర్మ ఉర్లాము శాసనము 80 సం॥ నాటిది. నరసింగపల్లి శాసనము 79 నాటిది. హస్తివర్మ శాసనములను ఇంద్రవర్మ శాసనములను లిఖించిన వాడు వినయచంద్రుడే. ఈ రాజులు పేర్కొన్న కాలము, కేవలము తమ పాలన కాలముగాక వారి వంశము వారి పాలనారంభమునుండి వచ్చునదియని సులభముగా దెలిసికొనవచ్చును. ఇంద్రవర్మ విజయ రాజ్యవత్సరములు — 146-122

ఇంద్రవర్మ రాజసింహుడు —	91-87
హస్తివర్మ-ఉర్లాం —	80
నర్సింగపల్లి —	79
ఉమావర్మ —	30
తిర్లింగి శాసనకర్త —	28
శక్తివర్మ —	13
శత్రుదమనుడు —	9
దండివర్మ —	6

పై పట్టిక ననుసరించి విజయరాజ్యవత్సరములలో చండవర్మయే మొదటివాడో లేక రెండవ వాడో యైయుండును. అతనికి తరువాతివాడే మన శత్రుదమనుడు. కాబట్టి యితడింత ప్రాచీనుడను టకు సందియము లేదు. సముద్రగుప్తునిచే జయింప బడిన నైంగేయక హస్తివర్మయు ఉర్లాం నర్సింగపల్లి శాసనముల దాత గాంగేయక హస్తివర్మయు నొక పురుషుడేయను వాదమొకటి కలదు. దానిని ప్రమాణ ముగా నంగీకరించినవారెవ్వరును లేరు. ఒకవేళ మన మంగీకరించుచో మన "శత్రుదమన దేవగిరి" సముద్ర గుప్తునికంటెను 70 ఏండ్లు ప్రాచీనుడే యగును. కాని యీ యూహాగానమున వాస్తవికాంశములు లేవుకదా?

ఇతడే వంశమువాడు?:

వేంగీ చాలుక్యలిపిలో శాసనములు లిఖించిన కళింగాధిపతులు హస్తివర్మ, ఇంద్రవర్మాదులు తాము గాంగామలకుల ప్రతిష్ఠాలమని తమ కులము చెప్పు కొన్నారు. వారికి పూర్వులగు చండవర్మాదులు తమ కులములు చెప్పుకొనలేదు. వీరిలిపి, భాషా సంప్రదాయము, బప్పభట్టారకపాదానుధ్యాతత్వము, పితృ భక్తిత్వము మొదలగు నంశములు సర్వాత్మనా వేంగీ పాలకులగు శాలంకాయనుల ననుసరించుచున్నవి. ఐనను వీరు కులముల పేర్కొనలేదు. తక్కిన లక్షణ ములలో శాలంకాయనులతో భేదములేదు. శాలంకాయనులలో గొందఱు దక్షిణకళింగము నేలియుండుట సుప్రసిద్ధము. కావున వీరు శాలంకాయనులనుండి చీలిపోయి తొలిసారిగా కళింగమున కొంతభాగ మాక్రమించి పాలించినవారై యుందురు. కాలక్రమమున వీరే గాంగవంశజులతో గలసిపోయి యుందురు. వీరివలననే కళింగమునకు వేంగీలిపి వచ్చుటయు సంభవించినది. శత్రుదమనుడును శాలంకాయనానుషక్తమయిన భట్టారకపాదపరిగృహీతృత్వవిశేషణ ముపయోగించుకొన్నాడు. ఇతని భట్టారకునకు బప్ప శబ్దము లేకున్నను ప్రతిగ్రహీత బప్పశర్మ యుండనే యున్నాడు. ఆ బప్పదానేశ్వరశబ్దము లిప్పటికి నీ ప్రాంతమున ననేకులకు నామధేయములుగా వచ్చు చున్నవి. భట్టారకుడన గురువు, పురోహితుడును. నన్నయభట్టారకుడు రాజరాజనరేంద్రునకు కుల బ్రాహ్మణుడు. బప్పభట్టారకులు శాలంకాయనుల కులగురువులు. ఈ రాజు తన గురుపురోహితులకే దానమిచ్చినాడు. కాబట్టి దక్షిణకళింగమును బాలించిన శాలంకాయనులలో నితడొక్కడు కాదగును.

శ్రీ భావమూర్తిగారు ఆఖరుపేరాలో "వ్యాకరణదోషములున్నవని సంస్కృతి పండితులు చెప్పినను శాసనకర్త అభిప్రాయము సుస్పష్టముగనున్నది." అని తెలుగు సంస్కృతభాషాపరిచయ మంతగా లేనట్లు సూచించుచున్నారు. కాని వారు భావమును గూడ సరిగా గ్రహింపలేదని తేలుచున్నది. సముద్ర గుప్తుని శాసనము వివరించుచు: "పై శాసనభాగము మిగిలినవారితో గూడా నలుగురు కళింగరాజులను తెలుపుచున్నది. మహేంద్రుడు, స్వామిదత్తుడు, దమనుడు, కుబేరుడు. ప్రస్తుత శాసనమువలన పిష్టపురరాజు పేరును

* శాలంకాయనులలో మొదటి నందివర్మ కుమారుడు, రెండవ నందివర్మ జనకుడునగు నొక చండవర్మ కలడు. పై పట్టికలో నతి ప్రాచీనుడు దండివర్మ కలడు. ఆ యిరువురు నొక్కరే యగుదురేమో పరిశీలింపవలసి యున్నది.

తెలిసికొనుట కుపయోగించును. 'పైష్టపురక మహేంద్రగిరి కొత్తూరక స్వామినాథ' అనువాక్యములో మహేంద్రగిరిపై నున్న పిష్టపురపురాజనియు చెప్పబడెను. కాని మహేంద్రుడు పిష్టపురరాజనియు స్వామిదత్తుడు గిరికొత్తూరులో రాజనియు తలంపబడెను. రెండవవూహకు కారణములు:— ఆంధ్రదేశములో "కొండగుడి, కొండకంచేరు" అను గ్రామము లుండుటయే. గిరికొత్తూరు లేక కొండకొత్తూరయి యుండవచ్చును. కాని ప్రస్తుత శాసనకర్త శత్రుదమన దేవగిరి యను నిర్ణయమునకు వచ్చిన మహేంద్రగిరియను నామము నాల్గవశతాబ్దిలో వాడుకలో నుండి యుండవచ్చుననియు మహేంద్రగిరి పిష్టపురపురాజనియు చెప్పినఅసమంజసము కాదు." అనిరి. పై భావమెంతటి దారుణమైనదో విజ్ఞులూహింతురుగాక! నేటివఱకును సముద్రగుప్తుని శాసనమును చూచిన చారిత్రికు లెల్లరును పిష్టపురరాజు మహేంద్రుడనియు, గిరికొత్తూరురాజు స్వామిదత్తుడనియే తలంచి సిద్ధాంతీకరించిరి. శ్రీ మూర్తిగారి భావము దానిని ఛిన్నాభిన్నము గావించి మహేంద్రగిరిపై నున్న పిష్టపురపురాజు నొకని సృష్టించి సనాతన సిద్ధాంతమును రెండవవూహగ గణించి ఖండించి వేసినది. తమసిద్ధాంతము "ప్రస్తుత శాసనకర్త శత్రుదమన దేవగిరి యను నిర్ణయమునకు వచ్చిననే" యని యించుక సంశయమును వెలిబుచ్చియు, దేవగిరినామము సాధించి తిన్నూర్మలమున మహేంద్రగిరి నిల్వుటకై కొండతొండవము "తెలివాహ" (తేజ్) నదీతీరమున బౌద్ధజాతక గాథా ప్రసక్తమైన దేవగిరియందు విశేషము గావించినది. కాన దీనిని విజ్ఞులు బాగుగ విమర్శింపవలసియే యున్నది.

శాసనము చదువుటలో రెండవరేకు మొదటి పేజిలో రెండవబంతి చివర "మయా గ్రామకొత్మన పున్యాధ్యాయన" అని చదివిరి. దానివలన నే వారు వేదాధ్యయనముకొఱకు దానము గావింపబడినట్లు వ్రాసినారు. ఆ పాఠము తప్పు "పుణ్యాప్యాయననిమిత్త" అను పాఠము బహుపరిశోధనమున నేను నిశ్చయించితిని. "పుణ్యాధ్యాయన" అను పాఠమే సరియగుచో "ఆత్మన" అను శబ్దమునకు శాసనమున సంబంధమే లేకపోవును. తనకు గాని, తన తలిదండ్రులకు గాని పుణ్యయశోభివృద్ధికయియే దాతలందఱు దానము చేయుట సుప్రసిద్ధము. కాని తన వేదాధ్యయనము కొఱకు దానమిచ్చుట యిందుదక్క నెందు నుండబోదు. అసలే విలక్షణమగు నీ శాసనమునకు శ్రీమూర్తిగారి పాఠము మరింత వైలక్షణ్యము కూర్చినది. శ్రీవారి యిష్టము ననుసరింపవలయునన్న "ఆత్మన పుణ్యాధ్యాపననిమిత్త" అని చదువుచో తనకు వేదగురువులగు వారికి దానమిచ్చినట్లు కొంత మేలుగా నుండును.

చిట్టచివరగల "దూతో వైద్యకృష్ణదత్త" యను వాక్యమును బట్టుకొని దూతయంగికారము చూపబడినదనియు, ఇదికూడ క్రొత్తవిషయమేయనియు దూతి రాజధానియం దేల యుండవలయునో తెలియలేదనియు చిన్నవిమర్శ గావించియున్నారు. ఆ వైద్యకృష్ణదత్తుడు ఆజ్ఞప్తియో, లేక లేఖకుడో, లేక గ్రంథసంధాతియో అయియుండును. కాని "దుత" గానో "దూతి" గానో ఉల్లేఖింపబడినాడు వ్రాతకాడు తాను వ్రాసెడి దేభాషయో తెలియకనే తాను వ్రాసినదానివలన శాసనభావము బోధపడునో పడదో యను నాలోచన లేకయే సర్వవిషయములు నపభ్రష్టములుగా లిఖించినాడు. అయినను ప్రాచీనాక్షరములు రాజ్యకాల నవమవత్సరమును తెలిపినవాడగుట మనకు మిక్కిలి వంద్యుడు. ఈ లేఖామూలమున వాతడును శత్రుదమనునితోపాటుగ నతి ప్రాచీన స్థానమున వెలుంగును.

ఆంధ్రానువాదము:

శ్రీ. వి. భానుమూర్తిపంతులుగారి వ్యాఖ్యానమున శాసనమున కాంధ్రానువాదము ప్రకటింపఁబడి యుండిన పాఠకుల కుపయోగించెడిది. అది లేనిచో సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనివారు సరిగ విషయము గమనింపజాలరు. కావున నాంధ్రానువాద మీ క్రింద పొందుపఱచుచున్నాను.

ఓం. విజయసింహపురమునుండి భగవంతుడగు దమనేశ్వరస్వామిపాదములు ధ్యానించువాడు, భట్టారకపాదులచే పరిగ్రహింపఁబడినవాడునగు మహారాజశ్రీ శత్రుదమనుడు దేవగిరి (దేవాద్రి,* దేవాది, దేవిడి) యందును కళింగమందును, వర్ధమానాగ్రహారె (బడ్డవాని పేటయందు) దుహోగ్రామము (దూగాము) వసువాటకము (బసివాడె)నందు, గోవాటకము (గొట్టి

* పై గ్రామములన్నియు నొకదాని కొకటి చేరువనే యున్నవి.

వాడ) నందు నివసించు సద్బ్రాహ్మణులు మొదలగు గ్రామీణులను శరీరాదులందు కుశలము ప్రశ్నించి వ్రాయించుచున్నాడు. నాచే నీ గ్రామములు నాకు పుణ్యావాప్త్యయన నిమిత్తముగ బ్రాహ్మణులు పట్టుకు గ్రామవాస్తవ్యుడు, కౌండిన్యసగోత్రుడు, తైత్తిరీయ శాఖాధ్యాయి, యజ్ఞశర్మ పుత్రుడు, బప్పశర్మకును, శర్వశర్మకును మూడు గ్రామములు. ఈయబడినవి. వీరిరువురకును బ్రాహ్మణదేయము గానొనర్చి ద్విజభోగము వినుతబడినది. ఈ విషయము మీ రాలించి నాయాజ్ఞ పాలింపుడు. వీనిలో శర్వశర్మకు రెండు వృత్తు (గ్రామము)లు. బప్పశర్మ కొకవృత్తి. (గ్రామము.) పైన చేర్కొనబడిన గ్రామీణులెల్లరును పుణ్యమునకై నా ధర్మమును పాలింపుడు. ఈ విషయమున శ్లోకములు గలవు. ఎవడు ధర్మసంయుక్తమగు క్రియను మనస్సుచే నభినందించునో వాడు శుక్లపక్షమున నంపమంతుడు (చంద్రుడు)వలె కామముల నంది వృద్ధి నొందును. అనేక రాజులచే ననేకముగ భూమిదానము చేయబడినది. అయిన నెవ్వ డెప్పుడు రాజ్యము పాలించునో, అప్పుడా పాలకునకే భూదానఫలము లభించును. మతిమంతులలో శ్రేష్ఠుడవగు యుధిష్ఠిర! పూర్వరాజులచే బ్రాహ్మణులకీయబడిన భూమిని మిక్కిలి ప్రయత్నమున రక్షింపుము. తాను స్వయముగ నిచ్చుటకంటె నితరు లిచ్చినదానిని రక్షించుటే శ్రేయస్కరము. భూమి నిచ్చువాడు అరువది వేలయేండ్లు స్వర్గసౌఖ్యము లందును. ఆక్షేపించినవాడు, నశనూనించినవాడును నంతకాలమే నరకమున వసించును. ఇట్లు లిఖింపబడినది తొమ్మిదివసంవత్సరమున ఆషాఢ మాసము దశమదివసమందు. దుతుడు (లేఖకుడో, ఆజ్ఞాకరుడో) వైద్యకృష్ణదత్తుడు.

కోమటి శబ్ద మీమాంస

శ్రీ జి. టి. అక్కులయ్య దీక్షితులు

భారతదేశమంతటను కైగారిక, వాణిజ్య, యుద్యోగ వృత్తిగల కులములందు ఆయా వ్యక్తి నామముల చివరలో 'సెట్టి' అను పదమును చేర్చి వ్యవహరించుచుండుట గలదు. ఈమధ్య 'భారతి' పత్రిక 1955 మార్చి, ఏప్రెల్, జూన్ సంచికలలో 'కోమటి' శబ్దమునుగురించిన విమర్శనలలో కోమట్లకు సెట్టి యను పేరు గలదనియు దానినుండి కోమటి శబ్దమునకు యువరాజను అర్థము సూచింపుట, గావనుట జరిగినవి.

సెట్టి శబ్దార్థ మేమి?

సంస్కృత శబ్దమగు 'శ్రేష్ఠి' శబ్దముయొక్క ప్రాకృతరూపము 'సేఠ్' అనియు, దాని వికృతరూపము 'సెట్టి' అయినదని చి॥ వీరభద్రరావు గారు తెలిపినారు (ఆంధ్రుల చరిత్ర 1 భా 184 పే). ఈ శబ్దమునే తమిళనాడులో 'చెట్టియార్' అని వాడుచున్నారు. వీనినుండి శ్రేష్ఠి, సేఠ్, శెట్టి, సెట్టి, చెట్టి అనునవి ఏకపదమునకు పర్యాయపదము లనుట తెలియుచున్నది.

ఇప్పటికి షుమారు 3000 ఏండ్లనాడు రచింపబడినదని నిర్ణయింపబడిన (హిందూదేశ కథాసంగ్రహము 137 పే), 'ఐతరేయబ్రాహ్మణము' అను గ్రంథమున 'యూథాంశ్రేష్ఠి' అను పేరున్నది (ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వము 2 సం — 600 పే). 'సాధు సెట్లు' అని పిల్వబడువారే సాతవాహనుల వంశీయులనుటయు (భారతి 1954 నవంబర్ సంచిక), సాతవాహనులకు శాతకర్ణులనియు, శాలివాహనులనియు ఇతర పేర్లుండినవి. శాతకర్ణి అనునది 'చుటు' సంతతికి చేరిన వంశనామమై యుండినది... క్రీ॥ శ॥ 150 ప్రాంతమున 'చుటుకుల' శాతవాహనులుండిరని శాసనములవలన తెలియుచున్నది (కన్నడవాసిన చరిత్రె 1 భా 18 — 20 పే). చుటు శబ్దము చెట్టి శబ్దమునకు చాల సన్నిహితమై యుండుటే గాక సాతవాహనులే సాధు సెట్లనుటయు, సెట్టినామము గలవారి జాతులకు కులములు అను పేరుండుటయు 'చుటుకుల' 'సెట్టికుల' నామరూపాంతరమునిగే దలంపవలసియున్నది. వీనినుండి 2000 ఏండ్లనాడును, గౌతమ బుద్ధుని శిష్యులలో 'అనంతపిండ సెట్టి' అను వాడుండుటయు చుల్లకవగ్గము (*I VOL* 4 — 1), ఖదిరంగార జాతకము (1 — 23), అద్దాన జాతకము, ఫలజాతకము లనెడి బౌద్ధవాఙ్మయ గ్రంథములలో 'సెట్టి' అనువారిని దెల్పియుండుటయు, బుద్ధుని కాలమగు ఇప్పటికి 2500 ఏండ్లనాడును, క్రీ॥ శ॥ 1065 (*EP. IND. VOL. IX P 174 — 181*), క్రీ॥ శ॥ 1094 (*Mysore Inscriptions*), క్రీ॥ శ॥ 1154 (ఆం. చ 1 భా 820 పే),

క్రీ॥ శ॥ 1260 (*EP-IND-VOL XXI. P.9 16*), క్రీ॥ శ॥ 1308, క్రీ॥ శ॥ 15 శతాబ్దము (చౌడేశ్వరీ పురాణము, క్రీ॥ శ॥ 15 శతాబ్దపు శ్రీనాథకవి 'శివరాత్రి మాహాత్మ్యము, హరవిలాసము, రచనాకాలము దెలియనట్టి గౌరీపుత్ర పురాణము, బలిజవంశ పురాణము, కన్యకాపరమేశ్వరీ పురాణము, రేణుక విజయము, నిరంజన రత్నాకరము మొదలగు గ్రంథములందు శాసనములందు 'సెట్టి' అను పేరు చెప్పబడినది. నేటి లోకవ్యవహారమందును గలదు గనుక 'సెట్టి' (శ్రేష్ఠి)అను శబ్దము భారతభూమిలో అంతటను అతి ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకు అవిచ్ఛిన్నముగా వచ్చు పేరైయున్నది.

కోమటి, దేవ, వీరబణిజ, బణిజ, బలిజ, నాటుకోట, కమ్మర, సాలె, గాండ్ల, ఉప్పర, జనుప, తొగట, వడ్డె, మంగల మొదలగు కులముల(జాతుల) వారిలో సెట్టి అను పేరు వాడబడుచున్నది (సకలార్థ సాగరము 266 పే). ఉత్తర భాగతమున మార్వాడి, ముస్లిం మొదలగువారిలో 'సేఠ్' అనియు తమిళనాడులో చెట్టియార్ యనియు వ్యవహరింపబడుచున్నది.

అమరుడు తెల్పుటలో సెట్టి 'శ్రేష్ఠి' శబ్దమునకు 'కుల'యను మరియొకవిశేషణమును చేర్చి 'కులశ్రేష్ఠి' అనినాడు (అమర నిఘంటువు). ఈ శబ్దమునకు లింగబట్టు 'కులశ్రేష్ఠత్వమస్యేతి కులశ్రేష్ఠి' కులమందు శ్రేష్ఠత్వము గలవాడు అని నిర్వచించినాడు (గురుబాల ప్రబోధిక 2 కాం 691 శ్లో). ఒక కులమున ఒకడు శ్రేష్ఠుడై యుండవలసినంతట శ్రేష్ఠాధమ భావము లుండవలయును. ఏ కులమందును అట్టి భావన లేదు. మరియు శ్రేష్ఠాధమములే యుండినంతట యేయొక రిద్దరికో శ్రేష్ఠి యను పేరు పరిమితమై యుండవలసినది. అటులను లేదు సెట్టిపద ముపయోగించు కులములో ప్రతివాడును సెట్టి అనబడుచున్నాడు గనుక కులశ్రేష్ఠి శబ్దమందలి 'కుల'శబ్దము జాతిని గాక మరి దేనినో దెల్పు శబ్దమగుచున్నది. కులమనగా ఏమి?

ఇప్పటికి 2500 ఏండ్లనాడు రచింపబడినదని కాలనిర్ణయ మొనర్చినట్టి (18-11-1944 ఆంధ్రప్రభ) 'మనుస్మృతి' అను గ్రంథమున "దశీకులంతు భుంజీత" (7 అధ్యా 119 శ్లో) అను శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన కుల్లూకబట్టు "అష్టాంగవం......"ఇతి హారీత స్మరణాత్ షడ్గవం మధ్యమం హలమితి తథావిధ హలద్వయేన యావత్ భూమిః వాహ్యతే తత్కులమితి వదతి". పండ్రెండు నాగళ్ల(మడకల)తో నొక దినమున యంత భూమిని దున్నగలుగుదురో ఆ భూవిస్తీర్ణమునకు 'కులము' అను పేరున్నట్లు దెల్పినాడు. ఇప్పుడు భూమియొక్క విస్తీర్ణము తెలుపుటకు సెంటు, ఎకరా అను పేరులవలె మనుల ప్రాచీనకాలమందు 'కులము' అను పేరుండినదని తెలియుచున్నది. ఇప్పటికిని నొక పట్టాకు చేరిన భూమికి 'కుళ'మనియు, నీటిని దెల్పు ప్రభుత్వపు లెక్కలకు 'కుళవారి' అను పేరును గల్గియుండుట కుల్లూకబట్టు వ్యాఖ్యానమును దృఢపరుచుచున్నది. దీనినుండి కులస్థుడు = వ్యవసాయ యోగ్యమగు భూమి గలవాడు కులశ్రేష్ఠి = ఉత్తమమైన భూమి గలవాడు. అను అర్థము గలుగుచున్నది. కులశబ్దము అటులనే యుండక వ్యవసాయవృత్తిని దెల్పు శబ్దమైనది. క్రమశః ప్రతి వృత్తిని దెల్పు శబ్దముగా పరిణమించినది (ఉదాహరణము. కుమ్మరకులం = కుండలను చేయు వృత్తి మొదలగునవి) ఈవిధముగ కులశబ్దమునకు వృత్తి అర్థముండుటచే "కులశ్రేష్ఠి" వృత్తులలో ఉత్తమమైన వృత్తి నాచరింపువాడని ఏర్పడును. ఇట్లేర్పడుటకు కారణమును యున్నది. "సోషియల్ అండ్ పొలిటికల్ లైఫ్ ఇన్ విజయనగర" అను గ్రంథమును రచించిన డా॥ బి. ఏ. సాలెతొరె. యం. ఏ. పి. హెచ్. డి. డి. ఎఐ. రొల్. గారు తెల్పుటలో "ఈ కులములను రెండు ప్రముఖ విభాగములుగా విడదీసి వాటి ఉచ్ఛనీచతలను సూచించెడి 'కుడిచేయి', 'యెడమచేయి' యనెడు భేదములు బహుకాలమునుండి వచ్చుచున్నవి. షుమారు క్రీ॥ శ॥ 5 శతాబ్దమునందు ఈ భేదములు పొడచూపిన" వని వ్రాసినారు (11. *P.* 698). ఇట్లేర్పడిన కుడిచేయి సంఘము(సెట్టిపణము)న 18 కులములు కూడియున్నవి. ఈ కులములవారు చేయు వృత్తులు ఉత్తమమైనవగుటచే ఈ కులములవారికి సెట్టి(శ్రేష్ఠి) అను పేరు వాడబడినదని ఏర్పడుచున్నది.

కన్నడనాడిన చరిత్రకారులగు శేషాయి, పాండురంగరాయ ఎం. ఏ. గారు దెలుపుటలో "ఈ సంఘోప సంఘములను విశిష్ట ఘటనలు ధ్వజ పతాక ఛత్ర చామరాది సాంకేతిక చిహ్నములు ఏర్పడియుండినవి. అప్పటప్పట ఈ సంఘమునకు స్థళీయాధికారు

లుండెరి...ఈ పదవులన్నిటికి గొప్పపదవికి 'పృథ్వి శ్రేష్ఠి' అనిపేరు......" అని వ్రాసినారు (కన్నడ నాడిన చరిత్రె 146 పే).

ఇందునుండి ఉత్తమ కైగారిక వృత్తులకే గాక ఉత్తమ ఉద్యోగవృత్తికి కూడా 'సెట్టి' అను పదము ప్రయోగించియుండుట తెలియుచున్నది. అందునుండియే పేటపై అధికారముగలవాడికి 'పేటసెట్టి' యనియు ఇటులనె సంతసెట్టి, గ్రామసెట్టి, పట్టణసెట్టి, చివరకు 'పృథ్విసెట్టి' అను పేళ్లు గల్గియున్నవి. మహాశిల్పుల (కైగారిక వృత్తులు గలవారల)లో 'పృథ్వి' అనువాడుండినట్లు ఋగ్వేదమున గలదు (9-5.6; 10-70 6). జగమంతటికి యొక సెట్టి గలిగియుండలేదు. ఇక పృథ్విసెట్టి అను పేరు వచ్చుటకు ఋగ్వేదమందలి మహాశిల్పియగు 'పృథ్వి' అను పేరునుండియె పృథ్విసెట్టి అను పేరు గల్గియుండును గనుక పృథ్విసెట్టిగా వ్యవహరించుటయు మిగుల ప్రాచీనముగా ఏర్పడుచున్నది.

ఈవిధమైన ఆధారములు విశేషముగ లభ్యమగుచుండుటవలన 'సెట్టి' అను శబ్దమునకు 'ఉత్తమమైన వృత్తిగలవాడు' అను అర్థము సరిపోవుచున్నది. నిఘంటు రచయితలు ఇంకను తర్కించి సెట్టి శబ్దమునకు అర్థమును తెలిసికొని నూతనముగా ముద్రించు కోశములలో చేర్తురని ఆశించుచున్నాను.

శ్రీ జటావల్లభుల పురుషోత్తము

గోవుయొక్క మతివంటి మతి కలవారు గోమతులు—(గోః మతిరివ మతిః యేషాం తే గోమతయః) గోమతి శబ్దభవము "కోమటి." గోవులకును వైశ్యులకును సామ్యము వేదములలో కూడ కన్పట్టుచున్నది. బ్రాహ్మణునితో బాటు మేక సృజింపబడెననియు, క్షత్రియునితో బాటు పొట్టేలు సృజింపబడెననియు, వైశ్యునితో బాటు గోవు సృజింపబడెననియు, శూద్రునితో బాటు అశ్వము సృజింపబడెననియు సాజాత్యముగల మనుష్యులకును జంతువులకును గుణసామ్యము కలదనియు తైత్తిరీయసంహితలో చెప్పబడినది.

వైశ్యో మనుష్యాణాం గావః పశూనాం
(తై. సం. 7-1-1)

కృషి గోరక్ష వాణిజ్యముల చేత వైశ్యుడును, క్షీరప్రదానముచేత గోవును లోకమున కాహారమొసగుదురు. సాధుత్వము కూడ నుభయులకు సమానము. కోమట్ల సాధుత్వము ఆదినుండియు ప్రసిద్ధము. కావుననే కోమట్లు "సాధువు"లని వ్యవహరింపబడుచుండిరి. "సాహుకారు"లోని "సాహు" శబ్దము సాధు శబ్దభవమే. ఈరీతిగా కోమట్ల గోమతిత్వము సంస్వీకృతము.

గ్రంథ విమర్శనము

ఓరుగల్లు

పద్యరచన: రచయిత: శ్రీ పెమ్మరాజు వేణుగోపాలకృష్ణమూర్తిగారు. కళాకుటీరం. తిరువూరు; వెల 1-0-0

కే. శే. కొడాలి సుబ్బారావుగారి 'హంపీ క్షేత్రం'తో తులతూగగల వీర రసాత్మకమైన రచన. ఈ గ్రంథానికి పరిచయ వాక్యాలు వ్రాస్తూ శ్రీ కుమార రాఘవశాస్త్రి గారు ఇలా అన్నారు:

'హంపీక్షేత్రము చూచినా, ఓరుగల్లు చూచినా, హృదయం చరిత్ర లోతుల్లోకి చొచ్చుకొనిపోయి ఆంధ్రయువకుడు తన పూర్వపు ఔన్నత్యాన్ని, పరరాజులకు గుండె బెదురుపుట్టించిన తన పరాక్రమాన్ని పరదేశాలకు వెలుగునిచ్చిన తన విజ్ఞానాన్ని, సర్వాంగ శోభితమైన తన భాషా సరస్వతిని సందర్శించి హర్ష పులకితుడౌతాడు. క్రమశః ఆనాటి తేజః పుంజము కొవటానికి హేతు భూతములైన పరిస్థితులను స్మరించి పరితపిస్తాడు. ఈ భావ శబలత కవికి తీవ్రంగా వుంటుంది. తన అనుభూతిని రసోచితంగా ప్రపంచానికి తిరిగి వినిపిస్తాడు. అంతే కాదు ఒక మెట్టు పైకి పోయి భవిష్య దభ్యుదయానికి తోటి వాని హృదయం సముచితములైన మార్గాల్ని అన్వేషించేటట్లు తగినంత ప్రబోధం చేస్తాడు. నిద్రాణములైన అంతశ్శక్తులకు మేలుకొలుపులు గానం చేస్తాడు. ఈ దృష్ట్యా శ్రీ కృష్ణమూర్తి గారిని ఓరుగల్లు వైతాళికులనాలి.

కళాకుశలులైన వీరి లేఖినిలో ఓరుగల్లు చరిత్ర సృష్టి స్థితిలయాత్మకమైన ఒక విశ్వకావ్యంలా రూపొందింది.'

పై వాక్యాలలో అతిశయోక్తి యేమాత్రమూ లేదు. శ్రీ గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు ఈ కావ్యాన్ని అంత శక్తివంతంగానూ సంఘటించారు. తిక్కన సోమయాజి గణపతిదేవుని సందర్శించిన ఘట్టంలో ఒకటిరెండు పద్యాలను చవిచూదాం:

హనుమకొండను స్వర్ణ సింహాసనమున
నిండు పేరోలగంబుండె నిఖిల శత్రు
కంఠలుంఠన సమవర్తి కాకతీయ
సాంద్ర గుణకీర్తి గణపతి చక్రవర్తి

* * * *

శుష్కదేహంబుపై శుభ్ర తేజస్సులు
క్రేళ్లుసూపుచు పరవళ్లు ద్రొక్క
ఆకర్ణముల్ ప్రాకి అతిశయితంబులౌ
నేత్రాల వైశిత్య నియతి వెలుగ
వల్లెవాటుగనున్న పచ్చడపున్ రుచి
అరుణ మరీచి సయ్యాటలాడ,
కులికిపోవు మకరకుండల దీధితీ
పరివేష్టనమ్మున శిరము చెలగ
నలువ దేడులుమించని కలితమూర్తి
ప్రథిత కవితా ప్రపంచ సామ్రాజ్యనేత
భవ్యభారత రచనా ప్రభావమూర్తి
ధీమనోజ్ఞుడు తిక్కనసోమయాజి

* * * *

తన గంటమున జారు తెలుగుకైతలలోన
అమృతమ్ము నోలికించునట్టి సుకవి
తనకత్తి తళతళల్ మొనసి దిగంతాల
వెలిగింపజేసిన వీరమూర్తి
తన రసనంబుపై ధ్వనియించు ప్రతివాక్కు
వైదికముగజేయు వేదవిదుడు

తన వర్తనమునందు తనరారు ధర్మముల్
నెఱి పరిశీలించు నీతిపరుడు
కలము కత్తుల చేపట్ట గలుగు ఘనుడు
యజ్ఞ మొనరించినట్టి బ్రహ్మణ్యమూర్తి
ప్రబల కవిరాజు తెలుగు రా రాజుకడకు
నేగుదెంచగ రాజేంద్రు డెదురునడచి॥

* * * *

సభాంగణానికి వస్తున్న రుద్రమదేవిమూర్తిని కవి ఇలా అభివర్ణించారు:

కచ్చల్ వోసి మలంచినట్టి రుచిరాం
కంబైన చేలంబుతో
చిచ్చుల్ దూకు సమస్త శత్రుభయదో
త్సేకంపు నేత్రాలతో
అచ్చంబైన తెలుంగు పోడుములు చా
యల్ చిందు మైకీవితో
వచ్చెన్ రాణి సభాంగణంబునకు త్రో
వల్ సూప వైతాళికుల్.

హృదయాన్ని స్పందింపజేయగల వీర రసాత్మక గంభీరరచన. తేజోవంతుడైనటువంటి ప్రతి ఆంధ్రుడూ చదువదగినది.

పంచరాత్రము

మహాకవి భాసుని సంస్కృత సమవాకారానికి తెలుగుసేత; అనువాదకులు: శ్రీ గట్టి లక్ష్మీనరసింహ శాస్త్రి గారు.

ఈ రూపకంలోని పాత్రలు చాలావరకు అన్నీ భారతంలోని పాత్రలే. కాని కథాఘటన యావత్తూ విచిత్రమైన స్వతంత్రకల్పన. రామాయణ భారత గాథలను వేటిని స్పృశించినా భాసుడు వాటిని సమగ్రంగా మార్చి ఆయా పౌరాణికపాత్రలకు మరింత శోభను తెచ్చాడు. దుర్యోధనునిపాత్రపట్ల భాసునకు ప్రత్యేకాభిమానం వుంది. 'ఊరుభంగం' లో నేమి ఈ రూపకంలో నేమి ఆపాత్రకు వన్నెలు తీర్చాడు.

కథాసంగ్రహం: దుర్యోధనుడు యజ్ఞం చేశాడు. అవభృథస్నానానంతరం అతను ఆచార్యద్రోణులకు గురుదక్షిణ ఇవ్వాలని కుతూహలపడతాడు. ఏదైనా కోరుకోమంటాడు. పాండవులకు అర్ధరాజ్యం పంచి యివ్వటం తనకు అభిమతమైన దక్షిణ అని అది యిస్తే స్వీకరించుతాననీ ద్రోణుడు అంటాడు. అయిదురాత్రులలోగా పాండవు లెక్కడున్నారో తెలుపగలిగితే అలాగే అర్ధరాజ్య మిస్తానంటాడు దుర్యోధనుడు. అదేసమయానికి అక్కడికి కీచకవధా వృత్తాంతం తెలుస్తుంది. కీచకుణ్ణి చంపినవాడు తప్పక భీముడై వుంటాడని భీష్ముడు పసికడతాడు. సరే, అదేమరతుమీద దక్షిణ పుచ్చుకోమని ద్రోణాచార్యులను ప్రోత్సహించుతాడు. ద్రోణాచార్యులు పుచ్చుకుంటాడు.

విరాటనగరంలో పాండవులు వున్నట్టు రూఢి చేయడం మేలు గదని యోజించి భీష్ముడు విరటుడు యజ్ఞానికి రాకుండా అస్నేహాన్ని ప్రకటించాడు గనుక అతన్ని శిక్ష చేయాలనీ అందుకు సైన్యంతో పోయి అతని గోవులను హరించుదామనీ దుర్యోధనుణ్ణి ప్రోత్సహించుతాడు. యజ్ఞం చూడ వచ్చిన అభిమన్యుడుకూడా భీష్మద్రోణాదులలో పాటు ఆ సైన్యంతో కలిసి యుద్ధానికి బయలుదేరాడు.

ఇక్కడ ఉత్తరగోగ్రహణం కథ. కౌరవ సేనను చిదిమి గోగణాన్ని మరలించుకువస్తే పంద ర్భంలో విరాట సైన్యంలోని ఒకడు (భీముడు) అభిమన్యుణ్ణి బందీగా పట్టుకుని విరాట నగరానికి తీసుకువెడతాడు.

గోవులను మరలించి తెచ్చింది తాను గాదనీ బృహన్నల రూపంలో వున్న ధనంజయుడని ఉత్తరుడు తెల్పడంతో పాండవుల రహస్యం బట్టబయలవుతుంది. విరాటుడు తన కుమార్తె ఉత్తరను అభిమన్యుడి కిచ్చి వివాహం చేయటానికి నిశ్చయించాడు.

చెల్లాచెదరైన కౌరవసేనలు తిరిగి ఒక చోటికి కూడి విడిసివుంటాయి. "అభిమన్యుడికీ ఉత్తరకూ వివాహం జరగాలని పెద్దలు నిశ్చయించారు. మీ రందరూ రావటానికి వీలుగా వివాహం యెక్కడ చేయమంటే అక్కడ చేస్తాం. మీ అభిప్రాయం తెలుపవలసిం"దని ధర్మరాజు కౌరవసేనావారానికి ఉత్తరుని దూతగా బంపుతాడు.

'అయిదురాత్రులూ గడవక మునుపే పాండవుల ఉనికి తెలుసుకున్నాం గనుక అర్ధరాజ్యం యిచ్చి

వేయుమని భీష్మద్రోణులు అడుగుతారు. దుర్యోధనుడు అర్ధరాజ్యమిచ్చి మాట నిలుపుకుంటాడు.

టూకీగా ఇదీ కథ. కాని సన్నివేశంనుంచి సన్నివేశాన్ని ఉద్భవింపజేయటంలో భాసుడు చూపిన చాకచక్యాన్ని వివరించటానికి ఈ వివరణ చాలదు. గ్రంథం ఆసాంతం చదువవలసిందే. సమగ్రాకార శిల్పంలో మనకున్న రూపకాలే బహుకొద్ది. అందుచేత ఇది కేవలం సామాన్య పాఠకులకే గాక నాటక రచయితలుగా పేరు పొందదలచిన ఔత్సాహికులకు కూడా పరిశీలనార్హమవుతున్నది.

భాసుని రచనకు అనువాదాన్ని ఘటించటం సామాన్య విషయం గాదు. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి గారు ఇది అనువాదమా స్వతంత్ర రచనా? అనే అనుమానం కలిగేలాగు విజయవంతంగా ఈ రచనను నిర్వహించారు.

మాఘ పురాణము

[స్కాందాంతర్గతము]

అనువాదకులు: శ్రీ [illegible] లక్ష్మీనరసింహ కవిగారు; ఏలూరు. రు: 5-0 0.

ఈ పురాణంలో జీవనమార్గాలవంటి గాథలు అనేకం వున్నాయి. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ కవిగారు ఈ గాథల నన్నిటినీ కేవల పురాణోద్ధరణికి కాక ఒకొక్క కథను సుందరతరమైన ఒక మహాకావ్యంగా సంఘటించారు. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ కవిగారు సంస్కృతాంధ్ర భాషలయందు విశేష పాండిత్యం కలవారు. రససిద్ధిని పొందిన కవితాసరస్వతి వీరి నాశ్రయించి వుంది. ఇలా ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు రెండూ ఒక్కచో సమ్మేళనం పొందివుండటం ఏ ఒక రిద్దరు మహామహులలోనో!

శబ్దార్థాలంకారాలను అప్రయత్న పూర్వకంగా పూలజల్లులుగా కురిపించుచూ ఉన్నతమైన శిల్ప పథాన కవి పురోగమించటం అబ్బురపాటును కలిగించుతుంది.

కం|| శ్రీకర హస్తప్రద బహు
భూవరముల్ శర్ధుల దరుల బోల్చును శ్రేయ
స్సాధక శరణ్యమయి సుమ
నోదక గణ్యము నైమిశారణ్యమిలన్.

* * *

మందారద్రుమబృంద సత్ఫలరసాం
భఃపూర కాసార హా
రేంఢీమందిర గంధభృత్పవన ఘూ
తేశావలోకాగతా
మందారాయాసము భాసమాన నిజథా
మచ్ఛిన్న రాజన్యభర
త్క్రందోల్లాసము సౌఖ్యభాస
మెసఁగున్ నైమిశ మానసమై.

ఇలాంటి పద్యాలు ఈ గ్రంథంలో కోకొల్లలు. ఆముఖములో శ్రీ మిన్నికంటి గురునాథశర్మ గారు సెలవిచ్చినట్లు లక్ష్మీనరసింహకవి గారు "శబ్దం బనుసరించియు, అభిప్రాయంబు స్మరించియు, భావంబు పలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, నలంకారంబు భూషించియు, సాహిత్యం బావరించియు, ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకానుసారంబున శ్రీనాథుంబోలె స్కాందమగు మాఘపురాణము నాంధ్రీకరించిరి". ఇంతేకాదు పద్యనిర్మాణశిల్పమంతా కూడా శ్రీనాథుని దరువుకు ప్రతిమూర్తిగా వుంది. మచ్చుకు; కాశీఖండంలోని ఈ తటాకవర్ణనను పరిశీలించవచ్చు.

ఆ కమలాకరంబు కలహంసకిశోర గో
ధి తరుపితాన శోభితతటంబు
పుండరీకానన రాజద్గజకైరవహల్ల
కేందీవర వ్రాత సుందరంబు
శ్రవణానుమోదక రఘుంకారకారి మ
త్తాలి సంసోహ సమావృతంబు

చంచలజ్జలచరాజస్ర నిర్భిన్నత
రంగ పరంపరా భ్రాజితంబు
శ్రోతృనివహ మనోహరరుతవిలాస
సంచరజ్జలపక్షి సమంచితంబు
మందగంధవహోర్భక మందిరంబు
విహరణాగతప్రాణి సంప్రీతిదంబు.

కేవల ముముక్షువులకే కాక, కావ్యరసపిపాసువులకుగూడా వందనీయమయ్యేలాగు ఈ రచనను సంఘటించిన శ్రీ లక్ష్మీనరసింహకవి గారు చరితార్థులు.

గీతాకదంబము

ప్రథమదళము; సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి. వెల రు 1-4 0.

'భగవద్గీత' మాత్రమేగాదే ఇతర పురాణాలలోనూ ఉప పురాణాలలోనూ అనేక గీతలున్నయ్. అవి కపిలగీత, భరతగీత, గోపికా గీత, భ్రమర గీత, శ్రుతిగీత, అవధూతగీత, హంసగీత, భిక్షుగీత, ఐలగీత, శ్రీరామగీత, యమగీత, పింగళ గీత, శంపాక గీత, మంకిగీత, బోధ్యగీత, హారీత గీత, వృత్ర గీత, పరాశర గీత, అనుగీత, బ్రాహ్మణ గీత, ఈశ్వర గీత, హనుమద్గీత, అర్జున గీత, పాండవ గీత, అష్టావక్ర గీత, గణేశ గీత, ఉత్తరగీత, శ్రీదేవి గీత, బ్రహ్మగీత, శివగీత, వ్యాసగీత, సూతగీత, సూర్యగీత మొదలైనవి. ఈ గీతలనన్నిటినీ సమీకరించి గీతాకదంబము అనే పేర వేరువేరు దళసంపుటాలుగా ప్రచురించటానికి సాధనగ్రంథమండలివారు పూనుకున్నారు.

ఈ ప్రథమదళ సంపుటంలో 'గోపికాగీత', 'భ్రమరగీత' 'హంసగీత', 'భిక్షుగీత' 'అవధూతగీత' ఈ అయిదూ వున్నయ్. వాటిలో 'గోపికాగీతికలను, భ్రమరగీతికలను' పోతన అనువాదంతో ఆంధ్రప్రజలలో అత్యంతవ్యాప్తి కలిగింది.

కేవలం సంస్కృతమాతృకలను సంపుటీకరించటమేగాక ఈ గీతలకు తెలుగు వచనానువాదాన్ని కూడా సమకూర్చారు. అనువాదకులు శ్రీ గట్టి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు. అనువాదం సుబోధకంగా వుంది.

దేశదేశాల కథలు - I

అనువాదకులు: శ్రీ గద్దె లింగయ్య; ప్రచురణ: ఆదర్శ గ్రంథమండలి; విజయవాడ: వెల 1 0.0.

ఈ సంపుటిలో వున్న కథలు:—

(1) బహుమతి (అమెరికన్ కథ) ఓ హెన్రీ.

(2) విధవ పాతివ్రత్యం (చీనా కథ) అజ్ఞాత రచయిత.

(3) పురుషహృదయం (ఇటాలియన్ కథ) జర్జరీ కన్ట్రే.

(4) కనపడని గాయం (హంగేరియన్ కథ) కరోలీ.

(5) స్త్రీయా, సింహమా? (ఇంగ్లీషు కథ) ఫ్రాంక్ ఆర్. స్టాక్టన్.

(6) తారతమ్యము (జర్మన్ కథ) టామ్స్మన్.

(7) పందెం (రష్యన్ కథ) చెకోవ్.

(8) ప్రేమ, బ్రతుకుతెరువు (స్వీడిష్ కథ) ఆగస్ట్ స్ట్రిండ్ బర్గ్.

శ్రీ లింగయ్య చౌదరి గారు చిరకాలంగా రచనావ్యాసంగం నెరపుతున్నవారు. అనువాదాలు హృద్యంగా వున్నాయి.

రామాయణ రత్నాకరము

రచన: శ్రీ వంగీపురం రంగస్వామి అయ్యంగారు; మూడు భాగములు: మొదటి భాగం: రు 1 0 0; రెండవభాగం: రు 0 12 0; మూడవ భాగం: రు 0 12 0; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత, బ్రాహ్మణవీధి, పాకాల, చిత్తూరు జిల్లా;

వాల్మీకి రామాయణాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని శ్రీ రంగస్వామి అయ్యంగారు శ్రీరామ చరిత్రనంతా వచన గ్రంథంగా రచించారు. శైలి అత్యంత సులభమైన గ్రాంథికం. ప్రవాహంలా సాగిపోతూ వుంది. ఈ రచనలో శ్రీ అయ్యంగారి భక్తితత్పరత అడుగడుగునా మనకు గోచరమవుతూ వుంటుంది.

కథావాహిని

ఆదర్శ గ్రంథమండలివారు, ఆయా ఆంధ్ర కథకుల రచనలను సేకరించి సంపుటాలుగా ప్రచురించుతున్నారు. ఆయా కథకుల కల్పనా వైచిత్రిని అవగతం చేసుకోవటానికి వీలుగా ఒక్కచో అందరు రచయితల రచనలూ లభ్యమయ్యే ఆస్కారం కలిగించుచున్న ప్రచురణకర్తల సేవ ప్రశంసనీయమైనది.

కథావాహిని I : పద్మరాజు కథలు రు. 1 0 0
,, II : కొడవటిగంటి కథలు ,, 1-0 0
,, III : భరద్వాజ కథలు ,, 1.0 0
,, IV : సూర్యారావు కథలు ,, 1-0.0

ప్రాప్తిస్థానము: ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ.

Printed & Published For Nageswara Rao Estates Ltd., by S. Radhakrishna at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras—1.
Editor: S. Sambhu Prasad.